

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ

Κ΄-ΚΒ΄ ΤΟΜΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1892

ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
Πέραν, Ὀδὸς Τοπτσιάρ, ἀριθμ. 18.

ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ
LORENTZ u. KEIL, Librairie Internationale
Πέραν, Μεγάλη Ὀδὸς, ἀριθμ. 457.

ΤΥΠΟΙΣ Ι. ΠΑΛΛΑΜΑΡΗ

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ Κ'—ΚΒ' ΤΟΜΟΥ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΠΤΕΡΑΣ
ΤΟΥ ΕΠΙΝΕΙΟΥ ΑΥΤΗΣ ΚΙΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΥΡΡΗΝΗΣ
ΑΜΦΙΒΟΛΙΑΙ

(Ανεγνώσθη ἐν συνεδριάσει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς).

Ἀσχοληθεὶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῶν ἑκατὸν πόλεων τῆς ἀρχαίας Κρήτης (1), εἶχον ὑπ' ὄψει πάντα τὰ ἀρχαῖα τε καὶ νεώτερα συγγράμματα, ἐν οἷς ὑπάρχουσι κατεσπαρμένοι εἰδήσεις καὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου· ἐγὼ δ' αὐτὸς ἐπεσκέφθην ἅπαντα τὰ εἰς τὰ διάφορα τῆς νήσου μέρη περισωθέντα ἐρείπια τῶν πόλεων τούτων, ἐπὶ τόπου πολλὰς ἐρεύνας ποιησάμενος.

Κατὰ τὴν σειρὰν τῶν τοιούτων μελετῶν μου παρετήρησα, ὅτι σπουδαῖα μετὰξὺ τῶν ἐγκυψάντων εἰς τὴν σπουδὴν τῆς κρητικῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἐν γένει τῆς ἀρχαίας τῆς νήσου ἱστορίας ἠγέρθησαν συζητήσεις ἐπὶ ζητήματος προκύψαντος ἕκ τινος χωρίου τοῦ Στρά-

βωνος ἀναγομένου εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀπτέρας, τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Κισάμου καὶ ἐτέρας κρητικῆς πόλεως, τῆς Πολυρρήνης.

Περιγράφων τὴν Κρήτην ὁ Στράβων ἐν βιβλίῳ I' τῶν *Γεωγραφικῶν* αὐτοῦ λέγει, ὅτι « πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Κρήτῃ πλείους μὲν, μέγισται δὲ καὶ ἐπιφανέσταται τρεῖς, Κνωσσός, Γόρτυνα, Κυδωνία »· ὁμιλῶν δὲ παρακατιῶν περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Κυδωνίας, τῆς Πολυρρήνης καὶ τῆς Ἀπτέρας, λέγει τάδε (1): « Κυδωνία δ' ἐπὶ θαλάττῃ μὲν ἴδρυται βλέπουσα πρὸς τὴν Λακωνικὴν, διέχει δ' ἑκατέρας τὸ ἴσον τῆς τε Κνωσσοῦ καὶ τῆς Γόρτυνος οἶον ὀκτακοσίους σταδίους, Ἀπτέρας δὲ ὄγδοήκοντα, τῆς ταύτης δὲ θαλάττης τετραράκοντα. Ἀπτέρας δ' ἐπινεῖόν ἐστι Κισάμος· πρὸς ἐσπέραν δ' ὁμοροὶ τοῖς Κυδωνιάταις Πολυρρήνιοι, παρ' οἷς ἐστὶ τὸ τῆς Δικτύνης ἱερὸν· ἀπέχουσι δὲ τῆς θαλάττης ὡς τριάκοντα σταδίου, Φαλασάρνης δὲ ἐξήκοντα· κωμηδὸν δ'

(1) Περὶ τῶν πόλεων τούτων ἔγραψα βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἡ ἑκατόμυλις Κρήτη, ἥτοι ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ περιγραφή τῶν ἑκατὸν ἀρχαίων πόλεων τῆς Κρήτης ». Τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι, διότι χρῆζει συμπληρώσεών τινων, περὶ ἃς ἐλλείπει χρόνου δὲν ἤδυνήθην ἀκόμη ν' ἀσχοληθῶ.

(1) Στράβ. τόμ. β', βιβλ. ι', στ. 479.

ᾠκον πρότερον· εἴτ' Ἀχαιοὶ καὶ Λάκωνες συνῶκῃσαν τειχίσαντες ἐρυμνὸν χωρίον βλέπον πρὸς μεσημβρίαν».

Τὸ χωρίον: «Ἀπτεράς δ' ἐπίγειός ἐστι Κίσαμος» ἐγέννησε πολλὰς ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς Ἀπτεράς κυρίως καὶ ἀφορμὴν παρέσχεν εἰς τὰς συζητήσεις, περὶ ὧν ἀνωτέρω διελάβομεν. Ἴδου δὲ ὁποῖόν τι ἐστὶ τὸ ἐγερόθεν ζήτημα.

Πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν τῆς σημερινῆς πόλεως τῶν Χανίων, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, ὑπάρχει κώμη ὀνομαζομένη *Παλαιόκαστρον*, περὶ τῆς ὁποίας σώζονται πολλὰ εἰσείπια τειχῶν καὶ ἄλλων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, θεωρηθέντα ἀνάκθην ὡς τὰ τῆς Ἀπτεράς. Πρὸς δυσμὰς δὲ τῶν Χανίων, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κισάμου, ἐκεῖ ἐνθα σήμερον ὑπάρχει κώμη ὡσαύτως *Παλαιόκαστρον* (1) καλουμένη, φαίνονται ἐπίσης πλείστα εἰσείπια ἀρχαίων τειχῶν καὶ οἰκοδομῶν, ἅτινα ἐθεωρήθησαν ὡς τὰ τῆς Πολυρρήνης. Πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς Πολυρρήνης, εἰς ἀπόστασιν περίπου μιᾶς ὥρας καὶ ἐνός τετάρτου, εὐρίσκονται τὰ εἰσείπια ἐτέρας κρητικῆς πόλεως, ἧτις ἔφερε τὸ ὄνομα Κίσαμος.

Ἐνεκα τοῦ ἀδιαιροληκτικῆς τοποθεσίας ταύτης τῆς Κισάμου καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Στράβων, μνημονεύει δύο πόλεων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ φερουσῶν τὸ ὄνομα Κίσαμος, καθὼς ἐπίσης οὐδεὶς ἄλλος ἀρχαῖος συγγραφεὺς, πλὴν τοῦ Στράβωνος, μνημονεύει τῆς Κισάμου ὡς ἐπινείου τῆς Ἀπτεράς, οὐδὲ περιεσώθη μνημεῖόν τι μαρτυροῦν, ὅτι παρὰ τὰ σήμερον ἐν Ἀποκορώνῳ φαινόμενα εἰσείπια τῆς Ἀπτεράς ὑπῆρχεν ἄλλη πόλις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος, ἠγέρθησαν πλείστα ὅσα ἀμφιβολία, καθὰ προεῖρηται, περὶ τῆς ἀκριβοῦς τοποθεσίας τῆς Ἀπτεράς, συνεπῶς δὲ καὶ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς Πολυρρήνης, καὶ πολλὰς σοβαρὰς συζητήσεις καὶ μελέτας προκάλεσε τὸ ἀνωτέρω παρατεθέν χωρίον τοῦ Στράβωνος μεταξὺ πολλῶν ἀρχαιολόγων, ιστορικῶν καὶ περιηγητῶν, οἵτινες ἠσχολήθησαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς κρητικῆς ἀρχαιολογίας.

Τούτων τινὲς μὲν κατέληξαν εἰς τὸ συμ-

(1) *Παλαιόκαστρον*, ἢ, ὡς προφέρουσι τὴν λέξιν, *Παλιόκαστρο*, ὀνομάζουσι οἱ Κρήτες συνήθως πᾶσαν θέσιν, ἐν ἣ φαίνονται εἰσείπια ἀρχαίας τετελειωμένης πόλεως. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο διδοῦσι καὶ εἰς τὰ εἰς τοιαύτας θέσεις εὐρισκόμενα χωρία.

πέρασμα, ὅτι ἡ Ἀπτερά ἐκεῖτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλαιόκαστρο τῆς Κισάμου διὰ τὸν λόγον, ὅτι παρ' αὐτῇ εὐρίσκειτο ἡ Κίσαμος, ἢ κατὰ τὸν Στράβωνα ἐπινεῖον οὖσα τῆς Ἀπτεράς· ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν, ὅτι ὑπῆρχαν δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ, καὶ ἄλλοι ἐθεώρησαν ὡς παρεφθαρμένον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Στράβωνος πειθόμενοι, ὅτι ἡ Ἀπτερά ἐκεῖτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλαιόκαστρο τῶν Ἀποκορώνων.

Ὁ Meursius (1) π. χ. φαίνεται παραδεχόμενος, ὅτι ἡ Ἀπτερά ἐκεῖτο παρὰ τῇ θέσει, ἐν ἣ φαίνονται σήμερον τὰ εἰσείπια τῆς Κισάμου, διότι μνημονεύων τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Στράβωνος προστίθησιν ἀμέσως κατόπιν, ὅτι ἡ Κίσαμος αὕτη ὑπῆρχεν ὁ δωδέκατος ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς νήσου. «Etiam hæc Episcopi postea sedes fuit, atque ordine duodecima». Ὁ ἐπισκοπικὸς δ' οὗτος θρόνος εἶναι ὁ τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας τῆς Κισάμου, ἧς ὁ ἐπίσκοπος καὶ σήμερον ἐτι φέρει τὸν τίτλον «ὁ Κισάμου».

Ὁ Peutingerus λεγόμενος πίναξ (Peutinger Table) σημειοῖ δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος, ἐξ ὧν τὴν μὲν εἰς ἀπόστασιν 8 μιλίων πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κυδωνίας, τὴν δ' ἐτέραν εἰς ἀπόστασιν 32 μιλίων πρὸς δυσμὰς αὐτῆς. Ἐτεροι, ἐν οἷς κυρίως ὁ D'Anville (2), τὸν πίνακα τοῦτον ἀναλύοντες, θεωροῦσιν ἐσφαλμένην τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο πόλεων ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος καὶ προτείνουσι τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ πίνακι παρατηρουμένου τούτου λάθους.

Ὁ Γάλλος Pitton de Tournefort (3), ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν νήσον περὶ τὸ ἔτος 1700, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑποτίθησι τὴν Ἀπτεραν εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινῆς Παλαιόκαστρο τῆς Κισάμου, λέγων: «Le 26 Juillet, nous allâmes aux ruines de Paleocastro ou Château vieux, selon le grec vulgaire. Les gens du pays ignorent son ancien nom; il est pourtant à croire que c'était la ville Aptère, puisque Strabon avance que Chissamo en était l'arsenal et le port:

(1) *Joannis Meursii*. «Creta, Cyprus, Rhodus». Amstelodami, 1675, σ. 26.

(2) *D'Anville*. Analyse de la carte intitulée: Les côtes de la Grèce et de l'Archipel. Paris 1757.

(3) *Pitton de Tournefort*. Relation d'un voyage du Levant. Paris, MDCCXVII.

en effet Chissamo est un port de mer, sur une grande rade formée par les cornes du cap des Grabuses et du cap Spada»· τουτέστι· «Τῇ 26 ἰουλίου μετέβημεν εἰς τὰ εἰσείπια τοῦ Παλαιόκαστρο, κατὰ τὴν δημῶδη ἑλληνικὴν γλῶσσαν· οἱ κάτοικοι ἀγνοοῦσι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτοῦ· φαίνεται ὁμοίως, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἡ πόλις τῆς Ἀπτεράς, διότι ὁ Στράβων διηγείται, ὅτι ἡ Κίσαμος ἦτο τὸ ἐπινεῖον αὐτῆς. Πράγματι δὲ ἡ Κίσαμος εἶναι λιμὴν ἐν μεγάλῳ κόλπῳ σηματοδοτούμεν ὑπὸ τῶν ἀκρωτηρίων Γραβούσης καὶ Σπάθα».

Παρακατιῶν ὁμοίως ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ ὄρθου τῆς γνώμης του ταύτης ὁ Tournefort λέγει: «Mais il n'y a rien de bien certain touchant les mesures des anciens ou peut-être que cet endroit de Strabon est corrompu»· ἤτοι: «Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει οὐδὲν τὸ ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέτρα τῶν ἀρχαίων, ἢ τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Στράβωνος εἶναι ἴσως παρεφθαρμένον».

Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην τοῦ Tournefort χαρακτηρίζει ὡς γελοῖαν ἕτερος ξένος περιηγητῆς καὶ ἀρχαιολόγος, ὁ ἄγγλος Pashley (1), διὰ τῶν ἐξῆς: «The naturalist way of getting of this difficulty is amusing»· ἤτοι «Τὸ μέσον, δι' οὗ ὁ φυσιολόγος (2) θέλει νὰ ἐξέλθῃ τῆς δυσκολίας ταύτης, εἶναι διασκεδαστικόν».

Ὁ Pococke ἐν τῇ αὐτῇ δυσχερεῖ εὐρεθείς προσεπάθησε ν' ἀπαλλαγῇ ταύτης δι' ἄλλης μεθόδου. Ὁφελούμενος ἐκ τοῦ ἀμφιβόλου τῆς τοποθεσίας τῆς Κυδωνίας, τάσσει ταύτην εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς σημερινῆς πόλεως τῶν Χανίων, ἵνα οὕτω συμβιβάσῃ, ὡς λέγει, τὰς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καθοριζομένας ἀποστάσεις. Τὸ αὐτὸ δὲ σύστημα ἀκολουθῶν καὶ ὁ Pashley, ἠθέλησε καὶ οὗτος νὰ τᾶξῃ τὴν Κυδωνίαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινῆς χωρίου Γεράνι, λέγων· «Probably it is to this difficulty of reconciling the distance of Strabo with a false hypothesis, that we are also indebted for the indication of the imaginary ruins of Cydonia as existing at Gerami (γραπτέον Gerani)»· ἤτοι: «Πιθανῶς, ἔνεκα τῆς δυσκολίας τοῦ συμβιβάσαι τὴν ἀπό-

(1) *Robert Pashley*. Travels in Crete. London, MDCCCXXXVII.

(2) Ὁ Tournefort ἦτο φυσιολόγος.

στασιν τοῦ Στράβωνος μετ' ἐσφαλμένης ὑποθέσεως, ἠναγκάσθημεν ὡσαύτως νὰ ὑποδείξωμεν ὡς εἰς τὸ χωρίον Γεράνι ὑπάρξαντα τὰ ὑποτιθέμενα εἰσείπια τῆς Κυδωνίας».

Ὁ Olivier (1) παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: «Si Kissamos, situé entre le cap Grabuse et le cap Spada, à vingt milles à l'ouest de la Canée, fut autre fois le port d'Aptère, comme il paraît évident, suivant le texte des anciens auteurs (2), et si la Canée occupe la place de Cydonie, comme on le croit communément, Strabon s'est trompée lorsqu' il a dit qu' Aptère n'était qu' à dix mille (3) de Cydonie. Mais si l'ancienne Cydonie était à quarante stades de son port, comme le croit l'auteur de «la législation de Crète» (4), pag 473, alors il est probable que nous avons vu les ruines de cette ville et que celles d' Aptère sont à dix milles à l'ouest, en face de Kissamos comme le dit Strabon»· ἤτοι: «Ἐὰν ἡ Κίσαμος, κειμένη μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Γραβούσης καὶ Σπάθα εἰς ἀπόστασιν 20 μιλίων πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων, ὑπῆρχεν ἄλλοτε τὸ ἐπινεῖον τῆς Ἀπτεράς, ὡς τοῦτο εἶναι ἐναργές, κατὰ τὸ κείμενον τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ ἐὰν τὰ Χανία κείνται ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Κυδωνίας, ὡς κοινῶς πιστεύεται, ὁ Στράβων ἠπατήθη λέγων, ὅτι ἡ Ἀπτερά ἀπέχεε δέκα μίλια τῆς Κυδωνίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀρχαία Κυδωνία ἀπέχεε τεσσαράκοντα στάδια τοῦ ἐπινείου αὐτῆς, ὡς πιστεύει ὁ συγγραφεὺς «τῆς νομοθεσίας τῆς Κρήτης», σελ. 473, τότε εἶναι πιθανόν, ὅτι εἶδομεν τὰ εἰσείπια τῆς πόλεως ταύτης καὶ ὅτι τὰ εἰσείπια τῆς Ἀπτεράς εἶναι εἰς ἀπόστασιν 10 μιλίων πρὸς δυσμὰς, κατέναντι τῆς Κισάμου, ὡς ὁ Στράβων λέγει».

Ὁ δὲ Savary (5) ἐπισκεφθεὶς τὸ Παλαιό-

(1) *G. A. Olivier*. Voyage dans l'Empire Ottoman, l'Égypte et la Perse. Paris. An 9.

(2) Ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζομεν ἄλλον συγγραφέα ἐκ τῶν ἀρχαίων πλὴν τοῦ Στράβωνος λέγοντα, ὅτι ἐπινεῖον τῆς Ἀπτεράς ἦτο ἡ Κίσαμος.

(3) Τουτέστιν ὀγδοήκοντα στάδια.

(4) Ὁ Olivier ἐννοεῖ τὸν *Saint-Croix*, οὗ τις τὸ πολὺτιμον σύγγραμμα ἐπιγράφεται· «Des anciens gouvernements fédératifs et de la législation de Crète», ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις, an VII de la République Française.

(5) *M. Savary*. Lettres sur la Grèce. Paris. MDCCCLXXXVIII.

καστρον Ἀποκορώνου, λέγει ἐν τῇ ΚΗ' ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὴν Madame Le Monnier τὰ ἐξῆς:

«La maison où nous logions n'est qu'à deux lieues de Palio-castro, situé à la pointe du cap Drepassum (1). C'est ici que Murtius (2) dans la carte ancienne qu'il a publiée, place le Museum, où se termina le fameux combat des Syrènes et des Muses (3). Il marque Aptère à peu de distance vers les montagnes. D'autres auteurs prétendent que la situation de cette ville est désignée par quelques ruines qui restent à Palio-castro. Ces opinions sont sans fondements. Strabon fait connaître, d'une manière précise, la position d'Aptère, en la plaçant à quatre lieues (4) de Cissanum (5) qui lui servait de port. Or cette dernière ville se trouve au fond du golfe formé par le cap Spada et celui de Suse (6), à plus de douze lieues du promontoire Drepassum. Il est donc impossible qu'Aptère ait été située près de ce cap. On s'en convaincra en jetant un coup d'œil sur la carte que j'ai donnée» ἤτοι: «Ἡ οἰκία, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα, κεῖται εἰς ἀπόστασιν δύο λευγῶν ἀπὸ τοῦ Παλιόκαστρον, κείμενον εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ἀκρωτηρίου «Δρέπανον». Ἐνταῦθα ὁ Murtius, ἐν τῷ ἀρχαίῳ χάρτη, ὃν ἐδημοσίευσεν, τίθησι τὸ Μουσεῖον. ὅπου ἐληξεν ἡ περιήγησις ἐξ ἑξῆς μεταξὺ τῶν Σειρήνων καὶ τῶν Μουσῶν. Σημειοὶ τὴν Ἀπτεραν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς τὰ ὄρη. Ἄλλοι συγγραφεῖς ἀξιοῦσιν, ὅτι ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης καταδεικνύεται ὑπὸ τινῶν ἐρειπίων, τὰ ὅποια εὕρηται εἰς τὸ Παλιόκαστρον. Αἱ γνώμαι αὐταὶ εἰσὶν ἄνευ βάσεως. Ὁ Στράβων ὀρίζει ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῆς Ἀπτερας, τιθέμενος αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων λευγῶν ἀπὸ τῆς Κισάμου, ἣτις ἦτο τὸ ἐπίγειον αὐτῆς. Ἡ τελευταία αὕτη πόλις εὕρεται εἰς τὸν μυχόν τοῦ κόλπου, ὅστις σχηματίζεται

(1) Ὁ Σαβαρῆς ἐννοεῖ τὸ ἀκρωτήριο Δρέπανον Ἀποκορώνου.

(2) Murtius, dissertation sur l'Isle de Crète.

(3) Ὁρα περαιτέρω τῆς παρουσίας πραγματείας τὸ κείμενον Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου περὶ τῆς ἔριδος ταύτης.

(4) Ὁ Στράβων δὲν ὀρίζει ἀπόστασιν 4 λευγῶν μεταξὺ Ἀπτερας καὶ Κισάμου.

(5) Ὁ Σαβαρῆς θέλει εἰπεῖν Κισάμος.

(6) Ἐννοεῖ τὴν Γραβοῦσαν ὁ γράφων.

ὑπὸ τῶν ἀκρωτηρίων Σπάθα καὶ Γραβοῦσης, εἰς ἀπόστασιν πλέον τῶν 12 λευγῶν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Δρέπανου. Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον ἡ Ἀπτερα νὰ εὕρεται πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου. Πείθεται τις περὶ τούτου ῥίπτων ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην, ὃν συνέταξα».

Ὁ Ἄγγλος Charles Edwards (1) παρα-

(1) Charles Edwards. Letters from Crete. London, 1887.

Σημ. Ὁ Charles Edwards ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον κατὰ τὸ 1886. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην διέμενον ἔτι ἐν Κρήτῃ ὡς γενικὸς γραμματεὺς τῆς γεν. διοικήσεως τῆς νήσου. Τὸν κύριον τούτου μοὶ συνέστησεν ἡ Βαρωνίς de Schwartz, γυνὴ λίαν πεπαιδευμένη, ἥτις ἀπὸ εικοσιπενταετίας ἐξελέξατο τὴν παρὰ τῇ πόλει τῶν Χανίων εὐάερον κωμόπολιν τῆς Χαλέπας ὡς μόνιμον κατοικίαν, ἐκεῖ ἀσχολουμένη ἡσυχῶς εἰς διαφόρους συγγραφάς. Ἔθηκε τὴν συλλογὴν τῶν περὶ Κρήτης συγγραμμάτων μου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κ. Edwards, ὅστις συνάμα διεξῆλθε καὶ τὸ χειρόγραφον τῆς περὶ τῶν ἑκατὸν ἀρχαίων πόλεων τῆς Κρήτης συγγραφῆς μου: «ἡ ἑκατόμησις Κρήτης». Ὁ κ. Edwards πάνυ φιλοφρόνως ἔγραψεν ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ του τὰ ἐξῆς: «My best thanks are due to Mr Kopassis, of Canea, for the use of his library of Cretan books..... He.... showed me in manuscript a book he has been engaged upon many years. It is about the Hundred Cities of Crete, and is sectioned in to three parts; the first giving a description on those of hundred whose site is incontestable; the second discussing the doubtful remains which yet are ascribed to one or other of these cities; and the last saying what can be said about the cities of which no trace, either material or topological, can be found. No one in Crete is in a better position for obtaining archaeological and legendary information about these ancient places, and his notes included old ballads and proverbs which would no doubt be welcomed even as much as his more erudite work..... This gentleman's library is, I believe, the choicest in the island for its Cretan works. He has also numbers of different amphoræ, coins, bits of old metal-work, weapons etc. of the different dynasties in Crete. He placed his books at my disposal and I did not hesitate to carry an armful of them away with me. The British Museum is less rich by far on Cretan authorities, and I have now by my side the histories and records of Cornelius, Cornaro, Valiero, Sieber, and others, as well as the English works of Pashley, Spratt, Stilman and Skinner.....»: ἤτοι «Ὁφείλω πολλὰς χάριτας τῷ κ. Κοπάση διὰ τὴν τῶν κρητικῶν συγγραμμάτων συλλογὴν του,

δέχεται, ὅτι ἡ Πολυρρήνη καὶ οὐχὶ ἡ Ἀπτερα ἔκειτο εἰς τὸ Παλιόκαστρον Κισάμου λέγων ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν Κισάμου ἐκδρομῶν αὐτοῦ τὰ ἐξῆς: «We are bound for a place called Paleocastro, several miles inland, among the mountains and wick though itself a village of antiquity, is the modern survival of the Cretan city of Polyrrhenia» ἤτοι: «Ἔστημεν, ἵνα ἴδωμεν τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Παλιόκαστρον, εἰς ἀπόστασιν μιλίων τινῶν μεσογείως κειμένην μεταξὺ τῶν ὄρεων. Ἡ θέσις αὕτη, μολονότι αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι χωρίον παλαιόν, εἶναι τὸ ἐπιζῶν μνημεῖον τῆς ἀρχαίας κρητικῆς πόλεως Πολυρρηνίας».

Περιοριζόμεθα εἰς ταῦτα, διότι πολὺ θὰ ἐμακροηγοῦμεν, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ παραθέσωμεν τὰ γραφέντα καὶ ὑπὸ ἄλλων, ἐξ ὧν οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἢ ἀντιφάσις γνώμων καὶ ἰδεῶν, τῶν μὲν ὑποστηρίζοντων ὡς ἀκριβῆς τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Στράβωνος καὶ τιθεμένων συνεπῶς τὴν Ἀπτεραν παρὰ τῇ Κισάμῳ, τῶν δὲ ὑποστηρίζοντων τὸνναντίον καὶ τασόντων τὴν Ἀπτεραν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλιόκαστρον Ἀποκορώνου, ἄλλων παραδεχομένων δύο πό-

λην συνδουλεύθη..... Μοὶ εἶδειξεν ἐν χειρογράφῳ ἐν συγγραμμάτῳ, περὶ ὃ κατέγεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τοῦτο πραγματεύεται περὶ τῶν ἑκατὸν πόλεων τῆς Κρήτης καὶ διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὴν περιγραφήν ἐκείνων ἐκ τῶν ἑκατὸν πόλεων, ὧν ἡ τοποθεσία εἶναι ἀδιὰφιλονεικῆτος, τὸ δὲ δεύτερον συζητεῖ περὶ τῶν ἀμφιβόλων ἐρειπίων, ἅτινα ἀποδίδονται εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν πόλεων τούτων, καὶ τὸ τελευταῖον ὁμιλεῖ περὶ τῶν πόλεων ἐκείνων, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχνοσ ἢ τοπογραφικὴ εἶδησις ὑπάρχει. Οὐδεὶς ἐν Κρήτῃ εὕρεται εἰς καλλιτέραν θέσιν, ὅπως συλλέξη ἀρχαιολογικὰς καὶ μυθολογικὰς πληροφορίας περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων πόλεων, αἱ σημειώσεις δ' αὐτοῦ, περικλείουσαι ἀρχαία ἄσματα καὶ παροιμίας, θὰ γείνωσιν ἀναμφιβόλους εὐπρόσδεκτοι ὅπως καὶ τὸ ἐμβριθὲς αὐτοῦ σύγγραμμά.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ κυρίου τούτου εἶναι, νομίζω, ἡ ἐλεγκτοτέρα ἐν τῇ νήσῳ διὰ τὰ κρητικὰ συγγράμματα, ἅτινα περικλείει. Ἔχει ἐπίσης πλείστους ἀμφορεῖς διαφόρων εἰδῶν νομίσματα, τεμάχια μετάλλινά ἀρχαίας τέχνης, ὅπλα κτλ. τῶν διαφόρων ἐν Κρήτῃ δυναστειῶν. Ἔθηκε τὰ βιβλία αὐτοῦ ὑπὸ τὴν διάθεσίν μου, δὲν ἐδίστασα δὲ νὰ παραλάβω ἱκανὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Τὸ βρεττανικὸν μουσεῖον εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον πλούσιον ὅσον ἀφορᾷ εἰς ἀθηντικὰς περὶ Κρήτης πηγὰς, παρ' ἐμοὶ δ' ἔχω ἥδη τὰς ἱστορίας καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Κορηλίου, τοῦ Κορνάρου, τοῦ Βαλιέρου, τοῦ Σίβερ καὶ ἄλλων, ὡς ἐπίσης τὰ ἀγγλικὰ συγγράμματα τοῦ Πάσλεϋ, τοῦ Σπράττ, τοῦ Στίλμαν, τοῦ Σκίνερ.....»

λεῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κισάμος καὶ ἄλλων θεωρούντων ὡς παραμμορφωμένον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Στράβωνος, ἢ ὡς ἀπατηθέντα τοῦτον ὡς πρὸς τὰς ὑπ' αὐτοῦ καθοριζόμενας ἀποστάσεις. Θέλομεν δὲ συζητήσαι ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Στράβωνος γενωμένων ζητημάτων, ἥτοι τίς ἢ ἀκριβὴς τοποθεσία τῆς Ἀπτερας, τῆς Πολυρρηνίας καὶ τῆς Κισάμου, καὶ ἂν ὑπῆρξαν δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κισάμος.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἡ γνώμη τῶν ὑποστηρίζοντων, ὅτι ἡ Ἀπτερα ἔκειτο εἰς τὸ Παλιόκαστρον τῆς Κισάμου δὲν εἶναι ἀποχρώντως δεδικαιοποιημένη καὶ βέβαιος, ὡς ἐπίσης ἄνευ ὑποστάσεως ἐξελέγχονται καὶ αἱ γνώμαι τῶν θελώντων νὰ ὑποστηρίξωσιν, ὅτι ὑπῆρξαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κισάμος. Οἱ δὲ συλλογισμοὶ τοῦ Olivier δὲν εἶναι ποσῶς ὀρθοί, διότι δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ Στράβων ἠπατήθη ὡς πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἣν καθορίζει μεταξὺ Κυδωνίας καὶ Ἀπτερας, καθόσον ἐκ τῶν περιωθέντων μέχρι σήμερον μνημείων κατεδείχθη καὶ ἐβεβαιώθη, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται, ἡ ἀκρίβεια τῆς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεων καθοριζομένης ἀποστάσεως. Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν γνώμην τοῦ Saint-Croix, ἣν ὁ Olivier ἐπικαλεῖται, ὅτι ἡ Κυδωνία ἔκειτο 40 στάδια μακρὰν τοῦ ἐπινείου αὐτῆς, τὴν δὲ Ἀπτεραν ὑποθέσωμεν ὡς κειμένην ἀπέναντι τῆς Κισάμου, τότε ἡ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων, τῆς Ἀπτερας δηλονότι καὶ τῆς Κυδωνίας, ἀπόστασις δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος περὶ αὐτῆς λεγόμενα.

Ἡ δὲ τελευταία γνώμη τοῦ Tournefort περὶ τῆς παραθορίας τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Στράβωνος, ἢ ὡς γελοία ὑπὸ τοῦ Pashley χαρακτηριζομένη, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιαύτη. Ἡ ἔλλειψις ὅμως τοῦ Tournefort εἶναι, ὅτι ἀπέφυγε νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, διότι ἐμβριθεστέρα ἐπὶ τούτῳ μελέτη θὰ ἐνίσχυεν ἔτι πλέον τὴν γνώμην του ἐκείνην. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Pococke καὶ τοῦ Pashley, εἰ καὶ αὐταὶ συμβάλλουσι πῶς εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τοῦ καθορισμοῦ τῆς τοποθεσίας τῆς Κυδωνίας, ἀφίνουσιν ὅμως ἄλυτον τὸ κυρίως ἐκ τοῦ συζητουμένου χωρίου τοῦ Στράβωνος προκύπτον ζήτημα τῆς τοποθεσίας τῆς Ἀπτερας καὶ τοῦ ἐπινείου αὐτῆς, τῆς Κισάμου.

Ἄλλ' ἐξετάσωμεν τὰ προκείμενα ζητήματα

μεθοδικώτερον. Καί πρῶτον, τίς ἦτο ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τῆς Πολυρρήνης;

Ὅτι ἡ Πολυρρήνη καὶ οὐχὶ ἡ Ἀπτερα ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν, ἐν ἣ σήμερον ὑπάρχει τὸ Παλαιόκαστρον Κισάμου, εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Κατὰ τὸν Στράβωνα, ἡ Πολυρρήνη ἀπέχετο τῆς θαλάσσης μὲν τριάκοντα, τῆς Φαλασάρνης δὲ ἐξήκοντα στάδια. Πράγματι ἡ ἀπόστασις τοῦ Παλαιόκαστρον Κισάμου ἀπὸ τῆς πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ θαλάσσης εἶναι τὸ ἡμισυ τῆς ἀποστάσεως, ἥτις χωρίζει αὐτὸ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν αὐτοῦ παραλίου θέσεως, ἐν ἣ φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς Φαλασάρνης καὶ ἥτις σήμερον ὀνομάζεται Κοῦτρι. Ὅπως γένομαι δὲ μᾶλλον καταληπτὸς, λέγω, ὅτι, ἐνῶ ἀπὸ τῆς παραθαλασσίου κωμοπόλεως τοῦ Καστελλίου Κισάμου ἐφθασα εἰς Παλαιόκαστρον μετὰ πορείαν περίπου μιᾶς ὥρας καὶ ἑνὸς τετάρτου, ἡ ἀπὸ Παλαιόκαστρον μέχρι Φαλασάρνης πορεία μου διήρκεσε πλέον τῶν δύο ὥρων.

Πλὴν τούτου ἡ χώρα τῶν ἀρχαίων Πολυρρηνίων, ἡ σήμερον Κίσαμος καλούμενη, εἶναι πρὸς δυσμὰς ὁμορος τῆς χώρας τῶν Κυδωνιῶν, ἥτις καὶ σήμερον ἐτι καλεῖται ἐπαρχία Κυδωνίας: τοῦτο δὲ συμφωνεῖ ὡσαύτως πληρέστατα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Στράβωνος λεγόμενον: «πρὸς ἑσπέραν δ' ὁμοροί τοῖς Κυδωνιάταις Πολυρρηνιοί».

Ἐτέρα ἀπόδειξις, ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην, εἶναι ἡ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπαρξίς πλουσιῶν βοσκῶν. Ὁ Στράβων λέγει, ὅτι οἱ Πολυρρηνιοὶ ᾤκουν κωμηδὸν πρότερον. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης συνδυαζομένης πρὸς τὰ ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου λεγόμενα: «Πολύρρη (1), πόλις Κρήτης, ἀπὸ τοῦ πολλὰ ῥήνεα, τουτέστι πρόβατα, ἔχειν ὁ πολίτης Πολυρρηνιοῦ (2)», ἐξάγεται, ὡς ὀρθῶς ἀποφαινεται καὶ ὁ Thenon (3), ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Πολυρρήνης ἦσαν ποιμένες, πολλὰ ἔχοντες πρόβατα, οἵτινες ἐξελέξαντο τὴν θέσιν ἐκείνην, ἵνα κατοικήσωσι κω-

(1) Ὡς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φαίνεται, ὁ Στέφανος ὀνομάζει τὴν Πολυρρήνην «Πολύρρη». Ἡ πόλις αὕτη ὀνομάζεται πρὸς τούτους «Πολυρρηνιον» ὑπὸ τοῦ Πλινίου, «Πολυρρηνία» ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, «Πολύρρηνη» ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καὶ «Πολύρρηνον» ὑπὸ τοῦ Σουίδα.

(2) Ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ «πολύρρηνας» τοὺς πολλὰ πρόβατα ἔχοντας. «Ἐν δ' ἄνδρες ναίουσι πολύρρηνας πολυβοῦται» Ἰλ. I, 154.

(3) M. Thenon, Fragments d'une description de l'île de Crète. Revue Archéologique.

μηδὸν διὰ τὸ πρόσφορον αὐτῆς εἰς νομὴν προβάτων. Καὶ πράγματι αἱ εὐρεῖται κλιτύες τοῦ ὑπερηφάνως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑφουμένου ὄρους, ἐφ' οὗ ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο, δὲν εἶναι ἡ πλούσια βοσκὰ πρόσφορώταται εἰς νομὴν προβάτων. Ρητέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ σήμερον ἐτι διακρίνεται ἀκριβῶς ἡ γραμμὴ, ἐφ' ἧς μετὰ ταῦτα Ἀγαιοὶ καὶ Λάκωνες, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἤγειραν τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Ἐτέρα τρανὴ καὶ μᾶλλον ἀδιαφιλονεικῆτος ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο ἐκεῖ, εἶναι ἡ συμφωνία τῆς θέσεως τῶν σωζομένων ἐρειπίων πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος διδομένην περιγραφὴν τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως. «Ἐρυμνὸν χωρίον, λέγει ὁ ἀρχαῖος γεωγράφος, βλέπον πρὸς μεσημβρίαν». Ἡ θέσις, ἐν ἣ σήμερον φαίνονται τὰ σωζόμενα ἐρείπια, εἶναι ἀληθῶς ἐρυμνὴ, βλέπουσα πρὸς μεσημβρίαν, ὡς ἐπίσης ἐρυμνὴ εἶναι καὶ πᾶσα ἡ κλιτύς, ἡ ἐνοῦσα τὴν κυρίως πόλιν μετὰ τῆς ἀκροπόλεως, ἧς τὰ ἐρείπια φαίνονται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, καὶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἡ κλιτύς ἐκείνη βλέπει.

Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ζηνοβίου καὶ τοῦ Σουίδα λεγόμενα. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος λέγει: «Ἀγαμέμνων, ὡς φασί, χειμασθεὶς κατηνέχθη εἰς Κρήτην καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ Πολυρρηνιον, θυσίαν ἐπετέλει ἐν ταύτῃ τε οἱ αἰχμάλωτοι τὰς ναῦς ἐνέπρησαν, οὐ ἀπαγγελέντος αὐτῷ, μεσοῦσης τῆς θυσίας, τὸ μὲν καιόμενον ἱερεῖον καταλιπεῖν λέγεται. ἔλθειν τε πρὸς θάλασσαν ταραχθέντα καὶ μίαν μόλις εὐρόντα ναῦν ἐπ' αὐτῆς ἀναχθῆναι, πολλὰ καταρασάμενον τοῖς τὴν χώραν οἰκοῦσιν». Ὁ δὲ Σουίδας λέγει: «Παρόσον Ἀγαμέμνων ἐκεῖσε (ἐν Κρήτῃ) χειμασθεὶς ἔθυσεν, ἀναβὰς εἰς τὸ Πολυρρηνιον...» Ἡ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις ἀπαντῶσα λέξις ἀναβὰς, ὑποτίθει τὴν Πολυρρήνην ἐν ὑψηλῇ κειμένῃ θέσει. Πράγματι, ἵνα ἔλθῃ τις ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Καστελλίου Κισάμου εἰς Παλαιόκαστρον, ἀναβαίνει, διότι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι ἀρκούντως ὑψηλή.

Ἐξ ὧν τούτων συνάγεται, ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο ἀδιαφιλονεικῆτως ἐκεῖ ὅπου σήμερον κεῖται τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου. Τοῦτο παραδέχονται ἀδιστακτικῶς πλέον οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι οἱ ἐξερευνήσαντες τὰ κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἐρείπια, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ Pashley καὶ ὁ Spratt (1), εἰς τὴν θέσιν δ' ἐκείνην ση-

(1) Captain T. A. B. Spratt. Travels and researches in Crete. London. MDCCCLXV.

μειοὶ τὴν Πολυρρήνην καὶ ὁ γνωστὸς γεωγραφικὸς χάρτης τῆς νήσου Κρήτης, ὁ ὑπὸ τοῦ ναυαρχείου τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Captain T. Spratt συνταχθεὶς καὶ ἀσθεντικὸς σήμερον ἀναγνωρίζομενος, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἀρχαιολογικὸς χάρτης τῆς Κρήτης, ὁ ἐπισυνημμένος εἰς τὴν ἐν τῷ «Museum of classical antiquities» τοῦ Λονδίνου (1) δημοσιευθεῖσαν σπουδαίαν πραγματείαν «On the antiquities of Candia», τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Edward Falkener ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων κατακειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Βενετίας καὶ ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐξερευνηθέντων καὶ μελετηθέντων. Ταῦτα δ' ὁμολογεῖ καὶ ὁ λεπτομερέστερον τῶν ἄλλων ἐξερευνήσας καὶ περιγράψας τὰ περιωθέντα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐρείπια M. Thenon.

Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τὰ ἐρείπια τῆς Φαλασάρνης, ἀφ' ἧς ὁ Στράβων λέγει, ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἀπέχετο ἐξήκοντα σταδίου, φαίνονται ἐν τῇ θέσει, ἥτις σήμερον καλεῖται Κοῦτρι.

Ὁ Δικαίαρχος καθορίζει τὴν θέσιν τῆς Φαλασάρνης ὡς ἐξῆς:

«Φασὶ δ' ἐν Κρήτῃ πόλιν εἶναι Φαλάσαρνα. κειμένη πρὸς ἥλιον δύοντα, κλειστὸν λιμὲν ἔχουσα καὶ ἱερὸν Ἀρτέμιδος ἄγιον, καὶ καλεῖσθαι τὴν θεὸν Δίκτυναν».

Ἡ θέσις Κοῦτρι κεῖται πράγματι πρὸς τὸν δυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς νήσου, βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου «Κριοῦ μέτωπον», ἐκεῖθεν δ' εἶδον ἐν ἀνοικτῷ ὄριζοντι τὸν μεγαλοπρεπῆ δίσκον τοῦ ἡλίου δύοντος.

Τὰ κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην φαινόμενα ἐρείπια ἐθεωρήθησαν ὑπὸ πάντων ὡς ὄντα ἀναμφισβητήτως τῆς Φαλασάρνης (2) καὶ ὁ Spratt μάλιστα καθορίζει ἀκριβῶς καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν Δικαίαρχον ἁγίου ἱεροῦ τῆς Δικτύνης Ἀρτέμιδος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν Πολυρρήνην καὶ τὸ ἐπίγειον αὐτῆς τὴν Φαλάσαρναν. Περὶ δὲ τῆς Ἀπτερας προκειμένου, αὕτη ἀναμφισβόλως ἔκειτο ἐκεῖ ὅπου εὕρεται τὸ χωρίον Παλαιόκαστρον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου.

Ἡ Κυδωνία ἀπέχει τῆς Ἀπτερας, λέγει ὁ Στράβων, σταδίου ὀγδοήκοντα. Ἡ ἀπόστασις αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀπόστασιν τριῶν καὶ ἡμισείας περίπου ὥρων, ἐὰν ὑπολογίσωμεν, ὅτι

(1) Τόμ. 2. σελ. 263.

(2) Ὁρα χάρτ. Κρήτης τοῦ Spratt καὶ τοῦ Falkener.

εἰκοσι καὶ τρία στάδια εἶναι ἀπόστασις μιᾶς περίπου ὥρας: ὥστε, ἐὰν ἡ Κυδωνία ἔκειτο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σημερινῆς πόλεως τῶν Χανίων, ὡς πολλοὶ ἐσφαλμένως φρονοῦσιν, ἢ εἰς τὸ χωρίον Γεράνι, ὡς ὁ Pashley ὑποτίθεισιν, ἢ εἰς τὸ χωρίον Βρύσαις, κατὰ τὸν Spratt, ἢ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς μιᾶς τῶν θέσεων τούτων μέχρι τοῦ Παλαιόκαστρον Ἀποκορώνου συμφωνεῖ ὅπως δῆποτε πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καθοριζομένην μεταξὺ Κυδωνίας καὶ Ἀπτερας. Ἐὰν ὁμοῦς υποθέσωμεν τὴν Ἀπτεραν εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου, τότε παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης μέχρι τῆς μιᾶς τῶν εἰρημένων ὑποθετικῶν θέσεων τῆς Κυδωνίας ἀπόστασις εἶναι ἐξ καὶ ἡμισείας περίπου ὥρων, ἥτοι μακροτέρα τῶν 149 σταδίων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνωτέρου ὑπολογισμοῦ, ἐνῶ ὁ Στράβων ὀρίζει αὐτὴν εἰς ὀγδοήκοντα μόνον.

Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τῆς Ἀπτερας μέχρι Κυδωνίας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Στράβωνος διδομένην ἀπόστασιν. «Τῆς ταύτης (τῆς Ἀπτερας) δὲ θαλάττης τετταράκοντα», λέγει ὁ Στράβων, τουτέστιν ἡ Κυδωνία ἀπέχει τῆς πρὸς τὴν Ἀπτεραν θαλάσσης τεσσαράκοντα σταδίου. Παραδεχόμενοι ὅτι ἡ Ἀπτερα ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον Ἀποκορώνου, βλέπομεν, ὅτι ἡ πρὸς ταύτην θάλασσα ἐκτείνεται μέχρι τῶν μυγῶν τοῦ Ἀμφιμαλείου κόλπου, τοῦ σήμερον λιμένος τῆς Σούδας καλούμενου, ἡ ἀπόστασις δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Ἀπτεραν ταύτης θαλάσσης μέχρι μιᾶς τῶν ὡς προεῖρηται ὑποθετικῶν θέσεων τῆς Κυδωνίας συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν 40 σταδίων τοῦ Στράβωνος, ἐνῶ, ἐὰν τὴν Ἀπτεραν ὑποθέσωμεν εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου, ἡ ταύτης θάλασσα εἶναι ἡ τοῦ κόλπου τῆς Κισάμου, ἥτις ἀπέχει πλέον τῶν ἐξ ὥρων ἀπὸ τῆς μιᾶς τῶν ὑποθετικῶν τοποθεσιῶν τῆς Κυδωνίας, ἥτοι 140 περίπου στάδια.

Ἄλλη ἀσφαλὴς ἀπόδειξις εἶναι ἡ μαρτυρία Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Οὗτος λέγει: «Ἀπτερα, πόλις Κρήτης, ἀπὸ τῆς τῶν Μουσῶν καὶ Σειρήνων ἕριδος τῆς ἐν τῷ Μουσειῷ, πλησίον τῆς πόλεως καὶ τῆς θαλάττης, τόπῳ τοιαύτῳ καλούμενῳ γενομένης: ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἐν μουσικῇ νίκην τῶν Μουσῶν, αἱ Σειρήνες δυσφοροῦσαι τὰ πτερὰ τῶν ὤμων ἀπέβαλον καὶ λευκαὶ γινόμεναι εἰς τὴν θάλασσαν ἐνέβαλον ἑαυτάς: ὄθεν ἡ πόλις Ἀπτερα, αἱ δὲ πλησίον νήσοι Λευκαί».

Εἰς ταῦτα προσθέτομεν καὶ τὰς εἰδήσεις τοῦ Ἰριάρτου (1): «... ὁ τόπος Μίνω (2) καλεῖται, εἰς ὃν κείνται νῆσοι τρεῖς, αἱ καλοῦνται Λευκαί».

Ἦδη ἐξεταστέον ποῦ σήμερον βλέπομεν τὰς Λευκάς νήσους τῶν ἀρχαίων. Ἐν τῷ κατέναντι τῆς Πολυρρήνης κόλπῳ τῆς Κισάμου οὐδεμία νῆσος ὑπάρχει. Εἰς τὸ στόμιον ὁμοῦ τοῦ Ἀμφικαλλεῖου κόλπου, τοῦ σήμερον κόλπου τῆς Σούδας, πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς Μινώας καὶ ἀπέναντι τῆς θέσεως, ἥτις ὀρθῶς θεωρεῖται ὡς ἡ τῆς Ἀπτέρας, κείται μία νῆσος καλουμένη σήμερον Σούδα, παρὰ ταύτη δ' ἔτερα δύο νησίδια· ἀδιαφιλονείκητον δὲ τυγχάνει, ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ «Λευκαὶ νῆσοι» τῶν ἀρχαίων (3).

Τοῦτο παραδέχεται καὶ ὁ Pashley λέγων: «It also seems, when added to the other considerations, most satisfactory to decide that Sudha and the islet near it are the Leucæ of the ancients»· ἦτοι, «λαμβανόμενων ὑπ' ὄψει καὶ ἄλλων διδομένων, φαίνεται μᾶλλον ὀρθὸν τὸ παραδεχθῆναι, ὅτι ἡ Σούδα καὶ τὸ παρὰ ταύτη νησιδίον εἰσιν (4) αἱ Λευκαὶ νῆσοι τῶν ἀρχαίων».

Ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει: «Οἱ δ' οὖν κατὰ τὴν Κρήτην Ἰδαῖοι δάκτυλοι παραδέδονται τὴν τε τοῦ πυρός χεῖσιν καὶ τὴν τοῦ χαλκοῦ καὶ σιδήρου φύσιν ἐξευρεῖν τῆς Ἀπτερίων γῶρας περὶ τὸν καλούμενον Βερέκυνθον».

Βερέκυνθος δὲ ὠνομάζετο τὸ παρὰ τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὑψηλὸν ὄρος, τὸ σήμερον καλούμενον «Μαλάξα», πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει ἡ θέσις, ἐν ἧ φαινόνται τὰ ἐρείπια τῶν Ἀπτερίων.

Ταῦτα πάντα διέφυγον τὴν προσοχὴν τῶν υποστηρίζοντων, ὅτι ἡ Ἀπτερα ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου. Πλείονας μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις κρίνομεν περιττὸν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα· διότι, ὡς ἀναμφισβήτητον σήμερον τυγχάνει, ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου, οὕτως ἀδιαφιλονείκητον ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ὅτι ἡ Ἀπτερα, ἦ, ὡς ἄλλοι λέ-

γουσι, τὰ Ἀπτερα, ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλαιόκαστρον Ἀποκορώνου· προστίθεμεν μόνον ὅτι εἰς τὴν θέσιν ταύτην σημειοῦσι τὴν Ἀπτεραν καὶ οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες χάρται τοῦ Spratt καὶ τοῦ Falkener. Ἐν τῇ πραγματεῖᾳ μάλιστα τοῦ Falkener «on the antiquities of Candia» (1), περὶ τῆς Ἀπτέρας προκειμένου, ἀναγινώσκομεν τάδε: «Towards the west of the Castel della Bicorna (2), in the territory of Canea (3), above the headland called Epothemuri, in the Porto della Suda, opposite to the small island on which is the fortress of the harbour are the remains of the ancient city of Minoa (Aptera) (4), situated on a lofty mountain»· ἦτοι: «Πρὸς δυσμὰς τοῦ φρουρίου Ἀποκορώνου, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Χανίων, ὑπεράνω τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἐπικαλουμένου Ἐποδεμουῖρι, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σούδας, κατέναντι τοῦ νησιδίου, ἐφ' οὗ ὑπάρχει τὸ φρούριον τῆς κωμοπόλεως, ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Μινώας (Ἀπτέρας), ἥτις ἔκειτο ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους». Μετὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην, ὁ Falkener παρατίθει καὶ σχεδιογράφημα τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀπτέρας «plan of the ruins of Aptera». Τὰ ἐρείπια δὲ ταῦτα τειχῶν, ναῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὄντα ἄλλης πόλεως, διότι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μνημονεύουσι κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα δύο μόνον ἐτέρων πόλεων, τῆς Μινώας καὶ τοῦ Ἀμφικαλλεῖου, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔκειτο εἰς τὰ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σούδας παράλια τοῦ Ἀκρωτηρίου, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν περιωθέντων ἐρειπίων αὐτῆς, ἡ δὲ δευτέρα ἦτο εἰς τὸν μυχὸν τοῦ εἰρημένου κόλπου.

(1) Museum of Classical antiquities. Τόμ. 2, σελ. 296.

(2) Τὸ φρούριον τοῦτο ὑπῆρχεν ἐπὶ Ἐνετῶν, σημειοῦται δὲ C1 Apicorna εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 8 χάρτας τοῦ κρητικοῦ ἀτλαντος τοῦ Marco Boschini, ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1551. Ἐπίσης εἰς τὸν χάρτην τῆς Κρήτης «Insula Creta» τοῦ Joh. Balt. Homannus σημειοῦται τὸ ἐν λόγῳ φρούριον C. Apicorno. Ἀναφέρει δ' αὐτὸ ὁ Falkener, διότι δίδωσι τὴν περιγραφὴν τῆς Ἀπτέρας ἐπὶ τῇ βάσει ἐνετικῶν χειρογράφων μνείαν αὐτοῦ ποιουμένων.

(3) Λέγει «χώρα Χανίων» ὁ Falkener, διότι ἐπὶ Ἐνετῶν ἡ ἐπαρχία Ἀποκορώνου περιλαμβάνετο εἰς τὸ διοικητικὸν διαμέρισμα Χανίων. Ὁρα χάρτην Homannus.

(4) Τὰ ἐνετικὰ χειρογράφα, ἅτινα ὁ Falkener συνεισέλαβεν, ἀναφέρουσι, φαίνεται, τὴν Μινώαν· διορθοῖ δὲ τοῦτο ὁ Falkener, λέγων ἐν παρενθέσει (Aptera).

Εἰς ἐπιρρωσιν τῶν προειρημένων προστίθωμι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ προμνημονευθεῖσα βαρωνίσ δὲ Σβάρτζ (Baronne de Schwartz), ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἐλπίς Μέλαινα» γνωστοτάτη εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων αὐτῆς, ἅτινα ἐδημοσίευσεν εἰς διαφόρους γλώσσας, ἐν τῷ προσφάτως ἐν Ἀνωβέρῳ ἐκτυπωθέντι περὶ Κρήτης συγγράμματι αὐτῆς (1), οὗ τινος ἀντίτυπον πρὸ μικροῦ μοι ἐπεμψε, λόγον ποιουμένη περὶ Ἀπτέρας διορθοῖ τὰς ἐσφαλμένας γνώμας τῶν ὑποστηρίζοντων, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον Κισάμου καὶ ἀνεπιφυλάκτως λέγει, ὅτι τὰ εἰς τὸ Παλαιόκαστρον Ἀποκορώνου φαινόμενα ἐρείπια, ἅτινα καὶ ἡ ἰδία ἐπισκέφη, εἰσὶ τὰ τῆς Ἀπτέρας.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑπολείπεται νὰ ἐξετασθῇ ποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Κίσαμος.

Ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως τοῦ Καστελλίου Κισάμου. Πέριξ τῆς κωμοπόλεως ταύτης καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς φαίνονται πλείστα ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἀνασκαφῶν δ' ἄλλοτε γενομένων ἀνεκαλύφθησαν τάφοι, ναοί, ἐπιγραφαί, νομίσματα, ἀγγεῖα καὶ πλείστα ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα, οὐδεμίαν καταλιμπάνοντα ἀμφιβολίαν περὶ ὑπάρξεως πόλεως κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ὅτε εὐρισκόμην ἐν τῇ σημερινῇ ἀγορᾷ τῆς κωμοπόλεως, εἰς τῶν συνοδούντων με προκρίτων με ὠδήγησεν εἰς παρακείμενον κατάστημα, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει θύρα. Ταύτην διελθόντες εἰσῆλθομεν εἰς δωμάτιον, οὗ τινος τὸ ἔδαφος ὀλόκληρον εἶναι ψηφιδωτὸν κάλλιστα διατηρούμενον καὶ μαρτυροῦν, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἱερόν, ὡς τοιοῦτον ψηφιδωτὸν ἐν οὐχὶ ὁμοῦ τὸσφ καλῆ καταστάσει διατηρούμενον ὑπάρχει καὶ ἐν τινὶ θέσει τῆς Ἀπτέρας, ἐφ' ἧς φαίνονται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ καὶ ἐν ἧ εὐρέθησαν δύο ἀγάλματα ῥωμαϊκῆς τέχνης κοσμοῦντα σήμερον μίαν τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αυτοκρατορικοῦ μουσεῖου τῶν ἀρχαιοτήτων.

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε πόλις, ὅτι δ' αὕτη ὠνομάζετο Κίσαμος τυγχάνει βεβαιωμένον ἐκ πλείστων ἐναργῶν γεγονότων. Ἡ τρανωτέρα ὁμοῦ τούτου ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι ἡ θέσις ἐκείνη φέρει καὶ σήμερον ἔτι τὸ ὄνομα Κίσαμος, ὡς ἐπίσης

Κίσαμος καλεῖται καὶ ἡ κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς νήσου ἐπαρχία, ἧς πρωτεύουσα εἶναι ἡ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Κισάμου κειμένη παραθαλάσσιος κωμόπολις «Καστέλλιον». Τὸ ὄνομα δὲ Κίσαμος δὲν ἐδόθη μεταγενεστέρως εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ἀλλ' εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ πανάρχαιον ὄνομα τῆς πόλεως Κισάμου, διατηρηθὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡς ἡ Κάντανος, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τῆς ἐκεῖ που κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπαρξάσης ἀρχαίας πόλεως Κάντανος, ἡ Τύλισσος, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου, ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου ἀρχαίας πόλεως κτλ.

Πρὸ τετρακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν οἱ Ἐνετοὶ ὠνομάζον τὴν ἐπαρχίαν Chisami ἢ Chisamus, ὅπερ δὲν εἶναι ἄλλο ἢ τὸ Κίσαμος. Καὶ ἐπὶ βυζαντινῶν δὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα διετηρεῖτο (1). Ἀνεκαθεν δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας ταύτης φέρει τὸν τίτλον «ὁ Κισάμου» καὶ πλείστα ἀνακαλυφθέντα κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος μαρτυροῦσιν ἀναμφισβητήτως, ὅτι ἐκεῖ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Κίσαμος.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ Κίσαμος ἔκειτο παρὰ τῇ Πολυρρήνῃ (2). Τοῦτου δ' οὕτως ἐχόντος, ἐὰν ἐπίνειον τῆς Ἀπτέρας ἦτο Κίσαμος, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἐὰν ὑπῆρξεν ἔτερα πόλις Κίσαμος παρὰ τὴν τῇ Ἀπτερᾷ θάλασσαν, ὡς ἐπίνειον ταύτης χρησιμεύουσα.

Ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ὁ Πευτιγγέριος λεγόμενος πίναξ σημειοῖ δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος.

Ὁ Pashley συζητῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, μολονότι παραδέχεται ἐπὶ τέλους, ὅτι ἡ Πολυρρήνη ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τῆς Κισάμου, ἡ δὲ Ἀπτερα εἰς τὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, δὲν ἀπομακρύνεται ποσῶς τῆς γνώμης τοῦ ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἔτερα Κίσαμος ὡς ἐπίνειον τῆς Ἀπτέρας· φρονεῖ δὲ πρὸς στιγμὴν, ὅτι τὰ παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ σημερινοῦ χωρίου «Καλύβαις» Ἀποκορώνου φαινόμενα ἐρείπια εἶναι τὰ τῆς Κισάμου, τοῦ ἐπίνειου τῆς Ἀπτέρας, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέστη ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Boschini, ὅτι ταῦτα εἰσὶ τὰ ἐρείπια ἐνετικοῦ φρουρίου, ἐξακολουθεῖ ἀναζητῶν ἀλλαγῶσε τὴν δευτέραν Κίσαμον. Ἐπὶ τέλους χαίρει, ὅτι ἀπηλλάγη τῆς ἀμνηχανίας του εὐρῶν τὴν λύσιν τοῦ ζη-

(1) Ἱστορία τῆς Κρήτης ὑπὸ Μ. Βερνάρδου. Τὰ δικαιώματα καὶ κτήματα τῶν 12 εὐγενῶν. Σελ. 111.

(2) Ὁρα χάρτ. Spratt, Falkener καὶ ἄλλους.

(1) Periplus Iriarte.

(2) Ἐννοεῖ τὴν πόλιν Μινώαν, περὶ ἧς κατωτέρω εἰροῦμεν.

(3) Ὁρα χάρτ. Κρήτης τοῦ Spratt καὶ τοῦ Falkener.

(4) Παρὰ τῇ νήσῳ Σούδας ὑπάρχουσι δύο νησίδια, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω, καὶ οὐχὶ ἐν, ὡς ὁ Pashley λέγει.

(1) Erlebnisse und Beobachtungen auf Kreta. Hannover, 1892.

τήματος εἰς τὸν Πευτιγγέριον πίνακα, καὶ ἀνακράζει: «I was delighted to find my two cites both inserted in the Peutinger table» ἤτοι: «ἠὲ φράνθη» εὐρῶν τὰς δύο μου πόλεις, ἀμφοτέρας σημειουμένας ἐν τῷ Πευτιγγερίῳ πίνακι» κτλ.

Κατὰ πόσον ὁμως ὁ Πευτιγγέριος οὗτος πίναξ παρέχει κῦρος ἀθηντικὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀφοῦ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύει δύο πόλεων ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος, καὶ τοῦτο εἶναι ζήτημα ἰδίας μελέτης χρῆζον. Καλῶς δὲ λέγει ὁ D'Anville, ἀναλύων τὸν πίνακα τοῦτον: «Quoiqu'il y ait une correction à faire, parce qu'il y a une répétition de Cissamus à supprimer dans la table» ἤτοι, «ἂν καὶ δεῖν νὰ γείνη μία διόρθωσις, διότι ὑπάρχει ἐπανάληψις τῆς Κισάμου ἐν τῷ πίνακι, ἣτις δεῖν νὰ ἐξαλειφθῇ». Καὶ λέγει μὲν ὁ Pashley, ὅτι ὁ D'Anville προάγεται εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ὁρμώμενος ἐκ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ Ἄπτερα ἐκεῖτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Παλαιοκαστροῦ Κισάμου, ὅποιαδήποτε ὁμως κἂν ἢ ἡ ἰδέα τοῦ D'Anville, τὸ δεσπόζον πνεῦμα ἐν τῇ κρίσει του εἶναι, ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐν Κρήτῃ δύο πόλεις φέρουσαι τὸ ὄνομα Κίσαμος. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἡ περὶ τοῦ D'Anville κρίσις τοῦ Pashley θεωρηθῇ ὡς ὀρθή, δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι, ὡς ὁ D'Anville ἐξαλείφει ἐκ τοῦ Πευτιγγερίου πίνακος τὴν μίαν Κίσαμον, διότι δύο πόλεις ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ὑπῆρξαν, οὕτω καὶ ὁ Πευτιγγέριος πίναξ σημειοῖ μίαν ἔτι Κίσαμον παρὰ τῇ ἀληθεῖ θέσει τῆς Ἄπτερας, ὅπως συμβιβασθῶσιν αἱ τοῦ Στράβωνος εἰδήσεις τὴν Κίσαμον παρὰ τῇ Ἄπτερά τιθεμένου.

Καθόσον ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν καὶ καθὰ ἀνωτέρω εἶπομεν, οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύει δύο κρητικῶν πόλεων ὑπὸ τὸ ὄνομα Κίσαμος, πᾶσαι δ' αἱ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου γνώμαί εἰσιν ὅλως ὑποθετικαὶ στερούμεναι βάσεως. Καὶ αὐτὸς ὁ Γερμανὸς Karl Hoek (1), ὅστις οὐδὲν τῆς κρητικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς ἀρχαίας τῆς νήσου ἱστορίας μέρος ἀφῆκε χωρὶς βαθύτατα νὰ τὸ ἐξερευνήσῃ, τοιαῦτα φαίνεται φρονῶν, ὁ δὲ πολὺς Ἴσπανὸς Torres y Ribera (2), ὁ γράψας

(1) Karl Hoek, Kreta. Göttingen 1823. Τόμ. 3.

(2) Antonio de Torres y Ribera. Insulae Augustae Cretae periplus, prodromus antiquitatum Cretensium. Venetiis. Anno DMDCCLV.

τὸν πρόδρομον εἰς τὴν κρητικὴν ἀρχαιολογίαν, φαίνεται ἐπίσης διστάζων νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὑπῆρξαν δύο πόλεις «Κίσαμος» ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ. Τεκμήριον πρὸς τούτοις ἀσφαλές, καθ' ἡμᾶς, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἄλλη πόλις Κίσαμος παρὰ τὴν θάλασσαν τῶν Ἄπτερων εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς. Εἰς διάφορα τῆς νήσου μέρη περιεσώθησαν καὶ φέρονται ἀνά τὰ στόματα τῶν κατοίκων τὰ ἀρχαία ὀνόματα οὐ μόνον τῶν ἐπιφανεστέρων πόλεων αὐτῆς, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τῶν μᾶλλον ἀσήμων πολισιμάτων. Π. χ. ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου ἡ θέσις, ἐν ἣ φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐλύρου, καλεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν περὶ τὴν χωρίων Ἐλυρος, ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ξυδά ὀνομάζουσι Λύκτον τὴν κορυφὴν τοῦ ἀπέναντι λόφου, ἐφ' ἧς φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Λύκτου, ἐν δὲ Μεσαρᾷ τὰ ἐρείπια τῆς Γόρτυνός εἰσι γνωστὰ τοῖς κατοίκους ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γόρτυνα». Ἐν Σφακίσις, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Λουτροῦ καὶ τῆς Ἀνωπόλεως καλοῦσι Φοίνικα τὴν παρακειμένην θέσιν, ἐν ἣ φαίνονται ἀσήμαντά τινα ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου πολιτισματος «ὁ Φοίνιξ»· καὶ πλείστα ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα δυνάμεθα νὰ ἀριθμήσωμεν.

Ἐν τούτοις παρὰ τὴν Ἄπτεραν καὶ καθ' ὅλα τὰ ὄμορα τῆς θέσεως ταύτης μέρη τῆς Κυδωνίας καὶ τῶν Ἀποκορώνων οὐδὲν σώζεται μνημεῖον μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξιν ἄλλων πόλεων, πλὴν τῆς Μινώας καὶ τοῦ Ἀμφιματρίου, οὐδὲ θέσις τις οὐδὲ χωρίον κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα φέρει τὸ ὄνομα Κίσαμος.

Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ τὰ ἐπόμενα. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Κρητὸς τινος, ὅστις ὀνομάζετο Ἐπαφρος, ἀναφέρει, ὅτι οὗτος ἦτο «Πολυρρήνιος καὶ Κισάμιος» (1). Καὶ ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἡ Πολυρρήνη καὶ ἡ Κίσαμος ἐγεινίαζον. Ἐκεῖνο ὁμως, ὅπερ κυρίως θέλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, εἶναι, ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχον δύο πόλεις Κίσαμοι, ἡ ἐπιτύμβιος αὕτη ἐπιγραφή, δι' ἧς ἴσως ἐσκοπεῖτο νὰ καταδειχθῇ ἡ καταγωγὴ τῶν γονέων τοῦ θανόντος, διότι οὗτοι φαίνεται, ὅτι ἦσαν ὁ μὲν ἐκ Πολυρρήνης, ὁ δὲ ἐκ Κισάμου, θὰ περιεῖχε λέξιν τινά, ὅπως διακριθῇ ἐκ τίνος τῶν δύο Κισάμων κατήγετο. Μὴ ὑπαρχούσης ὁμως τοιαύτης τινὸς διακριτικῆς λέξεως ἢ φράσεως, φαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι μία καὶ μόνη Κίσαμος ὑπῆρχε.

(1) Muratori.

Κατὰ τὰ προεκτεθέντα λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε δευτέρα πόλις Κίσαμος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κρήτῃ. Ἡ γνώμη δὲ, ἣν ἐσχημάτισα ὡς πρὸς τὸ ἐπίγειον τῆς Ἄπτερας, εἶναι, ὅτι, ἐὰν ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἐπίγειον, καὶ βεβαίως εἶχε, κατὰ τὸν Στράβωνα, τοῦτο δὲν ἦτο πόλις παραθαλάσσιος Κίσαμος ὀνομαζομένη, ἀλλ' ὄρμος τις ἐκ τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς χώρας τῶν Ἄπτεραίων ἐχρησίμευεν ὡς ἐπίγειον τῆς πόλεως, ὅπως καὶ ἡ Γορτύνη εἶχεν ὡς ἐπίγειον καὶ τὸν λιμένα Μάταλον, παρ' ἧ ὑπῆρχον ἴσως ἀποθήκαι, ὡς φαίνεται ἐκ τινων σωζομένων ἐκεῖ ἐρείπιων, οὐχὶ ὁμως καὶ πόλις τὸ ὄνομα Μάταλον φέρουσα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μόνον προσόμοιον τῷ «Κίσαμος» ὄνομα, ὅπερ ἀπαντᾷ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, εἶναι τὸ «Κύαμον», ὄνομα, ὅπερ ἔφερεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ ἀπέναντι τῶν Ἄπτερων ἀκρωτήριο, προάγομαι

νὰ ὑποθέσω, ὅτι ὁ ὡς ἐπίγειον τῆς Ἄπτερας χρησιμεύσας ὄρμος ἔφερε τὸ ὄνομα «Κύαμος», ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὸ ἀπέναντι ἀκρωτήριο ὀνομάσθη «Κύαμον», καὶ ὅτι τὸ «Κύαμος» παρεσθάρη πιθανῶς, γενόμενον «Κίσαμος» ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν τοῦ Στράβωνος.

Δὲν ἀξιοῦμαι, ὅτι διὰ τοῦ συμπεράσματος τούτου λύω ὀριστικῶς τὸ προκείμενον ζήτημα. Θεωρήσω ὁμως ἐμαυτὸν ἀρκούντως ἱκανοποιημένον, ἐὰν αἱ ἐν τῇ δετῇ μελέτῃ περιεχόμεναι κρίσεις καὶ παρατηρήσεις δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς ἐμβριθεστέραν τοῦ ζητήματος τούτου ἐρευναν καὶ σπουδὴν ἐκ μέρους ἄλλων, ἐμοῦ ἀρμοδιωτέρων, πρὸς λύσιν αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἂν τὸ συμπέρασμα μου ἐλεγχθῇ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἐσφαλμένον.

Α. Ε. ΚΟΠΑΨΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Α'

Ὁ ἐν Δαρδανελίοις (τῆς Φρυγίας) κ. Frank Calvert ἀπέστειλε πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς αἰδ. κ. Ch. G. Curtis τὰ χαρτῶα ἐκτυπώματα τῶν ἐπομένων δύο ἐπιγραφῶν, κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1891 ἀνευρεθεισῶν εἰς θέσιν ἄγνωστον μὲν ἀκριβῶς, ἀλλὰ περὶ τῆς πόλεως ταύτης· ἡ πρώτη κατέχει ἐπιφάνειαν πλάτους 30 ἑκατοστομέτρων γαλλικῶν, καὶ μῆκος 20· τὸ δὲ ὕψος τῶν γραμμάτων εἰς μὲν τὰς πρώτας ἑπτὰ σειράς εἶναι .012 εἰς δὲ τὴν ὀγδόην .008. Ἰδιάζοντος σχήματός εἰσι τὰ γράμματα Α Ε Σ Ω· τὸ Ο εἰς τὴν ἕκτην καὶ εἰς τὴν ἑβδόμην σειράν, εἰς τὴν πρώτην λέξιν, εὐρηται εἰς σχῆμα μικρότερον καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς γραμμῆς· αἱ σειραὶ εἰσιν εὐθύγραμμοι. Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή κατέχει ἐπιφάνειαν 0.9X0.9· τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι .015 εἰς τὰς πρώτας τέσσαρας σειράς, καὶ .007 εἰς τὰς λοιπὰς· ἰδιάζοντος σχήματος γράμματά εἰσι τὸ Δ Ε Μ Ρ. Ἐκτὸς

αὐτῶν ἀνευρέθησαν γάλκιναι λυχνίαι, ὧν μία ἔφερε βυζαντινὴν ἐπιγραφὴν, καὶ στατήρ, οὗ τινος ἐν μὲν βάρους ἦτο εἰς σχῆμα κεφαλῆς βοῦς, ἕτερον δὲ εἰς σχῆμα πεπλοφόρου γυναικός.

Ι

ΦΙΛΑΓΡΟΣ Δ ΛΑ.
ΔΙΔΓΥΝΑΙΚΙΕ
ΑΥΤΟΥ· ΜΝΗΛ
ΜΗΣΧΑΡΙΝΧΑΙΡ.
ΟΚΑΚΩΣΑΚΤΗΝ
ΕΙΚ· ΝΑΜΗΛΑΘΥ
Τ· ΝΗΛΙΟΝΑΛΛΑΠ
ΑΘΥΑΚΑΙΑΥΤΗ Θ

Φίλαγρος Λα(ῖ)δι γυναικὶ ἑαυτοῦ, μνήμης χάριν· χαῖρ(ε)· ὁ κακώσας τὴν εἰκόνα μὴ λάθ(οι) τὸν ἥλιον, ἀλλὰ π(ά)θ(οι) ἄ καὶ αὐτή.

Π
ΤΥΧΙΔΗΣ
ΜΗΤΡΟΔ
. ΛΤΟΥΜΝΕΙ
. . ΤΗΝΤΗΝ
. . . . ΝΗΤΟΙΑΝ
. ΝΙC

Τυχίδης... Μητροδ(ώρα)... του μν(ήμη)
χάριν ταύ)την τήν (στίλη)ν ήτοι άν....
(ά)νίσ(τησι).

Β'

Ό κ. A. Mordtmann, ιατρός, άνεκοίνωσε
τό έπόμενον άνέκδοτον δίγλωσσόν έπιτύμβιον
έπίγραμμα κοινοποιηθέν υπό του κ. K. Μα-

κρή, ιατρού· εύρέθη έν τή νήσφ του Μαρμαρά,
έν χωρίφ καλούμενφ τά Παλάτια, έπί πλα-
κός μήκους 72 δακτύλων, πλάτους 32 και
πάχους 5.

D M

A OTACILIVS CRISPVS SIBI ET
OTACILIAE ONESIME CONIUGI

A ΟΤΑΚΙΛΙΟΣ ΚΡΙΣΠΟΣ ΕΑΥΤΩΙ
ΚΑΙ ΤΗΓΥΝΑΙΚΙ ΟΤΑΚΙΛΙΑ ΟΝΗΣΙΜΗΙ

D(iis) M(anibus).

A. Otacilius Crispus sibi et Otaciliae
Onesime conjugi.

A. Ότακίλιος Κρίσπος έαυτφ και τή γυ-
ναικί Ότακίλια Όνησίμη.

Γ'

Ό έταίρος κ. A. Long, καθηγητής έν τή
Ροβερτείφ σχολή, άνεκοίνώσατο τήν έπομέ-
νην έπιγραφήν εύρισκομένην έν τφ ένταύθα
αυτοκρατορικφ μουσείφ ύποθαλών και χαρ-
τφον έκτύπωμα· ή προσέλευσις του μαρμαρου
έστιν άγνωστος· ή έπιγραφή κατέχει έπ' αυ-
του ή κρωτηριασμένου έν πολλοίς έπιφάνειαν
πλάτους 0,43 και μήκους 0,64· τό ύψος των
γραμμάτων είναι 0,08· αί σειραι είς εύθυ-

γραμμίαν· ιδιάζοντος σχήματός είσι τά γράμ-
ματα Α Ι Β Ξ Ζ Γ ς. Ένια
των ονομάτων είσι πρωτοφανή· ένια δέ εύ-
ρηνται είς έπιγραφάς τής Ίωνίας. (παράβαλε
C. I. G. 3140, Έρξανδρος· 3140, 3141
Σίμαλος· 3122, 3141, 3223, 3300, Άρ-
τεμώ· 4303 Φίλαγρος· τοϋτο μνημονεύται
και έν τή άνωτέρω Ι έπιγραφφ στ. 30).

- ΑΣΚΛΗΠΙΟΔΩΡΟΣΦΙΛΩ
- ΝΑΥΙΟΣΦΙΛΩΝ-ΦΙΛΟΚΛΗΣΦΙΛΩΝΟΣΓΥΝ
- ΝΟΣΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥΜΗΤΗΡΝΙΚΟΓΕΝΙΣ-ΑΣΚΛΗΠΙΑ . . .
- ΜΗΤΗΡΕΥΘΗΝΗ-ΣΙΜΟΣΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ-ΜΑΤΡΩΝΑΡΙΣΤΟΝΙ
- 5. ΙΡΟΒΙΑ-ΘΕΟΤΙΜΟΣΠΟΤΑΜΩΝΟΣΓΥΝΗΗΡΑΙΣΘΥΓΑΤΗΡΔΗΜ . . .
- ΩΝΔΗΜΗΤΡΙΟΥΓΥΝΗΠΑΡΜΕΝΙΣΥΙΟΣΔΗΜΗΤΡΙΟΣΘΥΓΑΤΕΡΕΣ
- ΑΡΙΣΤΟΔΑΜΑ-ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣΔΗΜΗΤΡΙΟΥΓΥΝΗΑΡΤΕΜΩΜΗΤΗΡΑΡ .
- ΕΜΙΣ-ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣΜΗΝΟΦΙΛΟΥ-ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣΕΙΚΑΔΙΟΥΜΗΤΗΡ . .
- ΙΛΟΤΙΜΟΝ-ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣΑΡΤΕΜΩΝΟΣ-ΜΗΝΟΦΑΝΤΟΣΔΗΜΗΤΡΙΟΥΓΥΝ .
- 10. Ε. ΑΡΑ-ΒΑΚΧΙΟΣΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΥΜΗΤΗΡΚΛΕΟΠΑΤΡΑΓΥΝΗΜΙΚΙΝΝΑ-ΔΙΟΝΥ
- ΙΟΣΠΑΜΦΙΛΟΥ-ΒΑΚΧΙΟΣΠΑΜΦΙΛΟΥ-ΔΙΟΝΥΣΙΟΣΦΙΛΙΤΑΓΥΝΗΕΡΜΙΟΝΗΘΥΓΑ
- ΗΡΕΚΑΜΑΝΔΡΟΔΙΚΗ-ΚΟΡΙΣΚΟΣΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥΓΥΝΗΜΙΚΙΝΝΑΥΙΟΣΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ
- ΤΙΜΟΓΕΝΗΣΗΡΩΙΔΟΥ-ΑΥΙΛΟΥΠΟΛΙΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥΜΗΤΗΡΜΗΝΟΚΡΙΤΗ-ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ.
- ΠΟΤΑΜΩΝΟΣΓΥΝΗΕΥΘΥΜΙΑ-ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΟΥ-ΖΗΝΙΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
- 15. ΜΗΤΗΡΜΗΤΡΟΦΙΛΑ-ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥΓΥΝΗΦΙΛΟΥΜΕΝΗΘΥΓΑ
- ΤΗΡΜΗΤΡΟΔΩΡΑ-ΝΟΥΜΗΝΙΟΣΑΓΑΘΟΚΛΕΙΟΥΣΜΗΤΗΡΜΗΤΡΙΧΗ-ΜΕΝΕΣΤΡΑ
- ΤΟΣΓΛΑΥΚΟΥ-ΦΙΔΙΤΑΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥ-ΜΗΝΟΦΑΝΗΣΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ-ΣΙΜΑΛΟΣΔΑΜ

- ΠΩΝΟΣ-ΖΗΝΟΔΟΤΟΣΑΙΣΧΥΛΟΥ-ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΗΣΓΕΡΟΝΤΟΣ-ΜΕΝΙΣΚΟΣΑΡ
- ΤΕΜΙΔΩΡΟΥ-ΙΣΟΔΙΚΟΣΤΙΜΙΑΡΧΟΥΜΗΤΗΡΕΚΑΤΑΙΑ-ΣΟΛΩΝΑΠΟΛΛΑ-ΑΣΚΛΗ
- 20. ΠΙΑΔΗΣΜΕΛΕΑΓΡΟΥΓΥΝΗΑΝΔΑΜΗΤΗΡΜΗΝΟΦΙΛΑ-ΙΚΕΣΙΟΣΜΕΝΕΚΡΑΤΟΥΠΡΑ
- ΞΙΑΝΑΞΙΠΠΙΟΥ-ΤΙΜΟΓΕΝΗΣΜΕΝΙΠΠΟΥΜΗΤΗΡΝΙΚΑΙΑ-ΦΑΣΗΜΟΣΑΘΗΝΑΓΟ
- ΡΟΥ-ΑΝΔΡΟΣΘΕΝΗΣΜΗΝΟΦΙΛΟΥ-ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟΣΜΗΔΕΙΟΥΓΥΝΗΒΑΤΙΣ
- ΥΙΟΣΜΗΔΕΙΟΣΘΥΓΑΤΗΡΘΕΟΓΕΝΕΙΑ-ΜΗΝΟΦΑΝΗΣΠΟΤΑΜΩΝΟΣΓΥΝΗ . . .
- ΚΙΝΝΑΥΙΟΙΜΗΝΟΔΟΤΟΣΜΗΝΟΦΑΝΗΣΘΥΓΑΤΗΡΦΙΛΑ-ΜΕΝΙΠΠΟΣΤΙΜΩΝΟΣ
- 25. ΥΝΗΕΡΜΙΟΝΗΥΙΟΣΜΕΝΙΠΠΟΣ-ΜΕΝΕΜΑΧΟΣΑΡΙΣΤΩΝΟΣ-ΜΕΝΙΣΚΟΣ
- ΠΕΡΑΝΘΟΥΓΥΝΗΛΥΔΙΟΝ-ΚΛΕΩΝΜΗΔΕΙΟΥΓΥΝΗΤΑΤΙΣ-ΥΙΟΠΑΡΜΕΝΙΣΚΟΣΜΗ
- ΔΕΙΟΣΘΥΓΑΤΗΡΘΕΟΓΕΝΕΙΑ-ΖΩΙΛΟΣΗΓΗΣΙΟΥΜΗΤΗΡΑΣΙΝΝΩΓΥΝΗΜΑΝΑ
- ΚΟΝΟΥΓΑΤΗΡΑΣΙΝΝΩ-ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΟΣΑΤΤΙΝΟΥΓΥΝΗΑΘΗΝΑΙΣ-ΜΗΝΟΦΙ
- ΛΟΣΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥΓΥΝΗΚΙΡΕΙΣ-ΠΡΑΞΙΜΕΝΗΣΚΑΜΑΝΔΡΙΟΥΓΥΝΗΑΡΤΕΜΙΣ
- 30. ΥΙΟΣΚΑΜΑΝΔΡΙΟΣΘΥΓΑΤΗΡΑΜΠΡΙΣ-ΜΙΘΡΑΔΑΤΗΣΦΙΛΑΓΡΟΥΓΥΝΗΦΙΛΙ . .
- ΤΗ-ΔΙΟΚΛΗΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥΥΙΟΣΔΙΟΚΛΗΣΜΗΤΗΡΜΕΝΕΣΤΡΑΤΗ-ΑΣΚΛΗΠΙ
- ΔΗΣΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟΥΓΥΝΗΟΛΥΜΠΙΑΣ-ΜΗΝΟΦΙΛΟΣΘΕΩΝΟΣΜΗΤΗΡΜΙΔΑ
- ΙΑ-ΜΕΝΙΣΚΟΣΘΕΩΝΟΣ-ΒΑΤΗΣΜΕΝΩΝΟΣ-ΑΝΤΙΓΟΝΟΣΜΗΝΟΦΑΝΟΥ
- ΠΡΩΤΟΜΑΧΟΣΕΥΘΥΔΑΜΟΥΓΥΝΗΜΕΛΙΝΝΑ-ΕΡΞΑΝΔΡΟΣΛΕΟΝΤΟΣ
- 35. ΓΥΝΗΜΥΣΤΑΛΙΝΗΘΥΓΑΤΗΡΣΙΜΟΤΕΡΑ-ΔΙΟΝΥΣΙΟΣΜΗΝΟΔΩΡΟΥΜΗ
- ΤΗΡΑΡΤΕΜΩΓΥΝΗΝΑΝΝΙΣΥΙΟΣΑΠΟΛΛΟΦΑΝΗΣΙΠΠΙΑΣΑΜΠΩΝΟΣ
- ΑΘΗΝΟΔΩΡΟΣΖΩΙΛΟΥΜΗΤΗΡΑΡΤΕΜΙΔΩΡΑ-ΑΠΟΛΛΟΦΑΝΗΣΗΓΗΣΙΟΥ
- ΝΑΡΙΑΣΑΝΔΡΙΟΥ-ΑΝΔΡΕΙΑΣΜΕΝΑΝΔΡΟΥΜΗΤΗΡΗΡΑΙΣ-ΑΣΚΛΑΠΩΝΜΕ
- ΔΡΟΥΜΗΤΗΡΜΗΝΑΚΟΝ-ΠΥΘΟΜΝΗΣΤΟΣΕΠΙΓΕΝΟΥΜΗΤΗΡΜΕΝΕΣΤΡΑ
- 40. ΜΗΝΟΔΩΡΟΣΜΕΝΙΣΚΟΥΓΥΝΗΑΜΦΙΟΝΙΣΥΙΟΙΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣΜΕΝΙΣΚ . .
- ΑΝΤΟΣΑ . . ΔΗ . . ΔΟΥΓΥΝΗΦΙΛΑΥΙΟΣΜΕΛΕΑΓΡΟΣΜΗΤΡΟΔ
- ΚΛΕΙΟΥΣ-ΘΕΟΦΙΛΟΣΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΥΕΠΙΓΕΝΗΣΕΠΙΓΕΝΟΥ
- ΟΣΤΙΜΑΡΧΟΥ-ΚΩΚΟΣΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΥ-ΜΥΡΤΙΛΟΣΑΜΠΩΝΟΣ
- ΔΗΣΚΛΕΑΡΧΟΥ-ΔΗΜΗΤΡΙΟΥΚΛΕΑΡΧΟΥ-ΜΗΝΟΔΩΡΟΥΜΗΝΟΔΩ
- 45. ΡΙΣΤΕΙΑ-ΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΣΜΕΝΕΚΡΑΤΟΥΑΥΣΙΜΑΧΟΣΣΤΡΑ
- ΟΣΚΑΙΣΕΥΘΗΣ . . ΝΙΚΟΜΑΧΟΥΜΗΤΗΡΜΑΙΑΝΔΡΙΑ-ΜΙΑΗΣΚΟΣ
- ΩΝΙΟΣΜΕΝΑΝΔΡΟΥ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣΜΕΝΑΝΔΡΟΥΓΥΝΗΑΡ
- ΑΣΕΥΑΝΔΡΟΥΓΥΝΗΕΡΜΙΟΝΗ-ΦΙΛΟΞΕΝΟΣΦΙΛΟΞΕΝΟΥΓΥ
- ΔΙΦΙΛΟΣΔΙΦΙΛΟΥΓΥΝΗΑΔΕΙΑ-ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥ.
- - Άσκληπιόδωρος Φίλων
- να, υίός Φίλων-Φιλοκλής Φίλωνος, γυν-
- (ή). νος Άρτεμιδώρου, μήτηρ Νικογενίς-Άσληπιά(δης)
- , μήτηρ Εύθ(ύ)νη-Σίμος Άριστάρχου-Μάτρων Άριστονί-
- 5. (κου). ροβια-Θεότιμος Ποτάμωνος, γυνή Ηραΐς, θυγάτηρ Δημη(η)
- αν Δημητρίου, γυνή Παρμενίς, υίός Δημήτριος, θυγατέρες
- Άριστοδάμα-Ηρακλείδης Δημητρίου, γυνή Άρτεμά, μήτηρ Άρ-
- (τ)εμης-Μενεκράτης Μηγοφίλου-Άρτεμίδωρος Είκαδίου, μήτηρ

- (Φ)ιλότιμον-Μενεκράτης Ἀρτέμωνος-Μηνόφαντος Δημητρίου, γυν(ή)
10. (Μ)ε(γ)άρα-Βάκχιος Ποσειδίππου, μήτηρ Κλεοπάτρα, γυνή Μικίνα-Διονύ-
(σ)ιος Παμφίλου-Βάκχιος Παμφίλου-Διονύσιος Φιλίτα, γυνή Ἐρμιόνη, θυγά-
(τ)ηρ Σκαμανδροδικῆ-Κορίσκος Ἀπολλωνίου, γυνή Μικίνα, υἱὸς Ἀπολλώνιος
Τιμογένης Ἡραΐδου-Αὐιλοῦπολις (;) Διονυσίου, μήτηρ Μηνοκρίτη-Ἀπολλώνιος(ς)
Ποτάμωνος, γυνή Εὐθυμία-Ἀπολλώνιος Ἀριστοκράτου-Ζήνης Διονυσίου,
15. μήτηρ Μητροφιλα-Ἀπολλώνιος Ἀπολλοδώρου, γυνή Φιλουμένη, θυγά-
τηρ Μητροδώρα-Νουμήνιος Ἀγαθοκλείους (;), μήτηρ Μητρίχη-Μενίστρα-
τος Γλαύκου-Φιδίτας Διονυσίου-Μηνοφάνης Ἀλεξάνδρου-Σίμαλος Λάμ-
πωνος-Ζηνόδοτος Αἰσχύλου-Ἀπολλωνίδης Γέροντος-Μενίσκος Ἀρ-
τεμιδώρου-Ἰσόδικος Τιμάρχου, μήτηρ Ἐκαταία-Σόλων Ἀπολλᾶ-Ἀσκλη-
πιάδης Μελεάγρου, γυνή Ἄνδα, μήτηρ Μηνοφιλα-Ἰκέσιος Μενεκράτου-Πρα-
ξιάνναξ Ἰππίου-Τιμογένης Μενίππου, μήτηρ Νικαία-Φάσημος Ἀθηναγό-
ρου-Ἀνδροσθένης Μηνοφίλου-Ποσειδώνιος Μειδίου, γυνή Βατίς,
υἱὸς Μήδειος, θυγάτηρ Θεογένεια-Μηνοφάνης Ποτάμωνος, γυνή (Μι)-
κίνα, υἱοὶ Μηνόδοτος, Μηνοφάνης, θυγάτηρ Φίλα-Μενίππος Τιμωνος,
25. (γ)υνή Ἐρμιόνη, υἱὸς Μενίππος-Μενέμαχος Ἀρίστωνος-Μενίσκος
(Υ)περάνθου, γυνή Λύδιον-Κλέων Μειδίου, γυνή Τατίς, υἱοὶ Παρμενίσκος
(Μή)δειος, θυγάτηρ Θεογένεια-Ζωῖλος Ἠγησίου, μήτηρ Ἀσινώ, γυνή Μάνα-
κον, θυγάτηρ Ἀσινώ-Καλλίστρατος Ἀττινοῦ, γυνή Ἀθηναῖς-Μηνόφι-
λος Μητροδώρου, γυνή Κιρεῖς-Πραξιμένης Σκαμανδρίου, γυνή Ἀρτεμις,
υἱὸς Σκαμάνδριος, θυγάτηρ Λαμπρίς-Μιθραδάτης Φιλάγρου, γυνή Φιλί-
τη-Διοκλῆς Διονυσίου, υἱὸς Διοκλῆς, μήτηρ Μεγαστράτη-Ἀσκληπι(ά)-
δης Ποσειδωνίου, γυνή Ὀλυμπιάς-Μηνοφίλος Θεώνος, μήτηρ Μίδα-
(ε)ία-Μενίσκος Θεώνος-Βάτης Μένωνος-Ἀντίγονος Μηνοφάνου
Πρωτόμαχος Εὐθυδάμου, γυνή Μελίνα-Ἐρξάνδρος Λέοντος,
35. γυνή Μυσταλίνη, θυγάτηρ Σιμοτέρα-Διονύσιος Μηνοδώρου, μή-
τηρ Ἀρτεμώ, γυνή Ναννίς, υἱὸς Ἀπολλοφάνης-Ἰππίας Λάμπωνος
Ἀθηνώδωρος Ζωῖλου, μήτηρ Ἀρτεμιδώρα-Ἀπολλοφάνης Ἠγησίου-
(Α)νδρίας Ἀνδρίου-Ἀνδρείας Μενάνδρου, μήτηρ Ἡραῖς-Ἀσκλάπων Με-
(νάν)δρου, μήτηρ Μήνακον-Πυθόμνηστος Ἐπιγένου, μήτηρ Μενεστρά-
40. (τη)-Μηνώδωρος Μενίσκου, γυνή Ἀμφιονίς, υἱοὶ Ἀρτεμιδώρος, Μενίσκος(ος)
(Μηνόφ)αντος Ἀ(σκ)λη(πιά)δου, γυνή Φίλα, υἱὸς Μελεάγρος-Μητροδώρος
(Ἀγαθ)οκλείους-Θεόφιλος Ποσειδίππου-Ἐπιγένης Ἐπιγένου
. ος Τιμάρχου-Κῶκος Διονυσοδώρου-Μυρτίλος Λάμπωνος
. δης Κλεάρχου-Δημήτριος Κλεάρχου-Μηνώδωρος Μηνοδώ-
45. ρου, γυνή. . . ριστεία-Διονυσόδωρος Μενεκράτου-Λυσίμαχος Στρα-
. ος καὶ Σεύθης.. Νικομάχου, μήτηρ Μαϊανδρία-Μίλησκος
. Ἀπολλώνιος Μενάνδρου-Ἀλέξανδρος Μενάνδρου, γυνή Ἀρ-
(τεμ)ις. ας Εὐάνδρου, γυνή Ἐρμιόνη-Φιλόξενος Φιλοξένου, γυ-
(νή). Δίφιλος Διφίλου, γυνή Ἄδεια-Πρωτοφαῖς Διονυσίου.

Δ'

Ἄ κ. Ξεροφῶν Α. Σιδερίδης, γραμματεὺς
τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς, ἀνεκοινώσατο τὰ
ἐπόμενα:

I

Τὸ βυζαντινὸν τοῦτο μονόγραμμα εὑρηται
εἰς τὴν ἄνω δεξιᾶν ἄκρην κεκολοβωμένης μαρ-
μαρίνης πλακῆς, τεθειμένης εἰς κρήνην ἐν τῷ
προαυλίῳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 41 τῆς ὁδοῦ Σεφταλῆ
τσεσμὲ ἐν τῇ συνοικίᾳ Ναχιλ-μπέντ (Τσατλατῆ
καποῦ) τῆς Πόλεως. Εἰς τὸν πρὸς τὴν σιδη-
ροδρομικὴν γραμμὴν κῆπον τῆς οἰκίας ταύ-
της ἦσαν οἱ δύο λίθινοι λέοντες οἱ νῦν εὐρι-
σκόμειοι εἰς τὸ τοῦ Τσιμιλῆ-κλῶσκ αὐτοκρατο-
ρικῶν μουσείων. Ἡ φέρουσα τὸ μονόγραμμα
τοῦτο πλάξ ἀποτελεῖ τὸ ἄνω δεξιὸν τέταρτον
τῆς ὅλης πλακῆς τμήμα· τοῦτο μαρτυρεῖται
ὑπὸ τε τοῦ περιθωρίου τοῦ τμήματος τούτου,
ὑπὸ γραμμῆς κυκλικῆς ἢ ὠσειδοῦς περιφερείας
ὑπαρχούσης ἐν τῇ ἀριστερᾷ κάτω ἄκρῃ, καὶ
ὑπὸ τῆς διατάξεως τῶν κοσμοῦντων αὐτὸ κλῶ-
νων καὶ φύλλων ἀμπέλου, προβαλλόντων ἀπὸ
τοῦ κύκλου τοῦ ἐγκλείοντος τὸ μονόγραμμα.

Ταυτόσημον ἴσως, πλὴν κατὰ σχῆμα διά-
φορον, τοιοῦτο μονόγραμμα εἶδεν ὁ τοῦ Δούκα
σχολιαστῆς Ἰσμαῖλ ὁ Βουλιάδης (1647) ἐν
τῷ γνωστῷ σήμερον ἡρειπωμένῳ κτιρίῳ Τεκ-
φοῦρ-σαράγι. Ὁ ῥήθεις σημεῖοι τὰ ἐξῆς εἰς τὸ
ΛΖ' κεφ. τοῦ βυζαντινοῦ ιστορικοῦ. « Ἐν τῷ
παλατίῳ τούτῳ τοῦ Κωνσταντινίου εἰς τὸ ἀ-
νώφλιον βορείου θύρας θολωτοῦ ἀνωγείου κοι-
τῶνος, δι' ἧς ἡ ἐξοδος εἰς τὰ τείχη, ἐγγεγλυμ-
μένος ἐστὶν ἀετὸς δικέφαλος ἔχων ἀνοικτάς
τάς πτέρυγας, εἰς δὲ τὰ κιονόκρανα τῶν μικρῶν
στηλῶν, τῶν τὰ τείχη περιβαλλουσῶν, δια-
κρίνονται ἐν Φραγκικῇ ἀσπίδι κρίνα· ὁρῶνται
δὲ ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ καὶ τινες ἀσπίδες
σηματιζούσαι τὸ ἐπόμενον σχῆμα

συνεπέρινα, ὅτι δέον ν' ἀναγνωσθῇ Πάσχα,
καὶ ὅτι εἰς μνήμην τούτου ἐνεχαράχθη ὑπὸ
τῶν ἡμετέρων Φράγκων ἡ ἀσπίς αὕτη· διότι,
ὡς ἀναφέρουσιν οἱ ἱστορικοὶ καὶ τινες αὐτῶν

(Παράρτημα τοῦ Κ'—ΚΒ' τόμου)

(τῶν Φράγκων), ὁ Βαλδουῖνος κατὰ τὴν τοῦ
Πάσχα παραμονὴν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ Κων-
σταντινουπόλεως». Ὁ Δουκάγγιος (C/polis
Christ. T. II p. 101 ed. Venet.) δὲν πα-
ραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Βουλιιάδου καὶ
φρονεῖ, ὅτι κάλλιον παρατηρούμενον τὸ μονό-
γραμμα σημαίνει Παλαιολόγος· ὁρίζει δὲ τὰ
γράμματα εἰς Π καὶ τινὰ ἄλλα περίπλοκα ὡς
Χ. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας διαστέλλει
τὸ μονόγραμμα εἰς τὰ γράμματα Π. Χ. καὶ
ἐκ τοῦ ὕφους αὐτοῦ νομίζει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι
καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐβλέποντο ὁ ἀετὸς
καὶ τὰ γράμματα (Κωνσταντινίας, σελ. 53
ἐκδ. β'), ἐξ οὗ ἴσως καὶ ὁ Σκαρλάτος (Κ/πολις
T. Α', σελ. 365) προήχθη νὰ εἴπῃ «ἴσως δὲ
καὶ σήμερον σώζεται». Ὁ κ. Μ. Γεδεών
(Βουτυρά, λεξ. ἱστορ. καὶ γεωγρ. T. Γ', σελ.
941) περνεῖ τὸ Α μεταξὺ τῶν δύο γραμ-
μάτων γράφων αὐτὸ ΠΑΧ καὶ λέγει μετ' ἄλ-
λων συμπεπλεγμένα ὄντα.

Αἱ προταθεῖσαι σημασίαι τοῦ μονογράμμα-
τος, ὑπὸ μὲν τοῦ Βουλιιάδου ἢ τοῦ ΠΑΣΧΑ,
ὑπὸ δὲ τοῦ Δουκαγγίου ἢ τοῦ ΠΑΛΑΙΟΛΟ-
ΓΟΥ, οὐχὶ τόσον πειστικαὶ φαίνονται· ἐλεύθε-
ρον μένει τὸ στάδιον τῶν εἰκασιῶν· ὁ κ. Α.
Mordtmann θεωρεῖ πιθανὸν νὰ σημαίνῃ καὶ
τὸ ὄνομα Παῦλος. Ἐὰν τὸ ἡμέτερον μάρμα-
ρον ἦτο ἀκέραιον, ἴσως θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ
ἐξήγησις· τὸ σωζόμενον τμήμα, ὡς περιεγρά-
ψαμεν αὐτό, ἐνθυμίζει ἡμῖν τὴν ἐν χρῆσει ἔτι
καὶ νῦν σφραγίδα τοῦ πατριάρχου Κωνσταν-
τινουπόλεως, ἧτις παρίστησιν ἀετὸν δικέφα-
λον ἔχοντα ἀνοικτάς πτέρυγας, καὶ εἰς μὲν
τὸ ἄνω μέρος ἐκατέρωθεν ἀνά ἐν ἡ δύο σύμ-
φωνα ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ,
εἰς δὲ τὸ κάτω ἐκ τῶν τοῦ τίτλου αὐτοῦ τὰ
ΠΑΧ—ΚΠ, ἧτοι Π(ατριάρχ)Χ(ης) Κ(ωνσταν-
τινου)Π(όλεως). Δὲν δυνάμεθα ἄρα γε νὰ ὑπο-
θέσωμεν, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ μάρμαρον ἦτό που
εἰς μὴν φέρ' εἰπεῖν, ἐμβλημα πατριάρχου
τινός, φέρον μὲν τὸν τύπον τῆς πατριαρχικῆς
ἐν χρῆσει σφραγίδος, κατ' ἀντίθετον ὅμως σφρα-
γίδων διάταξιν, δηλαδὴ ἄνω μὲν ΚΠ—ΗΥ
κάτω δὲ τὰ τοῦ ὀνόματος;

II

Ὡς γνωστὸν, ἡ Χρυσὴ πύλη ἀποτελεῖται
ἐκ δύο πλαγιῶν θυρῶν καὶ μιᾶς ἐν τῷ μέσῳ
μεγαλειτέρας κατὰ τε ὕψος καὶ πλάτος· αἱ
πλάγιοι θύραι σήμερον εἰσιν ἐντετελισμένα.
Τὸ μεταξὺ τῶν μαρμαρίνων παραστάδων τῆς

μεγάλης και τῶν πλαγίων θυρῶν διάστημα ἀνέκαθεν μαρμαρόκτιστον ἦτο· ἐν μέσω δὲ τῆς ἐπιφανείας τούτου ἐκατέρωθεν ὑπῆρχον διὰ βαφῆς γεγραμμένα κοσμήματα καὶ ῥητά, παθόντα καὶ σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκατάληπτα καταστάνατα ἐκ τοῦ χρόνου, τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιρρείας καὶ τῆς δι' ἀσβέστου ἐπανειλημμένης ἐπιχρίσεως.

Ἐκ τῶν τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς γραφῶν διακρίνονται σήμερον μόνον τὰ στοιχεῖα

⊕ ΟΘΣΚΑΛΩΧΗΝΕΓΚΕΝΣΕ

-----PRIM·UPRIMOSASICCAPIOKVMIONVMIONII

---IONICI

πολλὰ γράμματα τῆς δευτέρας σειρᾶς, λατινιστί, ἀκατάληπτα εἰς ἐμέ· ἀμφοτέραι αἱ σειραὶ αὗται καὶ τὸ ἐν τῷ μεταξύ κόσμημά εἰσιν ἐπίσης χρώματος βυσσίνου, ἐνῶ τὰ τῆς τρίτης σειρᾶς, ἀκατάληπτα ὡσαύτως, εἶναι μαύρου χρώματος.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Alex. van Millingen, πιθανῶς ἐγράφησαν ἀπὸ μέρους τῆς πόλεως ὑποδεχομένης βασιλέα ἢ στρατηγόν, θριαμβευτικὴν εἴσοδον ποιούμενον εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης ταύτης.

Ἡ χρῆσις τῆς λατινικῆς ἀνάγει τὴν πρᾶξιν εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τῶν Κομνηνῶν.

III

Ἐπέδειξε χαλκοῦν νόμισμα ἐν καλλίστῃ καταστάσει ἀνευρεθὲν πρό τινας ἐν Ἐρένκιοι (πέραν τῆς Χρυσόπολεως), ἔχον διάμετρον 00.28 τοῦ μέτρου. Ἐπὶ τοῦ ἐνός μέρους φέρει δύο προτομάς, ὧν ἡ πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐστειμένη, καὶ περίξ τὴν ἐπιγραφὴν, ΑΥΤΜΑΞΙ-

-----ΕΤΗ ΤΟ·Ι----- τῆς πρώτης σειρᾶς χρώματος βυσσίνου, καὶ ἔχνη δευτέρας σειρᾶς μαύρου χρώματος· χαμηλότερον δέ, πρὸς τὴν μεγάλην πύλην, φαίνεται γραμμὴ βυσσινόχρους τετραγώνου φέροντος ἐσωθεν ἐν ταῖς γωνίαις καὶ ἐν τῷ μέσω βόδακας. Ἐκ τῶν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ἀναγινώσκεται ἡ πρώτη σειρά λέγουσα: «ὁ Θεὸς καλῶς ἤνεγκέν σε»·

ΜΕΙΝΟΣ ΕΥΣΕΒΚΑΙΜΑΞΙΜΟΣ ἦτοι Αὐτοκράτωρ Μαξιμῆνος Εὐσεβ(ῆς) καὶ Μάξιμος· ἀφ' ἑτέρου δὲ περίξ μὲν ΕΠΗΑΥΡ ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΥ ΚΑΥΡΑΛΥΠΙΑΝΗΣ ἦτοι ἐπι(τ) Αὐρ(ηλίου) Δομιτιανοῦ καὶ Αὐρ(ηλίας) Ἀλυπιανῆς· ἐν τῷ μέσω δὲ φάρον καλλιτεχνικώτερον τοῦ ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου ἐν τῇ C/p. Chr. ἀπεικονιζομένου καὶ ἐκατέρωθεν τὰ γράμματα

B	V
ZA	NT
IQ	N

ἦτοι Βυζαντιῶν· ὁ Μαξιμῆνος οὗτος ἐστὶν ὁ Γάιος Ἰούλιος Βῆρος (Caius Julius Verus) αὐτοκράτωρ γενόμενος τῷ 235 μέχρι τοῦ 238, ὁ δὲ Μάξιμος, ὁ Κλαύδιος Πουπιῆνος (Claudius Papienus) ὁ τῷ 227 ὑπάτος Βιθυνίας καὶ τῷ 237 σὺν τῷ Μαξιμῆνι αὐτοκράτωρ γενόμενος. Ὁ αἰδ. κ. Ch. G. Curtis λέγει, ὅτι μεταξὺ τῶν σπανίων νομισμάτων λογίζεται ἐν τοῖς καταλόγοις αὐτῶν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΤΙΤΟΡΩΝ ΑΥΤΗΣ

(Ἀνεγνώσθη εἰς δύο τακτικὰς συνεδρ. τοῦ συλλόγου).

Ἐκαστον μέρος, ἕκαστον οἰκοδόμημα τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων στενῶς ἐν πολλοῖς συνδέεται τῇ μὲν ἱστορίᾳ τοῦ χριστιανισμοῦ γενικώτερον, τῇ δὲ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰδικώτερον· οἰαδήποτε λοιπὸν μελέτη καὶ πραγματεία τῶν κατ' αὐτὴν, δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους καὶ Ἕλληνας, εἰδικὴν σπουδαιότητα καὶ ἐνδιαφέρον κέκτηται, ἀφοῦ μάλιστα πάντες σχεδὸν οἱ ἀσχοληθέντες εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ τοπογραφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠμολόγησαν τοῦ σκοποῦ τὸ δυσέρικτον καὶ τῶν ἰδίων ἔργων τὸ ἀτελές (1), εἴτε διὰ σπάνιν πηγῶν, εἴτε δι' ἀσάφειαν τῶν ὑπαρχουσῶν ἔνεκα τῶν πολλῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων ἀλλοιώσεων, ὅσας ἐπήνεγκον εἰς τὴν πόλιν ταύτην πολεμικὰ γεγονότα, πυρκαϊαί, σεισμοί, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἐπήρεια. Ἀκριβῆς καὶ κριτικὴ περιγραφή τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγγραφῆσεται, ἀφοῦ μελετηθῇ καὶ ἐρευνηθῇ προηγουμένως ἕκαστη αὐτῆς ἐνορία, ἕκαστον ἐκλείψαν ἢ περισσῶς μνημεῖον αὐτῆς. Μελέται τοιαῦται, ἀγαθῆ τύχῃ, γίνονται ἀπὸ τινας χρόνου, ἐπικούρους λαμβάνουσαι καὶ πηγὰς τέως ἀγνώστους, ἤδη κατὰ πρότον εἰς φῶς ἐρχομένας· ὥστε, τοῦτου γενικευομένου, ἔξεστιν ἐλπίζειν, ὅτι ἐπιτευγήσεται τὸ ποθούμενον.

Ἐν τῶν πολλοῦ λόγου καὶ μελέτης ἀξίων μνημείων τῆς πρωτεύουσας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐστὶν ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπικλημένης Παμμακαρίστου· τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἔφερε μέχρι τῆς εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος μετατροπῆς αὐτῆς· ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι σήμερον φέρει τὴν ἐπίκλησιν Φετχιέ τζαμιή

(1) Κωνσταντινιάς, σελ. ζ-θ, ἔκδ. Β' ἐν Κ/πόλει, 1844.—Σχαρλάτος, Κ/πόλις, τ. Β', σελ. β'.—Α. Γ. Πασπάτης, Βυζαντ. μελέτ., σελ. στ'.

(فخيه جامعي). Ἡ μονὴ αὕτη κατέλαβεν, ἰδίως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν τῆς πόλεως ἄλωσιν, ἐπιφανῆ θέσιν, ἐν μὲν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὡς διατελέσασα ἐπὶ ἑκατὸν τριάκοντα ἔξ ἔτη ἀνώτατον αὐτῆς κέντρον, οἰκουμηνικὸν πατριαρχεῖον, ἐν δὲ τῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, ὡς ἔδρα τοῦ ἐθνάρχου αὐτοῦ τε καὶ παντὸς ἑτερογλώσσου ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τοῦ μνημείου τούτου ἡ ἐπισημότης διήγειρε τὴν περιέργειάν μου. Μελετῶν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ παρετήρησα, ὅτι εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ ἀφηγήσεις τῶν νεωτέρων βυζαντινολόγων παρεσέφρησαν διάφοροι ἀνακρίβειαι καὶ ἀναχρονισμοὶ περὶ τε τῆς μονῆς καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀνεγέρσεως αὐτῆς καὶ περὶ τῶν κτιτόρων αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ ταφέντων ἐπισήμων νεκρῶν. Φρονῶ, ὅτι αἱ παρατηρήσεις μου διορθοῦσι καὶ συμπληροῦσι τῆς μονῆς τὴν ἱστορίαν· ἀνακοινοῦμενος δ' ὑμῖν αὐτὰς εὐελπιστῶ, ὅτι οἱ μὲν εἰδικώτερον καὶ σοφώτερον μελετήσαντες καὶ μελετῶντες τὴν ἱστορίαν τῆς διασῆμου ταύτης πόλεως προθύμως ὑποδείξουσίν μοι ὅ,τι τὴν ἐμὴν διέλαθε προσοχὴν, τὸ δὲ σεβαστὸν ἀκροατήριον ἐπιδαψιλεύσει μοι προφρόνως τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ.

Ἀναφέρουσιν οἱ νεώτεροι βυζαντινολόγοι, ὅτι ἡ μονὴ τῆς Παμμακαρίστου ἐκτίσθη τὸν δωδέκατον αἰῶνα· ὅτι κτίτορες αὐτῆς ἐγένοντο ὁ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρωτοστράτωρ Μιχαὴλ ὁ Δούκας ὁ Ταρχανειώτης καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία ἀδελφὴ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος· ὅτι ἐν τῇ μονῇ ἐτάφησαν οὐ μόνον ἀμφοτέρω οὔτοι οἱ κτίτορες ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός καὶ Ἄννα ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, ἡ περιώνυμος ἱστοριογράφος· καὶ τέλος, ὅτι ἡ μονὴ ἦν γυναικεία. Τὴν ἀφήγησιν ταύτην

πρώτος ὁ αἰδίδιμος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖος ὁ ἀπὸ Συναίου (1) ἐποιήσατο· πλὴν δὲ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντινοῦ (2), ὅστις μῆτε ἀνεγέρσεως χρόνον μῆτε κτίτορας ὄρισεν, ἀπαρἀλλάκτως σχεδὸν ἐπανέλαβον πάντες (3) οἱ μετ' αὐτὸν περὶ τῆς μονῆς ὡς δὴ ποτε γράψαντες· ἐν τούτοις προσεκτικὴ μελέτη δείκνυσι πάντα τὰ μέρη τῆς ἀφηγήσεως ταύτης πλημμελῶς ἔχοντα· τοῦτο μόνη, ὡς γνωρίζω, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου παρετήρησε καὶ ἐν τισὶ σημείοις ἐπήνεγκε διορθώσεις, παροδικῶς λόγον ποιησαμένη περὶ τῆς μονῆς ἐν διατριβῇ τοῦ αἰδεσιμωτάτου κ. Ch. G. Curtius καὶ τοῦ ἀρχοντος μεγάλου λογοθέτου κ. Στ. Ἀριστάρχου (4). Τὸ λάθος φαίνεται προεληθὲν κυρίως μὲν ἐκ τῆς ταυτοτήτος τῶν ὀνομάτων καὶ ἀξιομάτων τῶν κτιτόρων, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῆς παρερμηνείας καὶ ἀβασανίστου παραδοχῆς τῶν ἀναφερομένων παρὰ τισὶ τῶν πηγῶν. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἐξετάσαντες δεῖξωμεν τὸ ἀνακριθὲς τῆς ὑπαρχούσης ἀφηγήσεως, ἔπειτα δὲ ποιήσωμεν τὴν καθ' ἡμᾶς πραγματικὴν ἐξιστορήσιν τῶν ἀφορώντων αὐτῇ.

Ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ περὶ τῆς Παμμακαρίστου ἀρθρῷ (5) οὐδὲν λέγει περὶ τῶν κτιτόρων ἢ τοῦ χρόνου τῆς οἰκοδομῆς τῆς μονῆς, διότι, φρονούμεν, οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν ιστοριογράφων, οὓς εἶχε κυρίως ὀδηγούς, ἀναφέρει τι σχετικόν· παρατίθησιν ὅμως ἐκ τῆς πολυτίμου βίβλου τῆς Τουρκογραφικῆς τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου ὅσας πληροφορίας μετέδωκε τούτῳ ὁ Στέφανος Γερλάχιος, ὅστις ἐλθὼν ἐνταῦθα τῷ 1573 καὶ διατρίψας τέσσαρα ἔτη, μέχρι τοῦ 1577 (6), πολλάκις ἐπεσκεύαστο τὸ πατριαρχεῖον, στενάς συνάψας σχέσεις μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά,

(1) Κωνσταντινίας, ἔκδ. β', σελ. 95.

(2) Σκαρλάτος Κ/πόλις, τ. Α'. σελ. 576.

(3) Γ. Χρυσοβέργης, ὁ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλ. ἄμβων κτ. Ἀθῆν., 1861, σελ. 46.—Πασπάτης ἐνθ. ἀν. σελ. 298.—Μ. Γεδεών, ἐν λεξ. ἱστ. καὶ γεωγρ. ὑπὸ Βουτυρῆ, τ. Γ', σελ. 939, 1002.—Ὁ αὐτός, Χρον. τοῦ πατρ. οἴκου κτλ. Κ/πόλις, ἀμπδ', σελ. 53.—Η. Κορτακόφ, Βυζ. ἐκκλ. Ὁδησῶν, 1886, σελ. 208, (καὶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ρωσ. Ἀρχαιολ. ἑταιρίας, Ὁδησῶν, 1887 τ. Γ', σελ. 208.—Ἀμφότερα ἔρρηκτα).

(4) Ὁ ἐν Κ/πόλει ἐλλ. φιλ. σὺλ. Ἀρχ. Παρ. ΙΣΤ', τόμ. σελ. 36-37.

(5) Ducangius, C/polis Chr. I. IV, p. 63 (ed. Venet.).

(6) M. Crusius, Turcogræcia, p. 418, 465.

τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ πατριαρχείου. Ὁ Γερλάχιος μετὰ τὴν εἰς Τυβίγγην κάθοδον αὐτοῦ ἐν ταῖς μετὰ τοῦ Κρουσίου συνδιαλέξεσιν ἐν ἄλλοις παρέσχεν αὐτῷ διαφόρους πληροφορίας περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, τῶν ἐν αὐτῷ καὶ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτοῦ, ἀμα δὲ καὶ εἰκόνα τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς περιουσίας τῆς μονῆς· πάντα ταῦτα ὁ Κρούσιος ἐδημοσίευσεν ἐν ταῖς σημειώσεσιν, ἃς ἐπήγαγεν εἰς τὰς ἱστορίας τοῦ Μαλαξοῦ· κατὰ τὰς πληροφορίας λοιπὸν ταύτας, εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ ἦσαν ἐξωγραφημένοι ἐν στολῇ ἀρχιδουκικῇ οἱ κτίτορες μετ' ἐπιγραφῆς: «Μιχαήλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης ὁ πρωτοστράτωρ καὶ κτίτωρ· Μαρία Δούκαινα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα· Βλάκερα ἡ πρωτοστράτορισα καὶ κτιτόρισα» (1). Ἐντεῦθεν ἐγνωσθήσαν οἱ κτίτορες, εἰς τὰ ἐπώνυμα τῶν ὁποίων, ἀκριβοῦς προσοχῆς μὴ δοθείσης, παρήχθη ἡ περὶ αὐτῶν ἀνακριθῆσα καὶ ὁ ἀναχρονισμός, ὡς ὁ λόγος προῶν δεῖξει.

Ὁ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μνημονευόμενος Μιχαήλ Δούκας, τὸ πρῶτον φαλαγγάρχης, εἶτα δὲ πρωτοστράτωρ, οὐδεμίαν εἶχε συγγένειαν πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ταρχανειωτῶν· οὗτος ἦν υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα, ὅστις ἐγένετο πενθερὸς τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εἰρήνῃ· ἐπομένως ὁ Μιχαήλ Δούκας ὁ πρωτοστράτωρ οὐχὶ γαμβρὸς ἀλλὰ γυναικάδελφος ἦν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀναφέρουσα τὸν Μιχαήλ τοῦτον χαρακτηρίζει ὡς ἐξῆς: «ὁ πρὸς μητρὸς ἐμὸς θεῖος», «ὁ ἀδελφὸς τῆς Αὐγούστης», «ὁ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως» (2)· σύζυγος αὐτοῦ δὲν ἀναφέρεται.

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς εἶχε τρεῖς ἀδελφάς· τὴν Θεοδώραν, μικροτέραν πασῶν, σύζυγον Λέοντος· τὴν Εὐδοκίαν, σύζυγον Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τὴν Μαρίαν, σύζυγον Μιχαήλ τοῦ Ταρωνίτου (3), χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Ἀλέξιος ἐπενόησε τὸ ἀξίωμα τοῦ πανυπερσεβάστου καὶ πρῶτον εἰς αὐτὸν ἀπένευε (4). Τὰς λεπτομερείας ταύτας δὲν ἐμελέτησαν οἱ νεώ-

(1) M. Crusius, Turcogræcia, p. 189—190.

(2) Ἄννα Κομ. Ἀλεξιάς, β', σελ. 253 τοῦ Α' τ.—Ζ', σελ. 346—351, Η', σελ. 398. Οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης.

(3) Ducangius, Fam. Aug. Byz. p. 184—5. (Venet.).

(4) Ἄννα Κομ. ἐνθ. ἀν.—Κωδ. de off. p. 7 Ζωραρ. III', κα'.

τεροι καὶ ἐπλανήθησαν· δι' αὐτῶν λοιπὸν ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἀκμάσας πρωτοστράτωρ Μιχαήλ Δούκας ἦν γυναικάδελφος αὐτοῦ, οὐχὶ γαμβρὸς· ὅτι ἡ ἀδελφὴ ἐκείνου Μαρία ἐγένετο σύζυγος τοῦ πανυπερσεβάστου Μιχαήλ Ταρωνίτου οὐδὲν κοινὸν ἔχοντος πρὸς τοὺς Ταρχανειώτας· ἐπομένως οὐδεμίαν σχέσιν ὑπάρχει τοῦ ζεύγους τούτου πρὸς τὸ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γερλαχίου ἐξωγραφημένον εἰς τοὺς τοίχους τῆς μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, τοὺς κτίτορας αὐτῆς.

Ὁ αὐτὸς Γερλάχιος ἐπληροφόρησε τὸν Κρούσιον, ὅτι εἶδεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ παρὰ τὸν τοῖχον τὸν τάφον τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1)· ἀβασανίστως παραλαβόντες οἱ νεώτεροι τὴν εἰδήσιν ταύτην σὺν τῷ Δουκαγγίῳ εἶπον, ὅτι ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐτάφη ὁ εἰρημένος αυτοκράτωρ, καίπερ γνωστοῦ ὄντος ἐτέρωθεν καὶ ὑπὸ τινῶν μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἀναγραφέντος, ὅτι οὗτος ἐτάφη «εἰς ἡν . . . εἰδέματο Χριστῷ τῷ Φιλανθρώπῳ μονῇ» (2), ἣτις ἦν γυναικεῖα καὶ ἐκεῖτο πλησίον τῆς ἁγίας Σοφίας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ζωσίμου τοῦ διακόνου, Ρώσου προσκυνητοῦ τῶν ἁγίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπισκεψαμένου αὐτὴν κατὰ τὸ 1419—1423 (3). Λέγει μὲν οὗτος, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου ἀνεπαύοντο τὰ λείψανα τοῦ αυτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (†911), ἐπειδὴ ὅμως, κατὰ τινὰ κατάλογον μεταγενέστερον τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἡ λάρναξ τούτου καὶ αἱ τῶν τριῶν αὐτοῦ συζύγων καὶ τῶν τέκνων ἀπέκειντο εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ Ἡρώφ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου (4), φρονούμεν, ὅτι ἐξ ἀνακριθῶς πληροφορίας ὁ Ζωσίμος λέγει τὰ ἐκεῖ ἀναπαυόμενα λείψανα τοῦ Λέοντος, καὶ ὅτι ταῦτα ἦσαν τὰ τοῦ Ἀλεξίου. Ὁ θάνατος τούτου ἐπῆλθε τὴν 15 αὐγούστου τοῦ ἔτους 1118· τότε ἡ μονὴ τῆς Παμμακαρίστου δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα ὅτι μὲν ἐκάρη κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτῆς ἔτη καὶ ἐγένετο μοναχὴ, γνωστὸν ἔστιν· εἰς ποῖαν ὅμως μονὴν ἐμόνασε,

(1) M. Crusius, l. c., p. 68, 189.

(2) Ν. Χωρειάτης, Ἰω. Κομν. § 2 σελ. 11. Ducang. l. c., p. 147 καὶ C/polis Chr. I. IV, p. 54 (Venet.).

(3) Mme de Khitrowo, Itinéraires Russes en Orient. Genève, 1889 t. 1, p. 202.

(4) Ducang. C/polis Chr. I. IV, p. 74 (Venet.).

πότε ἀπέθανε καὶ ποῦ ἐτάφη, ἄγνωστον· ὑποτίθεται, ὅτι ἀπέθανε κατὰ τὸ 1148 ἔτος, καὶ, ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἀφηγήσεως περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς λάρνακος αὐτῆς ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐμόνασεν, ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη (1). Ἡ ὑπόθεσις αὕτη στερεῖται πάσης ὑποστάσεως· ὁ Γερλάχιος ἀνέφερεν ὡς ὑπάρχοντα ἐν τῇ Παμμακαρίστῳ μόνον τὸν τάφον τοῦ Ἀλεξίου· περὶ τοῦ τῆς Ἄννης ὅμως οὐδὲν λέγει· παρενοήθη δὲ τὸ κεῖμενον τοῦ Κρουσίου, ἐν οἷς παρατιθεῖς χωρίον τι τῆς Ἄννης περὶ πρωτείου Πάπα Ρώμης λέγει, ὅτι «αὕτη (ἡ Ἄννα) ἦν θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, οὗ τις ὁ τάφος ὑφίσταται μέχρι σήμερον . . . ὄραθεις ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Γερλαχίου» κτλ. (2), περὶ ὧν ἀκολούθως. Τὸ σχετικὸν μέρος τῆς σημειώσεως τοῦ Κρουσίου ἔχει οὕτω: Quæ (Anna) anno Domini 1117 vixit: filia Alexii Comneni Imp., cujus sepulcrum adhuc exstat in templo patriarchatus Constantinopoli, a D. Steph. Gerlachio visum. Ὅτι δὲ ἡ γενική cujus ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀλέξιον οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Ἄνναν, δείκνυσιν ἡ ἐν σελ. 189 τῆς αὐτῆς βίβλου ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ πατριαρχείου μνεῖα μόνον τοῦ τάφου τοῦ Ἀλεξίου. Πλὴν τῆς τοῦ Γερλαχίου μαρτυρίας περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου τῆς λάρνακος τοῦ Ἀλεξίου μόνης, ἔχομεν καὶ ἄλλην ἀναμφισβητήτου κύρους. Ἀπελθόντος τοῦ Γερλαχίου, ἦλθεν ἐνταῦθα τὴν 1 Ιανουαρίου 1578 ὁ Σολομὼν Σχβάγιερ (Σουηκκῆρος κατὰ τὸν Κρούσιον)· οὗτος κατέλιπεν ἡμῖν τὴν ἐπομένῃν περιγραφὴν τοῦ τάφου. «Δείκνυται, λέγει, πρὸς τούτους (ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ) ὁ τάφος τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, οὗ τις ὅμως οὐδὲν ἄλλο ὄραται, παρὰ λάρναξ λιθινὴ ἐκ χονδρᾶς φαιῆς ψαμμολίθου, παραπλευρῶς τοῦ τοίχου κειμένη· φέρει ἀρχαῖον ἀσαφὲς ἑλληνικὸν ἐπιτύμβιον, καὶ παρ' αὐτὸ ἀετὸν ἐξεσμένον· ταῦτα καὶ μόνον ἀποτελοῦσιν ἅπασαν τοῦ μνημείου τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἣτις ἐν τούτοις ταπεινῇ λογίζεσθαι δι' ἕνα ἐν Γερμανίᾳ χωρικόν· δι' ὅπερ κατὰ εὐλόγως ἐθαύμασα. Οἱ Ἕλληνες αυτοκράτορες εἰς πάντα τὰ πράγματα καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῶν ἦσαν μεγαλοπρεπεῖς· καὶ ὅμως ὁ τάφος

(1) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος τ. I', σελ. 117, διὰ λέξιν τοῦ κ. Κ. Καλλιλάδου περὶ Ἄννης τῆς Κομνηνῆς.

(2) M. Crusius l. c. p. 46.

οὗτος εἶναι τόσῳ πενιχρός! ἔπεται ὅθεν ἀναμφιβόλως, ὅτι ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ ὅσον οὐδεὶς ἕτερος, ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος Ἀλέξιος ἦτο ἀπείριστος, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ τάφος αὐτοῦ. Ἡ ἐπιγραφή περιεῖχε ταῦτα:

Ἡ ὑπαρξίς λοιπὸν τῆς τοῦ Ἀλεξίου λάρνακος ἐν τῇ μονῇ οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀντίρρησην· πῶς ὅμως αὐτὴ εὐρέθη ἐνταῦθα, ἐνῶ οὗτος ἦν τεθαμμένος ἐν τῇ ἰδιοκτίστῳ μονῇ τοῦ φιλανθρώπου Χριστοῦ (1); Λύεται ἡ ἀπορία αὕτη, ὅταν παραδεχθῶμεν, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τῆς μονῆς ταύτης μετεκομίσθη ἡ λάρναξ εἰς τὴν Παμμακάριστον. Εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης ταύτης ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα διδόμενα, περὶ ὧν ἐφεξῆς ἡ δέουσα γενήσεται μνεία. Ἄλλως τε ἡ Παμμακάριστος ἀνηγήθη ἐκατὸν ἐβδομήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἐκατὸν τεσσαράκοντα μετὰ τὸν τῆς Ἄννης, καὶ ἐπομένως οὔτε ὁ Ἀλέξιος οὔτε ἡ Ἄννα ἐτάφησαν ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀφήγησιν τῶν νεωτέρων, ἀμφότεροι οἱ κτίτορες ἦσαν ἐν τῇ μονῇ τεθαμμένοι· ὁ Γερλάχιος, ὁ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς τῆς τῶν εἰκόνων αὐτῶν ἐπιγραφῆς γνωστούς ἡμῖν καταστήσας αὐτούς, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ ταφῆς αὐτῶν· ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐρευνῶν καὶ τῶν σωζομένων ἔτι καὶ νῦν τελευταίων στίχων ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος, περὶ οὗ κατόπιν ὀμιλήσομεν, βεβαιούται, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Δούκας ὁ κτίτωρ ἐτάφη ἐν αὐτῇ· ἐν δὲ καὶ ἡ σύζυγος Μαρία, πρὸς τὸ παρὸν μένει ἀμάρτυρον.

Ἡ ἀφήγησις, ὅτι ἡ μονὴ ἦν ἀνάκλιον γυναικεία, φαίνεται προκύψασα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Μαλαζοῦ ἀναφερομένων, ὅτι «τὸ πάλαι—εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ρωμαίων, ἦν γυναικείον μω-

ναστήριον» (2). ταῦτα δὲ πάλιν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἱστορουμένων, ὅτι, ὅτε ὁ πατριάρχης Γεννάδιος ὁ Σχολάριος τὸν εἰς πατριαρχεῖον δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ Μεχμετ Β' ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐγκαταλείψας ἦλθεν εἰς τὴν Παμμακάριστον, τὰς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένας μοναχὰς διέταξεν ἀπελθεῖν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (3). Βεβαίως τὰ λεγόμενα τοῦ Φραντζῆ, συγχρόνου καὶ συνεπιλαμβανομένου τῶν τότε πραγμάτων, ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας θεωρητέα· πλὴν ὁ Φραντζῆς ἀπλῶς μνημονεύει τὴν ἐν τῇ μονῇ εὐρεσιν γυναικῶν μοναχῶν, καθ' ὃν καιρὸν ὁ πατριάρχης κατελάμβανε τὴν μονήν· τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ἐτελείτο τρία περίπου ἔτη μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν· ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ προγενέστεραι μνείαι τῆς μονῆς, ἐποχῶν διαφόρων, καταβαίνουσαι μέχρι τοῦ 1420, τὰς ὁποίας θέλομεν ἀναγράψαι κατόπιν, ἀναφέρουσιν ἄνδρας ἡγουμένους, ἱερομονάχους καὶ καλογήρους, τὸν πατριάρχην ἐπὶ μῆνας οἰκοῦντα ἐν αὐτῇ «καὶ ὑποθέσεις εἰς πατριάρχην πρεπούσας διεξάγοντα», ἕτερου ἀνδρᾶς διαμένοντα ἐν τῇ μονῇ, ἔτι δὲ καὶ ἑτεροθρήσκους ἐν συνοδίᾳ μάλιστα καὶ νέων, οὐδόλως δισταζόμεν ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἡ μονὴ τῆς Παμμακάριστου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως ἦν ἀνδρῶν, καὶ ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν κατέστη γυ-

(1) *Sal. Schweiger*. Ein neue Reissbeschreibung aus Deutschland nach Constantinopel, etc. (1608, p. 119—20).

(2) *Πολιτ. ἱστ. Κ/πόλεως* σελ. 28—*Πατριαρχ. ἱστ. Κ/πόλεως* σελ. 82.

(3) *Γ. Φραντζῆς* β. III, κ. XI, σελ. 307.

(1) Ὅρα σημ. 2 τῆς σελ. 21 στ. α'. Ἐπιθ. καὶ *Σκαρλάτων*, ΚΠ τ. Α' σελ. 399.—Β' σελ. 363.

ναικεία, ἐγκατασταθειῶν πιθανώτατα τῶν ἐν τῇ τοῦ φιλανθρώπου Χριστοῦ μονῇ καλογραιῶν, αἰτινες φεύγουσαι παρέλαβον καὶ τὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς τελευταίας ταύτης μονῆς Ἀλεξίου Κομνηνοῦ λάρνακα, ἣν ὁ Γερλάχιος εἶδεν, ὡς ἐλέχθη, καὶ ὁ Σχβάιγερ ἀπεικόνισε καὶ περιέγραψε.

Διὰ τῶν εἰρημένων δεῖξαντες τὸ ἀνακριβές τῆς ὑπαρχούσης περὶ τῆς μονῆς τῆς Παμμακάριστου ἀφήγησεως, χωροῦμεν ἤδη εἰς τὴν, ὅση ἡμῖν γινώσις, ἀκριβεστέραν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τοὺς κτίτορας καὶ τὴν μονήν.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Γερλάχιος εἶδε τῷ 1573—7 ἐξωγραφημένους ἐνδον τῆς μονῆς ἐπὶ τῶν τοίχων τοὺς κτίτορας καὶ ἀνέγνω ἐν ταῖς περίξ τῶν εἰκόνων ἐπιγραφαῖς τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἦσαν δὲ «Μιχαὴλ Δούκας Γλαβᾶς Τραχανειώτης ὁ πρωτοστράτωρ καὶ κτίτωρ· Μαρία Δούκαινα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα Βλάκενα ἡ πρωτοστράτορισα καὶ κτιτόρισα». Περὶ τοῦ πρωτοστράτορος τούτου διαφόρους πληροφορίας εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Παχυμέρει. τῷ Γρηγορᾷ καὶ τῷ Καντακουζηνῷ, πολλὰς δὲ λεπτομερείας ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ, ἀκμάσαντος ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τῶν δύο Ἀνδρονίκων καὶ τοῦ Καντακουζηνῷ, ἧτοι ἀπὸ τοῦ 1280 μέχρι τοῦ 1330 (1). Ἀρχαία, πολυμελῆς καὶ ἐπιφρανῆς ἦν ἡ οἰκογένεια τῶν Τραχανειωτῶν, ὧν τὸ ἐπώνυμον ἀπαντᾷ παρηλλαγμένως: Ταραχανειώτης, Τραχωνᾶς καὶ Τραχανειώτης· ἀγνωστος ὁ ἀρχηγέτης ὡς καὶ ἡ πατρὶς ἀναφέρεται. Βασίλειος, τῷ 1057 «στρατάρχης τῆς Δύσεως καὶ πάντων τῶν Μακεδόνων, ὧν ἐξοχώτατος ὡς καὶ γένει καὶ φρονήσει καὶ ἐμπειρίᾳ διαπρεπέστατος» (2). Ἰωσήφ, τῷ 1071, μάγιστρος εἰς τῶν στραταρχῶν (3). Νικηφόρος, τῷ 1237, ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὕστερον δὲ μέγας δομestικός· ἐτάχθη φύλαξ τοῦ φρουρίου Τζουρουλοῦς κατὰ τῶν Λατίνων· οὗτος ἔλαβεν εἰς σύζυγον Μαρίαν, πρωτόπαιδα τοῦ μεγάλου δομestικοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ἀδελφὴν δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου (4). ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεν-

νήθησαν, πλὴν δύο θυγατέρων, τρεῖς υἱοί: ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης· ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος αὐτῶν, ὁ αὐτοκράτωρ, ὑπεραγαπῶν αὐτούς, «ἐντὸς τῶν βασιλείων εἶχεν ἐκτρεφόμενους» (1) καὶ εἰς διάφορα περιφανῆ ἀξιώματα προήγαγεν· ἐξ αὐτῶν ὁ τὸ ἡμέτερον θέμα διαφέρων ὁ δευτερότοκος (2) Μιχαὴλ ἐστὶ τούτου ἐπομένως συνοπτικὴ βιογραφία ἐπὶ μικρὸν ἀσχολήσει ἡμᾶς.

Ὁ Μιχαὴλ ἔλαβεν, ἀγνωστον πότε, εἰς γάμον θυγατέρα τοῦ πρωτοστράτορος Ἀλεξίου Δούκα τοῦ Φιλανθρωπηνῷ (3) Μαρίαν καλουμένην, ὁμωνύμως τῇ πενθερᾷ. Ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ τοῦ πενθεροῦ προσέλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦ Δούκα· ἡ σύζυγος Μαρία τὸ τῆς Παλαιολογίνης ἀπὸ τῆς πενθερᾶς. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν τελευταίων Κομνηνῶν καὶ ἐφεξῆς παρατηρεῖται, ὅτι οἱ ἐν Βυζαντίῳ βασιλεύσαντες, ἄρπαγες τοῦ θρόνου καὶ μὴ δικαιοῦμενοι, προσελάμβανον τὰ οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα τῶν πρὸ αὐτῶν νομίμων, ἀναζητοῦντες καὶ ἀνευρίσκοντες συγγενεῖαν τινα πρὸς αὐτούς εἴτε ἐκ πάππου ἢ ἀμμιῆς, πατρὸς ἢ μητρὸς, ἢ καὶ ἐξ ἀγχιστείας, νομιμοποιῶντες οὕτως, ὡς λέγει ὁ μακαρίτης Παπαρρηγόπουλος (4), οἱ ἄρπαγες οὗτοι τὴν πρᾶξιν αὐτῶν· ἀλλ' οὐ μόνον οἱ τοῦ θρόνου ἐπιβήτορες ἔπραττον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τελεί τοῦ τότε βυζαντινοῦ κόσμου, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, εἶχον à la mode τὸ προσλαμβάνειν τὰ ὅπωςδῆποτε συγγενικὰ αὐτοῖς ἐνδόξου μνήμης ἐπώνυμα, καὶ σεμνύνεσθαι ἐπὶ προγονικῇ εὐκλείᾳ. Εἰς τῶν υἱῶν τοῦ ἡμετέρου Μιχαὴλ, ὁ Ἀλέξιος, ἐπωνυμείτο Φιλανθρωπηνός, ἀπὸ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου (5). ἡ Μαρία Τραχανειώτου, ἡ μήτηρ τοῦ Μιχαὴλ, ἔδωκε τὸ πατρικὸν ἐπώνυμον τῶν Παλαιολόγων εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς (6). Ὁ Μιχαὴλ μαρτυρεῖται μὲν ἐπικληθεὶς Παλαιολόγος (7), ἀλλ' ὡς φαίνεται, κατόπιν τοῦ γάμου προὔτιμησε τὸ τοῦ Δούκα, ἐπώνυμον τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ φέρει ἀμέσως μετὰ τὸ κύριον αὐτῆς ὄνομα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς

Ὁὗτος μνημονεύει αὐτοῦ μόνον ὡς φρουράρχου Τζουρουλοῦς (praefectus?) παραλείψας τὰ ἄλλα ἀξιώματα αὐτοῦ.

(1) *Παχυμέρ.* εἰς Μιχ. β. II. σελ. 109.

(2) αὐτ. αὐτ. β. IV. » 322/4.

(3) αὐτ. αὐτ. β. III σελ. 206.

(4) Ἰστορ. ἑλλ. ἔθνους, τ. Δ. σελ. 625 ἐκδ. Β'.

(5) *Ducang*. Fam. Aug. Byz. p. 190 Venet.

(6) αὐτ. αὐτόθι.

(7) *Παχυμέρ.* εἰς Μιχ. τ. Α' p. 468-9.

(1) *Man. Philæ Carmina*, t. II, p. IV, V, (ed. Miller).

(2) *Κεδρην.* σελ. 630.

(3) *Ζωναρ.* ΙΔ, γ, δ.—*Ατταλ.* σελ. 147-151.—*Σκυλίτζ.* σελ. 690—1.

(4) *Εὐφραῖμ.* στ. 8256—61.—*Ἀκροπολ.* σελ. 60.—*Ducang*. Fam. Aug. Byz. p. 189-90 (Venet.).

Παμμακαρίστου και εις τα ποιήματα του Φιλῆ.

Οι σύγχρονοι ιστορικοί ονομάζουν ἔσθ' ὅτε και Ταρχανειώτην τὸν Μιχαὴλ Δούκαν, εἰδικώτερον ὁμως Γλαβᾶν. Ἀναφέρεται σύγχρονος τῷ Μιχαὴλ «Κωνσταντίνος Γλαβᾶς Ταρχανειώτης» (1) και ἐν τοῖς μοναστηριακοῖς ἐγγράφοις τοῦ 1287 ἔτους Ἄννα Γλαβαῖνα (2) ἀμάρτυρος ἢ οἰκογένεια αὐτῶν· πιθανὸν ἀμρότεροι τέκνα τοῦ Μιχαὴλ, διότι φρονοῦμεν, ὅτι τὸ ἐπώνυμον Γλαβᾶς ἦτο ἀτομικὸν τούτου μόνου, ἀφοῦ οὔτε ὁ πατὴρ οὔτε οἱ ἄλλοι δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἶχον αὐτό. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Γλαβᾶς ἀναφέρονται πολλοὶ ἀκμάσαντες εἰς διαφόρους ἐποχάς· πρῶτος ἀπαντᾷ κατὰ τὸ 997 Βασίλειος Γλαβᾶς, ὁστις φεύγων ἐνδεχομένην τιμωρίαν ἐπὶ Βουλγαροφιλίᾳ προσῆλθε τῷ Βουλγάρῳ ἡγεμόνι Σαμουήλ, ἐφ' ᾧ ὁμως ἐφυλακίσθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ (3). Ἔτερος, ἄνευ ὀνόματος τῷ 1026 τυφλωθεὶς σὺν ἄλλοις, ὧν τις ἔφερε τὸ βουλγαρικὸν ὄνομα Βόγδαν (4) τῷ 1252, Ἰωάννης Γλαβᾶς «ἐκ τῶν κρείττονων» τῆς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεως Καστορίας, προσελθὼν πρόσφυξ εἰς τὸν περὶ τὴν λίμνην Ὀστροβὸν ἐστρατοπεδευμένον Ἰωάννην Βατάτζην (5). μεταγενέστεροι δὲ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα μνημονεύονται, Μακάριος Γλαβᾶς τῷ 1368, θεῖος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰ. Καντακουζηνοῦ (6). Ἰσίδωρος Γλαβᾶς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τῷ 1388-1390 (7) και τινες ἀκόμη ἄλλοι (8). Δὲν πιστεύομεν, ὅτι ἡ πρόσληψις τῆς ἐπωνυμίας Γλαβᾶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Μιχαὴλ ἔχει τινὰ συγγενικὸν λόγον πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀναφερομένους, ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, οὔτε ὁ πατὴρ οὔτε οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ ἔφερον αὐτό, μνημονευόμενοι πάντοτε ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐπώνυμον Ταρχανειώται ('Ανδρόνικος και Ἰωάννης).

Γλαβα βουλγαριστί και ἐν γένει εἰς τὰς σλαβικὰς διαλέκτους σημαίνει τὴν κεφαλὴν, και μεταφορικῶς, ὅπως και παρ' ἄλλαις γλώσσαις,

(1) *M. Philae carmina* t. I, p. 37.—*Mihl. et Mül. Acta* IV, 271.

(2) *Acta* t. IV, p. 228.

(3) *Κεδρηρ.* σελ. 452.

(4) *αὐτ.* σελ. 483.

(5) *Εὐφραῖμ.* στ. 8690-1.—*Ἀχροπολ.* σελ. 97.

(6) *Mihl. et Mül. Acta*, t. II, p. 61.

(7) Ἄνθιμον Μητροπολ. Ἀμασίας, Κατάλογος κτλ. Θεσσαλ. (ἐν Νεολόγῳ Κ/πόλεως).

(8) *Κεδρηρ.* σελ. 602.—Γρηγοράς, Ἐπιστολαί.—Καντακουζ. τ. III, σελ. 91, 426.

τὸν ἀρχηγόν, τὸν προσετώτα σώματος, ἔτι δὲ και τὸν νοῦν ἔχοντα φρονοῦμεν ὅθεν, ὅτι εἴτε διὰ τὸ τοῦ πρωτοστράτορος ἀξίωμα, εἴτε διὰ τὴν στρατηγικὴν φρόνησιν, ἐδόθη τῷ Μιχαὴλ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποῖους ἐπανειλημμένως νικηφόρος ἐπολέμησεν. Ὁ Muralt ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ α' τόμου τοῦ πολυτίμου συγγράμματος αὐτοῦ «Δοκιμίου τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας» παρὰ τὸ ὄνομα Γλαβᾶς ἐγράφη σλαβικοῖς χαρακτήρσι τὴν λέξιν *Голова* θεῖς τὸ σημεῖον τῆς ἀμφιβολίας (1)· ὁ Φιλῆς αἶρει τὴν ἀμφιβολίαν, ἐπικυροῖ δὲ τὴν ἡμετέραν γνώμην, λέγων ἐν τινι ποιήματι πρὸς τὸν πρωτοστράτορα, ταῦτα: (2)

Τίς, ὦ στρατηγέ, και Γλαβᾶν κέκληκέ σε;
σημαίνεται γὰρ ἡ κεφαλὴ τῆ φράσει,
καθ' ἣν ἀτεχνῶς τὸ φρονεῖν ἂν τις φέροι.

Παρατηρήσεως δὲ ἀξίον ἐστὶ και τὸ ὅτι οἱ προγενέστεροι τοῦ Μιχαὴλ Γλαβᾶδες φαίνονται πολλὰς ἔχοντες σχέσεις και φιλίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Λοιπὸν ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Παμμακαρίστου ἀναφερόμενος κτίτωρ αὐτῆς πρωτοστράτωρ Μιχαὴλ προσεπωνυμήθη Δούκας ἀπὸ τοῦ πενθεροῦ, Γλαβᾶς ἀπὸ τῶν κατὰ Βουλγάρων στρατηγικῶν αὐτοῦ δαφνῶν και Ταρχανειώτης ἀπὸ τοῦ πατρὸς, παραλείψας τὸ ἀπὸ τῆς μητρὸς Παλαιολόγος, δι' οὗ ἐκαλεῖτο, ὅτε εἰς Ἀσίαν συνεξεστράτευσεν τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τῷ Ἀνδρόνικῳ.

Ἡ σύζυγος τοῦ Μιχαὴλ Μαρία, ἡ ἐπιγραφομένη και κτιτόρισσα, φέρει τὸ ἐπώνυμον Δούκαινα ἀπὸ τοῦ πατρὸς Κομνηνῆ ἴσως ἀπὸ τῆς μητρὸς· ὁ Φιλῆς συνήθως ὀνομάζει αὐτὴν Κομνηνοφυῆ Παλαιολογίνα ἀπὸ τῆς πενθερᾶς· τὸ ἕτερον Βλάχαινα, ὅπερ ἀγνοῶ, διατὶ ὁ Σκαρλάτος ἐγράψε Βλάχαινα, δεῖται ἐξηγήσεως. Ὁ Φιλῆς λέγει μὲν, ὅτι ὁ Γλαβᾶς «ὀρμήσας κατὰ τῶν Βλάχων πυρπολεῖ τὸν σεβαστοκράτορα αὐτῶν, και λαμβάνει τὴν χώραν ὡς δῶρον τύχης», οὐδένα ὁμως τίτλον τὸ κατόρθωμα παρέσχεν αὐτῷ, καθ' ἣν τῶν δὲ λόγον τῆς συζύγου αὐτοῦ. Νομίζομεν, ὅτι ἐν τῷ ἐπώνυμῳ «Βλάχαινα» ἐνυπάρχει τι γραφικὸν σφάλ-

(1) Muralt, *Essai de Chron. Byz.* t. I, in v. Glaba.

(2) *M. Philae carmina* t. II, p. 107. Ὁ ἐκδότης Miller ὑποσημειοῦται εἰς τὸν δεῦτερον στίχον, «ἐν διαλέκτῳ βωσσιῶν» ἀντὶ βουλγαρικῆ μᾶλλον.

μα, ἀποδοτέον εἰς τὸν τυπογράφον μᾶλλον τῆς Τουρκογραφικῆς παρὰ εἰς τὸν ἐκ τῆς εἰκόνας ἀντιγράψαντα αὐτὸ Γερλάχιον, ἢ και εἰς τὸν βυζαντινὸν τοιχογράφον, και ὅτι τὸ ὀρθόν ἐστὶ Γλαβαῖνα, σχηματισθὲν ἀπὸ τοῦ ἀρσενικοῦ Γλαβᾶς, ὅπως και ἀπὸ τῶν Γαβρᾶς Γάβραινα, Βρανᾶς-Βράναινα, Ραοῦλ-Ραούλαινα, Στουδῆς-Στουδαῖνα και καθεξῆς. Ἡ δὲ διὰ τοῦ ἐγραφῆ δεικνύσει τὴν ὀρθότητα τοῦ τοιχογράφου γράψαντος ἴσως Κλάβενα, ὅπερ διὰ τῆς μεταθέσεως ὑπὸ τῶν τυπογράφων τῆς Τουρκογραφικῆς τῶν συμφῶνων και β' ἐπάτη εἰς Βλάχαινα· ὥστε ἀναγνωστῆς Γλάχαινα· ἄλλως τε ἢ ὑπὸ τῆς Μαρίας πρόσληψις τοῦ ἐπώνυμου τοῦ συζύγου και νόμιμος και τιμητικὴ ἦν, ἀφοῦ ὁ Μιχαὴλ, ὡς συντόμως θέλομεν εἰπεῖ διέπρεψε και ὡς στρατιώτης και ὡς χρηστός πολίτης.

Ὁ Μιχαὴλ Γλαβᾶς Ταρχανειώτης ἤκμασεν ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου και τοῦ υἱοῦ και διαδόχου αὐτοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Γέροντος· ὁ πρῶτος ἐτίμησεν αὐτὸν πρωτοβεστιάριον· χάριν δ' αὐτοῦ «ἀπὸ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ τὰ» πράσινα ἀφελὼν, ὃ ἐστὶν ἀξίωμα γ', ἐφόρρεσε ταῦτα εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ· τὸν Ταρχανειώτην ὃν και ὑπερέχοντα πάντων, τοῦ τε μεγάλου δομestικού και τοῦ πανυπερσεβάστου, ἐποίησε μετὰ τὸν Καίσαρα (1). Τῷ 1271 προήχθη εἰς μέγαν δομestικὸν (2), εἶτα εἰς κουροπαλάτην, μέγαν παπίαν (3), πιγκέρην· ἀκολούθως ἐπὶ Ἀνδρόνικου εἰς μέγαν κοινοσταῦλον τῷ 1281 (4), και ἐπὶ τέλους περὶ τὰ 1292 εἰς πρωτοστράτορα «ἐπιτροπεύοντα τῆς Θράκης», ὡς ὠνόμασεν αὐτὸν Ἀνδρόνικος ὁ νέος ὑποδεχόμενος βουλγαρικὴν πρεσβείαν (5). Ἀπὸ τοῦ 1272 μέχρι τοῦ 1306 ὠδήγει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ἀπὸ τῶν παραλίῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, και ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως. Ἄπαξ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἀνδρόνικου, τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ Περσῶν παρὰ τὸν Μαϊάνδρον ποταμὸν, και ἐντολῇ ἐκείνου ἀνέκτισε και ἀνίκησε τὴν προτέροις πολέμοις κατεστραμ-

(1) *Κωδιν.* de off. p. 8.

(2) *Παγγυμ.* εἰς Μιχ. p. 322.

(3) *αὐτ.* αὐτ. p. 350.

(4) *αὐτ.* εἰς Ἀνδρ. p. 12-3.

(5) *Γρηγορ.* βιβλ. X § 4 p. 484.

(Παράρτημα τοῦ Κ'-ΚΒ' τόμου)

μένην πόλιν τῶν Τράλλειων (1)· και ἄπαξ συνεξεστράτευσεν αὐτῷ πάσχοι ἐκ ποδάγρας ὁ τοῦ Ἀνδρόνικου υἱὸς Μιχαὴλ (2)· μείραξ ἦν ὅτε ἤρξατο κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπιχειρεῖν· ἐπολέμησε δὲ κατὰ τῶν ἡγεμόνων ἢ ἀρχηγῶν αὐτῶν Κωνσταντίνου τοῦ Τοίχου, τοῦ Λαχανᾶ, τοῦ Τερτερῆ, τοῦ Σφεντισθλάβου και τοῦ Σμιλτζῆ· δις ἐξεδίωξε τὸν Κωνσταντίνον Τοίχον τῆς Θράκης, καταγαγόντα τὸ ὑπ' αὐτὸν βουλγαρικὸν μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος· ἀφοῦ δ' ἠλευθέρωσε πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου παραλίους πόλεις και τὰς μεσογείους, διέβη τὸν Αἶμον, ἐπολιόρησε τὸ Τύρνοβον, ἐκυρίευσεν τὰ παραδουναβία φρούρια Βιδύνης και Πριστρίας (Ρουσσουκ), και πάντα τὰ μεταξὺ τούτων και τὰ μέσον Ρουσσουκ και Βάρνης, ἐν μὲν τῇ Θράκῃ σάρωθρον, ἐν δὲ τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ τῶν Βουλγάρων μάλιστα γενόμενος. Ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης ὀρμήσας κατὰ τῶν Τριβαλλῶν (Σέρβων) ἐπρωχώρησε κυριεύων τὴν περὶ τὸν Στριμόνα ποταμὸν χώραν, τὰ Σκόπεια και τὴν Δεῦριν (Δέβρι). Βραδύτερον ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν ἐκ Σικελίας Ἰταλῶν, τῶν ἐν ὀνόματι Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ κατεχόντων τὴν ἄνω Ἡπειρον· καταστρέψας δὲ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ροσσονοῦ (Rousseau de Soly) ἐκυρίευσεν τὸ Δυρράχιον, τὴν Κρόϊαν και τὴν περίξ χώραν· ἐφορήσας δὲ και «εἰς τοὺς θρασείους πάλαι Βλάχους» νικᾷ και κρατεῖ τῆς χώρας αὐτῶν· κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ δράσεως προσεβλήθη ὁ ἀνὴρ ἐκ δυσχεροῦς νόσου και νοσηλείας χάριν ἦλθεν τῷ 1299 εἰς τὴν πρωτεύουσάν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι στρατηγοὶ ἐφάνησαν ἀδέξιοι, ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης· ἐν τούτοις φαίνεται, ὅτι ἡ νόσος ἐπανῆλθεν αὐτῷ και ἐπέστρεψεν αὐθις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· τῷ 1306 κατ' αὐγουστον ἀποφασισθείσης ἐκστρατείας κατὰ Βουλγάρων πέμπεται Μιχαὴλ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλεύοντος Ἀνδρόνικου τοῦ Γέροντος σὺν τῷ Γλαβᾶ πάσχοι ἐκ τῆς ποδάγρας. Ὁ μετὰ ταῦτα βίος τοῦ ἀνδρὸς και ὁ χρόνος τῆς ἀποβιώσεως ἀγνωστα μένουσι (3). Γνωρίζομεν πρὸς τούτους τὰς περικοσμούσας τὸν ἄνδρα χριστιανικὰς

(1) *Παγγυμ.* εἰς Μιχ. p. 468-9.

(2) *αὐτ.* εἰς Ἀνδρ. p. 448.

(3) Οἱ ἀναφέροντες ταῦτα εἰσὶ: Φιλῆς, *carmina* t. II p. 240-255, ποίημα ἐκ στίχ. 337· *Παγγυμ.* εἰς *Γρηγορ.*

ἀρετάς· ἐπαινεῖται τὸ φιλάρετον καὶ φιλομόναχον αὐτοῦ. Ἐκτιμήσας τὸν ἐκ Σωζουπόλεως μοναχὸν Κοσμᾶν, τὸν μετὰ ταῦτα πατριαρχεύσαντα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάννου ΙΒ', συνέστησε τῷ βασιλεῖ καὶ κατέστησεν ἡγούμενον τῆς μονῆς αὐτοῦ. Τὴν εὐσέβειαν τοῦ Γλαβᾶ μαρτυρεῖ ἡ εἰς κάλλος μέγα ἀνοικοδόμησις τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου, τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς κατέναντι τῆς Σωζουπόλεως ἐν τῷ Εὐξείνῳ νησιδῶς (1)· ἡ ἐνταῦθα ἀνεγέρσις τῆς μονῆς τῆς Παμμακαρίστου· ἡ ἀφιέρωσις τῶν ἱερῶν εἰκόνων Μιχαὴλ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ Προδρόμου (2)· ἡ συναρμολόγησις ἀνθολογίας ἐκ τινῶν κεφαλαίων τῶν συγγραφοῦν τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας πατέρων, ἣν ἐποίησε κατὰ τὴν νοσηλείαν αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει (3). Τὰ φιλόποια καὶ φιλελεήμονα αἰσθήματα τοῦ Γλαβᾶ μαρτυροῦσι διάφορα τοῦ Φιλῆ ποιήματα, ἐν οἷς ὀνομάζεται «πρωτοστράτορος Μιχαὴλ, ἐν οἷς ὀνομάζεται «πρωτοστράτορος Μιχαὴλ, μήτηρ δὲ τοῦ ἡμετέρου πρωτοστράτορος Μιχαὴλ Γλαβᾶ. Τοῦτο μαρτυροῦσι τέσσαρα διάφορα χωρία τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐν οἷς λέγεται, ὅτι ἡ μονὴ τῆς Μάρθας ἦν τῆς Μάρθας, «ἡ βασιλείως ἦν ἀδελφὴ τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων Μιχαὴλ» (2).

Ὁ Φιλῆς (t. I, p. 74, 75) ἔχει δύο ποιήματα ἀφιερωτικά ἀπὸ μέρους τῆς πρωτοστρατορίας Μαρίας εἰς τὴν Θεοτόκον· καίτοι δὲ ἐν αὐτοῖς γίνονται λόγος περὶ τεκνοποιίας, ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐπικαλεῖται τὴν σκέπην τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ ἑαυτῆς «σὺν τῷ συζύγῳ», ἔπεται ὅτι δὲν ἔζων κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ποιημάτων τέχνα αὐτῶν.

Τὸ πρῶτον καταλήγει:

Ἡ πρωτοστρατορίσα ταῦτα Μαρία
πρὸς τὴν Μαριάμ τὴν κεχαριτωμένην.

Τὸ ἕτερον:

Ἡ πρωτοστρατορίσα ταῦτα Μαρία
Κομνηνοφύης τῆς κεχαριτωμένης.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀνεγέρσεως τῆς μονῆς τῆς Παμμακαρίστου οὐδεμίαν ῥητὴν μαρτυρίαν γνωρίζομεν· δυνάμεθα ὁμοῦ νὰ ὀρίσωμεν συμφώνως τῇ γνώμῃ τῆς ἡμετέρας ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς (3) τὸ ἔτος 1292 ἢ τὸ πολὺ τὸ 1293. Ἴδου δὲ πῶς. Δύο μαρτυρίας ἔχο-

(1) Μ. Φιλῆς t. II, p. 245 στίχ. 102 κ. ε.

(2) αὐτ. t. I, » 36 καὶ 432.

(3) αὐτ. t. I, » 230-232.

(4) αὐτ. t. I, » 280.

(5) Γρηγοῦρας, t. I, p. 159.

(6) Παχυμέρ. εἰς Ἄνθρ. p. 445.

(1) Μ. Γεδεών, Χρον. τοῦ πατρ. οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ ἐν σ. 118.

(2) Καντακουζ. t. II, III, λστ. σελ. 222-3.—τ. III, IV, ιστ. σελ. 107.—IV, μβ. σελ. 307. μγ. σελ. 319.

(3) Ἐνθ. ἀνατ. 37.

μεν, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Γλαβᾶς ἐγένετο κτίτωρ τῆς μονῆς, ὅτε ἦτο περιβεβλημένος τοῦ πρωτοστράτορος τὸ ἀξίωμα· μίαν, τὴν περὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπιγραφὴν, ἐν ἣ φέρει τὸν τίτλον πρωτοστράτωρ αὐτός καὶ πρωτοστρατορίσα ἡ σύζυγος αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπιγραφὴν μετὰ πάροδον τριῶν σχεδὸν αἰῶνων ἀνέγνω καὶ ἀντιγράφας διέσωσεν ὁ Γερλάχιος, ὡς προεῖπομεν· ἑτέραν δὲ τοὺς ἐπομένους στίχους τοῦ συγχρόνου ποιητοῦ Μανουὴλ Φιλῆ (1), οὓς ἀποστεινὴ πρὸς θεῶμενον τὴν ἐν τῇ μονῇ εἰκόνα τοῦ Μιχαὴλ.

Ὁρᾶς τὸν ἄνδρα τὸν πολὺν τοῦτον, ξένης;
ἐκεῖνος οὗτός ἐστιν ὁ πρωτοστράτωρ,
ὁ δημιουργὸς τῆς μονῆς τῆς ἐνθάδε,
τὸ θαῦμα τῆς γῆς, ὁ Γλαβᾶς ὁ γεννάδας.

Τὸ ποίημα, εἰς ὃ ἀνήκουσιν οἱ στίχοι οὗτοι, συνέθετο ὁ Φιλῆς ζῶντος ἔτι τοῦ Γλαβᾶ καὶ πρωτοστράτορος ὄντος, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι ἡ εἰκὼν συγχρόνως τῇ οἰκοδομῇ ἐζωγραφεῖται· εὐρίσκοντες λοιπὸν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγένετο πρωτοστράτωρ ὁ Γλαβᾶς, θέλομεν εὐρεῖ καὶ τὸν τῆς οἰκοδομῆς τῆς μονῆς. Κατὰ μᾶρτιον τοῦ 1292 ἐπαύθη ὁ Μιχαὴλ Στρατηγόπουλος ὁ πρωτοστράτωρ καὶ κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας αὐτοῦ (2). Κατόπιν τούτου φαίνεται ὁ Γλαβᾶς πρωτοστράτωρ· ἐπομένως εἰκάζομεν, ὅτι ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τῷ 1292 καὶ ὅτι ἀνῆγειρε τὴν μονὴν ἢ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος ἢ κατὰ τὸ ἐπόμενον 1293, ἀφοῦ ἡ μονὴ μνημονεύεται τῷ 1294. Ἀριθμῶ λοιπὸν τὸ μνημεῖον τοῦτο ὑπαρξῆν ἐξ ἀκριβῶς αἰῶνων μέχρι σήμερον.

Ἐκ τῶν στίχων τοῦ Φιλῆ, οὓς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἐξάγεται, ὅτι μόνον ἡ εἰκὼν τοῦ Μιχαὴλ ἦτο ἐζωγραφημένη εἰς τὴν μονὴν καὶ ὅτι μόνος αὐτός ἦτο κτίτωρ, ἦτοι δημιουργὸς αὐτῆς, ἦν κατὰ τὸν Παχυμέρην (ἐνθ. ἀν.) εἶχεν ἴδιαν, κτήμα αὐτοῦ (proprium monasterium). Ἐὰν ἦτο κτιτόρισα σύγχρονος καὶ ἡ Μαρία, ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἐζωγραφημένη, καὶ θὰ ἔκαμνε τούτου μνημεῖον ὁ Φιλῆς, ἀφοῦ τῶν στίχων τούτων προτάσσει ἑτέρους εἰκοσιν εἰς ἐγκώμιον τῆς ζωγραφικῆς τέχνης καὶ τοῦ ζωγραφῆσαντος τὴν εἰκόνα διὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς παραστάσεως καὶ τὸ ἔμπουν. Ἡ Μαρία ἐγένετο μερικὴ κτιτόρισα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, ὅτε καὶ ἐζωγραφεῖται παρὰ τὸν σύζυγον οὐχὶ πλέον ὁμοῦ ὡς

μοναχὴ Μάρθα, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος καὶ αὐτὴ ὡς κοσμικὴ, περιβεβλημένη τὸν ἀπὸ τοῦ συζύγου τίτλον πρωτοστρατορίας καὶ κτιτορίας. Ὁ Γερλάχιος λέγει, ὅτι ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ ναοῦ ἀνέγνω ἡρωτηριασμένην ἐπιγραφὴν: «Μιχαὴλ πρωτοστράτωρ καὶ πρωτοκτίτωρ» (1)· αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τῆς Μαρίας, κατὰ δίκαιον λόγον διδούσης τὰ πρωτεῖα τοῦ κτιτορος τῷ συζύγῳ. Θανόντος τούτου ἠκοδόμησεν ἡ Μαρία τὸ πρὸς βορρᾶν συναφῆς τῷ δεξιῷ κλίτει τῆς μονῆς τμήμα, ἔχον τρεῖς κόγχας, κεντρικὸν τροῦλλον, ἐργασίαν μᾶλλον καλλιτεχνικὴν, καὶ μαρμαρίνον ζωστήρα ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν. Ἀνέθετο δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ, δηλαδὴ τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔθαψε τὸν σύζυγον. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ ἐπόμενον ἐπιτύμβιον τοῦ Φιλῆ (2) φέρον τίτλον: «ἐπίγραμμα εἰς τὸν ναὸν (ἢ, κατ' ἄλλο χειρόγραφον, εἰς τὸν ζωστήρα τοῦ ναοῦ), ὃν ἠκοδόμησεν ἡ τοῦ πρωτοστράτορος σύμβιος ἀποθανόντι τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς».

Ἡ μὲν διὰ σοῦ πᾶσα τῶν ὄντων φύσις
οὐ δύναται χωρεῖν σε τὴν πρώτην φύσιν.
Πληροῖς γὰρ αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πλείων μένεις,
Θεοῦ Λόγος ζῶν καὶ δρακί τὸ πᾶν φέρων,
5 καὶ σὰρξ ἀληθῆς εὐρεθεὶς περιγράφῃ,
ψυχᾶς δὲ πισταῖς μουσικῶς ἐνιδρῶν
μονὴν σεαυτῷ πηγνῶν ἀθάνατον.
Οὐκοῦν δέχου τὸν αἶκον, ὃν τέτευχά σοι,
δεικνύντα σαφῶς τῆς ψυχῆς μου τὴν σχέσιν·
10 τὸν σύζυγον δὲ φεῦ τελευτήσαντά μοι
καὶ τῆς χοϊκῆς ἀπαναστάτης στέγης,
οἴκισον εἰς ἀφθαρτον αὐτὸς παστάδα.
Κάνταῦθα τηρῶν τὴν σφοδρὴν τοῦ λειψάνου,
μή τις ἐνεχθῆ συντριβῆ τοῖς ὀστέοις.
15 Πρωτοστράτωρ, καὶ ταῦτα σὴν δήπου χάριν
ἡ σύζυγος πρὶν, ἀλλὰ νῦν Μάρθα, γράφει.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιτύμβιου τούτου, φαίνεται, βασιζόμενος ὁ κ. Μ. Γεδεών ἠρίθμησεν ὡς δευτέρων τῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀνεκδότων μέχρι τοῦδε ἐκκλησιῶν κατὰ χειρόγραφον τῆς συλλογῆς αὐτοῦ τὸ κτίσμα τοῦτο τῆς Μάρθας (Μαρίας) λέγων: «ναὸν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένον, ὃν ἠκοδόμησεν ἡ Μάρθα ἡ τοῦ πρωτοστράτορος Γλαβᾶ Μιχαὴλ σύζυγος ἐπὶ θανόντι τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς (ἐν στήλῃ α'). . . Μαρία τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα φέρουσα καὶ ἐκ Παλαιολόγων καταγομένη» (ἐν στήλῃ β') (3).

(1) Crusius, Turcogr. p. 190.

(2) T. I, p. 115-6.

(3) Λεξ. ἱστορ. καὶ γεωγρ. ὑπὸ Βουτυρᾶ, τ. Γ', σελ. 1048.

(1) Φιλῆ, αὐτ. t. II, p. 241 (στίχ. 20-23).

(2) Παχυμέρ. εἰς Ἄνθρ. t. II, p. 183.

Καίτοι τὸ κτίσμα τοῦτο φέρει ὅσας ἀπαιτεῖ διαιρέσεις ἰδίου ναοῦ οἰκοδόμημα, νομίζομεν ὅμως, ἐπειδὴ μία ὅλη αὐτοῦ πλευρὰ κοινώνει τῇ ἀρχικῇ οἰκοδομῇ, στερεῖται δὲ ἰδίας εἰσόδου καὶ ἐξόδου, πρέπει μᾶλλον παρεκκλήσιον τῆς ἀρχικῆς μονῆς νὰ θεωρηθῇ (ὅπως καὶ παρὰ τοῦ Μαλαξοῦ (1) καλεῖται), ὑπὸ ἰδίαν ἀφιέρωσιν, ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον ἐτι ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν ἐκκλησίαις, ἐν αἷς τὰ παρεκκλήσια λαμβάνουσιν ὀνόματα ἀπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς κυριωτέρας εἰκόνας. Ὅτι δὲ τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ὠκοδόμησεν ἡ Μάρθα θανόντος τοῦ συζύγου αὐτῆς Γλαβᾶ καὶ πρὸς ταφὴν τῆς σοροῦ ἐκείνου ἐν αὐτῷ, μαρτυρεῖ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ζωστήρος ἀναγινωσκόμενον ἕτερον ἐπιτύμβιον, περὶ οὗ ἀμέσως θέλομεν ὁμιλήσει.

Εἵπομεν, ὅτι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Χριστοῦ φέρει ἔσωθὲν τε καὶ ἔξωθεν μαρμαρίνον ζωστήρα. Ὁ ζωστήρ οὗτος ὠνομαζέτο καὶ κοσμητής, διότι συνήθως ἐκοσμεῖτο σταυρῷ καὶ φύλλῳ ἀμπέλου ἐναλλάξ. Τὰ δύο τοῦ Φιλῆ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα φαίνεται ὅτι ἦσαν προωρισμένα, ὅπως ἐγγαρχθῶσιν εἰς τοὺς ζωστήρας τούτους· τὸ μὲν ἀναγνώσθην ἀρμύζει εἰς τὸν ἔσωθεν, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὸν ἔξωθεν· καὶ τοῦτο μὲν σώζεται κεκολοθωμένον σήμερον, τὸ δ' ἄλλο ἂν εἶναι ἐγκεχαραγμένον, ἀγνωστον, διότι ὁ ζωστήρ κεχρισμένος εὐρηται παχεῖ στρώματι κονιάματος καὶ ἀσβέστου, ὅπερ ἐνιαχοῦ περὶ δεικνυσι τοῦ μαρμαρίου τὴν λευκότητα. Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ζωστήρος σώζονται καὶ ἀναγινώσκονται δέκα τρεῖς στίχοι μόνον τοῦ ἐπιγράμματος, ἀπὸ τοῦ δεκάτου καὶ ἐφεξῆς, τοῦ ἐνάτου κατεστραμμένου, τῶν πρώτων ὀκτὼ ὑπὸ τῆς ἐγερθείσης ζυλίνης οἰκοδομῆς ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ κτιρίου ἴσως κεκρυμμένων, καὶ τοῦ τελευταίου παραλειφθέντος, δι' ἔλλειψιν χώρου. Τῶν σωζομένων δεκατριῶν στίχων ὁμοίγραφοι ἀκριβῆς ἐπισυνάπτομεν ὧδε. Ὁλόκληρον τὸ ἐπιτύμβιον εὐρηται ἐν τῇ ἐκδεδομένη συλλογῇ τῶν ποιημάτων τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ (t, I, p. 117—8) ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐκ προσώπου τῆς πρωτοστρατορίσσης εἰς τὸν κοσμητὴν τοῦ ναοῦ, ὃν ὠκοδόμησεν ἐπὶ θανόντι τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς», κατὰ τὸ χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐσκουριάλ· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

Ἄνερ, τὸ φῶς, τὸ πνεῦμα, τὸ πρόσφθεγμά μου,
καὶ τοῦτό σοι τὸ δῶρον ἐκ τῆς συζύγου (2).

(1) Ἱστορ. Πατριαρχ. σελ. 83.

(2) Καὶ τοῦτο, τὸ παρὸν, τὸ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ζωστήρι, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ ἄλλου τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ.

- Σὺ μὲν γὰρ ὡς ἄγρυπνος ἐν μάχαις λέων ὑπνοῖς, ὑπελθὼν ἀντὶ λόγμης τὸν τάφον.
5 Ἐγὼ δὲ σοι τέτευχα πετραίαν στέγην,
μὴ πάλιν εὐρὸν ὁ στρατὸς σε συγγῆν,
κἂν δεῦρο τὸν χρῶν ἐκτινάξας ἐκρύβης
ἢ τοῦ πάχους βύσαντος ἠρηπάγης ἄνω,
πᾶν ὄπλον ἀφείς ἐκκρεμὲς τῷ παττάλιῳ.
10 Τὰς γὰρ ἐπὶ γῆς ἐβδελύξω παστάδας
ἐν εὐτελεῖ τριβωνί φυχῶν τὸν βίον
καὶ πρὸς νοητοὺς ἀντετάξω σατράπας,
στερρὰν μετενδῶς ἐκ Θεοῦ παντευχίαν (1).
Ὡς ὄστρεον γοῦν ὄργανῷ σοι τὸν τάφον (2)
15 ἢ κόχλον ἢ κάλυκα κεντρῶδους βάτου.
Μάργαρέ μου, πορφύρα, γῆς ἄλλης βόδον,
εἰ καὶ τρυγηθὲν, ἐκπιέξῃ τοῖς λίθοις
ὡς καὶ σταλαγμοὺς προξενεῖν μοι δακρύων.
Αὐτὸς δὲ καὶ ζῶν καὶ Θεὸν ζῶντα βλέπων
20 ὡς νοῦς καθαρὸς τῶν παθῶν τῶν ἐξ ὕλης,
τὸν σὸν πάλιν θάλαμον εὐτρέπιζέ μοι.
Ἡ σύζυγος πρὶν ταῦτά σοι Μάρθα γράφει,
Πρωτοστράτορ κάλλιστε καὶ τεθαμμένω.

Ὡς εἵπομεν, ὁ τελευταῖος στίχος δὲν ἐνεχαράχθη δι' ἔλλειψιν χώρου. Ἐκ τοῦ ἐπιτύμβιου τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς Μάρθας οἰκοδομηθεὶς ναὸς καὶ τῷ Θεῷ ἀφιερωθεὶς ἦτο τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο.

Τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐπιγραφῆς ἀνέφερον ὁ κ. Μ. Γεδεὼν ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Πασπάτη λέγοντος, ὅτι εἶναι διεξοδική—λίαν δυσανάγνωστος· ἀναφέρει αὐτὴν καὶ ὁ Κοττακῶφ (ἐνθ. ἀν.) ἐσφαλμένως τοποθετῶν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος, καὶ λέγει, ὅτι εὐκόλως θ' ἀνεγινώσκετο ἀφαιρουμένης τῆς ἐπιχερισμένης ἀσβέστου. Φαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του ὑπῆρχεν ἐπιχρῖσις. Ὁ κ. Ριχάρδος Færster ἐδημοσίευσεν τῷ 1877 ἕκ τινος χειρογράφου τοῦ 15' αἰῶνος ἐν ἄλλοις καὶ τινὰ ἀφήγησιν περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Παμμακαρίστου καὶ τῶν κτιρίων καὶ «τὸ ἐπίγραμμα ὅπου ἠύρισκεται γύροθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ πατριαρχείου», ὡς λέγει τὸ κείμενον. Ὁ Færster παραπέμπων εἰς τὸν Γερλάχιον προτείνει νὰ διορθωθῇ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι ὄνομα τῆς Μαρίας εἰς Μάρθαν, κατὰ τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ θεωρεῖ ἀπολεσθὲν κατὰ τινὰ ἐπισκευὴν πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Γερλαχίου, ἀφοῦ οὗτος δὲν τὸ ἀναφέρει. Τὴν ἀφήγησιν ταύτην, ἀνάγουςαν τὴν ἀνέγερσιν τῆς μονῆς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ὡς καὶ τὸ ἐπίγραμμα, ἀνεδημοσίευσεν ὁ κ. Μ. Γε-

(1) Οἱ στίχοι 10—13 μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐπὶ τέλος ὁ Γλαβᾶς ἐγένετο μοναχός.

(2) Ἐν τῷ ζωστήρι ὁ στίχος φέρεται οὕτως:

Ὡς ὄστρεον δ' οὖν ὄργανῷ σοι τὴν στέγην.

ΣΒΡΠΗΓΗCΒΑΛΥΞΩΠΑΤΑΡΑC
 ΕΝΕΥΤΛΕΙΤΤΒΩΝΙΦΥΩΝΤΟΝΒΙΟΝ·
 ΚΑΙΓΡΟCΝΟΗΤΧCΑΥΤΕΤΑΞΩCΑΤΑΓΑC,
 ΤΕΡΡΑΜΕΤΗΝΑΥCΕΚΘΥΠΑΥΤΕΥΧΙΖΗ
 ΩCΟΤΡΟΝΑΘΝΟΡΓΑΝΩCΟΙΤΗCΤΕΓΗΝ
 ΗΚΟΧΛΟΝΗΚΑΛΥΚΑΚΕΝΤΩΑΧCΒΑΤΧ,
 ΜΑΡΓΑΡΕΜΧ·ΠΟΡΦΥΡΑ,ΓΗCΑΛΛΗCΡΟΑΗ·
 ΕΙCΤΥΓΗΘΝΕΚΠΗΕΖΗΤΟΙCΛΙΘΟΙC
 ΣΚΑΙΤΑΛΑΒΗCΠΡΟΞΕΝΕΙΝΗΟΙΤΑΚΡΥΩΝ·
 ΑΥΤΟCΑΕCΤΩΝCΘΗΤΩΝΤΑΒΛΕΠΩΝ
 ΩCΗΧCΚΑΘΞΟCΩΠΑΘΩΤΩΝΕΖΥΛΗC,
 ΤΟΗCΟΝΠΑΛΙΝΘΑΛΑΜΟΝΕΥΤΡΕΠΙΖΗΟΙ·
 ΗCΥΖΥΩCΠΗΝΤΑΤΟΙΜΑΡΘΑΡΑΦΕΙ

2.8 Fallmann

δεών ἐν τῇ 118 σημειώσει εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδομένα « χρονικά τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ » παραλλαγῆς τινος ποιησάμενος εἰς τινὰς λέξεις τοῦ ἐπιγράμματος, ἐξ οὗ ἐλλείπουσιν ἐξ στίχοι. Ἀμφότεροι δὲ ἐμνημόνευσαν τοῦ Φιλῆ, ὅστις ἄρτιον παρέχει ἡμῖν αὐτό. Ἡ ἀφήγησις στερεῖται καὶ τῆς ἐλαχίστης ἱστορικῆς ἀληθείας παραβαλλομένη πρὸς τὰ ἤδη ἐκτεθέντα. Τοῦ Φιλῆ εὐρηται καὶ τι ἐπίγραμμα « εἰς τὸ τῆς Παμμακαρίστου κοιμητήριον » ἔχον τίτλον, οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζον ἡμῖν. (t. II, p. 144.)

Ἐκ τῶν ῥηθέντων λοιπὸν ἐξάγεται, ὅτι πρωτοκτίτωρ τῆς μονῆς ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ Γλαβᾶς τῷ 1292-3, τοῦ δὲ παρεκκλησίου ἡ Μάρθα, μετὰ τὸ 1307. Ἐμνήσθημεν ἤδη τῆς ἐπιγραφῆς « Μιχαὴλ πρωτοστράτωρ καὶ πρωτοκτίτωρ ». Ταύτην εἶδεν ὁ Γερλάχιος ἔνδον τοῦ ναοῦ εἰς τὸν δεξιὸν χορὸν, ὅπου, λέγει, ἐτελοῦντο αἱ πατριαρχικαὶ λειτουργίαι· τὸν χορὸν τοῦτον δείκνυσιν ἐν τῇ εἰκονογραφίᾳ τοῦ ναοῦ, ἣν ἐσχεδίασεν, ἀκριβῶς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Μάρθας κτισθὲν παρεκκλήσιον τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἦν ὁ τάφος τοῦ Μιχαὴλ. Ἴσως ἡ ἐπιγραφὴ ἐδείκνυε τὸν τάφον· σήμερον οὐδὲν σημεῖον εὐρίσκεται. Τὸ μάρμαρον, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, μετετοπίσθη κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τὴν γενομένην τῷ 1577 καὶ ἐτέθη ἐξω τοῦ ναοῦ εἰς τὸ κωδωνοστάσιον, ὅπου εἶδεν αὐτὸ ὁ Σολομὼν Σχβάγγερ τῷ 1578 καὶ ἀντέγραψεν ἀπαραλλάκτως (1). Ἀμφότεροι ἔγραψαν διὰ τοῦ ἡ τὴν τρίτην συλλαβὴν πρωτοκτίτωρ ἀπὸ τοῦ κτάομαι-κτώμαι, ὅχι διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ κτίζω· τοῦτο ὅμως συνάδει ἐπίσης πρὸς τε τὰ πράγματα καὶ τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι κατόπιν θέλομεν ἀναγράψαι τὰς διαφόρους μνείας, ἐξ ὧν δειχθήσεται, ὅτι ἡ μονὴ δὲν ἦτο ἀνέκαθεν γυναικειὰ ἀλλὰ ἀνδρῶν· αἱ μνείαι αὐταὶ εἰσιν αἱ ἐπιμνημαί, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν τεθείσαι.

1294. Ἠγούμενος τῆς μονῆς ἐχρημάτισεν, ἄδηλον ἐπὶ πόσον χρόνον, Κοσμᾶς, μοναχὸς ἐκ Σωζοπόλεως, πνευματικὸς τοῦ βασιλεύοντος Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος, τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1295 ἀναδειχθεὶς οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάννης IB' (2).

1299. Ὁ πατριάρχης οὗτος, πάσχων ἐξ

ὀφθαλμίας, κατὰ μῆνα ἰούνιον, ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ Κοσμίδου « τὴν Κωνσταντινου εἰσερχεται καὶ τὴν τῆς Παμμακαρίστου μονὴν κατοικεῖ, ὅπου καὶ ἐπὶ καιρῷ μὲν μετρίῳ ἡπράκτει, εἶτα δ' ἀξιώθεις παρὰ τε τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τὰς θύρας ἀνοίγνυσι τοῖς προσόδους παρ' ἐκείνων ποιεῖν βουλομένοις κατὰ τε κρίσιν καὶ οἰανοῦν ἐτέραν ἀναδοχὴν πατριάρχην πρέπουσαν » (1). « Ὅστε εἶχε καταστῆ προσωρινῶς πατριαρχεῖον ἡ μονὴ μέχρι τῆς 1 φεβρουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους 1300, ὅτε γενομένης συνεδριάσεως κληρικῶν καὶ ἄλλων « παραγίνεται βασιλεὺς καὶ τοῖς περὶ τὸν πατριάρχην συγγίνεται »... Ὡμίλησεν ὁ πατριάρχης πολλὰ κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀπήντησεν οὗτος, ἐπὶ τέλους δὲ ἐπῆλθεν εἰρήνη καὶ τὴν ἐπιούσαν « ἡ τῆς Ὑπαπαντῆς ἑορτὴ τὸν πατριάρχην ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας (τὴν ἁγίαν Σοφίαν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς) ὄρα » (2).

1300. Μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἀνεκινήθη ζήτημα περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Ἰωάννου, εἰς ἣν ἀντίστατο ὁ πατριάρχης καὶ ὁ Φιλαδέλφειας, «... ὥστε καὶ ἀπειρηκότα τὸν πατριάρχην ἀποχωρῆσαι καὶ πάλιν εἰς τὴν τῆς Παμμακαρίστου μονὴν, οὐδένα δεχόμενος οὐδὲ κρίων ». Ἐμεινε δὲ μέχρι τῆς 25 ὀκτωβρίου, ὅτε ἀπελθὼν εἰς τ' ἀνάκτορα ἐπέστρεψεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα, διαδοὺς ὅτι ἤκουσε, μόνος καθήμενος ἐν τῇ μονῇ, φωνῆς παιδός, « εἰ φιλεῖς με, Πέτρε, ποιμαίνε τὰ ἀρνία μου » (3).

1303. Τῇ 5 ἰουλίου, ἡμέρᾳ παρασκευῆ, κατηγορηθεὶς ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ Σηλυβρίας ἄνευ ἀποδείξεων, « ἐκ λύπης ἀποχωρεῖ »... καὶ πρὸς τὴν τῆς Παμμακαρίστου μονὴν, ὅπου καὶ εἵθιστο καταμενεῖν, γίνεται. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ὑπέβαλεν ἐκ τῆς μονῆς παραίτησιν, καὶ τὴν 24 αὐγούστου, ἡμέραν δευτέραν, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Σωζόπολιν μετὰ τῶν περὶ αὐτόν (4).

1344. Γαβαλᾶς ὁ Λογοθέτης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ καταφυγὼν καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀμφιεσάμενος « ὕστερον δὲ ὀλίγῳ πρὸς τὴν τῆς Παμμακαρίστου μονὴν... ἀφίκετο... τῆς βασιλίδος κελευούσης· φωραθεὶς δὲ διαδιδρά-

(1) Παχυμέρ. ἐνθ. ἀν. p. 284.

(2) Παχυμέρ. ἐνθ. ἀν. p. 291-298.

(3) Ἐνθ. ἀν. Παχυμέρ. p. 299-300, 302, 303.

(4) Παχυμέρ. ἐνθ. ἀν. p. 341-343, 384, « ἅμα τοῖς αὐτοῦ ἀπαίρει τῶν τῆδε ».

(1) Schweiger, l. c. p. 120.

(2) Παχυμέρ. εἰς Ἀνδρ. t. II, p. 183.—N. Κάλλιστ. σελ. 468. ἐκδ. Migne. P. G. t. 147.

σκαιν μέλλων και τὰ μοναχῶν ἀπαμφιένυσθαι, εἰς δεσμωτήριον ἐνεβλήθη» (1).

1397. «Ὁ ἱερομόναχος Νήφων καθηγούμενος και ἀρχιμανδρίτης τῆς σεβασμίας βασιλικῆς και πατριαρχικῆς μονῆς τῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης και Θεομήτορος, τῆς ἐπικεκλημένης τῆς Παμμακαριστοῦ, ἐξελέγη μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν» (2).

1400. «Ὁ ἱερομόναχος Θεοφάνης καθηγούμενος τῆς σεβασμίας και ἱερᾶς μονῆς τῆς παναγίας ἀρχάντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς ἐπικεκλημένης Παμμακαριστοῦ καθίσταται μητροπολίτης Ἡρακλείας» (3).

1418. Ὁ βασιλεύων Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος τοὺς προσελθόντας αὐτῷ δύο ἀδελφοὺς τοῦ Σουλτάν Μεχεμέτ τοῦ Α' δεξάμενος, ἐπεμφε τὸν μὲν Μουσταφᾶν εἰς τὴν νῆσον Λήμνον, εἰς δὲ τὸν Τζινεήτ «ἔδωκε μονὴν αὐτῷ ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαριστοῦ, και ἦν ἐκεῖ ἡσυχάζων... ἦσαν... νέοι... σὺν αὐτῷ Τζινεήτ δέκα...» (4). Ἡ ἐνταῦθα ὁμοῦ διαμονὴ τοῦ Τζινεήτ φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο αὐτῷ εὐχάριστος· διότι ὅτε τῷ 1420 εἶδεν ὁ Τζινεήτ πολιορκουμένην τὴν Καλλιπόλιν ὑπὸ τοῦ Λεονταρίου Δημητρίου, ἐμήνυσεν αὐτῷ σὺν ἄλλοις, κατακρίνων τὴν φιλοξενίαν τοῦ Μανουὴλ, «... ἀρκεῖ σοι σῶον πεμφθῆναι ἐν Κωνσταντίνου, ἀναμιμνήσκοντες τῶν Λημνίων κακῶν και τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαριστοῦ τῶν καλογηρῶν ὀνειδισμόν» (5).

1424-1453. Ὁ ῥώσσοις ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς περιγραφῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μνημονεύει τῆς μονῆς ἄνευ τινός λεπτομερείας (6).

Αὐταὶ εἰσιν αἱ γνωσταὶ εἰς ἐμὲ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως μνεῖται περὶ τῆς μονῆς, ἅπασαι ἀναφερόμεναι εἰς ἄνδρας, ἱκαναὶ και πειστικά εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ μονὴ δὲν ἦτο γυναικεία.

Ἄγνωθ, διατί οἱ ἀντιγράφαντες τοῦ Γερλαχίου τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ναοῦ περιγραφὴν παρελείψαν και τὴν οὐσιώδη πληροφορίαν, ὅτι ἐπὶ τῆς ὀροφῆς, ἔνδον τῆς μεγάλης θύρας δεξιᾶ,

ἦτο παλαιὰ εἰκονογραφία, ἄνευ ὀνομάτων, αὐτοκράτορος Ρωμαίων και Ἀγούστης. Ἐχων τὴν πληροφορίαν ταύτην ὁ Κρούσιος γράφει τῷ 1580 ἐκ Τυβίγγης εἰς τὸν Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν τὰ ἐξῆς: «... Εἶθε εἰκόνα παλαιοῦ τινος Ρωμαίων και Ἀγούστης ἔχοιμι, ὡς περ ἀκούω γεγραμμένα ὄρασθαι ἐν ναοῖς παρ' ὑμῖν. (Ὁ Κρούσιος ὑπανίσταται ἴσως και τὴν μονὴν τῆς Περιβλέπτου, ἐν ἣ ἐσώζοντο αἱ εἰκόνες Μιχαὴλ Παλαιολόγου και Θεοδώρας μέχρι τοῦ 1782, κατὰ τὴν Κωνσταντινάδα). Ὁ κύριος Σολομὼν μεταγράψαι δύναται ἂν ἀντιγράφοις πλατέως...» Ὁ Ζυγομαλᾶς ἀποκρινόμενος ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 ἀπριλίου 1581 ἐπιστέλλει: «... Ἐγράψα σὺν πρὸ ἡμερῶν τινῶν και ἐπεμψά σοι... θεάσθαι πάντως και τὰς εἰκόνας βασιλέως Ρωμαίων Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου και τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἄννης, ἃς ἐγράψα ζωγράφος ὡς ἦσαν ἐν πατριαρχικῇ πύλῃ τῇ ἐκτῷ (?) (1) εἰσερχομένων δεξιᾶ ὡς εἶδε ταύτας ὁ τε κύριος Στέφανος, Σολομὼν και ἄλλοι ἐλθόντες ἐνταῦθα. Τὰ χρώματα δὲ τῶν ὧν φέρουσι περιβολαίων ἀπὸ τε σερικίου, χρυσοῦ, λίθων πολυτίμων και μαργάρων εἰκονίζουσι τὴν ἐπιθεσίαν» (2). Σχολιάζων ὁ Κρούσιος (ἐν σελ. 100) τὸ μέρος τοῦτο πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι ἀμφότερων αἱ εἰκόνες ἦσαν εἰς τὸν τοῖχον συντεθειμένα ἐκ τετραγώνων ὕαλων (ex tessellis vitreis compositae sunt in muro)· ἄρα ἐκ μωσαϊκοῦ· προστίθει δὲ, ὅτι ἀγνωστὴ, ἐάν ἦτο τοῦ Νέου ἢ τοῦ Γέροντος Ἀνδρονίκου ἡ εἰκὼν, διότι ἀμφότεροι ἔσχον συζύγους φερούσας τὸ ὄνομα τῆς Ἄννης. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν, ὅτι τοῦ Γέροντος Ἀνδρονίκου ἡ πρώτη σύζυγος Ἄννα ἀπέβίωσε τῷ 1282 (3), ὅτε τὸν μὲν θρόνον κατείχεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἡ δὲ μονὴ δὲν ἦτο ἔτι ἐκτισμένη, φρονοῦμεν, ὅτι αἱ εἰκόνες ἦσαν τοῦ Νέου Ἀνδρονίκου και τῆς Ἄννης. Ὁ Σολομὼν Σχβάιγγερ ἐπαινεῖ τὸ ἔντεχον αὐτῶν και τὰς ἐδημοσίευσεν ἐν σελ. 121 τοῦ ὀδοιπορικοῦ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Κρούσιος ἐδημοσίευσεν εἰκόνα ἀνωμόμου αὐτοκράτορος μόνον, ἄνευ Ἀγούστης, ἐν ἀρχαίᾳ περιβολῇ· ἀλλ' αὕτη παραβαλλομένη πρὸς τὸ τοῦ Σχβάιγγερ ζεύγος διάφορος ὄλως ἐστὶ. Ἀρὰ γε κατεστράφη ἡ εἰκὼν αὕτη, ἢ ἔτι και νῦν κρύ-

(1) Ἄντι «ἐντό», τοῦ ὅπερ κυροῖ τὸ ἐπόμενον «εἰσερχομένων».

(2) Turcogr. p. 402, p. 75.

(3) Παχυμέρ. εἰς Μιχ. VI, κζ, p. 477, 499-501.

πτεται ὑπὸ χρίσμα ἀσθέστου; Πολὺ πιθανὸν φρονῶ τοῦτο. Αἱ ψηφωταὶ εἰκόνες εἰσὶ λίαν στερεαὶ και πιθανὸν νὰ μὴ κατεστράφησαν ἀφοῦ ἦσαν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἢ τοῦ θόλου, ὡς λέγει ὁ Σχβάιγγερ· ἀριστερόθεν τῆς πύλης ὑπῆρχε και δύο ἀποστόλων εἰκόν, ἧς μὲνηται ὁ αὐτός Γερλάχιος.

Περὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαριστοῦ διασωθέντων και ὑπὸ τοῦ Γερλαχίου και Σχβάιγγερ ἀναφερομένων ἁγίων λειψάνων και τοῦ κίονος, ἐφ' οὗ προσδεθεῖς ὁ Σωτήρ ἐφραγγελώθη, πληροφορίας τινὰς πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν ἀλώσεως παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ῥώσσοι προσκυνηταί· ταύτας ἀναγράφομεν ὧδε ὡς συμβαλλούσας τῷ θέματι.

α') Ὁ κίων εὑρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· αὐτόθι δὲ ἐπροσκύνησαν αὐτὸν τῷ 1393 ὁ Σκρίθων Ἀλέξανδρος (σελ. 163)· τῷ 1389—1403 ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Σμόλεσκ Ἰγνάτιος (σελ. 136)· τῷ 1419—1421 ὁ διάκονος Ζώσιμος (σελ. 203). Τῷ 1422 μὲνηται αὐτοῦ αὐτόθι και ὁ Buondelmonti (1). Ὡστε φεύγων ἐκεῖθεν ὁ Γεννάδιος συμπαρέλαθεν εἰς τὴν Παμμακαριστον.

β') Τῆς ἁγίας Θεοφανίδος, κλειδοῦχου τῆς ἁγίας Σοφίας, ὁ τάφος ἦν ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, λέγει ὁ ἐπίσκοπος Νοβγορόδ Ἀντώνιος, τῷ 1200 (σελ. 89). Τῷ 1419—1421 ὁ διάκονος Ζώσιμος εἶδεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Θεοφανίδος (σελ. 204). Ἄγνωστον, ἐάν τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐνοοῦσιν. Ἀπερχόμενοι αἱ μοναχὰ ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου εἰς τὴν τῆς Παμμακαριστοῦ μετὰ τὴν ἀλωσιν, συμπαρέλαθον οὐ μόνον τὴν λάρανα τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὡς εἶπομεν, ἀλλὰ και τὸ λείψανον τῆς ἁγίας ταύτης, ὅπερ σώζεται ἔτι και νῦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ.

γ') Τῆς ἁγίας Σολομονίδος ἀκέραιον λείψανον, φυλασσόμενον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ναοῦ τοῦ Στουδίου, τῷ 1424—1453, ἀναφέρει ἡ ἀνωμόμου περιγραφή τῆς Κ/πόλεως (σελ. 231).

δ') Τῆς ἁγίας Εὐφημίας ὁ μὲν τάφος, κενὸς τῷ 1200, ἐδείκνυτο ἐν τῇ παρὰ τὸν ἱπόδρομον ἐκκλησίᾳ τῆς μάρτυρος (σελ. 107), τὰ δὲ λείψανα πρὸ δεκαετίας εὑρέθηεντα, λέγει ὁ ἐπίσκοπος Νοβγορόδ Ἀντώνιος, διότι ἦτον ἄγνωστον ποῦ ἦσαν, ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ λαύρᾳ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ και Δαμιανοῦ (σελ. 104)· τῷ 1350 προσκύνησε τὰ λείψανα Στέφανος

ὁ ἐπίσκοπος Νοβγορόδ, χωρὶς νὰ λέγῃ τοῦ (σελ. 122)· τῷ 1424—53 ἡ ἀνωμόμου περιγραφή τῆς Κ/πόλεως ἀναφέρει τὰ λείψανα τῆς μάρτυρος εὑρισκόμενα ἐν ἀνοικτῇ λάρανα εἰς τὸ παρεκλήσιον γυναικείας μονῆς παρὰ τὴν Χρυσὴν πύλην, ἐξαγόμενα κατὰ πᾶσαν τετάρτην και παρασκευὴν (σελ. 190, 232) (1).

Ἐχομεν δύο εἰκονογραφίας τοῦ ναοῦ, ὄντος πατριαρχείου κατὰ τὸ 1575—80· ἡ μία τούτων ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τοῦ Γερλαχίου και ἐδημοσίευσθη ὑπὸ τοῦ Κρούσιου, ἡ δ' ἄλλη ὑπὸ τοῦ Σολομὼν Σχβάιγγερ και ἐδημοσίευσθη ἐν τῷ ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ. Εἰκόνα καλλιτεχνικὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Πασπάτης τῷ 1879 εἰς τὰς βυζαντινὰς αὐτοῦ μελέτας, παριστώσαν οἶον σήμερον φαίνεται τὸ οἰκοδόμημα. Μὴ ἰδόντες τὸ ἔργον τοῦ Pulgher (les anciennes Eglises Byzantines de Constantinople, Vienne, 1850), ἀγνωστοί, ἐάν και οὗτος ἔχη ἀπεικόνισμα. Κάτωπιν ἀρχιτεκτονικὴν ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ πρακτικά τοῦ 5' ῥώσσοιο ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ὁ ἀρχιτέκτων Α. Γ. Λιόνεξ· τὴν κλίμακα ταύτης ἀναγαγόντες εἰς διπλοῦν, διορθώσαντες δὲ παραδρομὰς τινὰς ἐν τῷ μέρει τοῦ παρεκλήσιου και προσθέντες τὸν νῦν μὲν κατεστραμμένον, διακρινόμενον ὁμοῦ ἐτι νάρθηκα, οὐ μνημονεύουσιν ὁ Γερλάχιος και ὁ Σχβάιγγερ, ἐσχεδιάσαμεν τὴν ἐπισυνημμένην κάτωπιν. ἐν ἣ φαίνεται ἰδιαίτερος ἡ τῆς Μάρθας οἰκοδομή, τουτέστι τὸ παρεκλήσιον τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀρχικὴ μονὴ ἐστὶ τρίγωνος και ἀνάγεται εἰς τὸν δεῦτερον τύπον τῆς τρίτης περιόδου τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς· ἅπασα ἡ οἰκοδομὴ στηρίζεται εἰς πεσσούς, δηλαδὴ κίονας κτιστούς, διαφόρου πάχους και σχήματος· ὑπὸ τὸ ἔδαφος ὑπάρχει κινστέρνα, ἧς τὸ στόμιον εὐρήται παρὰ τὸν ἐξ ἀριστερῶν δεῦτερον πεσσὸν τῆς δευτέρας σειρᾶς. Διηρεῖτο ἀρχικῶς εἰς πέντε κλίτη· τὸ ἀριστερὸν κλίτος παρουσιάζει ἑλλειψιν εὐθυγραμμίας, ἀρκούντως στενωμένο εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ· δύο τροῦλλοι ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ τῇ (ἀρχικῇ) οἰκοδομῇ, ὁ τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους και ὁ τοῦ κέντρου· τὸ ἅγιον βῆμα δὲν ὑπάρχει σήμερον· προσκτείνεται δὲ τρίγωνος οἰκοδομὴ κρατοῦσα θόλον τουρκικῆς κατασκευῆς. Τὸ παρεκλήσιον φέρει ἐπίσης τρεῖς κόγχας· ἕνα κεντρικὸν τροῦλλον στηριζόμενον ἐπὶ τόξου μεταξὺ τῶν δύο πεσσῶν τῆς ἀρχικῆς οἰκοδομῆς ἀπὸ τοῦ μέ-

(1) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Εἰκοσιπενταετηρίς, σελ. 186.

(1) Mme de Khitrovo, ἐνθ. ἀν.

(1) Kavtakov. t. II, p. 498.

(2) Mikl. et Mül. Acta t. II, p. 275.

(3) Mikl. et Mül. Acta t. II p. 312-313.

(4) Δούκας, σελ. 121.

(5) Δούκας, σελ. 153.

(6) Mme de Khitrovo, Itiner. Russes en Orient t. I, p. 234.

ρους αὐτῆς, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ βορείου ἐπὶ δύο κινῶν μαρμαρίνων, ἐχόντων κιονόκρανα διαφόρου ἐργασίας. Ἡ ὄψις ἢ ἀβαξ κοσμεῖται διὰ φύλλων ἀμπελοῦ ἐν σειρᾷ. Ἐντεῦθεν τοῦ τρούλλου τούτου ἡ ὄροφῆ χαμηλοῦται ὑπεράνω αὐτῆς ὑπάρχει αἰθουσα στηρίζουσα δύο παραλλήλους ἰσογράμμους τρούλλους, ἐξωθεν μόνον ὄρατους· οἱ τρούλλοι ἐπὶ τοῦ τυμπάνου φέρουσι παράθυρα.

Ὁ τοῦ παρεκκλησίου τρούλλος διασώζει τὸν μωσαϊκὸν αὐτοῦ ἐξωραϊσμόν, διατηρούμενον κάλλιστα, μικρᾶς μόνον βλάβης γενομένης κατὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀνάστησιν τῆς κρατούσης λυχνίαν χορδῆς. Ἐν τῷ μέσῳ, ἐν κύκλῳ πολυγώνῳ, εἰκονίζεται ὁ παντοκράτωρ Χριστὸς ἐν χρυσῷ στεφάνῳ φέρων χιτῶνα καὶ ἱμάτιον ῥοδόχρουν, τὰ στοιχεῖα IC, XC, κρατῶν εὐαγγελίον τῇ ἀριστερᾷ καὶ εὐλογῶν τῇ δεξιᾷ. Ἐν τῷ στεφάνῳ τὰ τρία τοῦ σταυροῦ ἄκρα φαίνονται ἀργυρᾷ ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ πολυγώνου κύκλου προβάλλουσι δώδεκα ζῶναι, δίκην ἀκτίνων, κατὰ κοσμοὶ ἀερίνου χρώματος καὶ κοσσύθων ῥοδοειδῶν· αὐταὶ σχηματίζουσι δώδεκα τομάς, ἐν ἐκάστη τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ἐμφαντικῆ καὶ ποικίλῃ στάσει ἀνὰ εἰς προφήτης μετ' ἐπιγραφῆς. Ἐκ τε τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως καὶ ἐκ τῆς τοῦ ῥώσσου κ. Κοντακῶφ περιγραφῆς ἡ στάσις ἐκάστου αὐτῶν ἔχει ὡς ἑξῆς. Ὁ Ἡσαίας στρέφει δεξιόθεν, τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στόματός τιθεῖς. Ὁ Μωϋσῆς καθήμενος βλέπει πρὸ αὐτοῦ ἀριστερόθεν, φέρει πώγωνα καὶ τιάραν εἰς τὴν κεφαλὴν. Ὁ Ἱερεμίας τείνει τὰς χεῖρας πρὸς ἑαυτὸν. Ὁ Σοφοκλῆς εἰκονίζεται ὡσεὶ κηρύττων, πυκνὸν καὶ μακρὸν πώγωνα φέρων αὐτὸς τε καὶ ὁ Μιχαίας. Ὁ Ἰωὴλ βλέπει εὐθὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐν στάσει σοβαρᾷ ὦν. Ὁ Ζαχαρίας κρατεῖ ἐξελισσόμενον εἰλητὸν ἔνθους, καὶ βλέπει πρὸ αὐτοῦ ὡς καὶ ὁ Ἀβδίου. Ὁ Ἀβθακούμ, ἀγένειος, κύπτει πρὸς τὰ κάτω, κρατῶν καὶ αὐτὸς ἐξελισσόμενον εἰλητὸν, φαίνεται δὲ τεταραγμένος. Ὁ Ἰωνᾶς λευκὸς καὶ φαλακρὸς, ὡς καὶ ὁ Μιχαίας, εἰς τύπον προδρόμου. Ὁ Ἰεζεκιὴλ ἴσταται κατὰ πρόσωπον κρατῶν εἰλητὸν. Τὸ δάπεδον ἐν συνόλῳ ἐστὶ χρυσοῦν.

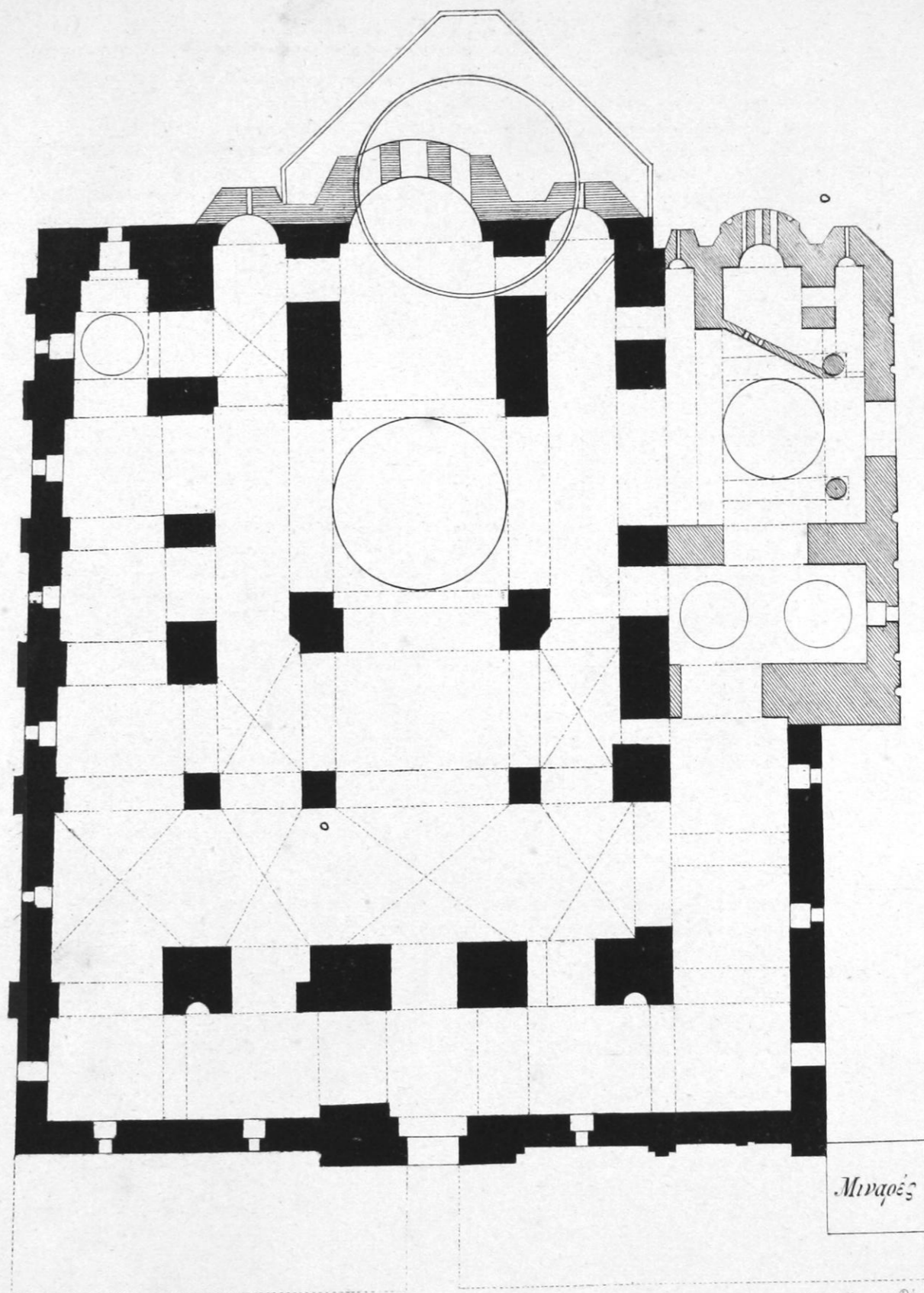
Εἶπομεν, ὅτι τῆς Μάρθας τὸ οἰκοδόμημα ἦτο καλλιτεχνικώτερον τοῦ λοιποῦ ἐξειργασμένου· διὰ τοῦτο ὅτι ὁ μεγαλόνομος καὶ πολιτικὸς ἐκεῖνος Σουλτάνος Μεχμέτ ὁ Β' ὁ πορθητῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τῆς Παμ-

μακαρίστου καὶ προσεκάλεσεν ἀπὸ τῆς κέλλης αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην Γεννάδιον τὸν Σχολάριον, ἐκάθησαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἀμφότεροι, χρησιμεῦον ὡς σκευοφυλάκιον (ἰστ. Πατρ. ἐνθ. ἀν.).

Παρὰ τὴν κόγχην τοῦ παρεκκλησίου ἐν τῷ περιβόλῳ ὑπάρχει στόμιον ἐτέρας κινστέρνας, καὶ ὀλίγον περαιτέρω ἡ θύρα κλίμακος, δι' ἧς κατήρχοντο εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τινῶν λίθων, δι' ὧν ἐνετειχίσθησαν τὰ τῆς κόγχης τοῦ παρεκκλησίου παράθυρα, ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, διακρίνονται γράμματά τινα, βυζαντινῆς, νομιζομένης, ἐποχῆς.

Τὸν βουλόμενον νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐν τῇ μονῇ πατριαρχικὴν ἱστορίαν καὶ τὰς γενομένας ἐπισκευὰς παραπέμποντες εἰς τὰς ἱστορίας τοῦ Μαλαξοῦ ἢ εἰς τοῦ Πασπάτη τὰς βυζαντινὰς μελέτας καὶ τοῦ κ. Μ. Γεδεῶν τὰ συγγράμματα, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ «Χρονικά τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ», συνοψίζομεν τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἡμετέρας μελέτης, σκοπούσης κυρίως τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀνακριθῶς ἢ ἐλλιπῶς ἐκτεθειμένων τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰς ταῦτα· ὅτι ἡ μονὴ τῆς Παμμακαρίστου ἀνηγέρθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, μεταξύ 1292—1294 ἔτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα Γλαβᾶ Ταρχανειώτου, πρωτοστράτορος μετὰ τὸν μάρτιον τοῦ 1292, ἀνεψιοῦ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου· ὅτι τὸ παρεκκλήσιον τῆς μονῆς, ἀφιερωμένον τῷ Χριστῷ, συναφῆς καὶ ἐπικοινωνοῦν δι' ὅλης τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ πλευρᾶς τῇ μονῇ, ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Γλαβᾶ Μαρίας, γενομένης μοναχῆς καὶ ὀνομασθείσης Μάρθας μετὰ θάνατον τοῦ συζύγου, μετὰ τὸ 1306· ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ παρεκκλησίῳ ἐτάφη ὁ Γλαβᾶς· ὅτι ἡ μονὴ ἦτο ἀνδρῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Κων/πόλεως· ὅτι εὐθὺς κατόπιν ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ, μενούση κενὴ πιθανῶς, αἱ μοναχαὶ τῆς παρὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, ἀνωτέρω μᾶλλον ἐντολῆ παρὰ οἰκείᾳ γνώμῃ καταλιποῦσαι αὐτήν, καὶ παραλαβοῦσαι μετ' ἑαυτῶν εἰς τὴν Παμμακαρίστον ὡς ἱερά κειμήλια τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Θεοφανοῦς καὶ τὴν λάρνακα τοῦ ἰδρύσαντος τὴν μονὴν ἐκείνην Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ταφέντος ἐν αὐτῇ· καὶ ὅτι ἡ μονὴ εἶχε δύο κινστέρνας, τὴν μίαν ὑπ' αὐτήν καὶ τὴν ἄλλην ἔξω ἐν τῷ περιβόλῳ.

Ε. Α. ΣΙΑΔΕΡΙΔΗΣ.

Μινωαῖος

ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΥ

Lith. J. Pallamary. 1898

Η ΑΛΗΘΗΣ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ (1)

I

Ὡς γνωρίζει πᾶς τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μελετῶν, περὶ τῆς θέσεως τοῦ διασήμου προαστείου τοῦ Ἐβδόμου γνώμη ἐπικρατεῖ, ὅτι ἔκειτο ἔνθα νῦν τὸ Τεκφούρ-σαράγι, τὸ ἡρειπωμένον παλάτιον, ὅπερ ὑπολείπεται ἐπὶ τοῦ Θεοδοσιακοῦ τείχους, πλησίον τοῦ Ἐγρι-καπῶ. Τὴν γνώμην ταύτην πρῶτος ὁ Γύλλιος, ὁ περιηγητὴς οὗτος, παρ' αὐτῆς ἀπαραιτήτως ὀφείλομεν ἀναζητεῖν πληροφορίας περὶ τῆς πόλεως ἡμῶν, ὑπεστήριξεν. Ἐνῶ δὲ μεταγενέστεροι ἐρευνῆται τοῦ θέματος διέστησαν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τινων λεπτομερειῶν, ἐν τούτοις οἱ διασημότεροι τῶν περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐντρίβῶν οὐ μόνον παρεδέξαντο τὴν γενικὴν ταύτην θέσιν τοῦ Ἐβδόμου, ἀλλὰ καὶ δι' εὐρυμαθείας καὶ εὐφυίας ὑπερησπίσαντο αὐτῆς. Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὑπὲρ τοῦ Γυλλίου ἐτάχθησαν ὁ Δουκάγγιος, ὁ Ἀμμερ, ὁ Δετιὲ καὶ ὁ ἄρτι ἀφ' ἡμῶν μεταστάς Πασπάτης· ὅτι δὲ ἐντελής παραδοχὴ ἐπεσφράγισε τὴν γνώμην ταύτην, οὐδὲως παραδόξον, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν γνώσεων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ὁ μόνος ἰσχυρῶς ἀντιταχθεὶς εἰς τὴν γνώμην τοῦ Γυλλίου, γνωστός ἐμοὶ γενόμενος διὰ τοῦ Δουκαγγίου, ἐστὶν ὁ πεφημισμένος καὶ πολυμαθὴς σχολιαστὴς τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου καὶ ἐνίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων Βαλέσιος· εἰς ἀπάντησιν τῶν παρατηρήσεων τοῦ Βαλεσίου συνέταξεν ὁ Δουκάγγιος τὴν περὶ τοῦ Ἐβδόμου μακρὰν αὐτοῦ πραγματείαν, προσαρτηθεῖσαν τῇ ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσει τῆς «Constantinopolis Christiana». Ἡγνῶσιν ὀλοτελῶς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Βαλεσίου, ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1891 προὐκάλεσα παρὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συζητήσιν ἐπὶ τῶν λόγων, οὓς εἶχον, ὅπως ἀμφι-

βάλλω περὶ τοῦ ὄρθου τῆς ἐπικρατούσης γνώμης περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἐβδόμου. Αἱ ἡμέτεραι βιβλιοθήκαι μεγίστην ἔχουσιν ἔνδειαν σπανίων βιβλίων, πᾶσα δ' ἔρευνα ἐνταῦθα προσκόπτει κατὰ πλείστων ὅσων δυσκολιῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως θέρος διατρίψας μικρὸν ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας ἐπωφελήθη τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης· ἐξεπλάγην ἄμα δὲ καὶ ἡγασθῆναι εὐρών, ὅτι διὰ πολλῶν ἐνδείξεων, ἐξ ἐκείνων, αἵτινες ἐπεισαν ἐμὲ εἰς ἐγκατάλειψιν τῆς γνώμης τοῦ Γυλλίου περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἐβδόμου, ὑπεστήριξε τὸ ἀκριβὲς πολὺ πρότερον ὁ Βαλέσιος. Ἡ ἐμὴ ἀυθόρμητος ἐξέτασις τοῦ ζητήματος: «Ποῦ ἔκειτο τὸ Ἐβδομον», διηγέρθη ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου, ἀπαντῶντος ἐν σελίδι 229 τοῦ ἐσχάτως δημοσιευθέντος ἔργου τοῦ κ. Schlumberger «Un empereur Byzantin au dixième siècle, Nicéphore Phocas», ἐν ᾧ ὁ σοφὸς συγγραφεὺς λέγει: «Τὸ Ἐβδομον ἦτο σηματικὸν προάστειον τῆς πρωτευούσης ἔξω τῶν τειχῶν κείμενον, κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Προποτιδος, εἰς ἀπόστασιν ἐπὶ τὰ μὲν μίλια ἀπὸ τοῦ μιλιαρίου τοῦ Αὐγουστεῶνος τριῶν δὲ περιπίου ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πύλης». Ὁ κ. Schlumberger δὲν σημειῖ τὰς πηγὰς τῆς πληροφορίας ταύτης· ἀγνωστέως, πῶς κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Βαλεσίου, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον διὰ τοιοῦτον εὐρυμαθῆ σοφόν, δι' ἀνεξαρτήτων ἰδίων ἐρευνῶν· ἀλλ' εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως πῶς ἐγένετο ἢ τῆς ἀληθείας ἐξακριβώσις, τὸ σπουδαιότατον γεγονός ἐστίν, ὅτι μέγα λάθος ἐπληρωθῆθη καὶ φῶς οὐδέποτε δυνάμενον νὰ σβεσθῆ ἐπεχύθη ἐπὶ τινων χωρίων τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας.

II

Τὸ Ἐβδομον δὲν ἦτο ὅπου τὸ Τεκφούρ-σαράγι· διότι τὸ Ἐβδομον ἀπέχεν ἐπτὰ μίλια ἀπὸ τοῦ πλησίον τῆς ἁγίας Σοφίας Μιλίου, ἐνῶ τὸ Τεκφούρ-σαράγι μόνον τέσσαρα μίλια ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ἐν λόγῳ σημείου.

(1) Τοῦ ἄρθρου τούτου περιληψὶς ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 10/22 ἀπριλίου 1891 τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης ἀγγλογαλλικῆς ἐφημερίδος Levant Herald.

Ὁ Σωζόμενος (βιβλ. VII, κεφ. 24, εκδ. Migne) λέγει, ὅτι, ὅτε ὁ μέγας Θεοδόσιος ἐξῆλθε τῆς Κωνσταντινουπόλεως πορευόμενος εἰς Ἰταλίαν πρὸς κατεύνασιν τῆς ἀνταρσίας τοῦ Εὐγενίου, ἐπεκατέσθη τὴν θείαν δύναμιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου «πρὸς τῷ Ἑβδόμῳ Μιλίῳ».

Ὁ Σωκράτης (βιβλ. VI, κεφ. 6, εκδ. Migne) ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου, τῆς ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ, λέγει: «Ἐπτά δὲ σημείαις τοῦτο ἀπέχει τῆς πόλεως» ἐν δὲ κεφ. 12 λέγει περὶ τῆς ἐκκλησίας: «Ἀπέχει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημείαις τῆς πόλεως».

Ὁ Ἰδάτιος (in Fast.) βεβαιῶσι, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἀνηγορεύθη ἐν τῷ «VII milliario» ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου λέγει, ὅτι ὑψώθη εἰς τὸ Ζ' μιλλιάριον (levatus est in milliario VII).

Ὁ Κάμπος *Μαρκελλίος* λέγει, ὅτι ὁ Ὀνώριος ἀνεκνήρυξεν Καίσαρ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἀπὸ τῆς βασιλευούσης μιλλιάρια (septimo ab urbe regia milliario).

Ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάτης (βιβλ. VIII, κ. 10) λέγει περὶ τοῦ Ἑβδόμου: «ἀπόδος δὲ οὗτος τοῦ ἁστέος ἀπὸ σημείων ἑπτὰ».

Τοσοῦτον σαφείς καὶ ὠριμέναι εἰσὶν αἱ μαρτυρίαι αὗται, ὥστε ἀδύνατός ἐστι παρενόησις, ὅσον καὶ πάντῃ ἀνύποπτος ἢ εὐκρίνεια αὐτῶν. Ὁ Γύλλιος (De topogr. C/poleos, l. IV, c. 1) μεταφράζει τοῦ Σωζομένου τὸ χωρίον ὡς ἑξῆς: «Ὁ Θεοδόσιος ἐξεῖθ' ἐκ τῆς Κ/πόλεως ἐν μιλλιάρια ἐν τῷ τῷ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὃν αὐτὸς ὠκοδόμησεν ἐν τῷ προαστείῳ Ἑβδόμῳ, ἐν αὐτῷ προσήγατο» (Theodossius egressus unum milliare extra Constantinopolim, in aede Divi Joannis Baptistae, quam ipse construxerat in Hebdomo suburbio, adeo precatus est). Ἄλλ' ἐπιτρέπεται τοιαύτη μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου κειμένου: [Θεοδόσιος] «τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδημῶν πρὸς τῷ Ἑβδόμῳ μιλλίῳ γεόμενος προσεύχασθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰδείματο» (Σωζόμεν. βιβλ. 8, κ. 24). Ὁ χωρισμὸς τοῦ ἀριθμητικοῦ «Ἑβδόμῳ» ἀπὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ «μιλλίῳ» εἶναι μεγάλη γραμματικὴ παράβασις, καὶ λάθος εἰς μαθητὴν σχολείου ἀνοικίου· καὶ ὁμοίως ἐπὶ τούτου ἐστήριζεν ὁ Γύλλιος τὴν περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἑβδόμου δόξαν αὐτοῦ· ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς κακῆς αὐτοῦ

μεταφράσεως ἐζήτησε τὸ προάστειον Ἑβδομον ἐν ἀποστάσει ἑνὸς μόνου μιλλίου ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἐρευνῶν λοιπὸν οὕτως εὔρεν εἰς τοσαύτην περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῶν Κωνσταντινειακῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐν παλάτιον καὶ μίαν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου περὶ τὸ Τεκφουρ-σαράγι. Γνωστὸν δὲ ἦτο, ὅτι δύο τοιαῦτα κτίρια ὑπῆρχον καὶ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ· ἐπομένως, κατὰ τὸν Γύλλιον, τὸ Ἑβδομον ἦτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι. Τὸ συμπέρασμα ὁμοίως αὐτοῦ εἶναι οὐ μόνον ἐναντιὸν τῆς λογικῆς ἀλλὰ καὶ διαστροφή γλωσσικῆ τε καὶ γραμματικῆ· ἔσφαλε λογικῶς διὰ τῆς διαστολῆς τοῦ ἀδιαίρετου μέσου· διότι πάνυ εὐκόλως δύναται νὰ ὑπάρχωσιν εἰς δύο θέσεις πολλῶ ἀπεχούσας ἀλλήλων ἐν παλάτιον καὶ μία ἐκκλησία τῷ Προδρόμῳ ἀφιερωμένη, γραμματικῶς δὲ διὰ τῆς τῶν συνημμένων «Ἑβδόμῳ μιλλίῳ» διαιρέσεως ἐν τῇ μεταφράσει.

Ὁ Δουκάγγιος δὲν ὑπέπεσεν εἰς τὸ γραμματικὸν λάθος τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ· θὰ ἦτο δὲ παράδοξον, ἐὰν τοῦτο ἐπανελαμβάνετο· ἀλλ' ἐὰν συμφωνῇ τῷ Γύλλιῳ περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἑβδόμου, τοῦτο πράττει ἐξ ἰδίων ἀτομικῶν λόγων· ὁ συγγραφεὺς τῆς C/p. Christiana) ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ Ἑβδομον πράγματι ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου μιλλιάρια ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἐπεκράτει καὶ ἐπὶ ὅλου τοῦ χώρου τοῦ ἐκτεινομένου παρὰ τὸ θεοδοσιακὸν τείχος, καὶ ὅτι τὰ κυριώτερα κτίρια καὶ μέρη κοινῶς ἀναφερόμενα εἰς τὸ προάστειον, ὡς τὸ Τριβουράλιον, ὁ Κάμπος, τὸ Παλάτιον τοῦ Ἑβδόμου, ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου περιεκλείοντο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πόλεως, οὐχὶ δὲ ἑπτὰ μίλια μακρὰν. Ταῦτα ἠδύνατο νὰ ᾧσιν εἰς τὸ Ἑβδομον, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι, τρία μίλια ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου μιλλιάρια· τῆς θεωρίας ταύτης ὁ κύριος, ἀν ὅχι καὶ ὁ μόνος, λόγος εἶναι ἡ παρουσιαζομένη δυσκολία ἐκ τῶν ἀναφερομένων, ὅτι θρησκευτικαὶ λιτανεῖαι ἐξήρχοντο ἐνίστε τῆς πόλεως ὀδύουσαι μέχρι τοῦ Ἑβδόμου· εἰς μίαν περίπτωσιν, τοῦλάχιστον, ὁ αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς αὐτοπροσώπως ἠκολούθησε τοιαύτην λιτανεῖαν (Θεοφάν. σελ. 169)· πῶς, ἐρωτᾷ ὁ Δουκάγγιος, δύναμεθα νὰ υποθέσωμεν, ὅτι μία λιτανεῖα ἤθελε διατρέξει ἑπτὰ μίλια; Ἴσως ἀρκεῖ εἰς ἀπάντησιν, ὅτι αἱ τοιαῦται λιτανεῖαι, αἱ ὅποιαί τὸσον ἐτάρα-

ξαν τὸν Δουκάγγιον, ἐτελοῦντο ὁσάκις τρώμος κατελάμβανε τοὺς πάντας ἐν τῇ πόλει ἕνεκα σφοδρῶν σεισμῶν, ὁσάκις ἐπικρεμαμένη ἐπιστεῖετο ἡ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ ἐπὶ τῆς πρωτευούσης, ὁσάκις ὁ λαὸς ἐζήτηε τὴν κατάπαυσιν φοβερωτάτου τρόπου ὀλεθρίου φυσικῆς δυνάμεως· πῶς λοιπὸν νὰ μὴ διατρέξῃ τὸσον διάστημα; καὶ ἂν μὴ ἦσαν ἑκτακτὰ τινὰ αἱ προελεύσεις αὗται, ἤθελε μνημονεύσει αὐτὰς ἡ ἱστορία; Παραδεχόμεθα μὲν, ὅτι ὁ ὄρος Κάμπος τοῦ Ἑβδόμου δύναται νὰ εἶναι ἐνίστε ἀορίστως ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, δὲν ὑπάρχει ὁμοίως ἀοριστία τις εἰς τὰς πλήρεις φράσεις: «Ἑβδομον μιλλίον, ἑπτὰ σημείαις, septimo ab urbe regia milliario» οὕτε κτίρια καὶ μέρη λεγόμενα, ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὴν εἰδικὴν ταύτην ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, δύναται δι' οἰονδήποτε λόγον νὰ τεθῶσι τρία μίλια μακρὰν ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου μιλλιάρια. Ἡ σύναψις τῶν ἀρτίων τούτων ἐκφράσεων μετὰ τῶν: τὸ Τριβουράλιον, ὁ Κάμπος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, τὸ παλάτιον, εἶναι ὀλεθρία εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ Δουκάγγιου, τιθεμένου τὰ ὠραίσματα ταῦτα εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι.

Ὁ D' Dethier ὑπεστήριξε μὲν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ Ἑβδομον ἔκειτο ἐν Τεκφουρ-σαράγι, ἀλλ' ὑπὸ ἕτερον σχῆμα· ἡ θεωρία αὐτοῦ ἦν ἡ ἐσχάτως μᾶλλον ἀσπαστὴ γενομένη. Οὗτος ἀπεσιρήσθη τῆς ιδέας, ὅτι ἡ λέξις Ἑβδομον εἶχε σχέσιν πρὸς τὸν ὀρισμὸν τῆς ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποστάσεως, εἴτε εἰς ὠρισμένην εἴτε εἰς ἀόριστον ἔννοιαν· ἔστη ὁμοίως πρὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς μνημονεύοντες μερῶν τινῶν τῆς πόλεως παρὰ τὴν γραμμὴν τῶν τειχῶν, μεταχειρίζονται τ' ἀριθμητικὰ Δεύτερον, Τρίτον, Πέμπτον· ἐκ τῆς συνάψεως, ἐν ἣ εὔρηται οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι, δὲν φαίνονται δηλοῦντες ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς πόλεως· τί λοιπὸν σημαίνουσι; Ἡ παρὰ τῷ Δετιῇ ἐπικρατήσασα ἰδέα εἶναι, ὅτι τ' ἀριθμητικὰ ταῦτα ἐδήλουν τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα, ἅτινα ἐκ χιλίων ἀνδρῶν συνιστάμενα ἐφρούρουσαν τὰ τείχη τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων· κατὰ συνέπειαν ἡ λέξις Ἑβδομον ἐσήμαινε τὸ Ἑβδομον σῶμα τῆς φρουρᾶς, ἐδρεῦον ἐν Τεκφουρ-σαράγι. Ἡδὴ ἀνοίγεται στάδιον εἰς εἰκασίας πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἀναφερομένων τοῦ Δευτέρου, Τρίτου καὶ Πέμπτου, διότι οὐδὲν ὀλίγον συνάδουσι πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῶν

σημαινόμενον ὄνομα. Τί ταῦτα σημαίνουσι, δὲν εἶμαι ἐτι ἔτοιμος θετικῶς ν' ἀποφανθῶ. Ἴσως σημαίνουσι διαμερίσματα τῆς πόλεως πλησίον τῶν στρατιωτικῶν πυλῶν. Διαφέρει ὁμοίως τὸ πρᾶγμα περὶ τοῦ «Ἑβδόμου» ὄντος τοῦ λόγου· διότι τὸ ὄνομα, ὅπερ σκοπεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὸ ἀριθμητικόν, δίδεται· τοῦτο δὲ εἶναι τὸ μιλλίον· ἂν δὲ μὴ ἦ τοῦτο ἐπαρκές, εὔρηται ἡ ἐκφρασις πληρέστερον εἰς τὴν συνώνυμον φράσιν «ἑπτὰ σημείαις»· ἡ λατινικὴ δὲ μετάφρασις septimum milliarius καθίστησιν ἀδύνατον πᾶσαν παρενόησιν. Οὕσης λοιπὸν τοσοῦτον εὐκρινεὺς τῆς γλώσσης, ποῦ ἄλλοθι ἐκτὸς τοῦ Ἑβδόμου μιλλιάρια δύναται νὰ εἶναι τὸ Ἑβδομον; Θεωροῦμεν ἐπομένως ἀποδεδειγμένην τὴν πρότασιν, ὅτι τὸ Ἑβδομον δὲν ἦτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι· διότι ἐὰν τὸ πρῶτον ἀπέχεε τῆς ἁγίας Σοφίας ἑπτὰ μίλια, τὸ δεύτερον μόνις τέσσαρα ἀπὸ τοῦ ἰδιοῦ σημείου ἀπέχει.

Δύο γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως θέλουσι βεβαιώσαι τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, ὅτι τὸ Ἑβδομον ἔκειτο εἰς ἰκανὴν ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης ἀπόστασιν. Τῷ 913 οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Συμεὼν ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Ἑβδομον (Σιμ. Μαρτυρ. σελ. 720). Ἐὰν τὸ Ἑβδομον ἦτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι, πῶς θὰ ἠδύνατο οἱ ἐχθροὶ ν' ἀποσυρθῶσιν ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ Ἑβδομον;

Τῷ 1260 πολιορκουμένης τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τινὲς τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ μετέβησαν εἰς τὸ Ἑβδομον καὶ ἐκ συμπώσεως ἀνεκάλυψαν τὸ λείψανον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β'. Μαθῶν τοῦτο ὁ Μιχαὴλ διέταξεν, ὥπως τοῦ ἐνδοξοῦ προκατόχου αὐτοῦ τὸ λείψανον κομισθῇ μετὰ θρησκευτικῆς καὶ στρατιωτικῆς παρατάξεως εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν στρατόπεδον, εὐρισκόμενον εἰς τὴν βόρειον ὄχθην τοῦ Χρυσοῦ κέρατος, διότι ὁ Γαλατᾶς ἦτο τὸ κύριον τῆς προσβολῆς σημείον. Ἐκείθεν ὕστερον μετηνέχθη τὸ λείψανον εἰς Σηλυβρίαν καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος μονῇ (Ἱσθ. εἰς Μιχ. βιβλ. 2, κεφ. 21). Ἐπὶ τούτῳ ἐρωτῶ, πῶς ἠδύνατο νὰ γείνωσι ταῦτα, ἐὰν τὸ Ἑβδομον ἦτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι;

Ἐκ τοῦ Χρονικοῦ πασαλίου (σελ. 690) πληροφοροῦμεθα, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου ἤχθη ἀπὸ τοῦ Ἑβδόμου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν «ἐν π.λοῦ», διὰ θα-

λάσσης, πρὸς ταφὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Πῶς τοῦτο θά-ετέλειτο, ἐὰν τὸ Ἐβδόμον ἦτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι;

Ὁ Κωνστ. Πορφυρογέννητος ἐν βίῳ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (σελ. 340) καὶ ὁ ἀνώρυμος τοῦ XI αἰῶνος (βιβλ. 3, σελ. 158) καὶ ὁ Κίτταμος (βιβλ. 4, κεφ. 16) τιθεῖσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐν τῷ Ἐβδόμῳ, πρὸ τῆς πόλεως.

III

Αἱ ἐπόμεναι μαρτυρίαι θέλουσι δείξει, ὅτι τὸ Ἐβδόμον ἔκειτο εἰς τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος. Τοῦτο πιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι πλοῖα ἐκ μεσημβρίας κατέπλεον εἰς τὸ Ἐβδόμον πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

1. Ἀκούσας ὁ αυτοκράτωρ Φωκᾶς, ὅτι ὁ ἐξ Ἀφρικῆς ἐρχόμενος στόλος τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ὁρατὸς ἐκ τῆς πόλεως, ἐξῆλθεν αὐτῆς «εἰς Βυρίδας καὶ ἐθεώρει τὴν παράταξιν τῶν πλοίων τῶν ἐλθόντων μετὰ Ἡρακλείου ἀπὸ Ἀφρικῆς. Ἦσαν δὲ τὰ πλοῖα ἕως τοῦ Ἐβδόμου. Καὶ ὡς ἐθεώρει, ὅτι ἐγγίκοι τῇ πόλει, ἐπιπέουσα ὁ Φωκᾶς εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει». (Ἰωάν. Ἀντιοχ. παρὰ Fragm. Histor. Graecorum vol. 5 p. 38 ed. Didot). Πῶς ἠδύνατο τὰ ἐξ Ἀφρικῆς πλέοντα πλοῖα νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὸ Ἐβδόμον πρὶν ἢ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν φθάσωσιν, ἐὰν μὴ εὕρισκετο τὸ προάστειον τοῦτο ἐπὶ τῆς Προποντίδος;

2. Τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου κατέχοντος τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἀρίσκει ἐνταῦθα Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Κύπρου. Τὸ γεγονός ἀναφέρεται ὡς ἐξῆς ὑπὸ τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ιστορικῶν Σωζομενοῦ καὶ Σωκράτους: «κατῆλθεν εἰς τὸ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καλούμενον Ἐβδόμον», καὶ προσευξάμενος ἐν τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ «ἦκεν εἰς τὴν πόλιν» (Σωζομ. βιβλ. 8, κεφ. 14). Παραβλάθωμεν εἰς ταῦτα ὅσα λέγει ὁ Σωκράτης (βιβλ. 6, κεφ. 12): «προσομίνας οὖν τῷ ἐπὶ Ἰωάννου μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ τοῦτο ἐπὶ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νεώς, οὐραξί τε ἐπιτελέσας καὶ διάκονον χειροτονήσας, αὐθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται». Προφανῶς πλοῖον ἀπὸ Κύπρου ἐρχόμενον πρὶν ἢ εἰς Κωνσταντινούπολιν καταπλεύσει εἰς τὸ Ἐβδόμον προσωμίσει· τοῦτο ἠδύνατο νὰ γείνη μόνον, ἂν τὸ Ἐβδόμον ἔκειτο ἐπὶ τῆς Προποντίδος.

3. Κατὰ τὸ 673 καὶ τὸ 717 στόλοι ἐχθρικοὶ ἀπὸ μεσημβρίας ἐπλησίασαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· περὶ τῆς πρώτης περιπτώσεως πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Θεοφάνης (τ. 1, σ. 541, ἐκδοσις Βόννης): ὁ στόλος τῶν Σαρακηνῶν ἀπροσώρμισεν ἐν τοῖς θρακώσις μέρεσιν ἀπὸ τῆς πρὸς δύσιν ἀκρότητος τοῦ Ἐβδόμου, ἦτοι τῆς λεγομένης Μαγναύρας, μέχρι πάλιν τοῦ πρὸς Ἀνατολὴν ἀκρωτηρίου τοῦ λεγομένου Κυκλοβίου». Περὶ δὲ τῆς δευτέρας: ὁ στόλος «προσώρμισεν ἀπὸ τῆς Μαγναύρας μέχρι τοῦ Κυκλοβίου» (σελ. 608). ἔμεινεν ἐνταῦθα δύο ἡμέρας, ὅτε, πνεύσαντος νοτίου ἀνέμου, τὰ ἐχθρικά πλοῖα «ἀπάραντα ἐκείθεν παρέπλευσαν τὴν πόλιν»· διευθυνθέντα ἕνια μὲν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Εὐτροπίου, ἕτερα δὲ ἀπωτέρω τοῦ Γαλατᾶ.

Μόνα τὰ δύο ταῦτα χωρία τοῦ Θεοφάνους ἀρκούσι νὰ ὀρίσωσι τὴν ἡμετέραν γνώμην καὶ νὰ θέσωσιν ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ Ἐβδόμον καὶ ἡ Μαγναύρα αὐτοῦ ἦσαν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τοῦ δυτικῷ βραχίονος λιμένος: ὅτι οἱ Σαρακενοὶ προσωμίστησαν εἰς τὸ Ἐβδόμον πρὸ τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατάπλου αὐτῶν, καὶ ὅτι ὁ στόλος αὐτῶν ἄρας τὴν ἀγκυραν ἀπὸ τοῦ Ἐβδόμου παρέπλευσε κατὰ μῆκος τῆς πόλεως βοηθεῖα νοτίου ἀνέμου διευθυνθεὶς πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Εὐτροπίου (Μόδα βουρνοῦ) καὶ πρὸς τὸν Γαλατᾶν. Τί τούτου σαφέστερον ἄλλο πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι τὸ Ἐβδόμον ἔκειτο ἐπὶ τῆς Προποντίδος;

Ὁ Δουκάγιος προσπαθεῖ νὰ καταβάλῃ τὴν δύναμιν τῶν μαρτυριῶν τοῦ Θεοφάνους, διατεινόμενος, ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἐβδόμου μετὰ τὸν εἰσπλουν αὐτοῦ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, καταλαβὼν τὸν λιμένα τὸν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἔκτου λόφου, οὐτινος ὑπερκάθηται τὸ Τεκφουρ-σαράγι· ὁ σοφὸς ὁμῶς ἀρχαιολόγος δὲν ἀνέγνω ἐπισταμένως ὅσα ὁ Θεοφάνης λέγει ἐν τῇ περιπτώσει τῆς δευτέρας τῶν Σαρακηνῶν προσβολῆς, διότι ὁ ιστορικὸς ἀναφέρει, ὅτι καίτοι ὁ αυτοκράτωρ Λέων κατεβίβασε τὴν ἄλυσον τὴν κλείουσαν τὸν λιμένα ἐπὶ ἐλπίδι νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν ὁ ἐχθρὸς, οὗτος ὁμῶς ἀπέφυγε νὰ πέσῃ εἰς τὴν παγίδα καὶ εὐθὺς ἐπλευσε πρὸς τὸ Σωσθένιον (Στένια) τοῦ Βοσπόρου. Ἀπολύτως λοιπὸν ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ συμπεράσματος, ὅτι τὸ Ἐβδόμον ἦτο ἐπὶ τοῦ Μαγναύρας.

4. Κατὰ τὸ 708 μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Πάπας Κωνσταντῖνος· ἔφθασε διὰ

θαλάσσης καὶ ἀπέβη εἰς τὸ Ἐβδόμον, δεκτὸς γενόμενος μετὰ μεγάλης τιμῆς καὶ ἐκείθεν κατῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Λέγει ὁ Ἀναστάσιος βιβλιοθ. (De vit. Pont. Roman.): «ἦλθε διὰ θαλάσσης εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς τὸ Ἐβδόμον μιλλιάριον, ὅπου ἐξῆλθεν (ὁ Πάπας)· ὁ αυτοκράτωρ Τιβέριος, υἱὸς τοῦ Αὐγούστου Ἰουστινιανοῦ, σὺν τοῖς πατρικίοις, τῷ κλήρῳ καὶ πολλῷ λαῷ πάντες ἀγαλλόμενοι καὶ ἑορτὴν ἄγοντες· ὁ δὲ ποντιφῆξ καὶ οἱ πριμαῖοι αὐτοῦ μετὰ διφρηλατῶν αυτοκρατορικῶν, ἐφιππίων καὶ χαλινῶν κεχρυσωμένων ἅμα καὶ σημαίων εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν». Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐξηγεῖται μόνον, ἐὰν τὸ Ἐβδόμον νοηθῇ κείμενον ἐπὶ τῆς Προποντίδος.

5. Οἱ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐλθόντες λεγάτοι τοῦ Πάπα διὰ ξηρᾶς ἦλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς αὐτήν, ἔμειναν εἰς τὸ Κυκλοβίον, ἢ, ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ λατίνος συγγραφεὺς, Στρογγύλιον κάστρον (Castrum rotundum), ὅπερ ἔκειτο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ λιμένος τοῦ Ἐβδόμου· αἱ ἀρχαὶ τῆς αυτοκρατορίας αὐτόθι προϋπήνησαν αὐτοὺς καὶ ἐδεξιώσαντο, ἔπειτα δὲ εἰσῆγαγον εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῆς Χρυσῆς πόλης (Liber Pontificalis). Ταῦτα πάντα καταληπτὰ γίνονται, ἐὰν τὸ Ἐβδόμον ὀρισθῇ ὡς κείμενον παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Προποντίδος, ἐνῶ εἰσιν ὄλως ἀδύνατα, ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι ἔκειτο εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι.

Ἐπολείπεται ἤδη μόνον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὸ Ἐβδόμον ἐκέκτητο λιμένα καὶ ὅτι ἔκειτο πλησίον εὐρείας πεδιάδος· ὁ Θεοφάνης (σελ. 353) ἀναφέρει λιμένα τοῦ Ἐβδόμου καθαρισθέντα ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρος (εἰς

Ἡράκλ. σ. 15-16) λέγει: «τὸ πεδῖον τὸ πρὸ τῆς πόλεως, ὃ Ἐβδόμον καλεῖται»· τὸ πεδῖον τοῦτο ἠδύνατο, κατὰ τὸν Κόμητα Μαρκελλίνον, νὰ περιλάβῃ στρατὸν 60,000. Ποῦ θέλομεν εὕρει λιμένα καὶ πεδιάδα εἰς τὸ Τεκφουρ-σαράγι, οἷα ἀναφέρονται εἰς τὸ Ἐβδόμον; Ὁ λιμὴν τοῦ Αἶθαν-σεραγίου οὐ μόνον πολὺ ἀρίσταται τοῦ Τεκφουρ-σεραγίου, ἀλλ' ἦτο περιπλέον ὁ λιμὴν τῶν Βλαχεργῶν· τὸ δὲ πεδῖον τοῦ Τεκφουρ-σεραγίου εἶναι πολὺ στενὸν πρὸς στρατοπέδευσιν τῶν λεγεῶνων τῆς Νέας Ῥώμης.

Ἐχομεν λοιπὸν τέσσαρας ἐνδείξεις ὀδηγούσας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀληθῆ θέσιν τοῦ Ἐβδόμου· α') τὸ προάστειον ἦτο εἰς ἀπόστασιν ἐπτὰ μιλίων ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν μιλίου. β') ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος· γ') εἶχε λιμένα καὶ δ') ἐγειτόνευεν εὐρείᾳ πεδιάδι. Ἐπόμενοι τῇ πρώτῃ τῶν δύο ἐνδείξεων πλησιάζομεν τὸ νῦν χωρίον τοῦ Μακρί-κιοῦ καὶ πράγματι εὕρισκομεν ἐκεῖ στρατοπέδου ἀξίαν πεδιάδα, ἐνῶ μετὰ τοῦ χωρίου καὶ τοῦ Ζεῖτοῦν-βουρνοῦ ἔχομεν κοιλίσκον ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπερ κάλλιστα δύναται νὰ ὑποτεθῇ τοῦ ἄλλοτε λιμένος λείψανον· ἐπομένως οὐδὲν διστάζομεν νὰ μεταφέρωμεν τὸ Ἐβδόμον ἀπὸ τοῦ Τεκφουρ-σεραγίου εἰς τὸ Μακρί-κιοῦ. λέγοντες ὅτι τοῦτο τὸ τελευταῖον ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ περιφανοῦς προαστείου.

Ἄμα δὲ τῇ εὐρέσει τῆς ἀληθοῦς θέσεως τοῦ Ἐβδόμου ἀνευρίσκομεν ἐπίσης καὶ τὴν ἀληθῆ θέσιν τοῦ Κυκλοβίου, ὅπερ, κατὰ τὸν Θεοφάνην, ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ λιμένος, ὃν εἶχε τὸ Ἐβδόμον πρὸς δύσιν. Ἡ μαρτημένη λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ τοποθέτησις τοῦ Κυκλοβίου εἰς Γεδιουλέ.

Prof. A. van MILLINGEN.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΝΑΩΝ

Καθ' οὗς χρόνους ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποθανὼν ἐξέλιπε τοῦ ὀρίζοντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, κατέλιπε μὲν ὀπίσθεν αὐτοῦ μνημεῖα, ὧν ἄπειρον ἦν τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ κόσμος, ὃ τε ἀρχιτεκτονικὸς καὶ ὁ ἐκ πολυτίμων ὑλῶν, ἀλλὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα ἦσαν τρόπον τινὰ σύγκραμα τι, ἴσως μὲν σημαντικὸν τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ συνηνωμένον μετὰ ἀλλοιωσέως τινος ἢ μᾶλλον νοθεύσεως ἐπελθούσης ἐν τῷ τότε συμμιγνυμένῳ συγχρονισμῷ. Ὅπως δὲ εὐκρινέστερον ἐκφρασθῶ, ἐν τῇ ἐπενεχθείσῃ ἐκείνῃ ἀκαριαῖα μετατροπῇ τοῦ ἔθνικοῦ κόσμου εἰς χριστιανικόν, τὰ μνημεῖα τοῦ πρώτου ὑποβλήθηεντα τῇ χρήσει τοῦ δευτέρου, καίτοι κατεῖχον ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐπ' αὐτοῖς πᾶν ὅ,τι ἡ τότε τέχνη καὶ ὁ τότε πλοῦτος ἠδύνατο νὰ παραγάγῃσι μεγαλοπρεπῆς, ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον, οὐχ ἥττον χριστιανικὰ γενόμενα ἀπώλεσαν ἢ ἐν τῇ πρώτῃ μορφῇ ἠδύνατο παραγαγεῖν ἐντύπωσιν· ὁ δὲ ὑπὸ νέαν παράστασιν νοθευθεὶς αὐτῶν χαρακτήρ ἐνεποίηε τοῖς τότε καλλιτέχναις τοιαύτην ἐντύπωσιν, οἷαν τῷ ἀληθεῖ τοῦ καλοῦ λάτρει καὶ φιλοσόφῳ ἐμποιεῖ ἡ αὐτῆ τοῦ ὠραίου ἰδέα μεταφερομένη ἐκ τοῦ κυανοῦ τῆς Ἀττικῆς ὀρίζοντος πρὸς τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων καὶ τοῦ Ρήνου χώρας. Ἰκανὰ περὶ τῶν χριστιανικῶν ναῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐξεθέμεθα ἐν τινι ἀρτίως δημοσιευθείσῃ διατριβῇ ἡμῶν (1). Παραλείποντες ὅθεν, ὅπως μὴ παλιλλογῶμεν, τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, προβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἐν λόγῳ ἐποχῆς, ἐκθέτοντες τὰ περὶ αὐτῶν κατὰ γενικῶσατον τρόπον, οὐχὶ δὲ κατατάσσοντες χρονολογικῶς οὐδὲ κατ' ἐπιστημονικὴν τῆς τέχνης αὐτῶν πρόοδον.

Καὶ πρῶτον μὲν οἱ χριστιανικοὶ ναοί, ἐὰν ὑπερτέρα τις ἀνάγκη μὴ ἐκώλυεν, ἠγείροντο κατὰ προτίμησιν ἐπὶ ὑψηλῶν τόπων, ἰδίως δὲ ἐπὶ κορυφῆς λόφων. Ὑπερτέραν δὲ ἀνάγκη

(1) Ἄγνωστον ποῖαν διατριβὴν ἐννοεῖ ὁ ἀρθογράφος. Σημ. ἀρχ. ἐπιτρ.

κὴν ἐννοοῦμεν, ὅτε ἠναγκάζοντο ἐγείρειν ναὸν ἐπὶ οἰουδήποτε τόπου ἢ διὰ τὴν ἐκεῖ ἐπιτέλεισιν θαύματός τινος, ἢ διὰ τὸ παράκτιον καὶ τὸ τοῖς προσκυνηταῖς εὐπρόσιτον, ἢ δι' ἄλλους εἴτε θρησκευτικούς εἴτε κοινωνικούς λόγους. Οἱ ναοὶ ἦσαν μεμονωμένοι, μὴ συνεχόμενοι μετ' ἰδιωτικῶν οἰκημάτων, καὶ περιεβάλλοντο διὰ προφυλαίων, δασῶν, ἀνθῶν καὶ εὐρυτάτων πλατειῶν ἢ ἀγορῶν, ἐδέσποζον δὲ ὠραίων φυσικῶν ἀπόψεων. Ὡς παράδειγμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου αὐτῶν ἀναφέρονται ἐνταῦθα τὰ περὶ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι ναοῦ τῆς ἁγίας Εὐφημίας ὑπὸ Εὐαγρίου καὶ Ν. Καλλίστου ἀφηγηόμενα. Τοῦτων ὁ μὲν πρῶτος λέγει, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο κατέναντι τῆς πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου, ὥστε καὶ τῇ *θέῃ τῆς τσαύτης πόλεως τὸν νεὼν ὠραῖζεσθαι*· ὁ δὲ δευτέρος ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖται τὰ περὶ τοῦ διαπρεποῦς τόπου, ἐνθα τὸ ἐξοχὸν τοῦτο μνημεῖον ἠγείρετο. «Τὸ ἱερόν τοῦτο, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ἰδρυμένον ἐπ' αὐτῆς τῆς Χαλκηδόνος καὶ ἀπέχον τῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου περὶ τὰ δύο στάδια, ἐγείρεται ἐπὶ τόπου ἐξέχοντος καὶ ἡρέμα ἀνηφορικοῦ, ὥστε ὁ θέλων ν' ἀνάβῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς μάρτυρος ἀνεπαίσθητον ὑποφέρει ἐκ τῆς πορείας κόπον· ὅποταν δὲ φθάσῃ ἐκεῖ καὶ ἐκ τῆς περιωπῆς ἐκείνης ἀποβλέψῃ, κάτωθεν αὐτοῦ ἀνακαλύπτει ἅπασαν τὴν πεδιάδα, ἐδῶ μὲν πρασινοῖζουσιν ἐκ τῆς δροσερᾶς χλόης ἢ κυματίζουσιν ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν σίτων, ἐκεῖ δὲ κατάφυτον παντοίων δένδρων. Ὑπεράνω τῆς θεᾶς ταύτης ἐκτείνονται ὄρη, ὧν ἄλλα μὲν εὐπρεπῶς μετεωρίζονται, ἄλλα δὲ ἡρέμα ἐπικυρτοῦνται καὶ μετὰ δασώδους κόμης καλύπτονται. Προσέτι δὲ ἀποσκοπεῖ ἐκείθεν καὶ πελάγη διάφορα, τὰ μὲν ἡσύχως ἐκ τῆς πορφυρᾶς γαλήνης περιηχοῦντα ἠδέως καὶ ἡμέρως παίζοντα πρὸς τὰς ἀκτὰς, τὰ δὲ παφλάζοντα καὶ ἐξογκούμενα ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ ἐν τῇ ὑποστροφῇ ἐλαφρῶς περιπλεκόμενα μετὰ καχλίκων καὶ φυκίων καὶ τῶν τοιοῦτων καὶ εὐκόλως ἔπειτα ἀποσυρόμενα». Καὶ ταῦτα μὲν οἱ δύο οὗτοι ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι περὶ τῆς μαγευτι-

κῆς θεᾶς, ἧς ἀπῆλαυνεν ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ἠγείρετο ὁ ναὸς οὗτος· ὁ δὲ Νικήτας ὁ Χωνεῖατης μνημονεύει τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ ἐγείρεται ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, λέγει, ὅτι ὁ μὲν ναὸς «διεκρίνετο πρὸς τὸ κάλλος ὡς κάλλιστος, πρὸς τὸ μέγεθος μέγιστος, περὶ δὲ τὸ καίριον ὅτι εἰς μέσον ἐστὶν ὠκοδομημένος τῆς πόλεως»· Ὅτι δὲ οἱ παρὰ τῆς φύσεως μετὰ τοιούτων καλλονῶν πεπραιοκισμένοι τόποι ἔδει νὰ προτιμῶνται πρὸς ἀνεγερσιν ναῶν, ἀποδεικνύσι τὰ ἀκόλουθα, ἃ ἀναφέρονται πάλιν παρὰ τοῦ Καλλίστου περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Πηγῆς, ὃν ἠγείρει Λέων ὁ αὐτοκράτωρ. «Ὁ δ' αὐτὸς (ἦτοι Λέων ὁ αὐτοκράτωρ) καὶ νεῶν ἕτερον ἐν χώρῳ ἐπιλεγόμενῳ Πηγῇ ἀνετίθει τῇ Θεομήτορι, ἐνθα καὶ δάσους κυπαρίσσων ἀμφιλαφῆς ἦν, λειμῶν ἀπαλαῖς ταῖς ἀρούρας τεθλιῶς ἀνθεσι, παράδεισος ἐφορῶν τὰ ὠραῖα, πηγῇ ἀψοφητῇ βλύζουσα γαλήνην τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον. *Ἱεροτρεπῆ ἐπιεικῶς πάντα*», ἃ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Προκόπιος. Καὶ τῷ ὄντι, τί ἱεροπρεπέστερον, ἢ ὁπότε περὶ τοῦ προσερχομένου εὐλαβοῦς προσερχομένου ἐκτυλίσσονται τηλικαῦται ἐξοχοὶ τῆς φύσεως παραστάσεις; Εἶναι ποτε δυνατόν ὁ προσερχόμενος πρὸ τῆς θεᾶς τῶν τοιούτων θαυμασίων νὰ μὴ λεπτύνη τὸν ἐκ κοινωνικῶν παχυλοτήτων κατεχόμενον αὐτοῦ νοῦν καὶ διακρίνη φαινότερον ἀφ' ἐνός μὲν τὸ μεγαλεῖον τῆς δημιουργίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἄπειρον τῆς δυνάμεως τοῦ Πλάστου καὶ τὴν βαθυτάτην πρὸς τὸ πλάσμα αὐτοῦ ἀγάπην;

Ἄλλὰ πρὶν εἶτι προβῶμεν εἰς ἰδίαν ὁλως παρατηρήσεις περὶ τῶν φυσικῶν καλλονῶν, δι' ὧν ἦσαν πεπραιοκισμένοι οἱ διάφοροι τόποι, ἐφ' ὧν ἠγείροντο οἱ πάλαι βυζαντινοὶ ναοὶ καὶ περὶ τῆς μεταξὺ τῶν νῦν χριστιανικῶν καὶ τῶν τότε παρατηρουμένης ὡς πρὸς τοῦτο διαφορᾶς τῶν ἐντυπώσεων, δὲν δυνάμεθα νὰ σιγήσωμεν ὅσα ὁ πατὴρ τῆς βυζαντινῆς ιστοριογραφίας, ὁ δεινὸς Προκόπιος, ἀναφέρει ἐν τοῖς περὶ κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ λόγοις αὐτοῦ, περὶ τῆς θέσεως διαφόρων ἐκ τῶν ὑπὸ αὐτοκράτορος τοῦτου οἰκοδομηθέντων ναῶν. Ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῖτοις μνημείοις, ἐν οἷς ἀναμφιβόλως κατὰ θέσιν καὶ πλοῦτον διέπρεπεν ὁ τῆς ἁγίας Σοφίας ναὸς, κατελέγοντο παρὰ τὸν Κεράτιον κόλπον ἐπέκεινα τῶν Βλαχερνῶν, ὡς λέγει, τὰ ἱερὰ Πρίσκου καὶ Νικολάου, «οὐ δὴ οἱ Βυζάντιοι ἐμφιλοχωροῦντες ἐνδιατρίβουσιν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον πῆ μὲν σέβοντες καὶ τεθηπότες τοῦ

ἀγίους ἐνδήμους γινομένους, πῆ δὲ τῆς τοῦ τεμένους ἀπολαύοντες εὐπρεπείας· ἐπεὶ τῆς θαλάσσης τὸ ῥόθιον βιασάμενος βασιλεὺς, ὑπερθέεν τε τοῦ κλυδωνίου ἐπὶ μακρότατον ἐνθήμενος τὰ θεμέλια τὸ ἱερόν κατεστήσατο».

Ἐπίσης, κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικόν, παρὰ τὸν αὐτὸν κόλπον ἀνήγειρεν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ναὸν Ἀνθίμῳ τῷ μάρτυρι, κείμενον «παρ' αὐτὴν μάλιστα τὴν τοῦ κόλπου ἡϊόνα· καὶ τὰ μὲν κράσπεδα τοῦ ἱεροῦ πραῦνομένη ἐπικλυζόμενα τῇ τῆς θαλάσσης ἐπιρροῇ τὸ εὐχαρι ἐπιεικῶς ἔχει. Οὐ γὰρ ζῆν θορύβῳ τὸ κλυδώνιον ἐπαναστηκός, εἴτα εἰς τοὺς ἐκείνη λίθους ἀράσσειται· οὐδὲ μεγάλα τὸ κύμα ἠγγήσαν, οἷά γε τὰ θαλάσσια, καὶ σχιζόμενον ἀποκρίνεται εἰς εἶδος ἀφρώδες, ἀλλὰ πρόεισι μὲν προσηνές, σιωπηλὸν δὲ ὃν ἐπιψαύει τῆς γῆς, ἀναστρέφει δὲ μόνον. Ἐκδέχεται δὲ τὸ ἐνθῆεν ἀλὴ ὀμαλὴ τε καὶ λίαν ὑπτία, μαρμαροῖς μὲν πανταχόθεν κεκομψυμένη καὶ κίονσιν, ὅφει δὲ ὠραίζομένη τῇ εἰς τὴν θάλασσαν». Κατὰ δὲ τὸ τοῦ κόλπου τοῦτου βᾶθος ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ ἐπὶ μέρους *ισχυρῶς ὀρθίου*, ὡς ὁ ἱστορικός οὗτος παρατηρεῖ, ἔκειτο τὸ τέμενος Κοσμᾶ τε καὶ Δαμιανοῦ, ὁ τοιαύτην διαπρεπῆ κατεῖχε θέσιν, ὥστε μακρόθεν εἶτι, ἅμα τῇ κάμψει τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐγένετο ὄρατὸν εἰς τοὺς προσερχομένους ἐκεῖσε διὰ βάρων ἀσθενεῖς. Ἄλλὰ καὶ πόσοι ἄλλοι ναοὶ δὲν ἀναφέρονται παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ ἐν διαπρεπέσι καὶ μετεωρισμέναις τόποις ἐγγηγεμένοι, ὧν τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ πλοῦτος ἠῦξανεν ἐφ' ὅσον προέβαινον οἱ χρόνοι κατ' ἀντιπεπὸνθότα λόγον τῆς εὐλαβείας τῶν συντελεσάντων εἰς οἰκοδόμησιν καὶ ἀνακτισμὸν αὐτῶν κτιζόντων; Ἐὰν ἐπρόκειτο ν' ἀριθμῶσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ ὅσα ἐγράφησαν παρὰ τῶν βυζαντινῶν περὶ τῶν καλλονῶν ἐν γένει τῶν διαφόρων τόπων, ἐφ' ὧν ναοὶ ἠγέσθησαν, ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἠθέλωμεν ἐνδιατρίψαι εἰς τοῦτο· διότι τί ἐπὶ παραδείγματι δὲν ἠθέλωμεν εἶπει περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Περιβλήπτου, οὐ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐμφαίνει τὸ ἐξοχὸν τῆς θέσεως;

Καὶ τοιοῦτοι μὲν ἐν ἐπιτομῇ, ὡς ἤδη ἐλέξαμεν καὶ ὡς ἐκ τῶν ὑφισταμένων μνημείων δείκνυται, ἦσαν οἱ τόποι κατ' ἐκλογὴν. Οἱ δὲ ναοὶ, ὡς ἐν ἀρχῇ ἀνεφέραμεν, ἦσαν μεμονωμένοι, μὴ συνεχόμενοι μετὰ ἰδιωτικῶν οἰκημάτων, καὶ περιεβάλλοντο ὑπὸ προφυλαίων, δασῶν, κήπων καὶ εὐρυτάτων πλατειῶν ἢ ἀγορῶν.

Καί πρῶτον μὲν ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ ἀφιερωμένου τῷ Θεῷ Λόγῳ, μανθάνομεν παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι «πρὸς δύο μόνον τὸν ἥλιον παρέκριντο αὐτῷ ἐκπεπεῖς ἕτεραι στοαὶ δύο, καὶ πάντοθεν ὑπαίθριοι αὐλαὶ ἐς κάλλος ἐξησκημένοι». Περί δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐν ἱεράρχαις πρωτεύοντος, ὃν ἔκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδών, ἀναφέρων Γερμανὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ θαυμάζων ἐπιφωνεῖ. «Τὰ δ' ἐκτός (τοῦ ναοῦ) οἶα! πρὸς ἐσπέραν μὲν καὶ κατ' αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ προαύλια φιάλαι δύο ἐστήκασιν, ἡ μὲν πρὸς νότον, ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν, πᾶσαν ἔχουσαι καὶ τέχνης ὑπερβολὴν καὶ ὕλης λαμπρότητα καὶ φιλοτιμίαν τοῦ τῶν ἔργων δημιουργοῦ· ὧν ἡ μὲν πρὸς νότον ἐξ Αἰγυπτίου λίθου, ὃν ἡμεῖς Ρωμαίων λέγειν εἰώθαμεν, ἔχει τὴν σύστασιν· περὶ ἣν καὶ δρᾶκοντας ἔστιν ἰδεῖν, οὓς ἡ λιθοδόξος τέχνη ἀριστα διεμόρφωσεν. Ἦς μέσον μὲν κωνοειδὴς καὶ διάτρητος ἀνέστηκε στρόβιλος, περὶ δὲ κιονίσκοι λευκοὶ καὶ τὸ ἐνδόν ὑπέκειο χοροῦ σχῆμα σώζοντες ὑπεστήκασιν, στεφάνην ἄνωθεν ἔχοντες περιθέουσαν, ἀφ' ὧν ἀπάντων κρουνηδὸν τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ ἐμβαδὸν καὶ τὸν πυθμῆνα τῆς φιάλης ἄνωθεν ἔρρει καὶ κατώμβρει τὰ ὑποκείμενα. Ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν ἐκ τοῦ Σαγαρίου λεγομένου λίθου, ὃς τῷ παρὰ τινων Ὀστρίτη καλουμένῳ λίθῳ καθίστηκεν ἐμφερής, ἐδέξατο τὴν κατασκευὴν, ἐκ λευκοῦ λίθου πολυτρητον στρόβιλον καὶ αὐτὴ κατὰ μέσον τοῦ πυθμῆνος προβαλλομένη ἐξέχοντα. Ἵπερθεν δὲ κατὰ τὴν περιτρέχουσαν στεφάνην τῇ φιάλῃ ἐκ χαλκοῦ τῷ τεχνίτῃ διευτυπώθησαν ἀλεκτρούνες, τράχοι τε καὶ κριοί, διὰ τινων συρίγγων καὶ αὐτοὶ κρουνοὺς ὑδάτων ἐξερευγόμενοι καὶ οἷον ἐξεμοῦντες κατὰ τὸ τῆς φιάλης ὑποκείμενον ἔδαφος. Ἐνθα καὶ κύλικες ὄρωνται, περὶ ἃς τότε οἶνος ἀνεβλύζε, κάτωθεν τοὺς παριόντας ποτιζῶν καὶ δεξιούμενος».

Διεξοδικῆ ἀναμνηστικῶς θέλει εὐρεθῆ ἡ παρέρχασιν αὐτῆ, ἐν ἣ τισαῦται λεπτομέρειαι τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀναπτύσσονται· ἀλλ' ἀναμνήσθητε, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἧτοι περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς βαθμίδα τῆς τελειότητος· δι' ἣν αἰτίαν οὐχὶ μόνον δὲν ἐδίστασα, ἀλλ' ἐπιβαλλόμενόν μοι καθῆκον ἔκρινα, ὅπως ὅσον οἶον τε καταδηλώτερον ἐκτυλίξω τὰς ἀρετὰς ταύτης, ἵνα καὶ

ἀνετώτερον ἐρεξῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀντιληφθῶμεν ὡς καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ μεγαλείου αὐτῆς περὶ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν ἰδιόζουσαν αὐτῇ ἰδέαν τοῦ ὠραίου. Διὸ ἀπὸ τοιοῦτου σκοποῦ ἀγόμενος ἀναλαμβάνω τὴν διακοπεῖσαν τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν περιγραφὴν.

«Ἐξίοντι δὲ σοὶ τὴν βόρειον πύλην τοῦ ἱεροῦ, προσθέτει οὗτος, μακρὸς τις ἐκδέχεται περίπατος κυλινδροειδῆς, ἐξ ἐνύλων γραφῶν κατηγλαῖσμένος τὴν ὄροφν, τοὺς μαρτυρικούς περιέχων ἄθλους καὶ τὰ παλαιόματα, ἐστῶν ἅμα τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τὴν ψυχὴν διεγείρων πρὸς τὸν θεῖον καὶ μακάριον ἔρωτα, ταῖς τῶν μαρτύρων ἀριστείας εἰς τοῦτον ἐναγομένην καὶ ὑπερβαίνειν κατὰ τὸ ἐφικτὸν πειρωμένην τὴν αἴσθησιν. Κατὰ δὲ τὰς πρὸς νότον τε καὶ τὴν θάλασσαν πύλας, εἰ ἐξελθὼν πρὸς ἀνατολὰς ποιήσασθαι τὴν πορείαν θελήσειας, ἄλλον εὐρήσεις ἰσομήκη τοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ ἰσόδρομον δίαυλον, ἄχρι τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ αὐτὸν παρατείνοντα, καθ' ἣν μεθ' ἵππων σφαιρίζειν βασιλεῦσιν τε καὶ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων πιασὶ καθίστηκε σύνθησις· ἣν καὶ αὐτὴν ὁ αὐτὸς ἀοίδιμος βασιλεὺς, τὰς πρότερον ἐκείσε τυγγανούσας οἰκίας ἐξωνησάμενος καὶ ἄχρις ἑδαφους καταβαλὼν καὶ περικαθάρσας τὸν τόπον, εἰργάσατο, κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν μέρος τῆς τοιαύτης αὐλῆς καὶ τὰς περικαλλεῖς οἰκίας δειμάμενος, ἃς οἶονεῖ ταμειῖον καὶ οἰκονομειῖον τοῦ εἰρημένου τυγγάνειν ναοῦ διωρίσατο. Ἡ δὲ τῶν οἰκημάτων ἐξώνησις καὶ κατασκευὴ τῆς αὐλῆς διὰ τὸ τὴν πρότερον εἰς τὸ τοιοῦτον γυμνάσιον ἀνειμένην τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ναοῦ παροπισθήναι οἰκοδομῇ δεόντως ἐγένετο. Τὸ δὲ περιλειόμενον μέσον τῶν δύο περιθρόμων χωρίον κατὰ τὸ ἔφωρ τοῦ ναοῦ μέρος παράδεισον ἐξείργασατο, κατὰ ἀνατολὰς καὶ αὐτὸν φυτευθέντα τῆς νέας Ἐδέμ καὶ παντοίοις κομῶντα φυτόις καὶ ὕδασι ἀφθόνοις ὄντα κατάρρυτον· ὃν ἀπὸ τῆς θέσεως Μεσοκῆπιον ὀνομάζειν εἰώθαμεν».

Ὅμοια προπύλαια μετὰ τοῦ αὐτοῦ πλοῦτου καὶ κόσμου ἐξείργασμένα εἶχον καὶ οἱ παρὰ τοῦ αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐγεργθέντες δύο ναοί, ὁ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων καὶ ὁ τοῦ Σεργίου καὶ Βάκχου, ἀφ' ὧν προπυλαίων προσήρχοντο εἰς τὰ βασίλεια. «Οὕτω δὲ ἄμφω ἀγαστὰ τὰ ἱερά τάδε ἐνέβαινεν εἶναι, ἀναφέρει ὁ Προκόπιος, ὥστε διαφανῶς τῆς τε πόλεως ὅλης καὶ οὐχ ἡμιστᾶ τῶν βασιλείων ἐγκαλλώπισμα τυγγάνει ὄντα». Ὀνότως δὲ ἐκ τῶν σωζομένων μέχρι σήμερον

λειψάνων δύναται τις νὰ εἰκᾶσῃ τὴν ἄπειρόν ποτε τῶν μερῶν ἐκείνων μεγαλοπρέπειαν! Ὅμοιως τούτοις ὁ παρὰ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος ἀνακαινισθεὶς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀκακίου ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἢ τοῦ Φόρου διὰ δύο στοῶν, ὧν ἡ μία ἦν περιστύλος. Ὁ δὲ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὁ παρὰ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος πλουσιώτερος καὶ μείζων ἢ πρότερον ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ Βασπόρου ἐγεργθεὶς κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἐξόδον τοῦ Εὐξείνου δεξιᾶν ἀκτὴν ἐν τόπῳ καλουμένῳ Ἀνάπλω ἢ κοινῶς τότε Βρόχους διὰ τὸ προσάκτιον αὐτοῦ καὶ τὴν ἄμεσον μετὰ τῶν ναυτιλλομένων καὶ ἐμπορευομένων ἐπικοινωνίαν, περιεβλήθη ὑπὸ πλατείας ἀγορᾶς, χερσωθέντος τοῦ ἐκ πετρῶν πρὸς τὴν θάλασσαν προβάλλοντος χώρου τοῦ ναοῦ, ἐνθα ἡ θάλασσα ἐτέλει ἤρεμος ὑπεράγαν. Ὁ Προκόπιος παρέχων ἡμῖν τὰς πληροφορίας ταύτας προσθέτει, ὅτι μετὰ τὴν παραλίαν ἀγορὰν πρόκειται τοῦ ναοῦ αὐτῆ κατεσκευασμένη ἐκ λευκῶν καὶ ὠραίων μαρμάρων, ὥστε οἱ περιπατοῦντες ἐκεῖ ἀφ' ἐνός μὲν τέρπονται ἐκ τῆς εὐπρεπειᾶς τῶν λίθων, ἀφ' ἐτέρου δὲ χαίρουσι πρὸς τὴν ὄψιν τῆς θαλάσσης καὶ ἐναθρόνονταί πρὸς τὰς κοινὰς αὔρας τὰς ἐξεγειρομένας ἀπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ ὑψουμένων λόφων.

Προπύλαια δ' ἐπίσης πολυτελέστατα ἀναφέρεται ὅτι ἐγένοντο καὶ τὰ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοδοῦς ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐκ θεμελίων ἀνεγεργθέντος. Τὰ δὲ προπύλαια ταῦτα εἶχον ὡς ἐξῆς· τὸ πρῶτον ἐπὶ δυάδος στηλῶν ἠρέιδετο ὑψηλοτάτη ἀψίς, περαιτέρω δὲ εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν ἠγεῖροντο δύο ἡμίκυκλα ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς τὸ ἱερὸν ἀγούσης ὁδοῦ ἐστῶτα καὶ ἀντικρὺ τὸ ἐν τῷ ἐτέρῳ κείμενα· πρὸς δὲ τὴν ἐτέραν ὁδὸν ἐκείνο δύο ξενῶνες, ὁ μὲν χρησιμεύων ὡς καταλυτήριον διὰ τοὺς παρεπιδημοῦντας ξένους, ὁ δὲ ὡς ἀναπαυτήριον τῶν νοσοῦντων πτωχῶν.

Ἐν δὲ ταῖς αὐλαῖς ταῖς κειμέναις μετὰ τὰ προπύλαια ἐν μὲν τοῖς ναοῖς, ὡς ἐν τοῖς ἄνωθεν εἰδομέν, ὑπῆρχον αἱ φιάλαι, ἧτοι δοχεῖα πολυτελῆ ἐκ μαρμάρου, ἐν οἷς ἐνίπτον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας οἱ ἐν τῷ ναῷ εἰσερχόμενοι· ὑπῆρχον δεξαμεναὶ πρὸς συλλογὴν τῶν ἐκ τῶν ναῶν καὶ τῶν περὶ τῆς κτισμάτων καταρρεόντων ὀμβρίων ὑδάτων· ὑπῆρχον, ἐὰν οἱ ναοὶ ἦσαν ἰκανῶς μεγάλοι, ξενῶνες, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, διδασκαλεῖα, βιβλιοθήκαι καὶ ἕτερα τοιοῦτου εἶδους ἰδρύματα· ἐν δὲ ταῖς

μοναῖς, αἰτίνες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιεβάλλοντο ὑπὸ ὑψηλοῦ λίθινου περιβόλου, ὑπῆρχον παντοσεῖδη ἐργαστήρια, ἐν οἷς ἐξησκούντο αἱ τε βάνανσοι καὶ εὐγενεῖς τέχναι, ὡς ἡ σιδηρουργικὴ, ἡ λεπτοουργικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ καλλιγραφία, ἡ ἀγγειοπλαστικὴ, ἡ χρυσοχοία καὶ ἀργυροποιία καὶ λοιπά, ὡς καὶ ἐργαστάσια, ἐν οἷς κατεργάζοντο τὰ μέταλλα καὶ ἐψήνον τὰς πλίνθους τὰς χρησιμεύουσας πρὸς ἀνέγερσιν τῶν πολλαπλῶν κτισμάτων, ὧν σήμερον ἀνευρίσκωμεν τῆδε κάκεισε τὰ ἐρείπια· ἐπὶ τῶν πλίνθων ἀναγιγνώσκωμεν ὀνόματα ἢ χρονολογίας ἢ μονογράμματα ἢ ἐμβλήματα, περὶ τῆς σημασίας τῶν ὁποίων, δι' ἑλλειψῆν ἀκριβῶν δεδομένων, ἄλλοτε μὲν διστάζομεν ὅπως ἀσφαλεῖ γλώσση ἀποφανθῶμεν, ἄλλοτε δὲ οὕτως εὐκόλως ἐκφέρωμεν γνώμην, ὥστε οἱ τούτων ἐργάται μετ' ἀπορίας τῶν τοιούτων ἀρχαιολόγων τὴν εὐρεῖαν φαντασίαν ἀπὸ τοῦ καλύπτοντος αὐτοὺς τάφου ἤθειλον θαυμάσει.

Περιγράφαντες ἤδη τὰ περὶ ἐκλογῆς τῶν τόπων, ἐφ' ὧν οἱ βυζαντινοὶ ἠγεῖρον τοὺς ναοὺς αὐτῶν, ὡς καὶ τοὺς ἠθικούς καὶ θρησκευτικούς λόγους, δι' οὓς ἡ ἐκλογή αὐτῆ ἐπεβάλλετο, ἅμα δὲ καὶ οἶα ἦσαν τὰ περὶ τοὺς ναοὺς προπύλαια καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κτισματα, διὰ πλείονα σαφῆνειαν προσθέσωμεν ὡδε, ὅτι κατατάσσονται εἰς τρία κυρίως εἶδη, ἧτοι πρῶτον εἰς ἄμεσα τοῦ ναοῦ παραρτήματα, ὡς κελλῖα ἱερῶν, αἰθούσας συνελεύσεων, ἀποθήκας διαφόρους, ταμεία, βιβλιοθήκας καὶ τὰ τοιαῦτα· β' εἰς φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, περὶ ὧν διελάβομεν ἤδη· καὶ γ' εἰς τεχνουργεῖα, ὧν τὰ προϊόντα ἐχρησιμεῖον πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἱερῶν τούτων κτισμάτων. Πρὶν ἔτι εἰσελθῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν τῶν ναῶν ἐξήγησιν, παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὅ,τι αἱ τῶν προπυλαίων τούτων αὐλαὶ περιέκλειον ἔτι. Αἱ αὐλαὶ οὖν αὐταὶ ἐκοσμοῦντο ὑπὸ πολυτελῶν καὶ ἀριστοτεχνικῶν μαυσωλείων, ἐν οἷς ὑπῆρχον αἱ λάρνακες τῶν κτιτόρων ἢ πολλαίαι καὶ αυτοκρατόρων, μετὰ ἀγιασμάτων ἀφιερωμένων ἁγίῳ τινί, μετὰ εὐκταρίων οἰκῶν, ἢ σεμνείων, ἐν οἷς περιεκλείοντο πολλαίαι θαυματουργὰ λείψανα μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας μετ' ἀγαλμάτων ἢ εἰκόνων ἐπισήμων ἀνδρῶν, κοσμικῶν τε καὶ κληρικῶν, ὧν ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ἄμεμπτος καὶ φιλάνθρωπος βίος ἐβοήθησε τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα.

Περὶ ναῶν, διαγράμματος αὐτῶν καὶ τῶν δι-
φύρων αὐτῶν ἀπόψεων, ἐξωτερικῶν τε καὶ
ἐσωτερικῶν.

Ὡς καὶ ἀλλαγῶν ἐν ταῖς μελέταις ἡμῶν
ἀνεφέραμεν, οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ βαθεῖαν τὴν
ἀρχαιότητα τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν ἔχουσι· διότι
ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων πλη-
ροποροῦσιν ἡμᾶς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοί,
ὅτι «τὸν ἀρχαῖον τῆς πίστεως θεμελίον ἐπὶ
πάσης τᾶς πόλεως τῆς Συρίας καὶ Ἀσίας κα-
ταπέξξαντες ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Βαρθολομαῖος
ναοὺς τε ὠκοδόμησαν καὶ ἱερέας προὔχλωντο».
Ὁ δὲ Θεωμᾶς ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδίας, τῇ Αἰ-
θιοπία, τῇ Ταπροβάνη καὶ ἀλλαγῶν ἀνεῶς
τε μεγίστους ἀπανταχοῦ καὶ τᾶλλα ὅσα δὴ
προσῆκε καταστησάμενος, ὑστερον ἐθανατώθη
πληγθεὶς, ὡς καὶ ὁ θεὸς αὐτοῦ διδάσκαλος,
κατὰ τὴν πλευρὰν. Ὁμοίως καὶ Ἰωάννης ὁ
θεολόγος μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Δομετιανοῦ
ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἔφεσον τῆς Ἀσίας οὐ μόνον
διείπε τὰς ἐκεῖ ἐκκλησίας, αἰτίνας, ὡς γνωρί-
ζομεν, ἐτύγγανον αἰ ἐπισημόταται ἀπασῶν διὰ
τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἀδελφῶν, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τόπους ἀνεῶς ἀνίστα, καὶ κλήρους
ὄλους ἠρμόζετο, καὶ τῷ θεῷ τὴν ἱερωσύνην
κατήρτιζε πνεύματι.

Ἄλλ' ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ὀφείλομεν μετὰ
προσοχῆς διακρίνειν τὴν λέξιν ναὸς ἀπὸ ἐκ-
κλησίας· διότι ἡ δευτέρα αὕτη ὀνομασία ἀπε-
δίδοτο εἰς αἰθούσας μόνον, ἐν αἷς συνηθοῦντο
οἱ ἀδελφοὶ πρὸς διδασκαλίαν ἢ ἀνελιξίν διαφό-
ρων ζητημάτων ἀναγομένων τῇ θρησκείᾳ αὐ-
τῶν ἢ καὶ εἰς ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων· ἐν
ὧ ἐν τοῖς ναοῖς ἐτελοῦντο αἱ θεαὶ ἱεροτελεστία
καὶ τὰ μυστήρια. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην,
ἐφ' ὅσον κἂν ἀναφέρουσιν ἡμῖν οἱ ἱστορικοί, ὅτι
ναοὺς μεγίστους ὁ ἀπόστολος Θεωμᾶς ἰδρυσε,
δὲν δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν τοῦτο· πρῶτον
διότι οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη λίαν εὐάριθμοι
καὶ ἐπομένως δὲν εἶχον χρῆσαν μεγάλων ναῶν·
δευτέρον, διότι οἱ χρηματικοὶ αὐτῶν πόροι,
ὡς ἰδιωτικοὶ καὶ ὀλίγοι, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαρ-
κίσωσι πρὸς ἀνάγειν μεγίστων καὶ πολυτελῶν
κτισμάτων· καὶ τρίτον, διότι, ὡς ἐκ τῶν ὑστε-
ρων ἀποδείκνυται, οἱ τότε χριστιανοὶ, μὴ ὄντες
ἐτι θρησκευτικῶς κατηρητισμένοι, ὡς αἱ μετὰ
ταῦτα σύνοδοι ἐθέσπισαν, ἀσύνετον ἦν ν' ἀνε-
γείρωσι μνημεῖα τοιαῦτα, ἅτινα μετὰ τινα
χρόνον ἤθελον κριθῆ ἀκατάλληλα καὶ ἀναρ-
μόδια. Καὶ οὕτω μὲν εἶχον τὰ τῶν χριστιανῶν
κατὰ τὸν Α' αἰῶνα· μετὰ δὲ τὸν αὐτοκρά-

τορα-Γορδιανὸν τὸν Γ' τὸν εὐλαβῆ, ἤτοι
περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος, διαδεχθεὶς τὸν
θρόνον Φίλιππος ὁ Ἄραψ ἠνένησε τὰ τῶν χρι-
στιανῶν ἐξαιρετικῶς· διότι αὐτοῦτον φασὶ
πρῶτον ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς ἀξίας Χριστῷ προ-
σελθεῖν. Τῇ δ' ὑστάτῃ τοῦ Πάσχα παννυχίδι
τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ λοιπῷ συμ-
μετασχεῖν θελήσει. Μὴ μὲν τοι πρότερον τυ-
χεῖν τῆς ἐφέσεως πρὸς τοῦ τμηκῆδε τῶν ἱερῶν
ἐξηγουμένου ἐμποδῶν ἐκεῖνῳ καθισταμένου,
πρινῆ ἐξομολογήσασθαι, καὶ τῇ τῶν μετα-
νοούντων καὶ στάσει καὶ χώρῃ ἐξεταζομένων
ἐαυτὸν καταλέξῃ. Μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἐξόν
εἶναι ἔλεγε μὴ τοῦτο δὴ δρᾶσαντα συμμετα-
σχεῖν τῷ πλήθει τῆς πανηγύρεως διὰ πολλὰς
αἰτίας τῶν κατ' αὐτόν. Τὸν δὲ πειθαρχεῖν
ἐλέσθαι λόγος, ἔργους τὸ περὶ τὰ θεῖα δέος καὶ
τὴν καθήκουσαν εὐλάβειαν γνησίως ἐμφαί-
νοντα». Ἐν τῇ ἀφηγήσει τοῦ ἱστορικοῦ τού-
του κειμένου παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀξιοπαρατή-
ρητόν ἐστιν, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χρι-
στιανισμοῦ αἰῶνας, οὐ μόνον ἐν τοῖς ναοῖς
ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις ἰδιαίτεροι
τόποι ὑπῆρχον διὰ τοὺς κατηγουμένους ὡς
καὶ τοὺς μετανοούντας, ἐν οἷς οὗτοι διαμέ-
νοντες ὑπεβᾶλλοντο εἰς ἴδιον στάσιον. Ὅτι δὲ
οἱ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ
μεθ' ὑστερον ἔτι μεγάλων ἀπήλαυνον ἐλευθε-
ριῶν, δυνάται τις κρίνειν ἐκ τῶν ἀναφερομένων
ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου περὶ
τῶν καταχρήσεων καὶ βιωτικῶν ἀκολασιῶν,
ἐν αἷς διῆγε Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς ἐπίσκοπος
τῆς πόλεως ταύτης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος
Λύρηλιανου, καίτοι κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο
διάστημα διωγμοὶ τινες ἐγένοντο, ὡς ἐπὶ πα-
ραδείγματι ὁ τοῦ Δεκίου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι Κωνσταντί-
νου τοῦ Μεγάλου, ὅτε ὁ χριστιανισμὸς ἀνῆλθε
μέχρι τοῦ θρόνου κηρυχθεὶς ὡς ἐπίσημος θρη-
σκεία τοῦ κράτους, ἄλλοτε μὲν οὗτος κατε-
διώκετο, ἄλλοτε ἐγένετο ἀνεκτός, ἄλλοτε δὲ
ἐπροστατεύετο, ἀναλόγως τῶν διεπουσῶν τὴν
ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀρχῶν, αἰτίνας εἴτε
διὰ πολιτικούς εἴτε δι' ὕλικούς λόγους εἴτε δι'
ἀντεκδικήσεις πολλακίς θρησκείων πρὸς θρη-
σκείας ἢ λαῶν καὶ ἐθνοτήτων πρὸς ἑτέρους
ἠκολούθουν τὴν πορείαν ταύτην. Τὸ ἐκτενές
τοῦτο ἱστορικὸν διάστημα τῶν δύο καὶ ἐπέ-
κεινα αἰώνων παραλείπομεν ν' ἀνελιξῶμεν ἐν
τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν μελέτῃ οὐχὶ μόνον ὡς λίαν
διεξοδικὸν καὶ ποικίλον καὶ ἰδίας χρῆζον ἀφη-
γήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ξένον πρὸς τὸ προκεί-

μενον τοῦ λόγου ἡμῶν θέμα· διότι, ἐὰν ἐνταῦθα
περὶ χριστιανικῶν ναῶν πραγματευώμεθα,
τοῦτο ποιούμεν μόνον διὰ τοὺς βυζαντινοὺς,
μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οὔτε τοὺς κατὰ τοὺς
πρώτους χρόνους εὐκτηρίους οἴκους ἢ τοὺς κυ-
ριακοὺς τοὺς ἐν τοῖς νεκροταφείοις κειμένους,
ἐνθα διὰ τὸν φόβον τῶν διωγμῶν ἐτέλουν οἱ
χριστιανοὶ τὰ μυστήρια αὐτῶν, οὔτε τὰς ἐν
ταῖς κατακόμβαις αἰθούσας αὐτῶν, εἰς ἃς περὶ
τὸν βωμὸν τοῦ θυσιαστηρίου μετελάμβανον
τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν, οὔτε τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μά-
λιστα τὰ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐρημητήρια,
ὅπου ἐν ἐκάστῃ μοιῇ οἴκημα ἱερὸν ἦν ἰδεῖν,
ὁ σεμνῶν καλοῦσι καὶ μυστηρίων, ἐν ᾧ μο-
νοῦμενοι τὰ τοῦ σεμοῦ βίον μυστήρια μνοῦ-
ται· ἐν ᾧ οὐδὲν εἰσάγεται, ἀέσιον, οὐ πο-
τόν, οὐδὲ τι ἄλλο τῶν πρὸς τὰς σωματικὰς
χρείας ἐπιτηδεῖων· ἀλλὰ λόγους τε καὶ νό-
μους, ῥήσεις τε προφητῶν καὶ ἕμνους θεολογί-
στους, καὶ ἄλλα, οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια εἰς
αὐθῆσιν ἤκουσαι, τέλος ἄριστον κτῶνται· οὔτε
τὰς βασιλικὰς, ὧν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἴσχυσε
μέχρι τῶν ἀρχῶν ἐτι τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ
βασιλείας. Τὸ θέμα ἡμῶν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ
ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας, τοῦ πρώτου βυζαν-
τινοῦ ἔργου, ἐνθα ἀνατέλλει ὁ ρυθμὸς οὗτος καὶ
λήγει περὶ τὰ τέλει τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὅτε τὸ
τοῦ ρυθμοῦ τούτου γνήσιον εἶδος ἐξέπνευσεν ἐν
ταῖς χερσὶν ἀμαθῶν τεχνιτῶν, ὧν μόνη ἀρετὴ
ὑπῆρξεν, ὅτι διὰ παραδόσεως διέσωσαν ἀπὸ γε-
νεῆς εἰς γενεάν ἔγνη τινὰ τῶν ὑψηλῶν ἐπιστη-
μονικῶν γνώσεων, δι' ὧν ἐδοξάσθησαν οἱ προ-
γονοὶ· ἔγνη, λέγομεν, ἐν οἷς, μεθ' ὅλην τὴν
ἐπελθοῦσαν κατάπτωσιν, διασώζεται τοιοῦτόν
τι ἐτι μυστηριώδες μεγαλεῖον, ὥστε τὰ ἔργα
τῶν πρακτικῶν τούτων τεχνιτῶν τὰ σήμερον
περικλειόμενα ἐν τῷ ὀρίζοντι τῶν ὀρθοδόξων
ναῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπερέχουσι
κατὰ πολὺ ἐκείνων, ἃ κατὰ μίμησιν ἠγείραν
παρ' ἡμῖν ξένοι ἀρχιτέκτονες μὴ εἰδότες καθό-
λου τὸν μυστηριώδη μίτον τὸν ὀδηγῶντα εἰς
τὴν λύσιν τοῦ διαγράμματος βυζαντινοῦ ναοῦ
καὶ εἰς τὴν συμβολικὴν αὐτοῦ ἐπικόσμησιν,
δι' ἣν πολυετείς μελέται εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς ἴσως,
ὅπως προσφέρωσιν ἡμῖν ἐτι συντελεσμένην
κρίσιν.

Ἡ κατὰ βυζαντινὸν ρυθμὸν ἐκκλησιαστικὴ
ἀρχιτεκτονικὴ μερίζεται εἰς τρεῖς διακεκριμένας
ἐποχάς, ὧν πρώτη μὲν, ἥτις καὶ γένεσις αὐ-
τῆς δύναται κληθῆναι, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ αὐ-
τοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καὶ βαίνει μέχρι Μι-

χαήλ τοῦ υἱοῦ Θεοφίλου τοῦ αὐτοκράτορος
(527—842)· δευτέρα δὲ ἐποχὴ, ἥτις ἐστὶν ἡ
τῆς ἀκμῆς, ἀρχεται ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μα-
κεδόνοιο καὶ λήγει μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ
Μονομάχου (867—1042)· καὶ τρίτη ἡ τῆς
καταπτώσεως, ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν,
προβαίνουσα μετ' ἐπιτάσεως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως
τῆς πρωτεύουσας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων καὶ
περιελθούσα εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον ἐν ταῖς
ὑστάταις χρόνους. Σημειωτέον πρὸς διασαφή-
σιν τῶν ἀφηγουμένων, ὅτι ὁ μερισμὸς τῶν
ἐποχῶν τούτων ἀφορᾷ μόνον τὸ τῶν ναῶν
διάγραμμα· διότι, καθ' ὅσον ἀποδέλπει τὰς
λοιπὰς ὠραίας τέχνας, οἷον τὴν ζωγραφικὴν,
τὴν γλυπτικὴν, τὴν χρυσοουργικὴν, τὴν ξυλο-
γλυπτικὴν, τὴν μηχανουργίαν καὶ ἐν γένει
πᾶσαν ἄλλην τέχνην ἢ ἐπιστήμην, κατὰ πο-
σοῦτον ποικίλλονται αἱ φάσεις αὐτῶν κατὰ τὴν
μακρὰν πάροδον τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας,
ὥστε ἐκάστη αὐτῶν χρῆζει οὐ μόνον εἰδικῆς
μελέτης ἀλλὰ καὶ εἰδικῆς μελετητοῦ, ὅπως
δυνήθη ἐκ τῆς πυκνῆς κόνωος τῶν αἰώνων νὰ
ἐξαγάγῃ καὶ κατατάξῃ τὰς ἄλλοτε μὲν ἀπο-
στιλβούσας, ἄλλοτε δὲ θαρβουμένας, ἄλλοτε
δὲ πάλιν μετὰ πλείονος λάμπφως καὶ αἴγλης
χεομένας ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ ἐδάφους ἀκτίνας
αὐτῆς.

Ὅθεν κατὰ τὰς τρεῖς ἐποχὰς τῆς βυζαν-
τινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἃς χρο-
νολογικῶς διεκρίναμεν ἐν τοῖς ἄνω, οἱ ναοὶ
ἠγείροντο κατὰ τὰς ἐξῆς διαφόρους μορφάς.

Κατὰ μὲν τὸ διάγραμμα αὐτῶν διήρηται
εἰς τέσσαρας τάξεις, ἥτοι εἰς κυκλικούς, εἰς
δρομικούς, εἰς σταυρικούς ἢ σταυροειδείς καὶ
εἰς πολυγώνους.

Κατὰ δὲ τὴν ἀποψιν ἢ ἔσοψιν αὐτῶν εἰς
ἀπλοῦς ἢ συνθέτους ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν
στοῶν, ἃς εἴτε ἰσογαίως, εἴτε ὑπερκειμένας τὰς
μὲν ἐπὶ τῶν δὲ εἶχον.

Κατὰ δὲ τὴν στέγασιν εἰς ξυλοστέγους, εἰς
θολωτοὺς καὶ εἰς τρουλωτοὺς.

Αὕτη ἐστὶν ἡ γενικὴ διαίρεσις, ἣν δυνάται
τις ν' ἀρμόσῃ εἰς πάντα τὰ εἶδη τῶν βυζαν-
τινῶν ναῶν ἐξεταζομένων κατὰ μορφήν μόνον·
ἐὰν ὅμως ἐρευνήσωμεν κατὰ μαθηματικὸν τρό-
πον τὸ διάγραμμα τῶν ναῶν τούτων, ἡ διαί-
ρεσις ἀπλουστεύεται εἰς δύο μόνον μορφάς,
ἥτοι τὴν κυκλικὴν καὶ τὴν δρομικὴν.

Ὅπως δὲ καλῶς ἐννοήσωμεν τὸν λόγον τῆς
ἀπλουστεύσεως ταύτης, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνα-
τρέξωμεν εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ βυ-
ζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ ἐξετάσωμεν, ὅποια ἦσαν

τὰ αἷτια τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν γένεσιν τούτου. Γνωρίζομεν, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο θέλει ἐπεκτείνει τὴν μελέτην ἡμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν δυνατὸν νὰ γείνη καταλήπτον, ἐὰν τοῦτο ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς δὲν συνεχισθῇ μετὰ τοῦ παρελθόντος, ἐκόντες ἀκόντες ἀναγκάζομεθα νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ ἐτέθη ἐν ἀρχῇ πρὸ τῶν βυζαντινῶν ἀρχιτεκτόνων ὡς ὀριστικὴ ἐπίλυσις τῆς μελλούσης ἐκείνης μορφῆς, ἧτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀγίας Σοφίας καὶ λήγουσα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις μονὴν τοῦ Δαφνίου, ὄριστο ἀπαθανάτισαι τὰ θεόπνευστα αὐτῶν ἀριστοτεχνήματα· διότι, ὡς Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης μητροπολίτης ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ εἰς Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν ἔλεγε, «καὶ οἱ τόποι (πρὸς οἰκοδομήν) ἐν ἐτοιμῷ, ἐπιλεγέντες ἐξ ἐπικρίσεως, καὶ τὰ τῆς ὕλης κνῆρῆσι, καὶ τὸ τεχνικὸν φῶλον προκατελήπτο τοῖς μισθοῖς, τὸ τε ἀρχιτεκτονικὸν καὶ τὸ ὑπουργικόν· καὶ τούτων οἱ μὲν τοῖς Ναζηραίοις θεσθαί σκηνώματα, ἐγγὺς δὲ ἐστὶ φάναι καὶ Θεῶν, διὰ τε τὸ θεῖον τοῦ σκευάσματος καὶ ὅτι τοῖς ἐν αὐτῷ κἀθαρεύουσι Θεὸς ἐπισκηνοῦν οἶδε καὶ ἐμπεριπατεῖν».

Περὶ τῶν βασιλικῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε δηλαδὴ οὗτος ἀνεβιβάσθη εἰς τὴν κοσμικὴν περιωπὴν τοῦ κρηθῆναι ἐπίσημος θρησκεία τῆς ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἀνέφερα ἄλλοτε ἐν τῷ συλλογῷ ὁμιλήσας. Τὰ ευρύτατα ταῦτα μνημεῖα ἐπήρουν μὲν τότε πρὸς τὰ πλήθη τῶν ἀθροισμένων ἐν αὐτοῖς πιστῶν, ἀλλ' οὔτε αἱ ἱεροτελεστικαὶ ἠδύναντο ἀρμοδίως προαχθῆναι ἐν τούτῳ μὴ ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τοῦτο διασκευασθέντι, οὔτε συμβολικὸν τι ἢ συνθήκη τις τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ἧτοι τῆς πρὸς τὸ θεῖον λατρείας, ἐνετυπούτο τῷ ἐκείσε προσερχομένῳ. Τὰ μεγάλα καὶ πλούσια ταῦτα οἰκοδομήματα καίπερ εἰς ναοὺς μεταποιηθέντα, δὲν ἔλαβαν ὅτι ὑπῆρξαν ποτε ἀγοραὶ καὶ ὑπὸ τὰς στέγας αὐτῶν ἀντήχουν ἐτι αἱ θορυβώδεις φωναὶ τῶν συναλλαττομένων ἐμπόρων καὶ κολλυβιστῶν. Διὰ τὸν χριστιανισμὸν, ἀνεληθόντα ἐν τῇ ὑψίστῃ βαθμίδι τῆς ἐξουσίας, ὡφείλετο καὶ ἰδιό τις ἱερός τόπος ἀντάξιός τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ, καὶ τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἢ βασιλικὴ ἢ φέρουσα ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων καὶ ἐν ταῖς στοαῖς αὐτῆς τὰ ἐμβλήματα τῆς εἰδωλολατρείας.

Ὅθεν κατ' ἀνάγκην ὁ χριστιανισμὸς προσέστρεψεν εἰς ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος περὶ

διαπλάσεως τύπων ναοῦ· ἐν δὲ τοῖς τύποις τούτοις, ἐνεκα τῶν τότε ἐπελθουσῶν πολιτικῶν μετοικήσεων, ὄριστο νὰ καταλεχθῇ ὡς πρῶτος ὁ βυζαντινός.

Προαγομέθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι αἱ κατὰ πρῶτον τεθείσαι προτάσεις τοῦ προβλήματος, ὧν ἡ ἔλλειψις αἰσθητὴ ἐγένετο ἐν ταῖς βασιλικαῖς, ἦσαν αἱ ἑξῆς: Α'. Ἀρμολογοῦναι τοιοῦτον διάγραμμα, ὥστε τῷ ἐν αὐτῷ εἰσερχομένῳ πιστῷ καθιστᾶναι ὀρατὰ πάντα τὰ τελούμενα. Β'. Ὅρισαι ἀρμοδίον καὶ ἀνετον διὰ τοὺς ἱερουργοῦντας τόπον. Γ'. Ὅρισαι ἴδια μέρη, μὴ ἀμέσως τῷ ναῷ συνεχόμενα, ἐν οἷς ἴστασθαι τοὺς κατηχομένους καὶ μετανοοῦντας. Δ'. Ὅρισαι τόπους διὰ τοὺς χοροὺς ὡς καὶ ἄμβωνας διὰ τοὺς διδάσκοντας. Ε'. Διασκευάσαι οὕτω τὰς ἐσωτερικὰς ἀπόψεις τοῦ μνημείου, ὥστε ἀντανάκλῃν τὰς κυμάνσεις τοῦ ἤχου καθ' ὄρισμέναν διευθύνσιν καὶ σχηματίζῃν ὄρισμένας ἐστίας, δι' ὧν συγκεντρουῖν ἐνὶ ἐκάστῳ τόπῳ τοῦ μνημείου καθαρῶς καὶ ἀπτῶτως τὴν μελωδίαν τοῦ ἄσματος. Σ'. Ἐπιστεγάσαι οὕτω πως τὸ μνημεῖον, ὥστε τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ αἱ πρὸς τὸ ὕψη διανοιγόμεναι θυρίδες νὰ ἀρίνωσιν ἐλευθέραν τὴν διόδον εἰς τοὺς καπνοὺς τῶν ἐν τῷ ναῷ καιομένων θυμιαμάτων, λυχνιῶν καὶ κηρῶν, καὶ ἀνανεῶσι τὸν πυκνούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν ἀέρα· καὶ Ζ' ἐν τῇ διακοσμῇ τοῦ μνημείου εὐρεῖν σύμβολα ἀμεσον ἀναφορὰν τῷ χριστιανισμῷ ἔχοντα ἐπὶ τε τῶν γλυφῶν καὶ τῶν διαφόρων τοῦ ναοῦ μερῶν, ὧν ἐκάστου ὄρισμένη ἦν ἡ ἀλληγορία. Οὕτω ἡ ἐκκλησία κυρίως ἐστὶν ἐνθα ἡ μυστικὴ ζωοθυσιὰ γίνεται, καὶ τὰ ἐνδον τοῦ σπηλαίου ἐνθα ὁ τάφος κεῖται ἀντ' αὐτοῦ, ἐνδον τοῦ ἱερατείου. Ἡ δὲ κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου, ἢ μεταθέσις ἐστὶ τοῦ σταυροῦ, οἱ πύργοι δὲ τὰ σημεῖα. Ἡ ἀγία τράπεζα ἐστὶν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς, ἐν ἧ ἐτέθη ὁ Χριστός. . . . ἐστὶ δὲ καὶ θρόνος Θεοῦ ἢ αὐτῆ· ἐπίσης δὲ ἐμφαίνει τὴν ποτὴ πρὸ τῶν ἀποστόλων στηθεῖσαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ τράπεζαν τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Τὸ βῆμα ἐστὶν ὑπόβαθρος τόπος καὶ θρόνος, ἐν ᾧ ὁ παμβασιλεὺς Χριστὸς προκάζεται μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων. Κιῶνά εἰσι τὰ στήθη τὰ διαχωρίζοντα τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ναοῦ· δηλοῦσι δὲ τὸ μὲν ἐξωθεν τοῦ βήματος τὸν ναόν, ὡς καὶ τὴν εἴσοδον καὶ τὴν παράστασιν τοῦ εἰσερχομένου εἰς προσευχὴν λαοῦ, τὸ δὲ ἔσωθεν δηλοῖ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, εἰς ἃ μόνους τοῖς ἱερεῦσι καὶ

τοῖς περὶ αὐτοὺς ἐπιτρέπεται εἰσελθεῖν. Τὰ κάγκελλα ἐπίσης ἐμφαίνουν τὸν τόπον τῆς προσευχῆς, ὧν τὸ μὲν ἐξωθεν μέρος σημαίνει τὴν εἴσοδον τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ ἔσωθεν ὁμοίως τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· ἐγένοντο δὲ κατὰ μίμησιν τοῦ ἀγίου μνήματος, ἐνθα ὑπῆρχον κάγκελλα χαλκᾶ, διὰ τὸ μηδένα εἰσεῖναι ἐν αὐτῷ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν. Ὁ ἄμβων ἐμφαίνει τὸ σχῆμα τοῦ λίθου τοῦ ἀγίου μνήματος. Ἡ προσκομιδὴ ἢ γινομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ἐμφαίνει τὸν τοῦ Κρανίου τόπον. Ταῦτα ἀπεσπάσαμεν ἐν ἐπιτομῇ ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κων/πόλεως, ὅπως καταστήσωμεν ἐπὶ πλέον ἐκδηλον, ὅποια παρὰ τῶν ἀρχιτεκτονούντων κατεβλήθη προσπάθεια πρὸς κατόρθωσιν καὶ τῶν δεδομένων τούτων προτάσεων τοῦ περὶ κατασκευῆς τύπου χριστιανικοῦ ναοῦ προβλήματος.

Ἢδη ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἵνα ἐπιστημονικῶς καὶ κατ' ἀρχιτεκτονικὴν ἀνάγνωσιν διερευνήσωμεν τὰς προτάσεις ταύτας καὶ προσπαθῶμεν ὅπως προσεγγίσωμεν, ἐὰν μὴ ὀλοτελῶς ἐφικώμεθα, εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες πρὸς συναρμογὴν τῆς κυκλικῆς· διότι ὀφείλομεν ἀπὸ τούτου εἰπεῖν, ὅτι πρῶτον πλαστὴν παρὰ βυζαντινοῖς διάγραμμα ἦν τὸ τῶν κυκλικῶν ναῶν συντελέσαν δὲ κυρίως εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ τοιοῦτου διαγράμματος ἡ πρώτη καὶ ἕκτη πρότασις τοῦ προβλήματος, ἧτοι ἀρμολογοῦναι διάγραμμα ὥστε τῷ ἐν αὐτῷ εἰσερχομένῳ πιστῷ καθιστᾶναι ὀρατὰ πάντα τὰ τελούμενα, καὶ ἐπιστεγάσαι οὕτω πως τὸ μνημεῖον, ὥστε τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ αἱ πρὸς τὸ ὕψη διανοιγόμεναι θυρίδες νὰ ἀρίνωσιν ἐλευθέραν τὴν διόδον εἰς τοὺς καπνοὺς τῶν ἐν τῷ ναῷ καιομένων θυμιαμάτων, λυχνιῶν καὶ κηρῶν καὶ ἀνανεῶσι τὸν πυκνούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν ἀέρα. Πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προτάσεων τούτων οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες δύο εἶδη ὑποδειγμάτων εἶχον ὑπ' ὄψει· διὰ μὲν τὸ διάγραμμα τὸ σχῆμα τῶν θεάτρων καὶ ἀμφιθεάτρων· διὰ δὲ τὴν ἐπιστεγασιν ἢ θόλωσιν τὰς θέρμας τῶν Ῥωμαίων αυτοκρατόρων Νέρωνος, Διοκλητιανοῦ, Κωνσταντίνου καὶ ἄλλων, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ μέγα μνημεῖον, τὸ Πάνθειον. Ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην πρότασιν ἐλάχισται πρὸς ἐφαρμογὴν ἐγένοντο μεταβολαί, διότι τὸ κυκλικὸν διάγραμμα ἐξεπλήρου τὸ ζητούμενον· πλὴν πρὸς ἐπιστεγασιν αἱ τε θέρμαι καὶ τὸ Πάνθειον παρεῖχον σπουδαῖα ἄτοπα· ἦσαν δὲ ταῦτα ἐν μὲν ἐκείναις

ἢ παντελῆς ἔλλειψις θυρίδων, ἐν δὲ τούτῳ, ὅτι ὅπῃ τις μόνον κατὰ κέντρον τοῦ θόλου διηνοιγμένη ἀδύνατον καθίστα τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἕκτης προτάσεως τοῦ προβλήματος· δι' οὗ οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες, πρὶν ἐτι καταγείνωσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς κατασκευῆς τῶν πολυσυνθέτων πλινθίνων θόλων, ἐν οἷς ἐπίσοσόντων παντὸς ἄλλου ὑπερέτερησαν, κατέγειναν, ὡς ταπεινῶς ἡμεῖς κρίνομεν, εἰς τὴν κατασκευὴν ζυλίνων στεγῶν, αἵτινες ἐγένοντο κατ' ἀπομίμησιν τῶν λιθίνων θόλων καὶ ἐν αἷς εὐκόλως ἠδύναντο νὰ διανοίγωσιν ὅσας κἄν ἤθελον θυρίδας χωρὶς νὰ ποιοῦνται ἐκ τοῦ ἐπισπாலῶς τῆς δομῆσεως, ἐὰν αὐτὴ συνέκειτο ἐκ πλινθῶν, ὡς ἀναμφιδόλως συμβαίνει εἰς τοὺς πρωτοπέριως ἀναλαμβάνοντας τὴν ἐπιτέλεισιν ἔργου τινός. Συντελοῦσι δὲ εἰς τὴν κρίσιν ἡμῶν ταύτην καὶ αἱ παρὰ τῶν ἱστορικῶν παρεχόμεναι ἡμῖν πληροφορίαι περὶ τῆς καταστροφῆς ὑπὸ τοῦ πυρός τῶν πλειόνων ναῶν τῆς ἐποχῆς, διότι οὗτοι ἦσαν ζυλόστρογοι. Ἀλλὰ πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὸ περὶ θόλων καὶ τροῦλλων καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν κεφάλαιον, ὅπερ κατὰ τε ἱστορικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν μέλλομεν διεξαγαγεῖν, ἴδωμεν ἐπὶ τίνων μαθηματικῶν ἀρχῶν ἐρειδόμενοι οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐμόρφωσαν τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν διάγραμμα. Ἐνταῦθα ὑπομνήσκωμεν τοὺς ἀναγνώστῃς ἡμῶν, ὅτι, καθ' ἡμᾶς, τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τινῶν συγγραφέων τοῦ μεσαίωνος περὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τεσσάρων γαμμμάτων πρὸς σχηματισμὸν τοῦ σταυροῦ, ἐφ' οὗ ἠγείρετο ὁ τροῦλλος καὶ ὧν τὸ σχῆμα ἐκαλεῖτο γάμμαθαις ὡς παράστασις τῆς ἀγίας Τριάδος, ὁ κεντρικὸς τροῦλλος ὡς παράστασις τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑτεραι τοιαῦται ἀλληγορίαι ἢ συμβολικαὶ παραστάσεις, εἰσὶν ἀπλᾶ συμπώσεις, οὐχὶ δὲ ἀρχικοὶ σκοποὶ, ἐφ' ὧν ἐβασίσθησαν οἱ ἀρχιτέκτονες πρὸς διάπλασιν τοῦ σχεδίου αὐτῶν· διότι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν διαφόρων σχεδίων τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ, τὰ γάμματα ταῦτα μόνον ἐν τῇ εὐλαθεῖ φαντασίᾳ καὶ τῷ δικαίῳ θαυμασμῷ, ἐπὶ τῇ εὐπρεπέει τοιοῦτων μνημείων, τῶν βυζαντινῶν ἢ ἐτέρων τοῦ μεσαίωνος συγγραφέων ἀπαντῶσι· κατὰ μίμησιν δὲ ἀνεξετάστως καὶ ἀθασανίστως καὶ νεώτεροι συγγραφεῖς τὰς διηγήσεις ταύτας μετέγραψαν.

Μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἀρχαιολόγων διάφοροι κατέγειναν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κανόνος, ὅς ἴσχυσε πρὸς κατασκευὴν τοῦ διαγράμματος τῶν κυκλικῶν. Τούτων διέπρεψαν ἐπὶ ταῖς

θεωρίας αὐτῶν ἀφ' ἐνός μὲν ὁ μαρκήσιος δὲ Βογγέ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Λουδοβίκος Blanc· ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβεν ὡς ἀρχὴν θεωρίαν βασιζομένην ἐπὶ ὑποθέσεων ἀνυποστάτων, ὡς αἰκίς ἐρευνοῦμεν ταύτας ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις, ὁ δ' ἕτερος ἠρέσθη ἀβασανίστως νὰ ἐδράσῃ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν συμβόλων, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἄνω ἐλέξαμεν. Ἔτεροι πάλιν συγγραφεῖς περὶ βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς γραφάντες προὐχώρησαν ἐν τῇ ἀνεπίσει τοῦ θέματος αὐτῶν, περιλαβόντες τὰς θεωρίας ταύτας ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συγγραφῆς αὐτῶν, οἷας αὐτὰς εὔρον καὶ ἄνευ ἰδίου τινὸς σχολίου. Ὅμως μεταξὺ τῆς πλειάδος τῶν σοφῶν τούτων ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει, ἰδίως δὲ ἡ καλλιτεχνία, ὀφείλει τὴν διασάφισιν πολλῶν σκοτεινῶν σελίδων τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀνὴρ οὐ μόνον κάτοχος εὐρυτάτων μαθηματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν γνώσεων ἀλλὰ καὶ αὐτόπτης καὶ μελετητῆς αὐτόπειρος, καθ' ὃ ἀνακαινίσας τὸν ἐπὶ τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ Σωτῆρος ἐγεγερμένον ἐν Ἱερουσαλὴμ τρούλλον, ὁ ἀρχιτέκτων κ. Χρῆστος Μῶς, πρῶτος ἠρέυνησε κατ' ἐπιστημονικὴν ἀποψιν τὴν διαγραφὴν τοῦ κανόνος τοῦ διαγράμματος τῆς κυκλικῆς καὶ περιήλθεν εἰς τὰ ἐφεξῆς συμπεράσματα, ἃ ἐκθέτομεν ἐνταῦθα ἐπιστημονικῶς καὶ ἄνευ τῶν συνειρομένων αὐτοῖς λογιστικῶν καὶ γεωμετρικῶν ἀποδείξεων.

Ὁ κ. Μῶς παρετήρησεν, ἀφοῦ καὶ χρονογράφος πολλοὺς Λατίνους τε καὶ Ἕλληνας ἀνιρεύνησεν, ὅτι ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κυκλικῶν παρὰ βυζαντινοῖς ἴσχυεν ὁ αὐτὸς κανὼν ὁ ἰσχύων καὶ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος τῶν ἔθνηκων ναῶν, ἰδίως δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅθεν λαβὼν ὡς βάσιν τὰ παρ' Ἑλλήνων ἀναφερόμενα περὶ τοῦ λεγομένου ὁμφαλοῦ, ὅς ἐκειτο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ καὶ ὃν ἐδόξαζον ὡς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς γῆς, συμπεραίνει, ὅτι ἡ δόξα αὕτη μετεβίβασθη καὶ τοῖς βυζαντινοῖς, οἵτινες, ὡς πολλοὶ τῶν περιηγητῶν ἀναφέρουσιν, ὠρίζον πάντοτε ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν σημείον τι, ὃ ἀπεκάλουν κέντρον τῆς γῆς· τοιοῦτον δὲ σημείον ἐκεῖτο ἐν τῷ ναῷ τοῦ παναγίου Τάφου, ἐνθα κατὰ τὸ ἔτος 1808 ἐτίθη κιονίσκος τις. Τὸ δὲ σημεῖον τοῦτο, τὸ παρὰ τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν καλούμενον κέντρον τῆς γῆς, ἐκλήθη παρὰ τῶν Σταυροφόρων ὁ διαθίτης (compas). Ὅθεν, ἐὰν τὸ κέντρον τοῦτο συνδυασθῇ πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ κυκλικοῦ ναοῦ ἢ τῆς κυκλικῆς, περιαγόμεθα εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας

ἐξηγήσεις· ὅτι τὸ διάγραμμα τῆς κυκλικῆς καὶ ἰδίως τὸ τοῦ ναοῦ τοῦ παναγίου Τάφου παράγεται ἐκ τῆς διασταυρώσεως δύο ὀρθογωνίων τριγώνων, ὧν αἱ μὲν κορυφαὶ ὀρίζουσι τὸν ἐξωτερικὸν κύκλον τῆς στοᾶς, αἱ δὲ διασταυρώσεις τὸν ἐσωτερικὸν κύκλον τῆς κυκλικῆς. Αἱ αὐταὶ παρατηρήσεις γινόμεναι ἐπὶ ἑτέρου ἐν Ἱερουσαλὴμ τεμένους ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ διάγραμμα αὐτοῦ παράγεται πρῶτον μὲν ἐκ δύο τετραγώνων ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κύκλῳ τῆς κυκλικῆς, καὶ ὧν αἱ προεκτεινόμεναι πλευραὶ διὰ τῶν διασταυρώσεων αὐτῶν ὀρίζουσι τὸ κανονικὸν ὀκτάγωνον, εἰς ὃ λήγει ἡ ἐγγυτέρα παράπλευρος στοᾶ· δεύτερον δὲ, αἱ πλευραὶ τοῦ πρώτου πολυγώνου προεκτεινόμεναι ὀρίζουσι δύο ἕτερα τετράγωνα ἐγγεγραμμένα ἐν περιφερείᾳ· τὸ δ' ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ ὀκτάγωνον παράλληλον τῷ πρώτῳ σχηματίζει τὴν δευτέραν παράλληλον στοᾶν. Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀναφέρων ὁ σοφὸς ἐρευνητῆς καὶ ἐν διαφόροις κυκλικαῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐν σημειώσει ἰδιογράφῳ πρὸς ἀνάμνησιν κατέλιπέ μοι, εὔρεν ὁμοίως ἐχούσας. Ταῦτά δὲ καὶ ἐμὴ συνήγαγον ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου ἐν τῇ κυκλικῇ Σεργίου καὶ Βάχχου καὶ ἐν ἑτέροις ὁμοίοις ναοῖς.

Ἰδοὺ λοιπὸν δι' ὁποῖων συνθηκῶν οἱ τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰῶνος ἀρχιτέκτονες ἐν Ἀνατολῇ περιήλθον εἰς τὴν λύσιν ἀπασῶν τούτων τῶν προτάσεων τοῦ πολυπλόκου προβλήματος, ὅπερ προὐκάλεσεν ἡ κατασκευὴ ἰδίου τύπου χριστιανικοῦ ναοῦ. Ἐκ τούτων δὲ συνάγομεν, ὅτι πρῶτοι ναοί, οἵτινες ἠγέρθησαν μετὰ τὰς βασιλικὰς ἦσαν αἱ κυκλικαί. Τοιαῦτα κτίσματα, ὡς ἐν τοῖς ἄνω εἵπομεν, καὶ ἐπὶ τοῦ Μ. ἐπὶ Κωνσταντίνου ὑπῆρχον, ὡς τὸ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου ἐγεγρῆν ἐν Ρώμῃ βαπτιστήριον τῆς ἁγίας Κωνσταντίας καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις τῆς Ἀραστάσεως, ἀμφότερα ἀπομίμησις ἀρχαιτέρων τυγχάνοντα, οἷον ναῶν, λουτρῶν ἢ ἀγορῶν, ὡς ἡ τοῦ Νοκῆρα καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Σελίου ὄρους ἐν Ρώμῃ. Ὡσαύτως πισταὶ ἀντιγραφαὶ αἰθουσῶν λουτρῶν, ὡς ἐκ τοῦ διαγράμματος δηλοῦται, εἰσὶν αἱ ἀπλαὶ κυκλικαί, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου Μαρκελίου καὶ ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ, κυκλικαὶ ἐγεγρῆσαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος.

Π. Δ. ΚΟΥΠΠΑΣ

Σημ. Ἀρχ. Ἐπιερ. — Δὲν ἀνευρέθη ἡ συνέχεια τοῦ ἄρθρου τοῦ σκληρῶς καὶ αἰφνιδίως ἀφ' ἡμῶν μεταστάτης μακαρίτου συναδελφου.

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΔΕΞΑΜΕΝΩΝ

Ἐγραψα τὴν μελέτην ταύτην, ἀφοῦ συνέλεξα καὶ διέταξα πολλῶν σοφῶν περιηγητῶν παρατηρήσεις, καὶ εἰς ταύτας προσέθηκα ὅτι κατὰ τὴν πολυχρόνιον τῆς ἐπιστήμης μου ἀσκησιν ἠδυνήθην νὰ μάθω ἀφ' ἐνός μὲν παρὰ τῶν τεχνιτῶν τῶν πρακτικῶς μὲν κατασκευάζοντων δεξαμενάς, διὰ παραδόσεως ὅμως ἐχόντων τὴν τῶν βυζαντινῶν μέθοδον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξ ἰδίας σπουδῆς ἐπὶ τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπιμεληθεὶς συγχρόνως νὰ ἐκκαθαρίσω ἐν τῇ διατάξει μου ὅ, τι περιττὸν ἐν ταῖς ἀφηγήσεσι τῶν παρ' ἡμῖν τεχνιτῶν εὔρον, καὶ νὰ περιλάβω ὅ, τι σύμφωνον καὶ ἐπιμαρτυρούμενον ἐν αὐτοῖς τοῖς κτίσμασιν εἶδον. Τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶναι μὲν ὅλος ἄγνωστον, ἀλλ' ὡς ἀφορῶν τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην, κατέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ πλεονέκτημα ὑπὸ πολλὰς νὰ παρίσταται φάσεις.

Αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βυζαντιναὶ δεξαμεναὶ διαίρουσιν εἰς δύο εἶδη· εἰς δεξαμενάς δεχομένας ὕδατα μετοχτευόμενα δι' ὑδραγωγῶν καὶ εἰς δεξαμενάς δεχομένας ὕδατα βροχῆς.

Ἡ κατασκευὴ ἀμφοτέρων ἦν ἡ αὐτὴ· διέφερον δὲ ἀλλήλαις, καθότι εἰς μὲν τὰς πρώτας, ἕνεκα τῆς ἐξόχου βαρύτητος τοῦ ἀποθηκευομένου ὕδατος ἐφηρμοζόντο οἱ προσήκοντες δι' ἰσχυρὰν θεμελίωσιν ὄροι, εἰς δὲ τὰς δευτέρας προσεγίνοντο εὐφυεῖς τινες ἐπινοήσεις πρὸς πρόληψιν τῆς σήψεως τοῦ βροχίνου ὕδατος, τὸ ὅποιον ὄφειλε νὰ μὲνη ἐν αὐταῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον.

Ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματείας, χάριν συντομίας, ἀπέφυγον νὰ διερευνήσω καὶ εἰδικῶς περιγράψω τὰς γνωστὰς ἐν Βυζαντίῳ ἢ ἀλλαχοῦ τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας δεξαμενάς, περὶ ὧν πολλοὶ μέχρι τοῦδε μετὰ λεπτομερείας ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἀνεφέρων, ὡς καὶ νὰ συντάξω ἱστορικὴν τινα περὶ αὐτῶν ἀφήγησιν, κρίνας σκόπιμον καὶ λυσιτελεῖς νὰ παραθέσω γενικὴν τινα μόνον ἐκθεσιν περὶ τῆς μεθόδου, ἣν οἱ βυζαντινοὶ μετεχειρίζοντο πρὸς κατασκευὴν τῶν δεξαμενῶν αὐτῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν ὑλῶν, ὧν ἐποιοῦντο χρῆσιν

καὶ τῆς προσκευασίας, ἧς ἡ ἐπισταμένη φροντισ παραίχε τὴν ὑπεροχὴν ἐν γένει εἰς τὰ τῶν βυζαντινῶν κτίσματα.

Ἡ κατασκευὴ τῶν δεξαμενῶν παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἔσχε τὴν ἀκόλουθον ἰδιάζουσαν μέθοδον πρὸς τὴν διάταξιν τῶν χρησιμοποιουμένων ὑλῶν καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν, ἣν ἐκτιθέμενος ἐνταῦθα ὀφείλω ν' ἀναφέρω ὡσαύτως, ὅτι σὺν πολλοῖς ἄλλοις παρὰ τῶν βυζαντινῶν τεκτονικοῖς διδάγμασι καὶ αὕτη μέχρι πρό ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν διατηρηθεῖσα διὰ παραδόσεως ἐφηρμοζέτο μετ' ἐπιτυχίας ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὡς δὲ μὴ ὄφειλε, παντελῶς ἐγκατελείφθη, ἀφ' οὗτοῦ ἡ πρόσκαιρος καὶ ἐλαττωματικὴ χοῆσις τοῦ ἀδεξίως ἐφαρμοζομένου γαλλικοῦ ἢ ἀγγλικοῦ σιμέντου, τοῦ ἄλλως τε πάνυ ἀναρμόστου εἰς τοιαῦτα κτίσματα, ὑπερίσχυσε τοῦ στερεοῦ καὶ διαρκοῦς τῆς βυζαντινῆς τέχνης τρόπου.

Ὅτε λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ κατασκευάσωσιν οἱ βυζαντινοὶ δεξαμενὴν, τὸ πρῶτον ἀνῶρυτον τὴν γῆν μέχρι στερεοῦ ἐδάφους· ὡς τοιοῦτον δ' ἐδαφος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπαντᾷ μόνον τὸ ἀργιλῶδες χῶμα ἢ ὁ θρυμματίτης βράχος, ὁ κοινῶς καλεῖται καλούμενος, ὅστις ὅπου δὲν προσβάλληται ἀπὸ τοῦ φωτός ἀλλὰ κρύπτηται ὑπὸ τὰ θεμέλια τῶν οἰκοδομῶν δύναται νὰ καταλεθῇ μεταξύ τῶν ἰσχυροτάτων βάσεων. Μετὰ τὴν ἀνόρυξιν καὶ ἰσοπέδωσιν τοῦ βυθοῦ ἔστρωνον ἐπ' αὐτοῦ ἰσόπεδον στρώμα συγκείμενον ἐκ ξηρῶν τιτανούχων κυανῶν λίθων, οἱ οἱ ἐκ τῶν ὑπερείων τῶν κοιλάδων τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ τοῦ Βοσπόρου ἀποτεμνόμενοι, ἢ ἐκ πωρίτου λίθου, ὅστις καὶ προτιμᾶτο διὰ τὰς διαστάσεις καὶ τὴν στερεότητα αὐτοῦ, μέχρι πάχους ἐνός βασιλικοῦ πήχεως ἤτοι 0,75 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Τὸ στρώμα τοῦτο ἐπέζον διὰ τῆς βαρείας (demoiselle) μέχρις ἐντελοῦς συμπυκνώσεως, ἤτοι μέχρις οὗτο πληρωθῶσιν ἅπαντα τὰ μεταξύ τῶν λίθων κενὰ πρὸς ἀποσθήσιν πάσης ὑφέσεως ἐν τῷ στρώματι κατὰ τὴν δι' ὕδατος πλήρωσιν τῆς δεξαμενῆς. Ἐπὶ τοῦ στρώματος τούτου ἔθετον τετραγώνους

δοκούς εκ ξύλου δρυός, ὧν ἐκάστη πλευρὰ εἶχεν ἐπὶ δακτύλων πλάτος, συμμορφούμενοι ἐν τῇ στρώσει τῶν δοκῶν τούτων τῷ τῆς δεξαμενῆς διαγράμματι, τουτέστιν οὐ μόνον κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐξωτοίχων στρωμάτων ταύτας, ἀλλ' ἀκόμη ἀντιστοιχῶς τῇ διεύθυνσει τῶν διαφόρων ἀφίδων τῶν συνεισθεσίων τοὺς στίχους τῶν ὀρθομένων κίωνων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο οἱ γενετήρες τῶν στεγαζόντων θόλων. Τὰ διάκενα τὰ σχηματιζόμενα ἐκ τοῦ πάχους τῶν στρωνηνυμένων δοκῶν ἐπληροῦντο δι' ἀσβεστοτοίχου ἐκ κυανοῦ πάλιν λίθου, οὗ τινος ἡ ἀμμοκονία συνέκειτο ἐκ ποταμίας ἄμμου καὶ παχείας τιτάνου. Εἶτα, ἐπὶ τῶν δοκῶν τούτων ἐθετο ἐν ἀποστάσει ἡμίσεως πηχέως ἀπ' ἀλλήλων καὶ καθέτως ἐν εἶδει δικτύου ἰσοπαχεῖς ἐτέρας δοκούς συνεχόμενας ταῖς πρώταις, ὧν τὰ διάκενα ἐπληροῦντο ὡσαύτως δι' ἀσβεστοτοίχου. Κατὰ δὲ τὰ ὅρια τῆς δεξαμενῆς, ἐνθα ἠγειρόντο οἱ τῆς περιβολῆς τοίχοι, ἐνεκα τοῦ πλάτους αὐτῶν, ἠπλοῦτο διπλοῦς στίχος δοκῶν, αἵτινες συνεῖχοντο πρὸς στερεὴν συγκράτησιν διὰ τμημάτων ξύλων δρυός.

Ἐπὶ τοιοῦτον λοιπὸν τεκνητοῦ μὲν ἄλλα στερεωτάτου ἐδάφους ὕψονον τότε καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δεξαμενῆς πηχυαίον τὸ ὕψος τοίχον συγκείμενον ἐπίσης ἐκ τιτανούχου κυανοῦ λίθου μετ' ἀμμοκονίας συγκεκριμένην, ὡς εἰπερ ἐπέκλυτον ἢ δι' ἀπλῆς ἀμμοκονίας ἢ διὰ μίγματος πλινθοκόνεως, πάχους ἕως τριῶν δακτύλων, ἰσοπεδοῦντες καὶ στιλπνοῦντες τὴν ἐπιφάνειαν μέχρις ἐντελοῦς ἀποσφυγίσεως πάσης ὑγρότητος. Τὸ δὲ τέλειον τῆς τοιαύτης ἐργασίας διεκρίνετο, ὅτε οὐδὲν ἴχνος ἰδρωτὸς ἐξεχύνετο ἐπὶ τῆς ἐπιφάνειας τοῦ τοίχου· ἐπιτηδεύετο δὲ ἡ τοιαύτη στιλπνωσις δι' ἐπαναληπτικῆς προστριβῆς τοῦ κεραμωτοῦ παρὰ τῶν ἐργατῶν, οὐχὶ ἄπαξ, ἀλλ' ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας κατὰ συνέχειαν ἡμέρας· κατὰ τὸν χρόνον τούτον ἀρίνοντο διαλείμματα, ἵνα ἡ ἀμμοκονία ἢ ἡ πλινθοκόνις οὐ μόνον ἐκχύσῃ τὸ ἐν τῷ βάθει αὐτῶν κρυπτόμενον ὕδωρ, ἀλλὰ φανερώσῃ καὶ τὰ ἐξ ἀτελοῦς προστριβῆς προσγιγνώμενα ῥήγματα αὐτῶν, ἃ οἱ ἐργάται ἐξήλειπον διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ἐργασίας. Ἐπὶ τῆς ἐπιφάνειας τῆς ἀμμοκονίας ταύτης ἢ τῆς πλινθοκόνεως ἐχρίετο τότε τὸ ἀδιάβροχον μίγμα, ὅπερ συνετίθετο ἐξ ἀσβέστου, ἐλαίου φυσικοῦ καὶ βάμβακος· κατεσκευάζετο δὲ καὶ ἐφηρμόζετο ὡς ἐξῆς:

Ἐλάμβανον τίτανον παχείαν, ἧτις ἀπο-

σθεννυμένη διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐπιχύσεως, ἢ ἀνέκαθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφαρμόζουσι πρὸςσκευασίαν τῆς ἀμμοκονίας, ἀπέβαινε κόνις· τὴν δὲ κόνιν ταύτην, ὅπως καταστήσωσι λεπτοτάτην, διεπέρων διὰ κοσκίνου· ἀκολουθῶν δὲ ζέοντες βάμβακα ὕψονον ἀλλεπάλληλα στρώματα τιτανοκόνεως καὶ βάμβακος δύο δακτύλων ἐκάστου τὸ πάχος μέχρις ὕψους ἡμίσεως πηχέως καὶ πηχυαίας ἐκτάσεως, ἀρίνοντες ταῦτα ἄθικτα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἵνα καταστῆ στενοτέρα ἢ συνάφεια τῶν δύο ὑλῶν· ὅτε δ' ἠγγίζεν ὁ καιρὸς τῆς χρήσεως, τότε ἡμέρας τινὰς πρότερον ἠνοίγετο ἐν μέσῳ τῆς στοιβάδας ὅπῃ καὶ ἐχέετο ἐλαίον ἐλαίας, ἢ δὲ μᾶζα ἐζυμοῦτο ἐπιμόνωσ καὶ ὁμοιομόρφως μέχρις ἐντελοῦς ἀναμίξεως πολλὰς κατὰ διαδοχὴν ἡμέρας· διότι κατὰ τὰς πρώτας ζυμώσεις τὸ ἐλαίον ἐξακολουθεῖ ἀναφαινόμενον ἐκάστοτε ἐπὶ τῆς ἐπιφάνειας τοῦ μίγματος ἅμα τῇ στάσει τῆς ἐργασίας· ἀλλὰ μετ' ἐπίμονον μάλαξιν ἐντελοῦς ἐνοῦται καὶ τὸ μίγμα ὁμογενῆς καθίσταται. Ἡ ποσότης τοῦ ἐλαίου ὠρίζετο ἐκ τῆς ἀπορροφητικῆς τῆς ζύμης δυνάμεως. Ἐν τῷ μίγματι τούτῳ συνειμειγνέτο ἐνίοτε καὶ λιθάργγρος ἐπὶ μόνῳ σκοπῷ χρωματισμοῦ. Ὁ κύριος Ἀνδρέος ἐν τῷ περὶ Κωνσταντινουπόλεως πονήματι αὐτοῦ ἀναφέρει περὶ τοῦ μίγματος τούτου ἐν σελίδι 474 ταῦτα: «Πρὸςσκευασίαν αὐτοῦ τίθενται ἑκατὸν ὀκάδες ἀσβέστου εἰς κόνιν, εἰκοσιπέντε ὀκάδες καλοῦ λινελαίου καὶ εἰκοσι δράμια βάμβακος ἐξεσμένου. Εἶτα ζυμοῦται ἢ ἀσβεστός διὰ τῶν χειρῶν ἢ τῶν ποδῶν ἐντός ξυλίνης σκάφης καὶ ἐγγέεται βαθμηδὸν ἐπ' αὐτῆς τὸ ἐλαίον καὶ ὁ βάμβαξ, μέχρις οὐ τὸ μίγμα ἀποβῆ ὁμοίον τῇ ζύμῃ τοῦ ἄρτου. Τὴν ζύμην ταύτην μερίζοντες εἰς ὄγκους μεγάλων ἄρτων φυλάττουσιν· ὅτε δὲ πρόκειται νὰ τὴν ἐφαρμόσωσι, διαλύουσιν εἰς λινελαίον μέχρις ὅτου μεταβληθῆ εἰς μίγμα, ὅπερ ἐπαλείφουσι δις καὶ τρίς κατ' ἐπαναλήψιν». Σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἀνδρέος ἀναφύρων περὶ τῆςσκευασίας ταύτης ἐξήτασε πιστῶς ὅ,τι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶδεν ἢ οἱ ἐπιστάται τῶν ὑδάτων ἐδίδαξαν αὐτόν. Ἐπειδὴ δ' αἱ πληροφορίες αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τὰς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐργασίας, ἐπόμενον εἶναι ὅτι διαφέρουσι, καθ' ὅσον τὰ μετὰ τὴν πτώσιν ἐργα δὲν ἐξετελοῦντο μετὰ τῆς αὐτῆς τέχνης καὶ τοῦ αὐτοῦ πλοῦτου ὡς τὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τούτου ἐνεκα τὸ μίγμα, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκάλυπτεν ἐπιφάνειαν χιλιῶν μῆτρων, ἐν

τοῖς ὑστερον χρόνοις περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν προσκόλλησιν πηλίνων σωλήνων ἢ τὴν ἐπιχρισιν ἰδιωτικῶν δεξαμενῶν, δι' ἣν αἰτίαν καὶ ἡ ποιότης καὶ ἡ ποσότης τῶν ἀναλογιῶν τῶν διαφόρων ὑλῶν, ἐξ ὧν συντίθεται, ἐνεκα κερδοσκοπίας ἠλλοιώθησαν (1). Ἐνόμισα δὲ καλὸν νὰ παρενέρω τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις ἐνταῦθα, διότι συνέβη πολλάκις, ἐνεκα τῆς ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ κακῆς ἀντιλήψεως ἐπωφελῶν τινῶν ἐπινοήσεων τῶν τόπων ἡμῶν, αὐταὶ μὲν νὰ ριφθῶσιν εἰς λήθην παρὰ τῶν Εὐρωπαίων, διότι διὰ τὴν κακὴν ἐφαρμογὴν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ, παρ' ἡμῖν δὲ, οἷτινες συνειθίσταμεν νὰ θαυμάζωμεν μόνον τὰ ἐξ Ἐσπερίας προερχόμενα, νὰ περιφρονησωμεν ταύτας μειδιῶντες μόνον καὶ ἀμαθεῖς χαρακτηρίζοντες τοὺς καὶ μνησθῆναι περὶ αὐτῶν ποιομένους.

Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ ἐγένετο ὡς ἀκολουθῶν. Ἀφοῦ τὸ μίγμα διὰ τῆς συνεχῆς μαλάξεως καθίστατο ὁμογενῆς καὶ μαλακόν, ὡς προέγραφα, πρὶν ἢ μεταχειρισθῆ αὐτὸ ὁ χριστής, διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ ἐχάραττε βαθείας καὶ προσκειμένας ἀλλήλαις γραμμὰς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, καθ' ἅπασαν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς δεξαμενῆς, πρὸς τὸν βυθὸν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν πλαγίων τοίχων· μετὰ ταῦτα δὲ ἐπέχριε πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην τοῦ μίγματος στρώσιν, φροντίζων ἐκάστοτε νὰ προστριβῆ τοῦτο δι' ἴσης πιέσεως καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν. Τὴν προστριβὴν ταύτην ἐξετελεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιάς κρατῶν τὴν λαβίδα τοῦ μυστηρίου, διὰ δὲ τῶν τριῶν δακτύλων τῆς ἐτέρας χειρὸς πιέζων τὴν λεπίδα αὐτοῦ, ἧτις ἦν ἐπιμηκῆς καὶ στενῆ. Ἐν τῇ πιέσει ταύτῃ ὁ χριστής προσέκλινεν ἐπιτηδεύειν τὸ σῶμα πρὸς τὴν φοράν τοῦ ἐργαλείου ἐπιταχύνων τὴν προστριβὴν καὶ εἰς μείζονα φθάνων ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ χωρὶς διὰ τοῦ βάρους αὐτοῦ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν πίεσιν. Μετὰ τὴν ἐπιχρισιν φροντὶς τοῦ χριστοῦ ἦν ἡ συγγὴ προστριβή, ἧτις ἐγένετο ἀπρακτικῶς

ὡς καὶ διὰ τὴν ἀμμοκονίαν, ἧτοι ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας καὶ μέχρις ὅτου πάσα ὑγρότης ἐκλείψῃ, μετὰ τὴν διαφορὰν μόνον, ὅτι πρὸς περάτωσιν τῆς προστριβῆς μετεχειρίζετο διὰ τὸ μίγμα τοῦτο τὴν ἐλαφρόπετραν (Pierre ponce). Διὰ τοῦ τοιοῦτου λίθου κατωρθοῦτο ἡ τελεία στιλπνωσις καὶ τὸ ἔργον ἐπερατοῦτο.

Ἡ κατασκευὴ τῶν τοίχων τῶν περιοριζόντων τὰς δεξαμενάς ἐγένετο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ὡς ἐξῆς· ἡ μὲν πρόσσις κατεσκευάζετο κατὰ τὸ λεγόμενον ἐμπλεκτὸν ἰσόδομον σχῆμα, ἧτοι δι' ὀριζοντείων καὶ ἰσοῦψων ἐκ λίθων ἐξεργασμένων ζωνῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων εἰς ὠρισμένα ὕψη παρενεβάλλοντο ζῶναι ἐκ πλίνθων· τὸ δὲ σῶμα τοῦ τοίχου, τὸ ἐνδότερον τῆς τοιαύτης προσόψεως, ἐπληροῦτο δι' ὀγκωδῶν λίθων, καλῶς συμπεπλεγμένων καὶ ἐμβεβλημένων εἰς ἄφθονον ἀμμοκονίας στρώμα, οὗ ἡ πύκνωσις καὶ ζήρανσις καθίστατο τοὺς τοίχους τούτους ἀδιασπάστους.

Οἱ στεγαζόντες τὰς δεξαμενάς θόλοι ἦσαν ἐν γένει σφαιρικοί· εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν τοιοῦτων θόλων παρατηρεῖται, ὅτι, ἐναντίον τοῦ παρ' ἡμῖν ὑφισταμένου συστήματος, καθ' ὃ αἱ μὲν σειραὶ τῶν πλίνθων τίθενται εἰς ὀριζοντίους κύκλους, αἱ δ' ἐπιφάνειαι αὐτῶν κατὰ τμημάτα ἀνεστραμμένα πρὸς κάθετον ἀξονα κώνου, οἱ βυζαντινοί, ἀντὶ νὰ συνδιευθύνωσι πρὸς τὸ κέντρον τὰς τομικωνικὰς ἐπιφάνειας τῶν σειρῶν, ἐξησθένουν μάλιστα τὴν κλίσιν τῶν γενετειρῶν καὶ τοιοῦτω τρόπῳ ἠύξανον τὴν συγκράτησιν.

Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς ἐργασίας ὁ πλινθοδόμος πρὸς τὰ ὑψώματα ἐνίοτε, ἐνθα ἡ ἐσοψὶς προσομοιοῦται ὀριζοντείῳ ἐπιπέδῳ, παρεξέρχεται τοῦ ὀρίου καὶ ἀντικαθίστησι τὴν κυκλικὴν καμπύλην διὰ τεθλασμένης γραμμῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὀρίου μιν ἀντὶ μεγάλων πλίνθων, ἐθετο πλινθίδια εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ὑπολειφθέντος μέρους πρὸς ἀποφυγὴν ὀλισθήσεως.

Ἡ παρεκτροπὴ αὕτη ἀπαντᾷ εἰς δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει δεξαμενάς, ὧν ἡ μὲν κεῖται παρὰ τῇ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἢ δ' ἐτέρα παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἴπποδρόμου.

Περὶ ἀστέγων δεξαμενῶν.

Ἡ κατασκευὴ τῶν δεξαμενῶν τούτων ἐγένετο καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ τῶν ἐστεγασμένων, διέφερε δὲ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος ὡς καὶ τὸν

(1) Τὸ ἐν σελ. 419 ἀναφερόμενον ἀνέκδοτον τοῦ Andreossy μαρτυρεῖ τὸ κερδοσκοπικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Τῷ διηγήθῃ ὁ κ. Ruffin, Γάλλος ἐπιτετραμμένος διαμείνας ἐν τῷ Ἐπταφυργίῳ, ὅτι ἐρωτήσας τὸν ἀρχιεπίσκοπον (κάλφρον) τὸν ἐπισκευάζοντα τὴν ξυλίνην τοῦ διοικητοῦ κατοικίαν, διατί, ἐνῶ τόσοι λίθοι κεῖνται αὐτόθι, δὲν κατεσκεύαζεν αὐτὴν λιθίνην, ἔλαβεν ἀπάντησιν τὸν συνῆθη ἐν Ἀνατολῇ συλλογισμόν· «Ἐὰν ἡ οἰκοδομὴ γείνη καλὴ καὶ στερεά, δὲν θὰ προσκληθῶμεν καὶ πάλιν».

σκοπόν· διότι τούτων μὲν ἡ ἔκτασις κατεῖχεν ἐπιφάνειαν πολλῶ μείζονα, σκοπὸς δὲ ἦν ἡ ἐν αὐταῖς κατακάθις τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐκ τῶν τόπων, ἀφ' ὧν ἐφθάνεν, οὐ μόνον περιεῖχεν ἀλλὰ καὶ συμπαρέσυρε κατὰ τὸν δρόμον αὐτοῦ ποικίλας οὐσίας, αἱ ὁποῖαι, πρὶν μετοχευθῆ τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς θολωταῖς δεξαμεναῖς, ἀφ' ὧν διενέμετο, κατεκλήθητο εἰς τὰς ἀστεγούς. Διὰ τοῦτο καὶ αὗται κείνται πάντοτε ὑψηλότερον τῶν θολωτῶν. Ἀναμφιβόλως δ' ἐστίν, ὅτι αὗται ἐκαθαρίζοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ τῆς σωρευομένης ἰλύος· ἀλλ' ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἢ ἡ ἀποθήκευσις τῶν ὑδάτων δὲν ἐκρίνετο πλέον τόσον ἀναγκαῖα, ἢ ἀμερμνησίᾳ κατέλαθε τοὺς φροντίζοντας καὶ πολλὰ τῶν θολωτῶν δεξαμενῶν παρημελήθησαν, στερηθεῖσαι τῆς τέως αὐτῶν χρήσεως, ἀπασαὶ δ' αἱ ἀστεγεῖς ἐγκατελείφθησαν, χρησιμεύουσαι σήμερον, ἐνεκα τῆς ἐν τῷ βυθῷ αὐτῶν ἰλύος, πρὸς φυτεῖαν λαχάνων· δι' ἃ καὶ *Τσοκκοῦρ-βουστάνια* (λακκάδεις κῆποι) ἐκλήθησαν.

Περὶ ἰδιωτικῶν δεξαμενῶν.

Ἐπειδὴ αἱ πρὸς ὑδρευσιν τῆς πόλεως μεγάλαι τοῦ κράτους δεξαμεναί, ὧν τὴν ἐξοχὴν ἐργασίαν καὶ τὸ μέγεθος τοσοῦτον θαυμάζομεν σήμερον, δὲν ἐπῆρκον εἰς ἐκπλήρωσιν ἐντελῆ τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων, οὗτοι ἐκτιμῶντες τὰς ἐκ τῆς ἀρθότου χρήσεως τοῦ ὕδατος ὠφελείας, κατέβαλλον πᾶσαν φροντίδα, ἵνα μὴ μᾶτην τοῦτο ἀπόλληται, καὶ κατέγειναν ἐπίσης εἰς ἀναζήτησιν μέσων πρὸς ἀποταμίευσιν τοῦ ὕδατος τῶν βροχῶν. Διὸ ἐν ἐκάστη ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, ἐν ἐκάστῳ ναφ, μονῇ, λουτρῷ καὶ ἐτέρῳ δημοσίῳ κτιρίῳ κατασκευάζοντο καὶ μικραὶ δεξαμεναί, αἵτινες δὲν διέφερον τῆς κατασκευῆς τῶν ἐτέρων εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς διαστάσεις. Αἱ δεξαμεναὶ αὗται ὡς ἐπὶ πλείστον ἐκτίζοντο ὑπόγειοι, ἴσως δι' οικονομίαν τόπου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἰσόγειοι, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ ναφ τοῦ Σωτῆρος τῆς Χώρας ἢ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ οἴκου Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου ἢ ὀπισθεν κρηνῶν τινῶν βυζαντινῶν, ὧν ἡ γοῆσις διατηρήθη μέχρι σήμερον. Ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ταύταις, ἐπειδὴ ἀπεθηκεύετο βρόχινον ὕδωρ, εὐὴ ἡ πολυχρόνιος ἐν αὐταῖς διαμονὴ προεκάλει σῆψιν, οἱ βυζαντινοὶ πρὸς ἀποφυγὴν ὄρωττον συνήθως πρὸς μίαν τῶν θεμελιῶν πλευρῶν φρέαρ, μέχρις οὗ ἐφθάνον εἰς στρώμα ὕδατος· αἱ δὲ διὰ τοῦ πάχους τοῦ τοίχου διασταλάξεις τοῦ φρεατίνου ὕδατος

ἀπεκάλυον τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ βροχίνου· ἐστὶ δ' ὅτε ἀντὶ φρεατίνου μετεχειρίζοντο καὶ ἕτερα ὑπόγεια ὕδατα, ἄτινα τυχόν διήρχοντο παρὰ τὸ ἕδαφος, ἐφ' οὗ ὠκοδόμουν τὴν δεξαμενὴν, καὶ ἄτινα διὰ τὰς ἀλατούχους αὐτῶν οὐσίας δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιήσωσι διὰ πόσιν. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ τοιοῦτον μέσον ἀπέλειπε, ἀνემίγνυον ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ταύταις τὸ βρόχινον ὕδωρ μετὰ τοῦ ἐκ τῶν μεγάλων δεξαμενῶν προερχομένου, ὅπερ οἱ τότε ἰδιοκτῆται, ὡς καὶ σήμερον ἐτι, ἠγόραζον κυροῦντες τὴν ἀγορὰν δι' ἐπισήμου ἐγγράφου ἰδιοκτησίας, ἐν ᾧ ἀνεφέρετο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐδικαιούτο νὰ λαμβάνῃ ὁ ἀγοράσας.

Περὶ τῶν χρησιμευουσῶν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν δεξαμενῶν ὕλων.

Αἱ πρὸς κατασκευὴν τῶν δεξαμενῶν χρησιμεύουσαι ὕλαι ἦσαν οἱ λίθοι, αἱ πλίνθοι, ἡ τίτανος, ἡ ἄμμος, ἡ κεραμόκονις, τὰ μάγμαρα, οἱ γρανίται, ἡ δρυς ἢ ἡ κασταλέα, τὸ ἔλαιον, ὁ βᾶμβαξ καὶ τὸ λίνον.

Τὰ χρησιμεύοντα εἶδη τῶν λίθων πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἕδαφους καὶ ἀνέγερσιν τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου ἦσαν ἡ οἱ κυανοὶ τιτανοῦχοι ἢ οἱ πωρίται τιτανοῦχοι, ἀμρότεροι ἀποσπώμενοι ἐκ τῶν λατομείων τοῦ Βυζαντίου τῶν κειμένων παρὰ τὰς ἀκτᾶς τοῦ Εὐξείνου καὶ Βοσπόρου ἢ ἐν ταῖς περιχλειούσαις τὸ βάθος τοῦ Κερατίου κόλπου κοιλᾶσιν ἢ ταῖς πρὸ τοῦ Ἐπταφυργίου ἐκτεινομένας. Μάγμαρα ἐν ταῖς δεξαμεναῖς μετεχειρίζοντο μόνον διὰ κίονας ἢ διὰ στρώσεις, ταῦτα δὲ μετέφερον κυρίως ἐκ Προικοννήσου, πολλάκις ὁμοῦς διέθετον ἐτοιμοὺς κίονας, οὗς ἀπέσπων ἐξ ἠρειπωμένων οἰκοδομῶν ἀδιαφοροῦντες τῷ ποικιλομόρφῳ αὐτῶν καὶ τούτους ἠνώρθουν ὡς βάσεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης τῶν θολωτῶν δεξαμενῶν. Παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ δεξαμεναί, ἐν αἷς τοιαύτη ποικιλία ἀπαντᾷ, εἰσὶν ἔργα τῶν μεταγενεστέρων τῆς αυτοκρατορίας χρόνων, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐνεκα τῶν ἰσχυρῶν μέσων, ἃ διέθετον, καὶ ὕλη ἀφθονος ὑπῆρχε καὶ οὐδεμία προσεγίνετο ἀνάγκη, ἵνα, διὰ δεξαμενάς, ὧν τὸ ἔνδον ἦν ἀφανές, ἀνεγείρωσι πολυτελεῖς κίονας, ὧν ἡ γοῆσις οὐ μόνον ὑπὸ τῆς τέχνης καταδικάζεται, ὡς ὑποκειμένων τῶν κοσμημάτων αὐτῶν εἰς τὴν

ἐκ τοῦ ὕδατος φθορὰν, ἢ τοὶ εἰς τὴν προστριβὴν καὶ εἰς τὴν ὑγρασίαν, ἀλλ' ἠδύναντο πρὸς τούτοις νὰ χρησιμεύσωσιν ἀλλαγῶν εἰς ἐπιφανέστερα μνημεῖα, ἐφ' ὧν ἀπ' ἐναντίας ἐπικρατεῖ, ὡς βλέπομεν, καὶ διάφορος ῥυθμὸς καὶ ἀπλουστερα ἐπικόσμησις. Δι' ὁμοίας αἰτίας δὲν εἶναι καταδικάσιμοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι, ἐὰν ἐχρησιμοποίησαν δι' οἰκονομίαν τοὺς τῆδε κάκεισε ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν ἀρχαίων μνημείων κειμένους κίονας καὶ ἠνώρθωσαν τούτους πρὸς ὑποστήριξιν τῶν στοῶν τῶν δεξαμενῶν, διότι ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτοις τόποις οὐδέποτε ἤλπιζον, ὅτι μετὰ αἰῶνας, ἐνεκα τῆς ἀχρηστίας αὐτῶν, ἐμελλε νὰ διεσδώσῃ ὁ τοῦ περιγητοῦ ἐπικριτικός ὀφθαλμὸς, ὅπως ἐπικρίνη ὅ,τι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἂν ἐτύγχανεν ἐπιστήμων, ἠδύναντο εἰς ὁμοίας περιπτώσεις νὰ πράξῃ.

Αἱ πλίνθοι, ἃς οἱ βυζαντινοὶ μετεχειρίζοντο διὰ τὰς δεξαμενάς αὐτῶν, εἰσὶ διάφοροι κατὰ τὸ μέγεθος, πλὴν ἅπασαι ἰσόπλευροι καὶ τετράγωνοι. Αἱ πλευραὶ αὐτῶν διαφέρουσι κατὰ τὸ μέγεθος ἀπὸ 0.27 μέχρι 37 ἑκατοστῶν καὶ πλέον ἐνίοτε. Ἡ ζύμη αὐτῶν ἐστὶν ὁμογενής, λεπτή, συμπαγὴς καὶ ἄνευ κουρμάτων. Τὸ χρῶμα ἐρυθρὸν καὶ σπινθηρίζον· ἐνίοτε δὲ διὰ τὴν πολλὴν καυσὴν ἰώδες. Τὸ βάθος αὐτῶν ἐξαιρετικόν· ὡς δὲ φαίνεται, περιέχουσι μεγάλην ποσότητα ὀξειδίου σιδήρου, ὅπερ ἢ ἐν αὐτῇ τῇ ἀργίλῳ ὑπῆρχεν, ἢ προσετίθετο ἐν τῇ ζυμῶσι τῆς ἰλύος τῶν πλίνθων. Ἐπὶ πλέον εἰσὶ λίαν σκληραὶ, ἢ δὲ διάρρηξις αὐτῶν εὐθύγραμμος. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας φέρουσι αὐλακὰς κατὰ τὴν φορὰν τῶν πλευρῶν αὐτῶν ὡς καὶ διαγωνίως κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος Χ, τοῦτο δὲ πρὸς εὐχερέστεραν συγκόλλησιν μετὰ τοῦ κεραμοῦ ἢ τῆς ἄμμοκονίας. Πολλάκις ὑπάρχουσιν ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαί, μονογράμματα, συμβολικὰ σημεῖα καὶ ἱεραὶ ῥήσεις· ἄλλοτε δὲ, ὡς τινες γνωματεύουσι, χρονολογίας ἰνδικτιῶνος. Τὸ περὶ πλίνθων θέμα δεόμενον εὐρυτέρας καὶ ἐιδικῆς μελέτης ἀναβάλλω εἰς ἕτεραν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐκτενέστερον πραγματευθῶ.

Ἐν τῇ ἐγέρσει τῶν τοίχων οἱ βυζαντινοὶ ὅτε μὲν μετεχειρίζοντο τὴν ἄμμοκονίαν, ἢν παρεσκευάζον ὡς καὶ ἡμεῖς σήμερον, ὅτε δὲ τὸ κεραμοῦ ἢ τὴν πλινθόκονιν.

Τὸ κεραμοῦ συντίθετο ἐκ παλαιῶν κερμάτων, ἀρμολιῶν κεκαυμένων, συντριβομένων εἰς μέγεθος χονδρᾶς ἄμμου (gravier), ἐξ ἄμμου κοκκωτῆς, ἐξ ἀσβέστου καὶ ἐκ λίνου ἢ

τριχός. Πρὸς κατασκευὴν αὐτοῦ ἐπὶ ὄμαλῳ καὶ πεπιεσμένου χωματίνου ἕδαφους ἕκαμνον ἄλλεπαλλήλους στοιβάδας ὡς ἐξῆς· τὴν μὲν πρώτην στοιβάδα διὰ χονδρᾶς ἄμμου, τὴν δευτέραν διὰ κεραμοκόνεως, τὴν τρίτην διὰ τιτάνου ἐσθεςμένης διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀποσταλάξεως, καὶ τὴν τελευταίαν διὰ τριχός βραχείας ἀπὸ βοοδερμάτων ἐξαγομένης ἢ λίνου.

Αἱ ἀναλογίαι τῆς συνθέσεως ἦσαν αἱ ἐξῆς:

Ἄμμος χονδρᾶ	19
Κεραμόκονις	38
Ἀσβέστος	38
Θριξ ἢ λίνον	5
	100

Αἱ στοιβάδες αὗται πρὸ τῆς χρήσεως ἀνεμαλάσσοντο συνεχῶς καὶ κατὰ διαλείμματα ἡμερῶν μεταξύ τῶν διαφόρων μαλάξεων, ἵνα τὸ μίγμα καταστῇ ὁμογενέστερον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μίγμα ἀφιέμενον οὕτως ἐξηραίνετο, πρὸς νέαν ἀναμύλαξιν αὐτοῦ προσέθετον ὕδωρ. Ἄνὰ πᾶσαν ἀναμύλαξιν ἐφροντίζον ὅπως σχηματίσωσι καὶ νέας στοιβάδας, οὗτω δὲ ἐσωρευέτο ποσότης ἰκανὴ ὅπως ἐπαρκέσῃ πρὸς τὴν ὠρίζετο οἰκοδομήν. Ἡ θριξ ἢ τὸ λίνον, ὃ μετεχειρίζοντο, σκοπὸν εἶχε τὸ συμπαγὲς τοῦ μίγματος. Αἱ ὑδραυλικαὶ ιδιότητες τοῦ μίγματος τούτου εἰσὶν ἐκ πείρας γνωσταὶ παρ' ἡμῖν. Καίτοι δὲ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τοῖς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνοις καὶ ἰδίως ἐν τοῖς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν ἐγίνετο μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς, ἐν τούτοις ὁμολογητέον, ὅτι καὶ πάλιν ἐξαιρετικαὶ ἐν αὐτῷ ιδιότητες ἀνακαλύπτονται. Τὴν σήμερον, ἐνεκα τῆς παντελοῦς καταπτώσεως τῆς τέχνης καὶ τῆς περιφρονήσεως, ἣτις ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἀδιακρίτως διὰ πᾶσαν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὸ ἐν χρήσει ὑπὸ τὸ ὄνομα *corasār* γνωστὸν κεραμοῦν ἐστὶν ἀνάξιον παντὸς λόγου· διότι ἐν τῇ συνθέσει αὐτοῦ οὐδεμία λαμβάνεται πρόνοια οὔτε πρὸς ἐκλογὴν τῆς ὕλης, οὔτε πρὸς κατεργασίαν αὐτοῦ.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ περὶ τῆς χρήσεως τῶν ξύλων ἐν τῇ θεμελιώσει τῶν δεξαμενῶν καὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, καλὸν νομίζω ν' ἀναφέρω τινὰ ἐξ ὧν ὁ διάσημος καὶ σοφὸς ἀρχιτέκτων *Violet le Duc* ἐν τῷ περιωνύμῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ μεσαιωνικῆς δομικῆς ἀναφέρει. «Οἱ ξυλουργοὶ τοῦ μεσαιῶνος ἀπέφευγον, ὡς φαίνεται, τὴν χρῆσιν ὄγκωδων ξύλων καὶ κατὰ συνέπειαν παλαιῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν, κἂν ἐτι προῦκκετο περὶ ξυλουργημάτων μεγάλων δια-

στάσεων ὅτε εἶχον ἀνάγκην ὀγκώδους ξύλου, οἷον τὸ πρὸς κατασκευὴν γινώμονος λόγχης (poisson de flèche), κωδωνοστασίου ἢ ἐτέρου κτίσματος, τότε συνήθουν τέσσαρας κλάδους, ἀπαλλασσόμενοι διὰ τοῦ τρόπου τούτου συνάμα καὶ τῶν εἰς τὰς μεγάλας δοκοὺς συμβαινουσῶν ρικνώσεων (torsions). Ἰδοῦ δὲ ἡ μέθοδος αὐτῶν τῆς ὑλοτομίας ἐπὶ σπουδαίων ἐκ ξυλείας ἔργων. Ἐν πρώτοις ἐξέλεγον ἐν τῷ ὄρει τὸ ἀρμόδιον δένδρον, γυμνοῦντες τὸν κορμὸν τοῦ φλοιοῦ πρὸ τῆς ἐκκοπῆς· τετραγωνίζοντες τὸ ἐκκοπὲν διεφυλάττον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ στέγην ἐκτεθειμένην εἰς βέρυμα ἀέρος· ἡ ἐκκοπὴ ἐγίνετο κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ εἰς ὠρισμένην τοῦ χρόνου σελήνην· τοῦτο δέ, εἴτε ἀληθῆς εἴτε ψευδῆς πρόληψις ἦν, χρησιμεύει εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι μετ' ἐπιστάσεως προσείχον εἰς τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας ἐτοιμασίας. Μετὰ τὴν τελείαν αὐτῶν ἀποξηράνσιν ἐν τῷ βέρυματι τοῦ ἀέρος ἢ μετὰ τὴν ἐμβαρῆν τὴν διαλύουσαν καὶ ἀποβάλλουσαν τὸν χυμὸν αὐτῶν, παρεδίδοντο εἰς τὸν ξυλοφυρῶν.

Περὶ τῶν διαφορῶν ἐπιχρισμάτων καὶ τῆς μεθόδου τῆς ἐπιχρίσεως ἀνεφέρσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις· ἐνταῦθα προστιθέμεθα μόνον, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιχρίσιν πᾶσαι αἱ τῶν δεξαμενῶν γωνίαι ἐσηματιζόντο κυκλοειδῆς, τὸ δὲ ἔδαφος ἐπικλινῆς μέχρι τινὸς λεκάνης, ἐν ἣ συνεσωρεύοντο μετὰ τὴν ἐντελῆ ἀντλήσιν τοῦ ὕδατος πᾶσαι αἱ ξηαὶ ὕλαι. Τὸ κυκλοειδῆς τῆς γωνίας καὶ τὸ ἐπικλινῆς τοῦ ἔδαφους εἰσὶν ἀσφαλῆ σημεῖα διακρίσεως δεξαμενῆς κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἢ ἐπίσκεψιν ἐρείπιου.

Σημ. Ἀρχ. Ἐπιτρ.—Καίτοι ὁ μακαρίτης Κούππας ἐν ἀρχῇ λέγει, ὅτι δὲν θελεῖ περιγράψει τὰς σωζομένας κινστέρας, οὐχ ἦττον ἀπαριθμεῖ αὐτὰς ἐνταῦθα, ἐπόμενος τῇ περιγραφῇ τοῦ Andreossy (Constantinople et le Bosphore, p. 442—458)· ἐπειδὴ δὲ ὁ Σκαρλάτος ἐν τῇ «Κωνσταντινουπόλει» ἔδωκεν ἤδη περιγραφὴν αὐτῶν καὶ μάλιστα πληρεστέραν, διὰ τοῦτο ἀναγράφονται ὡδε ὅσα πρωτότυπά εἰσι.

Κινστέραν τοῦ Φιλοξένου (Μπίνμπιρ-διρέκ). Ὁ Κούππας θεωρεῖ αὐτὴν κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἀναγινώσκει Ὑπάτος (ἢ Ὑψηλός) Κωνσταντίνος Νικητῆς τὰ μονογράμματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια οἱ κ. Curtis καὶ Ἀριστάρχης λέγουσιν

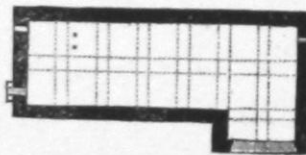
ὄντα τὰ τοῦ Κυνηγίου (Ἀρχαιολ. παρὰρτ. τοῦ 15' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, σελ. 9)· ἀντιγράφει δὲ ὡς αὐτόπτης αὐτὰ τε καὶ τὸ ἀνεστραμμένον, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. A. Leval δημοσιευθὲν (*Εἰκοσιπενταετηρίς* τοῦ Συλ. σελ. 620), ἀποδίδων τοῦτο εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν στρατιωτῶν τῶν λεγεῶνων (Ἀρχ. Παρὰρτ. τοῦ 10' τόμ. σ. 39), προστιθεὶς καὶ ταῦτα: «Ἐκεῖνο δ' ὅπερ μᾶλλον ἐμφαίνει, ὅτι εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντίνον ἀνήκει τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἡ κτίσις, ἐστὶ τὸ ἐπὶ τινῶν στηλῶν κεχαραγμένον σημεῖον τοῦ σταυροῦ, κατὰ τοῦτον τὸν τύπον

ὅμοιον τῷ εἰκονιζομένῳ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἐφ' ὧν παρίσταται στρατιώτης ἢ νίκη κρατοῦσα τὸ λάβαρον· ἐπίσης δὲ ἔμβλημα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐστὶ καὶ ἡ σφαῖρα, ἐφ' ἧς ὁ σταυρὸς στηρίζεται».

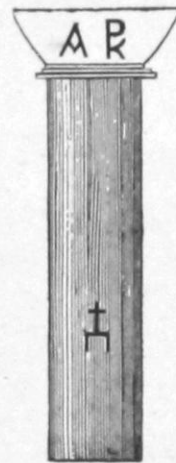
Κινστέραν Κασήμ πασσᾶ. Αὕτη, λέγει, ὡς πρὸς τὴν διάταξιν ἦν ὁμοία τῇ τοῦ Φιλοξένου, μικροτέρων ὅμως διαστάσεων κατὰ πολὺ· ἀνεκαλύφθη πρὸ δωδεκαετίας (1878) καὶ κατεσκάφη ὀλοτελῶς· ἐκείτο ἐν τῷ πρὸς τὴν κατωφέρειαν τοῦ Κασήμ πασσᾶ ὄθωμα-νικῶ νεκροταφείῳ.

Κινστέραν Νούρ-ι-Ὄσμανιέ.

Ἐξῶθεν τοῦ προαυλίου τοῦ τζαμιῶ Νούρ-ι-Ὄσμανιέ εὐρηται ὑπόγειος θολωτὴ δεξαμενὴ ἔχουσα δύο διαδρόμους παραλλήλους διηρημένους ἐν τῷ μέσῳ διὰ σειρᾶς κίωνων. Τὴν εἰσοδὸν τοῦ δευτέρου διαδρόμου, δεικνυομένην διὰ γραμμωτῆς σειρᾶς, κατέχουσιν ἐρείπια· ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτῆς φαίνεται, εἶχε τὰς αὐτὰς τῷ πρώτῳ διαδρόμῳ διαστάσεις. Τὸ μῆκος τούτου, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ πάχους τῶν παραπλευρῶν τοίχων, ὅπερ ἐστὶν ἐνός καὶ ἡμίσεως μέτροῦ δι' ἕκαστον, εἶναι τριᾶκοντα μέτρα καὶ 5 ἑκατοστά, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ μετὰ τοῦ πάχους ὡσαύτως τῶν τοίχων, ὅπερ ἐστὶ τὸ αὐτό, εἶναι ἴσον 11 μέτροις καὶ 60 ἑκατοστοῖς. Οἱ κίονες οἱ ἀποτελοῦντες τὴν με-

σαίαν σειρὰν εἰσὶν ἐκ λίθου σκληροῦ λευκοῦ πωρίτου· ὁ κορμὸς αὐτῶν ἔχει μῆκος 2 μέτρων καὶ ἡμίσεος, ἡ δὲ διάμετρος 60 ἑκατοστῶν· τὰ κιονόκρανα αὐτῶν ἔχοντα ὕψος μὲν 40 ἑκατοστῶν, πλάτος δὲ πρὸς μὲν τὴν βᾶσιν 60 ἑκατοστῶν, πρὸς δὲ τὸ ὕψος ἐνός μέτρον, εἰσὶν ἅπαντα βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ ὡς ἐν τῷ σχήματι δείκνυται.

Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τοῦ πρώτου κίονος ἅμα τῇ εἰσοδῷ ὑπάρχει τὸ μονόγραμμα **ΕΥ** καὶ ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ αὐτοῦ κίονος ἐγγεγλυμμένος σταυρὸς , ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ κίονι κατὰ τὰς αὐτὰς θέσεις τὸ ὀρόμενον ἐν τῷ σχήματι μονόγραμμα μετὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ. Ἐν τῇ δεξαμενῇ κατέρχονται διὰ κλίμακος εὐρισκομένης δεξιόθεν τῆς βορείας αὐτῆς πλευρᾶς. Πρὸς τὸ βάθος τῆς δεξαμενῆς ὑπάρχουσιν ἐτι οἱ διοχετεύοντες τὸ ἐξ αὐτῆς ὕδωρ ὑδραγωγοί, ὧν ἡ διάμετρος ἐστὶ 15 ἑκατοστῶν· ἀπέναντι τῆς τοῦ ὑδραγωγοῦ θέσεως πρὸς τὸ ὑψηλότερον τοῦ τοίχου ὑπάρχει θυρὶς θολωτὴ ἐνός μέτρον πλάτους καὶ ἐνός καὶ ἡμίσεος ὕψους· ὡς φαίνεται, διὰ τῆς θυρίδος ταύ-

της συνείχετο ὁ μέγας ὑδραγωγὸς ὁ προμηθεύων τὸ ὕδωρ εἰς τὴν δεξαμενὴν, οὗτινος τὰ ἔγνη ἐξηλείφθησαν πλέον. Τὰ κατὰ μῆκος διάστουλα ἔχουσι μῆκος 3 μέτρων καὶ 35 ἑκατοστῶν, ἀπέχουσι δ' οἱ κίονες τῶν τοίχων κατὰ 4 ἑκατέρωθεν μέτρα. Οἱ τοῖχοι ἅπαντες εἰσὶν ἐκτισμένοι διὰ πλίνθων, ὧν αἱ διαστάσεις εἰσὶν κατὰ πλάτος μὲν καὶ μῆκος 40 ἑκατοστῶν, κατὰ πάχος δὲ 4 καὶ ἡμίσεος ἑκατοστῶν, ἧτοι εἰσὶ μείζονες κατὰ τινα ἑκατοστὰ τῶν συνήθως ἅπαντῶντων. Μὴ ἐφωδιασμένοι δι' ἐργαλείου, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποσπᾶσω τινὰ, ὅπως παρατηρήσω ἂν φέρωσι μονογράμματα. Οἱ θόλοι τῆς δεξαμενῆς ταύτης στηριζόμενοι ἐπὶ ἀψίδων μετὰ προεξεχόντων πρὸς τὰς συμπτώσεις αὐτῶν σφαιρικῶν κοίλων τριγῶνων, εἰσὶ σφαιρικοὶ ἐκτισμένοι κατὰ τὸ σύστημα τῶν πρώτων αἰῶνων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπ' αὐτῶν καθορῶνται ἐτι τ' ἀναπνευστήρια, ἃ διατελοῦσι τανῶν τετειχισμένα. Ἡ γενικὴ ἐπιφάνεια τῆς δεξαμενῆς ταύτης, ἧτοι τοῦ νῦν προσιτοῦ μέρους, ἐστὶ 375 μέτρων καὶ 62 ἑκατοστῶν, τὸ δὲ κενὸν ἐμβαδόν, ἄνευ τῶν τοιχωμάτων, ἴσον μὲ 271 μέτρα καὶ 63 ἑκατοστά, ὅπερ δίδει χωρητικότητα ὕδατος 1483 κυβικῶν μέτρων καὶ 30 ἑκατοστῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σημασίαν τῶν μονογραμμάτων, ταῦτα ἀναμφιβόλως δηλοῦσι τὸ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, τὸ δὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ Εὐδοξίας· ὥστε ἡ κτίσις τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἡ γνώσις τῆς χρονολογίας ταύτης τοῦ μνημείου ἐστὶ πολυτιμωτάτη, διότι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς βᾶσις, δι' ἧς παραλληλίζοντες τὴν δομικὴν ἑτέρων μνημείων ἀγνώστου ἐποχῆς θὰ δυνηθῶμεν εὐκόλως νὰ ὀρίσωμεν αὐτὴν.

Π. Δ. ΚΟΥΠΠΑΣ

ἀρχιτέκτων.

ΟΙ ΑΒΑΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ

ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ευαρέστως ἐνίοτε ἀναμιμνησκόμεθα τοῦ χαριεστάτου ἐκείνου παραμυθίου τῆς Χαλιμαξ, καθ' ὃ ἡγεμῶν τις μεγάλῃμος ἀγαπῶν νὰ περιέρχεται μετημριεσμῆν τὴν ἑαυτοῦ πρωτεύουσαν προσελήθη ἑσπέραν τινὰ ὑπὸ νεανίου εἰς ἐστίασιν. Τὸ δειπνὸν ἦτο λιτὸν μὲν ἀλλὰ φαιδρὸν, ὃ δὲ ἡγεμῶν θαυμάσας τὸ πρωτότυπον τῶν εὐφυλογιῶν τοῦ ἐστιάσαντος πρωτοτυπωτέραν ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν ἐκδρομὴν αὐτοῦ ταύτην. Συγκεράσας τῷ ποτῷ ναρκωτικὸν φάρμακον καὶ ἀποκοιμίσας τὸν νεανίαν διέταξε νὰ κομίσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ βασιλεία καὶ ἀποθέσωσιν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς κλίτης, ἐγεθνέντα δὲ τὴν πρωίαν νὰ πείσωσιν, ὅτι ἐγένετο ἡγεμῶν καὶ ὅτι πάντες ὄφειλον νὰ ὑπακούωσιν αὐτῷ. Ὁ νεανίας ἐγεθνείας τῇ ἐπιούσῃ ἐκπληκτος μὲν καὶ ἐνέως τὸ πρῶτον ἐγένετο, εἶτα δ' ἐπέισθη καὶ ἀνέλαβε τὰ ἡγεμονικὰ αὐτοῦ ἔργα. Καὶ πρώτιστα πάντων διέταξε νὰ μαστιγωθῶσιν ἰσχυρῶς μεψίμοιροί τινες Κάτωνες τῆς προτέρας αὐτοῦ συνοικίας, οἵτινες τοσάκις εἶχον ἐνοχλήσει αὐτὸν ἐπιπλήττοντες διὰ τὴν διαγωγὴν του· οὐδ' ἐπελάθετο ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὴν καλὴν αὐτοῦ μητέρα βαλάντιον πλήρες χρυσῶν νομισμάτων. Ἄλλ', ὡς ἦτο φυσικόν, ὃ ἡγεμῶν ἔδωκε πέρρας εἰς τὴν κωμωδίαν πρὶν ἢ ὃ προσωρινὸς ἀναπληρωτῆς αὐτοῦ ποιήσῃ μέγα κακόν.

Ἡ αὐτὴ ἀπόπειρα ἐγένετο ποτε καὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀλλ' ὑπὸ στρατοῦ ἀνευ πειθαρχίας καὶ τῶν ἐπικινδύνων τῆς πρωτεύουσας τάξεων, τῆς ὑποστάθμης τῆς κοινωνίας, ἦν ὃ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἤδη χαρακτηρίσει διὰ τοῦ ὀνόματος *loutra*· ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ παραμυθίῳ τῆς Χαλιμαξ κωμικὸν ἀπέβη ἐνταῦθα τραγῳδία αἱματηρά, οἱ δὲ ἀγῶνες τοσοῦτων ἐπερχομένων γενεῶν οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὰς ὀλεθρίας συνεπειάς τοῦ γεγονότος τούτου καίπερ βραχυχρονίου. Τὸ γεγονός τοῦτο ἦν ἢ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Δύσεως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάρρησις τοῦ ἑκατοντάρχου Φωκᾶ, ἀποτελοῦσα νέαν ἐπο-

χὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀξιοσημείωτον ἐπὶ τῷ κλονισμῷ, ὅς ἐπὶ αἰῶνας ἐκλόνησεν ἀμφοτέρας τὰς ἡπείρους διὰ τῶν καταιγίδων τῶν ἐπακολουθησασῶν αὐτῷ.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος κατώρθωσε νὰ παράσχῃ εἰς τὸ κράτος τὴν εἰρήνην πρὸς ἀνατολὰς ἐπεμβῆς ἐπιτυχῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν Περσῶν. Διότι ὁ Σασανίδης Χοσρόης ὁ Παρβίξ ἐξελαθεὶς τοῦ κράτους τοῦ ὑπὸ τοῦ σπριτισαμένου τὴν ἀρχὴν Βαρᾶμ. Tchobin καταχθεὶς ὑπὸ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἀνέλαβε τὴν πατρίαν ἀρχὴν· ἐξ οὗ εἰρήνη διαρκῆς συνήφθη μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν καὶ σχέσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ἀντικατέστησαν τοὺς διηνεκεῖς πολέμους τοὺς ἀπὸ αἰῶνων ἐρημοῦντας τὰ ἀνατολικά τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὅρια. Ὁ Μαυρίκιος εἶχε μὲν τότε καιρὸν ν' ἀσχοληθῇ ἐξ ὀλοκλήρου περὶ τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους πρὸς τὰς ἐπιδρόμας τῶν Ἀβάρων καὶ Σκλαβητῶν τῶν δηρύντων τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπειλούντων καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτήν, ἀλλ' ὅμως μὴ θέλων νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, διότι οἱ δῆμοι οἱ καταβληθέντες ὑπὸ τοῦ δραστηρίου Ἰουστινιανοῦ ἤρξαντο αὐθις ἀνακύντοντες, δὲν ἠδύνατο αὐτὸς ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς Ἀβάρους, ἔθνος ἄγριον τῆς Ἀρκτου διαδεξάμενον τοὺς Οὐνοὺς. Ὅθεν ὁ στρατὸς ἀπειρηκῶς ἐκ τῶν μόθων καὶ ὑπὸ ἀδελφῶν ἀγόμενος στρατηγῶν ἐπαναστὰς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα κοινόν τινα ἄνθρωπον, τὸν ἑκατόνταρχον Φωκᾶν, ἔχοντα πάσας μὲν τὰς κακίας στρατιώτου οὐδεμίαν δὲ ἀρετὴν στρατιωτικὴν. Ὁ λαὸς καὶ οἱ δῆμοι τῆς πρώτης ἀπεδέξαντο τὴν ἐκλογὴν μετὰ σπουδῆς ἐλπίζοντες, ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ ἀγῶσι βίον αὐθαίρετον ἀπηλλαγμένοι ἐξουσίας ἰσχυρᾶς καὶ δικαίας.

Ὁ Φωκᾶς, ὃ ἀπὸ ἀπλοῦ στρατιώτου αἰφνης ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνελθὼν, ἐβουλεύθη δι' ἀπείρων φόνων νὰ κορέσῃ ἀτομικὰ πάθη, ἄπασαν μὲν τὴν

οικογένειαν τοῦ Μαυρικίου κατασφάζας, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ νεωτάτου τῶν βασιλοπαίδων φεισάμενος, ἐπευφημοῦντος τοῦ ὄχλου (βραδύτερον ὅμως ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν σφαγέντων ἐπεγράφη τὸ ἐπίγραμμα τοῦδε:

Ἄτασθαλί δήμου καὶ μανίη στρατιάς),

εἰς βασιάνους δὲ καινοφανεῖς ὑποβαλὼν τοὺς ἀρίστους τὸ τε ἀξίωμα καὶ τὸν πλοῦτον πολιτάς καὶ τοὺς ἀξιοματικούς τοῦ στρατοῦ, οὓς ἐμίσει ἑκατόνταρχος ὢν, οὕτως, ὥστε, ὅτε ὁ Ἡράκλειος ἐπεχείρησεν ὑστερον ν' ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν τῆς Δύσεως, μόλις ἀνεῦρε δύο ἢ τρεῖς μόνον ἐκ τῶν ἐπὶ Μαυρικίου ἀξιοματικῶν σεσωσμένους ἐκ τῆς αἰμοχαροῦς μακρίας τοῦ Φωκᾶ. Ὁ ὄχλος τοῦ Βυζαντίου μετ' ἀδιαφορίας, μᾶλλον δ' εἶπειν μετ' ἠδονῆς, ἐβλεπε τὸ οἰκτρὸν τοῦτο θέαμα καὶ σχέσεις ἐγκάρδιοι ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ κηρύξαντος πόλεμον πρὸς τε τοὺς ἀριστῆας τοῦ κράτους καὶ τὰς οἰναποθήκας τῶν ἀνακτόρων· ἀλλ' ὅμως ἡ θαυμασία αὕτη ἀρμονία μετ' οὐ πολὺ διαταράχθη, διότι τοῦ Φωκᾶ ἐπιλαθόμενου ποτὲ οἰνοποτοῦντος, ὅτι ὄφειλε νὰ προστῇ τῶν ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἀγῶνων, οἱ δῆμοι ἀνυπόμονοι ἐκραύγαζον « Ἀνάτελλον Φωκᾶ· ποῦ ἐστὶν ὁ Φωκᾶς; εἶδες τὸν Φωκᾶν»; ὅτε δὲ τέλος ἐπεφάνη ὁ Φωκᾶς ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ καθίσματι, ἐχαιρέτισαν αὐτὸν διὰ τοῦ ἐπιδροῦ· « Πάλιν εἰς τὸν καῦκον ἐπίεις, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας». Ὁ τύραννος ἐκμανεῖς ἐπὶ τῇ ὑπερβαλλοῦσῃ ταύτῃ οἰκειότητι εἰσέβαλε τὴν σωματοφυλακὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, ἢ δ' ἐπισυμβῆσα δεινὴ σφαγὴ διέρρηξε παντελῶς τὰς φιλικὰς σχέσεις.

Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Χοσρόης Παρβίξ μαθὼν τὴν σφαγὴν τοῦ πατρικοῦ φίλου Μαυρικίου εἶχεν ἤδη εἰσβάλει εἰς τὴν βυζαντινὴν χώραν, ἵνα ἐκδικήσῃ αὐτὸν, εἰς ὃν ὄφειλε τὸν θρόνον· λέγεται δὲ καὶ ὅτι εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Μαυρικίου διαφυγῶν τοὺς δημίους τοῦ Φωκᾶ ἦτο παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεὶ ἀντιποιοῦμενος τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου. Οἱ περσικοὶ στρατοὶ οὐδενὸς ἀνθισταμένου ἐδήλωσαν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν καὶ διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας προήλαυον ἐπὶ τὴν Χαλκηδὼνα.

Οἱ δὲ Ἀβάρους ἐποφελοῦντο ὁμοίως τὸ ἀμέριμον τοῦ Φωκᾶ, πᾶν ἄλλο προτιμῶντος ν' ἀποφεύγῃ ἢ τὰς πρὸς ὀμόρους ἡμιστὰ εὐαρέστους ἐρίδας· οὕτω δὲ συνεννοηθέντων τῶν δεινοτάτων τούτων πολεμίων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἡ θέσις αὐτοῦ κατέστη κρισιμωτάτη.

Ἄλλὰ τότε ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Ἀφρικῆς Ἡράκλειος, ὅστις ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ κύρος τῆς δημοτικῆς τοῦ Φωκᾶ ἐκλογῆς, ἀπεφάσισεν ἐπεμβῆς νὰ σώσῃ εἰ δυνατόν τὸ ἀμφοτέρωθεν εἰς τὸν ὄλεθρον ὠθούμενον κράτος. Ἡμέραν λοιπὸν τινα ὠραίαν τοῦ ὀκτωβρίου τοῦ 610 ἔτους ὁ Ἡράκλειος ἀφικνεῖται ἄγων τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Πενταπόλει στρατιὰν μετὰ στόλου ἀφρικανικοῦ ἐκ πλοίων πυργωτῶν πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Σοφίας, τοῦ νῦν Κάδριγα-λιμάν. Ὁ Φωκᾶς ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, συλληφθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν δῆμων, οἵτινες πρότερον εἶχον ἀνακηρύξει αὐτὸν βασιλέα ἐν τῷ πεδίῳ Ἐβδόμου, ἤχθη πρὸς τὸν Ἡράκλειον, ὅστις μόλις συνέχων τὴν ὀργὴν ὠνειδισεν αὐτὸν λέγων « Εἰς ποίαν κατάστασιν ἤγαγες τὸ κράτος!» Ὁ Φωκᾶς ἀπεκρίνατο αὐτῷ μετὰ σαρκασμοῦ θρασέως. « Ἴδωμεν, ἂν σὺ ὁ Ἡράκλειος εἶσαι ἱκανὸς νὰ ἐπανορθώσῃς τὰ πράγματα». Τῇ αὐτῇ ἑσπέρᾳ τὸ σῶμα τοῦ τυράννου ἀποκεφαλίσθη ἐκἀκὴ ἐν τῇ φόρῳ Βοί, τῇ νῦν πλατεῖᾳ Ἀκ-σαράγι, καὶ ὁ Ἡράκλειος ἤρξατο μετ' ἠρωϊκῆς ἀφορίας τοῦ ἔργου τῆς ἀναδιοργανώσεως. Πρὸ παντός ἔδει νὰ καταρτίσῃ νέον στρατὸν, ἱκανὸν ν' ἀντιπαρατάσσηται πρὸς ἀμφοτέρους ἄμα τοὺς πολεμίους, καὶ νὰ κερδίσῃ τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν διὰ διαπραγματεύσεων ἀναβλητικῶν, μάλιστα πρὸς τοὺς Ἀβάρους, οἵτινες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦσαν ἐτι ἐπικινδυνώτεροι καὶ τῶν Περσῶν. Οἱ Πέρσαι οὐδενὸς ἀνθισταμένου σπουδαίως αἰρούσιν ἐπαλλήλως τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ Καϊσάρειαν, τὴν ἐν Συρίᾳ Δαμασκὸν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ κατηδάφισαν τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας. Οἱ πρέσβεις τοῦ Ἡρακλείου αἰτησάμενοι εἰρήνην οὐδ' ἀποκρίσεως ἤξιώθησαν. Στρατιωτικὸν σῶμα Περσῶν εἰσήλασεν εἰς Αἴγυπτον καὶ τῷ 616 ἢ Καρχηδῶν, ἐξ ἧς ἐξέπλευσεν ὁ Ἡράκλειος πρὸς σωτηρίαν τοῦ κράτους, ἀλίσκεται ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ στρατηγὸς Σαὴν ἐν τέλει ἀφικόμενος εἰς Χαλκηδὼνα πείθεται δώροις τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ν' ἀφήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς Κτησιφῶντα δευτέρα βυζαντινὴ πρεσβεία περὶ εἰρήνης. Ἡ αὐτόγραφος τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Χοσρόην, ἐν ἣ πασα ἢ εὐθὺν ἀπεδίδοτο τῷ Φωκᾶ, οὐδ' ἀπεσφραγίσθη, καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς προτείνει ὄρους ἀπαραδέκτους πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ταυτοχρόνως δὲ ὁ Πέρσης στρατηγὸς Σαὴν ἐξεδύρε ζῶν, διότι δὲν ἐξώγησε τὸν

αυτοκράτορα, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐξεπέμφθη ὁ Scharbaraz, οὗ τὸ ὄνομα σημαίνει «*Βασίλειος μονιός*», ἵνα ὀδηγήσῃ τὰ στρατεύματα ἐπὶ τὴν Κ/πόλιν. Αἱ πρὸς τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων διαπραγματεύσεις εἰσὶν ὅλως διάφοροι τῶν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα τῶν Περσῶν, ὅστις μετὰ παρρησίας ἀξίας μεγάλου μονάρχου ἀπέριψεν ὀριστικῶς πάσας τὰς προτάσεις τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ Χαγᾶνος ἤρκετο μᾶλλον μιμούμενος τὴν παιδίαν τῆς γαλῆς πρὸς τὸν μὴν ἐπεμπεν ἐκάστῳ κατασκοπὸς μέχρι τοῦ μακροῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου, οὗ τὰ ἴχνη σώζονται ἔτι παρὰ τῷ Χαδέμ-κιοί, τοῦ ἀποτέμνοντος τὴν χερσονήσον τῆς Θράκης ἐκτεταμένου δὲ ἀπὸ Δέρκων μέχρι Βουγρούκ-τσέκμετζέ. Δηλώσας δὲ πάσας τὰς κώμας καὶ συνεπαγόμενος χιλιάδας αἰχμαλώτων ἀποχωρεῖ δεχόμενος τὰ δῶρα τοῦ αυτοκράτορος καὶ ὑπισχνόμενος νὰ ἐμμένῃ τῇ εἰρήνῃ. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει πολλάκις ἀπεκρίνατο μάλιστα εἰς τὰς ὑπὸ τῶν πρέσβων τοῦ Ἡρακλείου γενομένας προτάσεις, ὅτι θὰ προσπελάσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα διαλεχθῇ αὐτὸς πρὸς τὸν αυτοκράτορα. Ὁ αυτοκράτωρ ἐκπέμπει τότε τὴν μουσικὴν τοῦ ἵπποδρομίου εἰς Ἡρακλείαν μετὰ πάντων τῶν ἀναγκαίων σκευῶν, ἵνα τελεσθῶσιν ἀγῶνες ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Χαγᾶνου. Ἐν τούτοις ὁ Ἡρακλεῖος προειδοποιηθεὶς περὶ τοῦ κινδύνου κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ἑγκαίρως, καταδιωχθεὶς οὐχ ἤττον ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἵππεων καταλαβόντων τὰ μουσικά ὄργανα τοῦ ἵπποδρομίου καὶ τὰς αυτοκρατορικὰς ἐσθῆτας. Ὁ Χαγᾶνος ἐκμανεῖς ὑπερβαίνει ἀγῶνα δεκακισμυρίους μαχητὰς τὸ μακρὸν τείχος καὶ στρατοπεδεύει ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἐβδόμου (τοῦ Μακροχωρίου) πρὸ τῆς πόλεως, ὅπῃθεν εἰδῆσεν ἀνηλεῶς πάσας τὰς κώμας καὶ ἐπαύλεις μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Βορβύσου (Γλυκέα ὕδατα). Καὶ τότε δὲ ἡ εἰρήνη τηρεῖται καὶ αἱ ἐπίσημοι ὑποσχέσεις τοῦ Χαγᾶνου διὰ τῶν δῶρων καὶ τῆς ὑποχρέωσης τοῦ τελειῖν φόρον ἐτήσιον. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη κατάστασις διετέλει οὕσα ἐπὶ πολλὰ ἔτη, μέχρις οὗ ὁ Ἡρακλεῖος κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ σχηματίσῃ στρατὸν πειθαρχοῦντα καὶ ἰκανῶς ἰσχυρὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ἰσχυρὸς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Χαζάρων συμμαχίας, λαοῦ οἰκοῦντος τὰ ἀρκτικά ὄρια τῆς Περσίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ ἐπὶ τῷ

μέγαν βασιλέα ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκείνου χώρῳ, νὰ συλλάβῃ τὸ δὴ λεγόμενον τὸν ταῦρον ἀπὸ τῶν κεράτων. Ἐξῆλθε τῆς πόλεως τὸ ἔαρ τοῦ 626 καταλιπὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὡς ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ πατριάρχου Σεργίου καὶ τοῦ πατρικίου Βώνου, ἀνδρὸς δραστηρίου καὶ δεδοκιμασμένης συνέσεως. Ἡ ἐπιχείρησις ἦν τολμηροτάτη καὶ κινδυνωτάτη. Ὁ Ἡρακλεῖος διακινδυνεύων τὸν παράβολον τοῦτον κίνδυνον ἔρριπτε τὸν περὶ τῶν ὄλων κῦβον, εἰς ὃν ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ παραδείγματός τοῦ μεγάλου Μακεδόνα, ὄφειλεν ὁμῶς νὰ γνωρίζῃ καὶ τὰς ἀτυχίας τοῦ Κράσσου, τοῦ Τραϊανοῦ, τοῦ Καρακάλλα, τοῦ Οὐαλλερικιανού καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἐν τούτοις ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐξέλεξε διὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ τὴν ἀπ' ἄρκτου εἰς Περσίαν ὁδὸν, ἐξασφαλίσας τὴν συνδρομὴν τῶν ὁμόρων νομαδικῶν φυλῶν, ἐνῶ ἐν τῇ διὰ τῆς Μεσοποταμίας πορεῖα ἀπέτυχον οἱ πρὸ αὐτοῦ μᾶλλον ἔνεκα φυσικῶν λόγων ἢ τῇ βίξ τῶν ὀπλων. Πρὸς δὲ οἱ περσικοὶ στρατοὶ ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς Ἀφρικὴν, Συρίαν καὶ μικρὰν Ἀσίαν. Περὶ δὲ τῆς τύχης τῆς πρωτεύουσας ὁ Ἡρακλεῖος δὲν ἀνησύχει, διότι ὁ ἐν Χαλκηδὸνι περσικὸς στρατὸς ἡγουμένου τοῦ Σαρβάρ (Scharbaraz) οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῆς πρωτεύουσας, διότι πρὸς διάβασιν εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν διετίθει τὰ ἀναγκαῖα πορθμεῖα, ἐνῶ ὁ βυζαντινὸς στόλος ἐνισχυθεὶς ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν ἐξ Ἀφρικῆς νηῶν ἐκράτει τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Περὶ δὲ τῆς ἐκ τῶν Ἀβάρων ἐπιθέσεως ὁ Ἡρακλεῖος εἶχεν ὑποσχεθῆ τῷ Χαγᾶνῳ 200,000 χρυσῶν στατηρῶν καὶ δώσει ὁμήρους τὸν τε νόθον αὐτοῦ υἱὸν Ἰωάννην Ἀτάλαρον καὶ τὸν τοῦ Βώνου καὶ τὸν πατρικιον Εὐτρόπιον ἀντὶ τῆς οὐδετερότητος αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀσφάλεια τῆς πόλεως συνίστατο μάλιστα εἰς τὰ τριπλᾶ αὐτῆς τείχη καὶ εἰς τὸν στόλον καὶ εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν Ἀβάρων περὶ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην. Τὰ πράγματα δ' αὐτὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ δικαιώσῃσι πληρέστατα τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ αυτοκράτορος.

Οἱ Πέρσαι κατεῖχον πρὸς τὴν Χαλκηδὸνι καὶ Χρυσόπολει ἅπασαν τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου μέχρι τοῦ Κικωνίου (τῆς φωλεῶς τῶν πελαργῶν), ὅπερ κατὰ τὰς εἰδήσεις τῶν συγγραφέων ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ δεσπόζοντος τοῦ χωρίου Βανί-κιοί, ἐξ οὗ νῦν διὰ κανονισθολισμῶν ἀγγέλλουσι τὰς πυρκαϊάς. Ἰδόντες οἱ Πέρσαι τὸν στόλον, ἐφ' οὗ

ὁ Ἡρακλεῖος μετὰ τοῦ στρατοῦ ἀναπλέοντα πρὸς τὸν Εὐξείνου πόντον ἤγγειλαν τῷ Χαγᾶνῳ οὗτος δὲ ἐπιλαθόμενος πασῶν τῶν πρὸς τὸν αυτοκράτορα ὑποχρεώσεων του συνεμάχησε τοῖς Πέρσαις καὶ ἐπορεύθη ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν ἀγῶνα μεθ' αὐτοῦ πολλὰς χιλιάδας Γεσιδῶν καὶ Σκλαθηνῶν, οἵτινες ὀλίγω πρότερον εἶχον καταστῆ ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου. Τῇ 29 ἰουνίου, ἑορτῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ἡ ἐκ τριακοντακισχιλίων ἵππεων ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Χαγᾶνου ἀφίκετο εἰς τὸ μακρὸν τείχος τοῦ Ἀναστασίου ἀγγέλλουσα, ὅτι θὰ διαπεράσῃσι πέραν ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ κυρίου στρατοῦ τῶν Ἀβάρων. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οἱ βυζαντινοὶ ἵππεις οἱ ἔτι ἐξῶ τῆς πόλεως ἀνέζευξαν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Θεοδοσίου. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Ἀβάρων ἔμμενεν ἔτι παρὰ τῇ πόλει Μελαντιάδι (νῦν Tchataltza), ἐνῶ μικρὰ ἀποσπάσματα διέτρεχον μέχρι τοῦ περιβόλου τῆς πρωτεύουσας κωλύοντα τοὺς ἐν τῇ πόλει τῆς ἐξόδου καὶ τῆς χοροτολογίας διὰ τοὺς ἵππους. Βυζαντινοὶ τινες στρατιῶται βλέποντες, ὅτι οἱ Ἀβάρεις ἔμμενον ἀπρακτοὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ἐξῆλθον τῆς πόλεως μετὰ τῶν παλληκαριῶν αὐτῶν καὶ τινῶν πολιτῶν ἐπὶ δέκα μίλια, ἵνα χοροτολογοῦσιν τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς ὑπολειφθέντα, διότι τότε ἦτο ἀκριβῶς ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ. Ἐνταῦθα συνήρθη ἡ πρώτη ἀψιμαχία, ἐν ᾗ οἱ βυζαντινοὶ ἀπέβαλον ἱκανοὺς ἀνδρας. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ χιλιάς Ἀβάρων ἤγγειλαν τὴν ἀφίξιν τῶν τῷ Scharbaraz, διὰ πυρσῶν ἀφθέντων παρὰ τῷ ναφῶ τῶν Μακκαβαίων τῷ ἐπὶ τῶν Συκῶν (Περαίας). Πρὶν ἢ προβῆ εἰς πολιορκητικὰ ἔργα ὁ Χαγᾶνος ἐπεμψε τὸν πατρικιον Ἀθανάσιον, αἰχμαλώτον γενόμενον ἐν Ἀδριανουπόλει, πρεσβευτὴν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ αυτοκράτορος, ἐρωτήσων ἐπὶ τίσιν ὄροις ἤθελον νὰ τύχωσι τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ. Τὸν Ἀθανάσιον ἐμέψατο πικρῶς ὁ Βῶνος καὶ ὁ Πατριάρχης, ὅτι ἀπεδέξατο τοιαύτην ἐντολήν, ἐδειξαν αὐτῷ ἐν ἐπιθεωρήσει μετὰ σπουδῆς κατάρτισθαι, ὅτι ἡ πόλις ὑπερησπίζετο ἰκανῶς ὑπὸ 12 χιλιάδων ἵππεων, ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τοῦ Ἡρακλείου καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν χορηγουμένων παρὰ τῶν δήμων καὶ τῶν πολιτῶν. Οὐχ ἤττον πρὸς ἀποφυγὴν αἰματοχυσίας ποιοῦνται προσφορὰν εὐλογον ἰκανὴν νὰ πείσῃ τὸν Χαγᾶνον εἰς ἀποχώρησιν. Ὁ Χαγᾶνος ἀπέριψε τὴν προσφορὰν ταύτην ἀπαιτῶν τὴν παράδοσιν πάσης τῆς περιουσίας τῆς πόλεως, εἰ

δὲ μὴ ἀπειλῶν τὴν κατεδάφισιν τῆς πόλεως καὶ τὸν ἐξανδραποδισμόν πάντων τῶν κατοίκων.

Τῇ 29 ἰουλίου ὁ Χαγᾶνος προσεπέλασεν εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως ἀγῶνα ἅπαντα τὸν στρατὸν καὶ ἐπεφάνη τοῖς πολιορκουμένοις. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ (31 ἰουλίου) παραταξάμενος προσέβαλε τῷ μεταξὺ τῆς πύλης Πολυανδρίου καὶ τοῦ Πέμπτου τείχει, ἐνταῦθα παρατάξας τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Ἀβάρων, πρὸ δὲ τῶν λοιπῶν τειχῶν τοὺς Σκλαθηνοὺς. Τὸ προσβλήθην τοῦ τείχους μέρος εἶναι τὸ μεταξὺ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως τῆς καὶ Χαρισίου καλουμένης καὶ τῆς πέμπτης στρατιωτικῆς πύλης τῆς εἰς τὸν μυθὸν τῆς κοιλάδος Λύκου, τῆς μεταξὺ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς τοῦ Τόπ-καποῦ. Ἐνταῦθα κείται ὁ ζωτικὸς δεσμός, ἡ στρατηγικὴ κλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα περατοῦται ἡ μεγάλη λεωφόρος ἡ ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας διερχομένη διὰ πάσης τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ῥάχων τῶν ἐξ ὄψεως. Ἄμα κατασχὼν ὁ πολέμιος τὴν πύλην Ἀδριανουπόλεως ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ πάντα τὰ δεσπίζοντα χωρὶα ἄνευ φόβου ἐπιθέσεως ἐκ πλάγιου. Καὶ ὁ Χαγᾶνος δὲ, ὡς περ πάντες οἱ πολιορκηταί, ἠγωνίζετο πάσῃ δυνάμει νὰ καταλάβῃ τὸ ἐπικαιρὸν τοῦτο χωρίον, ἐπιπέμπων ἀπὸ πρωίας μέχρις ἐσπέρας τὰς τάξεις ἀλλεπαλλήλους, προτάσων τοὺς ἀθωρακιστοὺς Σκλαθηνοὺς (πιθανῶς ὅπως πληρώσῃ τὴν τάφρον) καὶ ἐπιπέρων τοὺς λογάδας θωρακιστοὺς Ἀβάρους. Πασῶν τῶν ἐφόδων τούτων ἀνδρείως ἀποκρουσθεῖσων, ὁ Χαγᾶνος ἤρξατο νυκτὸς κατασκευάζων μηχανὰς καὶ κριοὺς περὶ ἅπαν τὸ τείχος ἀπὸ τῆς πύλης Βλαχερνῶν μέχρι τῆς Χρυσῆς, τοὺς πλείστους δὲ κριοὺς εἰς τὸ μέρος τὸ προσβλήθην τῇ προτεραίᾳ τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ κατασκευάσῃσι καὶ αὐτοὶ μηχανὰς ἐν τῷ προμαχώνι τῷ μεταξὺ τῶν τριῶν γραμμῶν τῆς ἀμύνης. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἡμερησίων μαχῶν ἦτο βέβαιον, διότι αἱ μὲν πολιορκητικαὶ μηχαναὶ δὲν εἶχον μεταβληθῆ ἀπ' αἰώνων, τὸ δὲ σύστημα τῆς οὐχυρώσεως τῆς Κ/πόλεως τὸ ἐφάρμοσθην ὑπὸ τῶν μηχανικῶν τῶν Θεοδοσιακῶν τειχῶν καθίστη τὰ τείχη ἀπρόσιτα ταῖς ἐν χρήσει τότε μηχαναῖς ταῖς πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν διὰ πυρίτιδος τηλεβόλων. Ὁ Χαγᾶνος ἐπειράθη ὡσαύτως νὰ κατασκευάσῃ λιθοβόλους τινὰς (πετραρίας), ἄς περιεβύρωσε, καὶ δωδεκάδα πύργων ξυλίνων ἰσοῦσῶν τοῖς τείχεσι ἀπὸ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως μέχρι τῆς τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ (Top-carou). Οὕτως ὁ Χα-

γᾶνος μὴ δυνήθεις νὰ καταβάλλῃ τὰ τείχη διὰ τῶν κριῶν ἐπειρᾶτο νῦν νὰ γυμνώσῃ αὐτὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῶν προμαχώνων διὰ τῶν βλημάτων τῶν ἐκ τῶν λιθοβόλων καὶ ἐκ τῶν ξυλίνων πύργων καὶ νὰ προλεύσῃ οὕτω νέαν ἐφοδον. Ὁ στρατιωτικός διοικητὴς τῆς πόλεως Βῶνος ἀπεβίβασε τότε τὰ πληρώματα τοῦ στόλου πρὸς ἐπικουρίαν τῶν κεκμηκότων ἤδη πολιτῶν. Τῶν ναυτῶν τις προσήρτησε μικρὰ κιβώτια ξύλινα πλήρη καυσίμων ὑλῶν ἐν σχήματι ἀκατίου εἰς τὸ ἄκρον κοντοῦ, ἵνα πυρπολήσῃ τὰς λιθοβόλους καὶ τοὺς ξυλίνους πύργους. Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τοῦ περιφήμου γρηγοριακοῦ πυρός τὸ πρῶτον τότε ἐφαρμοσθέντος εἰς ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας. Γνωστὸν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος εἶχε σφόδρα ἀναπτυχθῆ ἡ πυροτεχνία καὶ ἐφαρμοσθῆ ἐν ταῖς ναυμαχίαις. Ἡ ἀποβίβασις λοιπὸν τῶν ναυτῶν ἦν εὐλογος. Ἀπειρα χωρία τῶν συγγραφέων ἀναφέρουσι τὸν τρόπον τὸν ἀνέκφραστον, ὃν ἤγειραν ἐν τοῖς πολεμισταῖς πάντων τῶν βαρβάρων λαῶν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ γρηγοριακοῦ πυρός. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν φοβερὰν ἐπίθεσιν τοῦ Ἰγὸρ ἄγοντος δεκακιχίλια βάρβαροι ἀπειροπληθῆς βαρβαρικός στολισκὸς εὐρέθῃ κυριολεκτικῶς περιεκαλυμμένοι ὑπὸ πυρός. Τρόμος κατέλαβε τοὺς πολεμίους ἅμ' ἰδόντας τὸ φῶς τῶν σιφῶνων εἰς οὐδὲν δὲ λογιζόμενοι τοὺς βαρεῖς αὐτῶν θώρακας ἐρίπτοντο ἐκ τῶν ἀκατίων προτιμώντες νὰ πνιγῶσιν ἐν τοῖς κύμασιν ἢ νὰ καῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός. Φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀβάρεις παρατηρήσαντες τὰς παρασκευὰς τὰς πρὸς πυρπολήσιν τῶν μηχανῶν τῶν κατελήφθησαν ὑφ' ὁμοίου τρόμου· ὁ Χαγᾶνος ἀπέσυρε τὰς μηχανὰς παραίτηθαι τῆς ἐφοδοῦ τῶν τειχῶν ὀριστικῶς, ὃ δὲ Βῶνος ἀντήμειψε γενναίως τὸν ναυτὴν τὸν θραύσαντα οὕτω τὸ θάρρος τοῦ βαρβάρου.

Ὁ Βῶνος ἐπωφελήθη τὴν ἀναχωρῆν, ἵνα προσενέγκῃ τῷ Χαγᾶνῳ πρὸς τῷ ἐν ταῖς προτέροις συνθήκαις φέρῃ ἀποζημιώσεις ἐκτακτον, ὅπως ἀποσυρθῆ τῶν ὀρίων τῆς πρωτεύουσας· ἀλλ' ὁ Χαγᾶνος ἠρνήθη ῥητῶς λέγων· « Ἀναχωρήσατε τῆς πόλεως καὶ ἔασατέ μοι τὰς ὑποστάσεις ὑμῶν καὶ σώσατε ἑαυτοὺς καὶ τὰς φαρμακείας ὑμῶν ». Καταστρέψας τινὰς τῶν πύργων ἀπεφάσισεν ὁ Χαγᾶνος νὰ προσβάλλῃ τῇ πόλει ἀπὸ τοῦ Χρυσοῦ κέρως χρώμενος πολλοὶς μονόξυλοι, ἅπερ οἱ Σκλαβηνοὶ εἶχον φέρε μετ' ἑαυτῶν. Τὰ μονόξυλα ταῦτα ἦσαν μακρὰ καὶ στενά, γεγλυμμένα ἐν ἐνὶ κορμῷ

δένδρου, ἔχοντα σχῆμα μάλλον σκάφης πλυντηρίου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν « σκάφη γλυπτὰ ». Ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσῃ τῷ νέῳ τούτῳ σχεδίῳ ὁ Χαγᾶνος προσεκάλεσε τῇ 2 αὐγούστου τὸν Βῶνον νὰ πέμψῃ αὐτῷ ἄρχοντας τινὰς περὶ εἰρήνης πραγματευσομένους. Ὁ πατρίκιος Γεώργιος, ὁ κομμερκιάριος Θεόδωρος, ὁ λογοθέτης Θεοδοσίος, ὁ σύγκελλος Θεόδωρος καὶ ὁ πατρίκιος Ἀθανάσιος μετέβησαν πρὸς τὸν Χαγᾶνον, ὅστις πρῶτον συστήσας αὐτοῖς τοὺς παρὰ τοῦ Schahbaraz Πέρσας πρέσβεις φέροντας μεταξίνας ἐσθῆτας (ὀλοσῆρικα) καὶ παρακαθίσας τοὺς Πέρσας πρέσβεις λέγει τάδε· « Ἴδου οἱ Πέρσαι ἐπρέσβευσαν πρὸς ἐμὲ ἐτοίμως ἔχοντες δοῦναι μοι τρεῖς χιλιάδας εἰς συμμαχίαν. Ἐὰν οὖν θέλητε λαβεῖν ἕκαστος τῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς σάγιν καὶ κᾶμισιν, ποιῶμεν σιγίλλιν πρὸς τὸν Σαλβάραν· φίλος γὰρ μοῦ ἐστίν καὶ περᾶσατε πρὸς αὐτὸν καὶ οὐκ ἀδικεῖτε ὑμᾶς, καὶ ἔασατέ μοι τὴν πόλιν καὶ τὰς ὑποστάσεις ὑμῶν· ἄλλως γὰρ ὑμεῖς οὐκ ἐνὶ σωθῆναι, μὴ ἰχθυεῖς ἔχετε γενέσθαι καὶ διὰ θαλάσσης ἀνελεθῆναι, ἢ πτερωτοὶ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελεθῆναι. Ἴδου γὰρ, ὡς λέγουσιν αὐτοὶ οἱ Πέρσαι, οὐδ' ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἐν Περσίδι εἰσηλθὲν οὐδὲ ὁ στρατὸς ὑμῶν καταλαμβάνει ». Ὁ πατρίκιος Γεώργιος ἀπεκρίνατο· « Οὗτοι ἐπιθέται εἰς καὶ μίαν ἀλήθειαν οὐ λαλοῦσιν· ἐπεὶ ὁ στρατὸς ὑμῶν ἐνταῦθα καταλαμβάνει καὶ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν δεσπότης εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἐστὶν ἐξολοθρεύων αὐτήν. Τοσαῦτα πλήθη ἔχων βοηθείας Περσῶν δέη· Ἡμεῖς τὴν πόλιν οὐδέποτε ἐδώμεν· ἡμεῖς γὰρ προσδοκῶντες, ὅτι καίριόν τι λαλοῦμεν, ἐσήλωμεν πρὸς σέ. Ἐὰν οὖν μὴ θέλῃς τὰ πρὸς εἰρήνην μετ' ἡμῶν λαλῆσαι, ἀπόλυσον ἡμᾶς ». Ὁ Χαγᾶνος τότε ἀπέλυσεν αὐτούς, τοὺς δὲ Πέρσας πρέσβεις ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ μέχρι μέσων νυκτῶν, ὅτε οὗτοι ἐπέβησαν ἐν Χαλαῖς ἢ Χηλαῖς Σκάλας (ἐν Βεβεκίῳ), ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ στρατηγεῖον αὐτῶν τὸ ἐν Χρυσόπολει· ἐκρύφθησαν ἐν ἀκατίῳ καλυψάμενοι τάπησι καὶ προσκεφαλαίσι, ὅπως διαλάθωσι τοὺς ἐν ταῖς βυζαντιναῖς ναυσὶ ταῖς ἐπιτηρούσας τὸν Βόσπορον· ἀλλὰ τῶν πορθημένων τῶν ἀκατίου τῶν τοῦ ὄρφανοτροφείου τῆς Σκάλας καὶ τοῦ Φριζουλιμένου παραπλέοντος παρὰ βυζαντιανὴν νῆα νέει εὐφρῶς τῷ ἐπὶ τῆς πύργας φρουρῷ καὶ οὕτως οἱ δυστυχεῖς Πέρσαι συνελήφθησαν· καὶ ὁ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐκαρτομήθη, εἰς δὲ τὸν τράχηλον τοῦ δευτέρου ἀποτιμηθέντος τὰς

χειρας δῆσαντες τὴν κεφαλὴν τοῦ σφαγέντος ἐπεμψαν πρὸς τὸν Χαγᾶνον· ὁ δὲ τρίτος ἄχθεις ζῶν ἐν λέμβῳ παρὰ τὴν Χαλκηδόνα ἐκαρτομήθη ὀρώντων τῶν Περσῶν, ἡ δὲ κεφαλὴ ἐρρίφθη χαμαὶ μετὰ γραμμῶν ἐχόντων οὕτως· « Ὁ Χαγᾶνος μετ' ἡμῶν πάντα πεποιθῶς ἐπεμψεν ἡμῖν τοὺς παρ' ὑμῶν πρὸς αὐτὸν σταλέντας πρεσβευτὰς, καὶ τοὺς μὲν δύο ἐν τῇ πόλει ἀπεκεφαλίσαντες, τοῦ δὲ ἄλλου ἰδοὺ ὑμεῖς ἔχετε τὴν κεφαλὴν ». Τῇ ἐπιούσῃ ὁ Χαγᾶνος ἐλθὼν εἰς Χαλαῖς καθεῖλκεν εἰς τὴν θάλασσαν ἱκανὰ μονόξυλα, ἵνα μεταβιβάσῃ τοὺς 3000 Πέρσας, οὓς ὑπέσχετο ὁ Schahbaraz. Ἀλλ' ὁ βυζαντινὸς στόλος ἐξ 70 νηῶν παρατηρήσας ἀσυνήθη κίνησιν ἀνήχθη ἐκ τοῦ λιμένος καὶ καίπερ ἐναντίου πνέοντος ἀνέμου ἀφικόμενος ἐγκαίρως ἐκόλυσε τὴν διάβασιν τῶν μονόξυλων, ἅπερ πάντα κατεβυθίσθησαν μετὰ τῶν Σκλαβηνῶν ναυτῶν. Ὅτε δὲ ὁ Χαγᾶνος εἰσηλθε τῇ αὐτῇ ἐσπέρᾳ εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ πρὸς τῇ πόλει, ὁ φρούραρχος Βῶνος ἀπέστειλεν αὐτῷ ὀρεκτικὸν δεῖπνον μετ' ἐλεκτικῶν οἴνων ἀσμένως γενόμενον ἀποδεκτόν, διότι τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλειπον ἤδη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἀβάρων· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς σημασία τῆς προσφοράς ταύτης δὲν διελάθε τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀβάρων Ἐρμίτζην τὸν προσελθόντα πρὸς τὴν πόλιν, ἵνα παραλάβῃ τὸ δεῖπνον τὸ ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων προσφερόμενον. « Εὐπαίσετε παραδόξως ἡμᾶς, εἶπε, καὶ ὡς ἐπιμετρον ἔχετε τὴν θρασύτητα νὰ πέμψητε τῷ Χαγᾶνῳ τὰς κεφαλὰς τῶν ξένων αὐτοῦ ».

Αἱ δηώσεις τῶν Ἀβάρων εἰς ἔρημον μετέβαλον τὴν περὶ τὴν πρωτεύουσάν τοσοῦτον εὐφορον χώραν καὶ μετὰ ἐφθήμερον πολιορκίαν τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἡ φορβὴ ἤρξαντο ἐπιλείποντα τῷ πολλῷ στρατῷ τῶν πολιορκητῶν καὶ ἡ ὥρα προσήγγιζε καθ' ἣν ὁ Χαγᾶνος θὰ ἠναγκάζετο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν πρὸς πρόληψιν τῆς διαλύσεως τοῦ στρατοῦ συνισταμένου εἰς ἀνθρώπους διαφόρων ἐθνῶν. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ τελευταίαν ἀπόπειραν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ Χρυσοῦ κέρως, ἐνθα ὁ πύργος τῶν Βλαχερνῶν ἠνοῦτο μετὰ τῆς θαλάσσης δι' ἀπλοῦ τείγους τοῦ πτεροῦ τοῦ καταλειπόντος ἐξω τῶν ὀχυρωμάτων τὸ ἱερόν τῆς παναγίας Παρθένου καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Νικολάου καὶ Πρίσκου. Ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἐμελλε νὰ βοηθηθῇ ὑπὸ τοῦ σκλαβηνικοῦ στόλου τῶν μονόξυλων, ὃν μετήνεγκεν εἰς τὰ Γλυκεῖα ὕδατα καὶ ὤρμισεν ἐν τοῖς ῥηχοῖς πέραν τῆς γεφύρας τοῦ ἁγίου Καλλινίκου. Ἡ

γεφύρα αὕτη ἔφερον, ὡς ἐνθυμείσθε, τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Καλλινίκου κειμένης ἐνθα νῦν ἡ θέσις Χαλήτζογλου, ἣν συνήγου τῇ ἀντίπεραν ἀκτῇ, ἐνθα ἦν ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Μάμαντος, νῦν Deftedar-iskelessi καὶ Fezhané. Ὁ Χαγᾶνος ἐξέλεξε τὸ χωρίον τοῦτο, ἵνα προσφυλάττῃ τὰ μονόξυλα ἀπὸ προσβολῆς ὑπὸ τῶν μεγάλων νεῶν, τῶν βυζαντινῶν μὴ δυναμένων νὰ προσπελάσωσι τοῖς ἐκεῖ ῥηχοῖς. Οἱ Σκλαβηνοὶ διετάχθησαν νὰ προσεγγίσωσιν εὐθὺς τῇ ἀκτῇ παρὰ τὸ πτερόν τῶν Βλαχερνῶν ἅμ' ἰδόντες τὰς πυρὰς τὰς ἀφθησομένης ἅμα τῇ νυκτερινῇ ἐφοδῷ. Ὁ φρούραρχος Βῶνος ὑποπτεύων εἰκότως ἐπίθεσιν ἐπὶ τὸ τόσον ἀσθενὲς μέρος τῶν τειχῶν εἶγεν ἥδη παρασκευάσει τὰ δέοντα, τάξας τὰς διήρεις καὶ τριήρεις εἰς γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ Πρίσκου μέχρι τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἁγίου Κόνωνος ἀπέναντι τῶν Πηγῶν (πέραν εἰς Πηγὰς) κατὰ πλάτος τοῦ Χρυσοῦ κέρως. Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Νικολάου καὶ Πρίσκου εἶναι ἱκανῶς γνωστὴ ὑπὸ τῶν τοπογράφων τοῦ Βυζαντίου· ἡ θέσις αὐτῆς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐξηφανισμένη δηλοῦται νῦν ὑπὸ τοῦ ἀγιάσματος τοῦ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Toklou Ibrahim Dedé ἐν περιβόλῳ περιτετοιχισμένῳ, γνωστῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πενταπύργιον παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Aivan-séraī. Ὁ γωνιαῖος πύργος τοῦ περιβόλου τούτου ὀνομάζεται « ὁ πύργος τοῦ ἁγ. Νικολάου » ἐν ἐπιγραφῇ σωζομένῃ νῦν ἐτι. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου χωρίου, τοῦ ἁγίου Κόνωνος ἐν Πηγαῖς, πρέπει νὰ διακριθῇ τοῦ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς ἐξω τῶν κατὰ γῆν τειχῶν. Προφανῶς ἦτο προάστειον αἱ Πηγαί, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ἀκτῆς τοῦ Χρυσοῦ κέρως, νῦν Kassim-pacha. Ὁ Κ. Desimonis ἐν ταῖς ἀξίαις λόγου μελέταις αὐτοῦ περὶ τῶν παροικιῶν τῶν ἐν Κ/πόλει Γενονησιῶν πρῶτος ἐβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν προαστείου Σπηγαί πρὸς δυσμὰς τοῦ Γαλατῆ, προαστείου μνημονομένου καὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων προσκυνητῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὡς *Eis Πηγὰς*. Ἀρχαῖος χάρτης ἰταλικὸς τῆς Ἑλλάδος δεδημοσιευμένος ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα ἔχει ἀληθῶς χωρίον τι Σπηγὰς κείμενον ἐπὶ τοῦ Χρυσοῦ κέρως. Ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Βυζαντίου τὸ χωρίον τοῦτο ὀνομάζετο *Κρηίδες* « ἀπὸ τῶν ἀναδιδόντων πηγῶν ναμάτων· πάνυ γὰρ ἔνδροςος καὶ κατάρρutos ἦν ὁ τόπος ». Ἡ περιγραφὴ αὕτη συμφωνεῖ πληρέστατα τῇ πραγματικῇ καταστάσει τοῦ αὐλῶνος τοῦ Kassim-pacha. Ἐπὶ τῶν βυ-

ζαντιακῶν χρόνων ὁ δεσπότης τοῦ αὐλῶνος λόφου, ἐφ' οὗ νῦν τὸ ναυτικὸν νοσοκομεῖον, ἦν ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως τῶν θανατικῶν ποινῶν· ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα ὁ ἑπαρχος ἐθανάτωσε τρεῖς φρατριαστές, ὧν οἱ δύο πεσόντες ἐκ τῶν ἀγχιονῶν ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου τοῦ ἁγ. Κόνωνος ἐν τῷ ἀσύλῳ αὐτῶν, ὡς διηγείται ὁ Θεοφάνης.

Κατὰ ταῦτα ἡ γραμμὴ ἢ ἀπὸ τοῦ ἐν Βλαχερναις ἁγίου Νικολάου μέχρι τοῦ ἁγίου Κωνωνος τοῦ ἐν Πηγαίς εἶναι ἢ ἀπὸ Αἰван-сегаί εἰς Κασσίμ-πασσά. Ὁ στρατιωτικὸς τῆς πόλεως διοικητὴς Βῶνος μαθὼν παρὰ κατασκόπων τὰς ὑπὸ τοῦ Χαγάνου δοθείσας διαταγὰς ἐξῆγαγε νύκτωρ σῶμα Ἀρμενίων ἀποτελούντων τὴν φρουρὰν τοῦ μέρους τούτου ἐκ τῆς πύλης τοῦ Πτεροῦ, ἵνα καύσωσιν οἰκίας τινὰς παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου κειμένας. Οἱ Σκλαβηνοὶ ἄμ' ἰδόντες τὸ πῦρ ἐξήλθον εὐθύς ἐκ τοῦ κευθμῶνος αὐτῶν, ἵνα προσεγγίσωσιν εἰς τὴν ἀκτὴν τῶν Βλαχερνῶν· ἐνταῦθα δὲ ἐνέπεσον ἐν ταῖς βυζαντιναῖς ναυσὶ καταβυθισάσας τὰ μονόξυλα. Οἱ διαφυγόντες τῶν Σκλαβηνῶν τὴν σφαγὴν διακολυμῆσαντες εἰς τὴν ἀκτὴν ἐφρονέθησαν τοῖς ξίφεσι τῶν Ἀρμενίων. Τὰ ὕδατα τοῦ Χρυσοῦ κέρως ἐβάφθησαν ὑπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν, ἐν δὲ τοῖς ἐπιπέλοις νεκροὶ ἀνευρέθησαν τῇ ἐπιούσῃ καὶ γυναῖκες Σκλαβηναὶ μετασχοῦσαι τῆς μάχης.

Ἡ νυκτὶα συμφορὰ συνετάραξε τὸν στρατὸν τοῦ Χαγάνου, οἱ δὲ Σκλαβηνοὶ ὑποπτεύσαντες, ὅτι ἡ ἐνεδρα ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἀθάρων, ἀποστάντες τῶν συμμάχων, ὧν ἐγνώριζον τὸν προδοτικὸν χαρακτήρα, ἀπῆλθον παραχρήμα. Ὁ δὲ Χαγᾶνος οὐκέτι δυνάμενος ἂν ἀντιστῇ εἰς τὰς συνεπείας τῆς πείνης τῆς κρατούσης ἐν τῷ στρατῷ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, λιάν ἀσθενῆς ὧν νὰ παρατείνῃ αὐτὴν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Σκλαβηνῶν καὶ ἐστερημένους περσικῆς ἐπικουρίας. Καύσας λοιπὸν πάσας τὰς μηχανὰς καὶ τὸ στρατόπεδον ἀπῆλθεν ἀγγεῖλας τοῖς ἄρχουσι τοῦ Βυζαντίου, ὅτι, εἰ καὶ ἀπήρχετο νῦν ἕνεκα ἀπορίας τῶν ἐπιτηδείων, προτίθετο ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ μικρὸν πορισάμενος ἐπιτήδεια καὶ ὅτι τότε θὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν δίκην πασῶν τῶν ὕβρεων, ἅς ἐξ αὐτῶν ὑπέστη. Ἡ ὀπισθοφυλακὴ τῶν Ἀθάρων διέτριψε μίαν ἐτι ἡμέραν ἐν τοῖς παραλίοις, ἵνα ἐμπρῆσῃ πάντα τὰ ἱερά τὰ μένοντα ἐτι ὄρθια. Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ὁ τῶν ἁγίων Κοσμά καὶ

Δαμιανοῦ (τοῦ Ἐγριούπ) ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Μόνον τὸ ἱερόν τῆς παναγίας Παρθένου ἔμεινεν ἄθικτον, διότι ὁ Χαγᾶνος δις γυρίζετο, ὅτι εἶδε τὴν ἁγίαν Παρθένον περιβεβλημένην θεία δόξῃ καὶ περιβαίνουσαν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀπέδιδον τὴν σωτηρίαν τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης πολιορκίας τῇ μεσιτείᾳ τῆς Θεομήτορος, ὁ δὲ ἀκάθιστος ὕμνος ἐντεῦθεν ἔσχε τὴν ἀρχήν.

Ὁ μάγιστρος Βῶνος ἔσχε καὶ αὐθις συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς ὀπισθοφυλακῆς ἐν αὐτῷ τῷ ναφ τῆς παναγίας Παρθένου. Ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι «μέχρι τοῦ παρόντος ἐγὼ τὴν ἐξουσίαν εἶχον τοῦ λαλῆσαι καὶ πηκτεῦσαι μετὰ σοῦ· νῦν δὲ κατέλαθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν δεσπότη μετὰ τοῦ θεοφυλάκτου στρατοῦ. Καὶ ἰδοὺ ἀντιπερᾶ καὶ ἐπακολουθεῖ σοι ἕως τῆς χώρας σου. Κἀκεῖ λαλεῖτε μετὰ τῶν ἀλλήλων».

Οὕτως ἐληξεν ἡ ἀξιομνημόνευτος πολιορκία τῆς πρωτεύουσας ὑπὸ τῶν Ἀθάρων, ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς περατώσεως τῶν Θεοδοσιακῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ μάγιστρος Βῶνος ἀνεγείρας τὸ ἐξω τοῦ ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν τείχος τὸ σωζόμενον ἐτι καὶ τείχος Ἡρακλείου ὀνομαζόμενον μετ' ὀλίγον ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίου. Ὁ δὲ Schahbaraz ἐξηκολούθησε καθ' ἡσυχίαν ἐστρατοπεδευμένος ἐν Χαλκηδόνι, μέχρις οὗ ὁ Ἡράκλειος μετὰ πολλὰς αἱματηρὰς μάχας κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Περσῶν καὶ ἐκθρονίσῃ τὸν μέγαν βασιλέα. Μετὰ ἐπταετῆ πόλεμον ἐπανῆλθεν ὁ Ἡράκλειος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκτελέσας τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἤτοι ἐπανορθώσας τὰς συμφορὰς, ἅς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Φωκά το κράτος εἶχεν ὑποστῆ. Ἀλλ' οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ ἄμεσοὶ διάδοχοι αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὴν κατάστασιν τῆς ὀλεθρίας ἐξαντλήσεως τῆς ἐκ τῶν δεκαετῶν συνεχῶν ἀγῶνων τῶν δηωσάντων τὸ τε κράτος τῶν Περσῶν καὶ τὸ Βυζαντικόν. Jezdigert ὁ Δ', ὁ τελευταῖος τῶν Σασσανιδῶν, μετ' ὀλίγον ἀπέθανε στερηθεὶς τὴν ἀρχὴν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἰρκανίας καὶ ἀπὸ τοῦ 670 πολέμοι στόλοι εἰσπλεύουσιν εἰς Προποντίδα ἐπὶ ἐπτὰ συνεχῆ ἔτη διὰ νὰ πολιορκήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἰδοὺ ἡ τελευταία λύσις τῶν γεγονότων, ἃ ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ σκιαγραφῆσω ὑμῖν τὴν ἐσπέραν ταύτην.

Dr A. MORDTMANN

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΘΩ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

1) Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ φίλου συνεταίρου κ. Μαρουῆ Ι. Γεδεῶν περὶ τοῦ Ἀθῶ (1) ἐξεδόθη ἐκ κώδικος τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰθέρων ἀλληλογραφία τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ καὶ ἄλλα ἔγγραφα περὶ τῶν τοῦ Ἀθῶ σχέσεων πρὸς τὰς πολιτικάς καὶ ἱερατικάς ἀρχὰς ἐν Βυζαντίῳ. Τὰ ἴδια ἔγγραφα μνημονεύονται καὶ ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Κ. Φρεαρίτου, δημοσιευθεῖσα ἐν «Πανδῶρα» (Τόμ. ΙΕ'), τοῦ Γάλλου Langlois καὶ τοῦ Διονυσίου Πίστη πρώην Ξάνθης (2).

2) Πρὸ καιροῦ εὐρὸν ἐν χειρογράφῳ (τοῦ ΙΣ' αἰῶνος) τῆς βιβλιοθήκης μου τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενον κείμενον, ὅπερ παρέχει πλείστας πληροφορίας περὶ τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει γεγονότων καὶ τῶν ἐν τῇ βασιλίδι συμβάντων. Ὁ ἐρευνητὴς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἰδιαίτερος τὰ κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦ Ἀθῶ «θέρως ἔχει νὰ συγκομίσῃ συμπερασμάτων καὶ πλουτὸν εἰδήσεων», σὺν τῷ φίλῳ κ. Γεδεῶν εἶπεν.

3) Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον, κτῆμα Μακαρίου ἱερομονάχου Χίου ζωγράφου, περιέχει:

Σελ. 1—381. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, τοῦ ἀσκητοῦ καὶ ἀναχωρητοῦ, ἐπισκόπου γεγομένου τῆς φιλοχρίστου πόλεως Νικευῆ, λόγοι ἀσκητικοὶ γραφέντες μὲν παρ' αὐτοῦ τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ, ἐρμηνευόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν Ἀββᾶ Πατρικίου καὶ Ἀββᾶ Ἀβραμίου τῶν φιλοσόφων καὶ ἡσυχαστῶν ἐν τῇ Λάβρα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡμαιομένου.

Σελ. 383—574. Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀββᾶ Ἡσαίου τοῦ ἀναχωρητοῦ λόγοι πάντῳ ὡφέλιμοι.

(1) Μαρουῆ Ι. Γεδεῶν. Ὁ Ἀθῶς, ἀναμνήσεις, ἔγγραφα, σημειώσεις. Ἐν Κων/πόλει 1885 σελ. 100 κ. ἑ.

(2) Δ. Πίστη, περιγραφικὴ ἱστορία τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἀθῶ. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1890 σελ. 85—86.

Σελ. 575—727. *Ψυχοφειλεῖς* διηγῆσαι τοῦ νέου παραδείσου ἤτοι εἰς τὰ ἀποφθέγματα καὶ εἰς τοὺς βίους τῶν ἁγίων πατέρων.

Σελ. 729—730. *Περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμεικῶν ἐπτὰ συνόδων* ὅτε ἐγίναν καὶ ποῦ καὶ διατί.

Σελ. 730—749. *Διήγησις μερικῆ τῶν ἐπιστολῶν Ἀλεξίου βασιλέως καὶ Νικολάου Πατριάρχου γενομένη κατὰ διαφόρους καιροὺς.*

4) Τὸ α' ἔγγραφο (σελ. 732), ἡ ἀναφορά τῶν μοναχῶν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀρχ. Δέσποτα ἡμῶν ἅγιοι, γνωστὸν ἔστω κτλ., ἐστὶ παρὰ τῷ κυρίῳ Γεδεῶν α' ἔγγραφο, καὶ Δ. Πίστη τὸ πρῶτον.

Τὸ β' ἔγγραφο, τὸ βασιλικὸν πιττάκιον πρὸς τὸν πατριάρχη, Γεδεῶν β', Φρεαρίτη α'.

Τὸ γ', ἡ ἀπάντησις τοῦ πατριάρχου (σελ. 733, 734, 735), Φρεαρίτη θ', Γεδεῶν γ'. Τὸ κείμενον μετὰ τῶν «εἰρήθησαν δύλιαι καὶ ἀπατεῶνες» ἕως «διὰ τὰ καὶ τὰ ἀνετράπη» λείπει ἐν τῷ ἔγγραφῳ τοῦ κ. Γεδεῶν.

Τὸ δ', θέσπισμα βασιλικόν, «Θεσπίζομεν τοῖν κτλ.» σ. 735, παρὰ Γεδεῶν δ', Φρεαρίτη β', Δ. Πίστη γ' (ἐν ἔτει 1109).

Τὸ ε', θέσπισμα βασιλικόν πρὸς τὸν πατριάρχη, σελ. 738· ἀρχή· «Σκοπὸς ἐτέθη τῇ οἰκουμένῃ», παρὰ Langlois σελ. 38, Φρεαρίτη γ'.

Τὸ ς', πιττάκιον βασιλικόν πρὸς Ἰλαρίωνα τὸν Πρῶτον τοῦ ὄρους, σελ. 739, «χωρὶς εἰδήσεώς σου» παρὰ Φρεαρίτη δ', παρὰ Langlois σελ. 38.

Τὸ ζ', πιττάκιον βασιλικόν (σελ. 740) πρὸς τοὺς μοναχοὺς· «Πατέρες ἅγιοι οἱ τὸ ἅγιον ὄρος κατοικοῦντες», παρὰ Γεδεῶν ε', Φρεαρίτη ε'.

Τὸ η', πατριαρχικὸν πιττάκιον, σελ. 740, «Σχίσματα καὶ παραουναγωγὰς»—ἀνέκδοτον.

Τὸ θ', πατριαρχ. γράμμα πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον, σελ. 741, «Γνωστὸν ἔστω σοὶ δεῖπνα» παρὰ Φρεαρίτη ζ'.

Τὸ ι', «Περὶ Σαρακηνῶν», σελ. 743, παρὰ Γεδεῶν σελ. 135 (ἐν σημειώσει 118).

Τὸ ια', λύσις τοῦ πατριάρχου Χαρίτωνος,

σελ. 746 (έν έτει 1177) αναφέρεται υπό του κ. Φρακρίτου και του κ. Γεδεών (σελ. 119).

Το ιβ', συνοδικόν (σελ. 747), ανέκδοτον. Το ιγ', λύσις του βασιλέως 'Αλεξίου επί υπομνήσεως του Πρώτου Γαβριήλ, σελ. 748 (έτει 1093), παρὰ Γεδεών ζ', Φρακρίτη στ'.

Περί της χρονολογίας αναφέρομεν μόνον, ότι το «Θείσισμα βασιλικόν» επιβεβαιούν τα προνόμια του 'Αθω ανήκει τη γ' ένδικοτιώνι, 1109, συμφώνως τῷ χειρογράφῳ της έν Μόσχ συνοδικῆς βιβλιοθήκης· ή λύσις του βασιλέως πρὸς τὸν Πρῶτον του ὄρους Γαβριήλ κατά τὸν κ. Γεδεών (σελ. 106 σημ. 82) ἐξεδόθη κατά τὸ 1093/94.—'Ο Καῖσαρ Νικηφόρος ὁ Μελισσηνός, μνημονευόμενος έν τη ἀφηγήσει, ἀπέθανε κατά τὸ 1104 και ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ γραμματικὸς έν έτει 1111· ή λύσις του πατριάρχου Χαρίτωνος ἐπῆλθεν έν έτει 1177.

5) 'Η κανονικὴ διαταγὴ (σ. 748 και 749) διασαφηνίζει τὰς σχέσεις του βασιλέως 'Ιωάννου του 'Ασάνη πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον τὸν Βατάτζην και μάλιστα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ιστορίαν του θρόνου Τερνόβου. 'Η έν λόγῳ συνέντευξις των βασιλέων έν Λαμψάκῳ ἐγένετο κατά τὸ έτος 1235. Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς (1) λέγει: «Και συνελθόντες περὶ Χερρόνησον ὁ τε βασιλεὺς και ὁ 'Ασάν συζητούνουσιν 'Ελένη τῆ του 'Ασάν θυγατρὶ δεκαετὴ οὖση τὸν του βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον τὸν νέον Λάσκαριν· τῆνικαὺτα δὲ και ὁ του Τερνόβου ἐπίσκοπος ἀθονομίαν λαμβάνει διηνεκῆ, τῷ τέως ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον της πρώτης τελῶν 'Ιουστιανῆς».—Γεώργιος ὁ 'Ακροπολίτης δὲ ἀφηγείται ὡς ἐπομένως τὰ περὶ της συμμαχίας ἀμφοτέρων κατά των Λατίνων (2). «'Ο δὲ βασιλεὺς 'Ιωάννης (ὁ 'Ασάνης) τὴν αὐτοῦ σύζυγον σὺν τη θυγατρὶ 'Ελένη λαβὼν διαπαιδαγεύεται εἰς Λάμψακον, ἔνθα ἦν ἡ βασιλὶς Εἰρήνη και πληροῦσι τὴν τῶν παιδῶν συνάφειαν, του πατριάρχου Γερμανοῦ τὰ της ἱερολογίας τελέσαντος. Τότε και ὁ Τρινόβου ἀρχιερεὺς ὑπὸ τὸν της Κωνσταντινουπόλεως τελῶν ἀυτονομίῃ τετίμηται και πατριάρχης ἀναγορευέσθαι κέριται βασιλικῷ και συνοδικῷ τῷ θεσίσματι, χρίτας τῶν προυχόντων ἀποτινύντων τῷ Βουλγάρων ἀρχοντι 'Ασάν, του κήδους ἐνεκα και της φιλικίας».—Ταῦτα ἱκανῶς δεικνύουσι τὴν σπουδαιότητα του έν τῷ τέλει κειμένου.

(1) Τόμ α' σελ. 29.
(2) Σελ. 54

(Σελ. 730)

Διήγησις μερικὴ τῶν ἐπιστολῶν 'Αλεξίου βασιλέως, και Νικολάου πατριάρχου, γενομένη κατά διαφόρους καιρούς.

1) 'Ελεγεν ὁ μοναχὸς 'Ιωάννης ὁ Τραγγανιώτης ότι τὰ κατά του ἀγίου ὄρους γερόμενα ἄνωθεν και ἐξ ἀρχῆς, τὰ πρὸ της ἐντολής του πατριάρχου και μετὰ τὴν ἐντολὴν οὐ μόνον ὁ μοναχὸς Λεόντιος ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ και πολλοὶ τῶν ἀγίων πατέρων συνεγράψαντο και ἔχουσι οὕτως εἰς προσείδησιν.

2) 'Ότι μετὰ τὸ ἀπελασθῆναι τὰ ζῶα και τοὺς Βλάχους ἀπὸ του ἀγίου ὄρους, ἀντὶ του εὐχαριστήσαι τῷ Θεῷ ότι ἐξείλεν ὄργην μεγάλην και ὀλέθριον, ότι ἐπίσκοπῆ ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ὁ Θεὸς και ἐκαθαρίσθη τὸ ἅγιον ὄρος, τὸ ὄρος ὁ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν έν αὐτῷ, μᾶλλον ἐκλειον και ἐκόπτοντο· και ἦν έν τῷ ἀγίῳ (*) ὄρει κοπετὸς μέγας αἰγυπτιακὸς, και ἐκείνοι μὲν της αἰγυπτιακῆς ἐμείμνητο τροφῆς, τὰ κρέη και τοὺς λῆθητας, ἐτι δὲ και κρόμυα και σκόροδα και πέπονας.

3) Οἱ δὲ ἀγιορίται μείμνηται τὰ των Βλάχων ὅσα και ὅλα της ἡδονῆς ἡ συνήθειαι· τὰ δὲ γάλατα και τὰ τυρία, και τὰ μαλλία· τὰ συμπόσια και συναλλάγματα και τὰς πραγματείας τὰς πρὸς ἀλλήλους, οἱ Βλάχοι λέγω μετὰ των μοναχῶν· τὰς τε μεθυσίας τὰς διαβολικὰς, αἵτινες ἐφάνησαν έν τῷ ὑστέρω· εἰσηλθε γὰρ ὁ διάβολος εἰς τὰς καρδίας των Βλάχων και εἶλον και τὰς γυναῖκας αὐτῶν και ἐβουσκον τὰ πρόβατα, και τὰ μοναστήρια ἐδοῦλεον κουβαλοῦσαι εἰς αὐτοὺς τὰ τυρία τὰ γάλατα και τὰ μαλλία ποιοῦσαι και τὰ ζυμωτὰ εἰς τὰς παρακλήσεις των μοναστηρίων και ἀπλῶς εἰπεῖν ὡς δουλοπάροικοι και ποθινοὶ (731) ἦσαν τοῖς μοναχοῖς.

4) Τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν γερόμενα αἰσχρόν ἐστι και λέγειν και ἀκούειν· ὁμως οἱ παθόντες και τὴν ἀμαρτίαν μισήσαντες αὐτοὶ και τὰ σφάλματα διορθώσαντο· και οὐ μόνον ἡσυχασταὶς και ἐγκλείστοις και στυλίταις εἶπον και ἐξήγησαν περὶ τούτου ἀλλὰ και αὐτῷ τῷ πατριάρχῳ κυρ Νικολάῳ πάντα ἐγγράφως ἐξέ-

(*) 'Η ὀρθογραφία του χειρογράφου ἐφυλάχθη κατά τὴν παρῶσαν δημοσίευσιν.

δωκαν· και ότι οἱ Βλάχοι τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἔχουσι βουσκούς ὅσα δὲ δι' αὐτῶν ἐπραττεν ὁ διάβολος· οὐ θέμις ἦν γραφῆ παραδοῦναι· πλὴν οὐκ ἐστι κρυπτόν ὁ οὐ γνωσθήσεται και εἰς φανερόν ἔλθη· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

5) Περὶ δὲ των Βλάχων μᾶλλον δὲ των μοναχῶν τὴν ἐκβολὴν διηγῆσομαι, και ὅσα ἐπράχθησαν τότε·

6) εὔρεν σὺν ὄργανα ἐπιτήδεια ὁ ἐφευρετής της κακίας, ὁ ἐξ ἄνωθεν φρονήσας τὴν ἡμετέραν ζωὴν και ἐξορίστους ἡμᾶς ποιήσας, και ἀπὸ Θεοῦ κρύπτεσθαι και τὸν θάνατον κερδαίνειν, ἔφθασε και έν τῷ ἀγίῳ ὄρει· και ὑπέβαλεν εἰς τοὺς ἀγίους γέροντας προσάσεις δῆθεν εὐλόγους, ότι ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ πατριάρχης, και ἐάν ἀποθάνωμεν ὦδε γινόμεθα αἴτιοι της ψυχῆς ἡμῶν· και ἐφάνησαν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, μᾶλλον δὲ φρενοληψίας ἀνάμεστα·

7) και τοῦτον τὸν λόγον ἀκούσαντες οἱ πολλοὶ των ἐλλογίμων ἀνθρώπων και ἡγουμένων και ἡσυχαστῶν ἐταράχθησαν, οἵτινες ἐπολέμησαν μετὰ των δαιμόνων πενήκοντα και ἐξήκοντα ἔτη και οὐκ ἴσχυσαν αὐτοὺς ἐκβαλεῖν ἀπὸ τὰς κέλλας αὐτῶν.

8) Τότε δὴ τότε ἦν ἰδεῖν μέγα θέαμα και πολλοῦ θρήνου ἄξιον· ἀπῆρχοντο τοῖνον κλαίοντες, ὁ ἡσυχαστὴς πρὸς τοὺς ἡσυχάζοντας λέγων αὐτοῖς ὅσα παρὰ των δαιμόνων ἐδιδάχθη, ὁμοίως και ὁ ἡγούμενος πρὸς τοὺς ἡγουμένους λέγων ότι ἀπὸ του νῦν ὦδε οὔτε ζωὴν ἔχομεν οὔτε ἀνάπαυσιν ἐπειδὴ τοὺς Βλάχους και τὰ ζῶα ἐκβάλλουσιν· ἀλλὰ και ὁ πατριάρχης ὄλον τὸ ὄρος ἐδέσμησε και τὰ ξύλα και τὰ νερά· ἡμεῖς δὲ ποῖαν κοινωνίαν ἔχομεν έν τῷ ὄρει τῷ ἀγίῳ; οἶμαι οὐδεμίαν.

9) Τότε δὴ τότε ἦν ἰδεῖν σχίσματα και παρασυναγωγὰς κατά τόπους· και λαοσυνάκτας και λαοπλάνους και τὸ πείθειν μᾶλλον ἢ πείθεσθαι, και γραφικῶς εἰπεῖν, ἔθεντο εἰς οὐρανόν τὸ στόμα αὐτῶν και ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ της γῆς και ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, κατά τὸν Δαυὶδ· ότι τί δοθήη σοι και τί προστεθήη σοι πρὸς γλῶσσαν δολιαν; Και τὰ πάντα ἐξόγκωσεν ὁ καιρὸς ἐκείνος.

10) 'Εξήρχοντο γὰρ μετὰ των Βλάχων ἅπαν τὸ πλῆθος των μοναχῶν εἰς τὸν ἀρχοντα του κόσμου· και ἡ λύπη πεπλήρωκεν ἡμῶν τὴν καρδίαν· ότι οὐ μόνον οἱ δαίμονες ἔχαιρον, ἀλλὰ και οἱ μοναχοὶ τὸ αὐτό. Τριακόσια γὰρ φαιμελίαι ἦσαν ἅπαντες οἱ Βλάχοι.

Σελ. (732)

11) 'Ο δὲ βασιλεὺς κατοῦνας ἔλεγεν εἶναι τῷ πατριάρχῳ, ὡστε και δεκατίαν πολλαῖς ἠβουλήθη εἰς αὐτοὺς θεῖναι· διὰ δὲ τοὺς ἀρχοντας των ἐπαρχιῶν τοῦτο οὐκ ἠθέλησε γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶσι τὰ μοναστήρια, καταγινώσκουσι δὲ και τοὺς μοναχοὺς· και ὁ μὲν ἀριθμὸς των Βλάχων κατάδηλος γέγονε· των δὲ μοναχῶν οὐκ ἦν ἀριθμὸς διαγράψασθαι και εἰπεῖν τὸ ἀπειρον πλῆθος ἐκείνο.

12) Και ὦ του θαύματος ὁ λέγοντες ότι ὁ ἡσυχάζων έν τῷδε τῷ τόπῳ ὁ ἀκουστὸς και ὁ φροερός τοῖς δαίμοσιν μετὰ του (δεῖνος) συνεξέρχεται Βλάχου και ὁ (δεῖνα) ἡγούμενος μετὰ τουδε του ἡγουμένου συνεξέρχονται· ὁμοίως και τὰ λοιπὰ μοναστήρια μετὰ των ἐαυτῶν φίλων συνεξέρχονται Βλάχων ἅπαντες πανοικεῖ· ἦν δὲ ἰδεῖν τὰ θεόκτιστα και θεοφύλακτα μοναστήρια ὑπὸ κουτῶν και τυφλῶν γερόντων φυλαττόμενα· και οὕτω κατηγωνίσαστο ὁ ἀρχων του κόσμου καταδιώξαι ὅσους αὐτῶν ὁ γοητὸς Φαραὼ και ἐπισύρειν αὐτοὺς βιαίως εἰς των ποταμῶν Βαβυλώνος· και οὐ παύεται μέχρι της σήμερον τὰ αὐτὰ ποιῶν ὁ σκολιὸς δράκων.

13) Τούτων δὲ οὕτω γενομένων ἐπέστη ἡ ἑορτὴ της Χριστοῦ γεννήσεως και συναχθέντες πάντες κατά τὸ σῆθηες εἰς τὰς Καρ[ε]ίας, πρῶτον μὲν ἀνεθεμάτισαν τοὺς δημογέροντας ἐπ' ἐκκλησίας πᾶς ὁ λαὸς, τοὺς λαοπλάνους, τοὺς ταράσσοντας ἅπαν τὸ ἅγιον ὄρος ὡς δῆθεν ἐκ προσάσεων εὐλόγων. 'Επειτα του ἐκ συνηθείας κρούσματος γενομένου καθίσαντες έν τῷ κριτηρίῳ ἐξελέξαντο ἄνδρας θεοσεβεῖς τέσσαρας τὸν τε μοναχὸν κυρ 'Ιωαννίκιον και ἡγούμενον του Βατοπεδίου, και τὸν μοναχὸν κυρ Συμεὼν και ἡγούμενον του Καρακάλλου, και τὸν Κασταμονίτου συγγενὴ ὄντα του βασιλέως κυρ 'Αλεξίου, και δύο ἐπιτηρητὰς τὸν Τζαῖνον και τὸν Φαλακρόν, και ἀπέστειλαν αὐτοὺς πρὸς τὸν βασιλέα κυρ 'Αλέξιον γράψαντες και ἐπιστολὴν περιέχουσαν οὕτως.

14) «Δέσποτα ἡμῶν ἄγιε, γνωστὸν ἔστω τῷ κράτει της βασιλείας σου, ότι ἡ ἐντολὴ του πατριάρχου ἅπαν τὸ ἅγιον ὄρος ἐξώκισε και δεόμεθα της κραταιᾶς βασιλείας σου ἵνα λύσητε τὴν ἐντολὴν, ἐπεὶ πάντες ἀπολλύμεθα· έν γὰρ τῇ ὑμετέρῃ γαλήνῃ και ἡμεῖς ἤρεμον και ἡσύχον βίον διάγωμεν εὐχόμενοι και του κράτους σου. 'Ιδοὺ ὑπεμνήσαμεν

τῆ βασιλείᾳ σου· καὶ προσθήσει Κύριος ὁ Θεὸς τοὺς χρόνους αὐτῆ ὡς τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ Ἐζεκιᾷ, ἵνα ὡς ἐκεῖνος καὶ σὺ ἀξιώθῃς μετὰ παρηρησίας εἰπεῖν τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ καὶ Θεῷ μνήσθητι, Κύριε· ὡς ἐπορεύθη ἐνώπιόν σου μετ' ἀληθείας ἐν καρδίᾳ τελείᾳ· καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιόν σου ἐποίησα· ἡμεῖς δὲ πάλιν ὡς ἔχομεν καὶ διακείμεθα πρὸς σέ λέγομεν· οἱ εὐλογοῦντές σε εὖλο(733)γημένοι, οἱ δὲ καταρώμενοι κεκατῆρανται. Καὶ ἀξιώσαι σε Κύριος ὁ Θεὸς τῆς μερίδος τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων βασιλείων Δαυὶδ καὶ Ἐζεκιῶν, καὶ πλησίον τοῦ ἐν ἁγίοις Κωνσταντίνου εὐρεθῆναι τὸν θρόνον σου, καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἔση εὐφρανόμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἰς αἰῶνα αἰῶνος, καὶ χαῖρε καὶ ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ πανοικί. —»

15) Ταῦτα λαβὼν ἐπὶ χεῖρας ὁ βασιλεὺς κύρ Ἀλέξιος καὶ ὄλον τὸ παλάτιον καὶ ἡ σύγκλητος ἀκούσαντες τῷ βασιλεῖ συνεβούλευον τὸν πατριάρχην ἐλθεῖν καὶ ἀπολογήσασθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς δι' εὐλάβειαν οὐκ ἠθέλησε τοῦτο ποιῆσαι ἀλλ' ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ταῦτα ἀποστείλας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπεσταλμένους μοναχοῦς.

16) Βασιλικὸν λιτάριον. Πάτερ ἅγιε καὶ Οἰκουμένην Πατριάρχα! οἶδας ὅτι ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ προπάτορι ἡμῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ οὐδεμίαν ὄλην ἡμέραν, τάχα δὲ οὐδὲ τρεῖς ὥρας ἐφύλαξε καὶ ἰδοῦ, ἡ ἐντολὴ σου ἐξῆλειψε τὸ ἅγιον ὄρος μὴ ὑποκείμενον τῇ σῆ ἐξουσίᾳ. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν βασιλείων κατὰ διαδοχὴν τοῦτο ἐθέσπισαν καὶ οὐχ ὑπὸ ἀλλῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὠρισαν ἐλεύθερον τοῦτο εἶναι ἀπὸ πάσης ἐπηρείας· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν μηδεμίαν μετοχὴν ἔχειν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει· καὶ γὰρ ἐγὼ αὐτὸς πολλάκις ἠβουλήθη δεκατῆραν ἐπιθεῖναι τοῖς Βλάχοις ἀλλὰ τὰς εὐχὰς τῶν πατέρων δυσωπούμενος, καὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα μὴ πλεονεκτῶσι τὰ μοναστήρια ὡς ἔχομεν πάντες τὸ πλεονεκτικόν, καὶ ἵνα μὴ κατακινώσκωσι τοὺς μοναχοὺς τοῦτο οὐκ ἐποίησα. Τί δέ σοι ἔδοξε; πάτερ ἅγιε, ἀπορῶ· ἐμοῦ οὐ θελήσαντος ὅπως κἄν μόνον ἀκούσαι τὸ ἀπελασθῆναι τὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ οἱ μητροπολίται τῷ ὀρισμῷ σου ἀντέλεξαν, ἀ ὁ Θεὸς ἔκτισε λέγοντες εἰς μετάληψιν. Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ τῶν ἡγουμένων πολλοί· Χαῖρε καὶ ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ. —»

17) Ταῦτα ὁ πατριάρχης δεξάμενος καὶ

ἀναγνοὺς τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ἀντεδήλωσε τῷ βασιλεῖ ταῦτα·

« Καλῶς εἶπας δέσποτά μου ἅγιε, ὅτι σὺ ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν οὐχ ὑπέγραψας· οἱ μητροπολίται οὐκ ἠθέλησαν ἀλλὰ μᾶλλον ἀντέλεξαν ὡς παράνομον τὸ γινόμενον. Τῶν μοναστηρίων οἱ ἡγούμενοι πλέον πάντων ἐταράχθησαν. Καὶ ἐγὼ πῶς εἶλον τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλὰ διὰ τὰς κακουργίας τῶν Βλαχῶν καὶ τὰς τελεσιουργίας αὐτῶν ἐδεξάμην τίποτε· διότι μέγα ἦν τὸ δεινὸν καὶ ὀλέθριον ὡσπερ γὰρ οἱ Μαδιναῖοι ἐποίουν καὶ ἐκαλλώπιζον τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ ἔφερον ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων ἵνα πορνεύσῃ ὁ λαὸς καὶ ἀποστραφῆται αὐτοὺς ὁ Θεὸς αὐτῶν, οὕτω καὶ ὁ διάβολος εἰσῆλθεν εἰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας καὶ ἐνεδύοντο σχῆμα ἀνδρείον, ἵνα (734) καταστρέψῃ τοὺς εὐσεβῶς θέλοντας ζῆν καὶ εἶλον αὐτὰς ὡσπερ βοσκούς μεθ' αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δουλείας τῶν μοναστηρίων πάσας αὐτὰς εἶχον οἱ μοναχοὶ ἐξυπηρετούσας. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα αἰσχρὸν ἔστι τοῦ λέγειν ἢ γράφειν ἢ ἀκούειν· οἱ οὖν παθόντες καὶ τὴν ἁμαρτίαν μισήσαντες αὐτοὶ μοι δέδωκαν ταῦτα ἐγγράφως, τὸν Θεὸν μάρτυρα προβαλλόμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς κακίας τῶν ἀνοσίων Βλαχῶν, ὅτι εὐρέθησαν δόλιοι καὶ ἀπατεῶνες. Περὶ δὲ τῆς ἐντολῆς ὅτι ἐξῆλειψε τὸ ἅγιον ὄρος καὶ ὅτι λέγετε οἰκείᾳ χειρὶ ὑπέγραψεν ὁ πατριάρχης φημί ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι ἀ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με· ἄλλως τε δὲ σὺ αὐτὸς ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν οὐχ ὑπέγραψας· ἡ σύνοδος τῶν πατέρων οὐχ ὑπέγραψε. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶλον ὑπογράψαι οἰκείᾳ χειρὶ; ἀλλὰ ἀνέχεται ὁ Θεὸς ἢ αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων πατέρων ἐνός μάρτυρος ὑπογραψῆν; ὡς ἔγραψαν καὶ ἐπεσφράγισαν μὴ παραδεχθῆναι ποτε ἐνός μάρτυρος μαρτυρίαν κἄν πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου ἐπίσταται· ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, διαλεγόμενον τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι δὺ ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία πιστὴ ἔστιν· ὅτι ἀπὸ τῆς Θεοφθόγγου φωνῆς τοῦτο ἠκούσαμεν, τὸ μὴ παραδέχεσθαι γραφὴν ἢ μαρτύριον ἐνός ἀνθρώπου κἄν ὁ σοφώτερος τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχη· κἄν αὐτὸς ὑπάρχη ὁ ταπεινὸς Νικόλαος καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἰδοῦ μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί, ὅτι οὐκ ἔχει ἐντολὴν τὸ ἅγιον ὄρος ἀλλὰ παραγγελίας μόνον καὶ ἐπιτιμήσεις ἵνα μὴ ἐμπάσωσι Βλάχους εἰς κατοικίαν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει. Περὶ δὲ τὰ αὐτῶν πρόβατα κα

κτῆματα εἰς τὰ καταχύματα τοῦ ὄρους ἔχειν τὰς κατοικίας ὠρίσαμεν· ὅτι ἐξουσίαν ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπιτιμᾶν καθὼς καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ὠρίσεν, ὡς τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν εἰληφότες. Καὶ ἐάν ὁ ἀρχιερεὺς παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐπιτιμήσῃ οὐχ ἔπεται αὐτῷ τὸ θεῖον, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ. Καὶ ἰδοῦ εὐρίσκειται ἡ ἐπιτιμῆσις ἄλογος, διὰ τοῦτο καὶ ἀνίσχυρος. Εἰ δὲ δοκεῖ τῷ Θεῷ καὶ εὐάρεστον αὐτῷ ἔστιν, δυνάμωσον τοῦτο βασιλικὴ ἐξουσίᾳ, ἵνα μηκέτι Βλάχους εἰσάξωσι πώποτε ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει εἰς τὸν αἰῶνα.

(Σελ. 735)

18) Δεῖ οὖν εἰπεῖν καὶ περὶ τοὺς ἐξεληθόντας ἀπὸ τοῦ ἁγίου ὄρους καὶ ἐξερχομένους, ὅτι οὐκ ἐποίησαν τὰ τοῦ τόπου, καὶ ὁ τόπος διώκει αὐτοὺς. Περὶ δὲ τῶν τοιοῦτων εἶπεν ὁ Κύριος· ἄφετε αὐτοὺς ὑπάγειν· τυφλοὶ εἰσι· τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐάν ὀδηγῇ, ἀμφοτέρω εἰς βόθυνον πεσοῦνται· οὗς δὲ οὐκ ἐφύτευσε ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκρίζωθήσονται· καὶ διὰ τοῦ προφήτου οὐκ ἐγίνωσαν οὐδὲ συνήκων ἐν σκότει διαπορεύοντες καὶ οὐκ ἠθέλησαν εὐλογίαν τοῦ εὐλογημένου τόπου, καὶ μακρυνθήσονται ἀπ' αὐτοῦ.

19) Οἱ δὲ ἐξερχόμενοι τοῦ ἁγίου ὄρους ἠρωτῶντο ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων θελώντων μαθεῖν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐκτραπέντες τοῦ ὄρους ἀσκόπως ἐξερχονται καὶ ἔλεγον ὅτι ὁ πατριάρχης ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς ὅλον τὸ ὄρος καὶ διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαντες ἐξερχόμεθα, προσκαίζόμενοι προσάσεις ἐν ἁμαρτίαις· ἐκεῖνοι δὲ ἐντολὴν ἀκούσαντες καὶ μὴ γινώσκοντες τὴν ἀκριβεῖαν τοῦ πράγματος συνηθόκουν αὐτοῖς τὸ γινόμενον· τὰ δὲ πάτρια φάρμακα μὴ ἐπιστάμενοι καὶ τὰ ζωῆς ῥήματα μακρὰν ποῦ θέμενοι τὴν πᾶσαν ἀσχολίαν καὶ μέριμναν εἰς τὰς τῶν γεννημάτων εἰσόδους ποιούμενοι καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν, τῶν δὲ ψυχῶν τῶν προσερχομένων αὐτοῖς φροντίζοντες οὐδεμίαν· ἀλλὰ ποιοῦσιν αὐτοὺς βοσκούς δαιμόνων· ἀσκόπως οὕτως καὶ ἀπειρινοῆτως σαλεύοντες αὐτοὺς τοῦ ἁγίου ὄρους ὑποχωρῆσαι καὶ γυρεῖν πόλεις καὶ χώρας ὡς περιπλανώμενοι· καὶ γίνονται οἱ ἀνθρώποι οἱ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γινόμενοι, ὑποχείριοι τῷ διαβόλῳ καὶ ἐγμείσθη ἡ Κωνσταντινουπόλις ψευδοησυχαστὰς ἀγοριτᾶς ματαιολόγους καὶ ἀπατεῶνας καὶ ψευδολόγους· ἀγανακτῶσι δὲ καὶ ἡμᾶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γραφὰς ἐπιζητοῦντες οἱ ἀγράμματοι καὶ χοιροβοσκοί· καὶ

εἰσι τὰ πάντα ματαιότης ματαιοτήτων, κατὰ τὸν Σολομῶνα. Καὶ γίνωσκε δεσποτά μου ἅγιε ὅτι τὰ δόγματα τῶν πατέρων ἀνετράπησαν ὑπὸ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς. Ἀπειθήσατέ ποτε τις μοναχὸς ἐν τῇ σκήτῃ καὶ ὡς οὐκ ἐδύνάτο λαλῆσαι μικρὸν τοῖς αὐτῷ παρεστῶσιν ἐζήτησεν ὄξος ἵνα θήσῃ εἰς τὰς βίνας αὐτοῦ καὶ λαλήσῃ αὐτοῖς· καὶ ὄλησιν τὴν σκήτην ζητήσαντες οὐχ εὐρέθη ποτήριον ὄξος· οἱ δὲ ἀγοριτᾶς βαγένια ἔχουσι μέγιστα καὶ οὐσίας καὶ γλυκοπάλαια· καὶ διὰ τοῦτο σκιρτῶσιν ὡσπερ πῶλοι τῶν ὄνων καὶ διὰ τὰ καὶ τὰ ἀνετρέψαμεν τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων ὁ δὲ Θεὸς αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς ἐλεήσει. Χαῖρε καὶ ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ.»

(Σελ. 736)

Ταῦτα γράψας ὁ πατριάρχης ἀπέστειλε πρὸς τὸν κραταῖον καὶ ἅγιον ἡμῶν βασιλέα· ἡμᾶς δὲ εὐλογήσας, καὶ λίτραν νομισμάτων ἐπιδοὺς, ἀπέλυσε μετ' εἰρήνης.

20) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναγνοὺς τὸ ἴσον δέδωκεν ἡμῖν καὶ νομίσματα ρ: καὶ στραφεὶς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἔφη τοῖς παρεστῶσι· ὡς εἶδατέ με ποιοῦντα καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ποιήσατε· καὶ πολλοὶ τῶν σεβαστῶν ἐφοδιάσαντες ἡμᾶς ἀναλώμασι πλείστοις τὴν ὁδὸν ἡμῶν ἐπορεύθημεν· τοῦτο μόνον εἰπὼν ὁ βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς ἐξεπέμψε· ὡς ἐξ ἐμοῦ τὸν Πρῶτον προσαγορεύσατε καὶ πᾶσαν τὴν γερούσιαν· εὐχεσθε τὸ κράτος τῆς βασιλείας μου. Ἡμεῖς δὲ οἰκάδε ἐπανιόντες καὶ μικρὸν τοῖς κελλίοις ἡμῶν διατριψάντες, οὐ πολὺ γέγονε τὸ ἐν μέσῳ καὶ ὁ Πρῶτος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο· καὶ πάλιν ἀνήλθομεν εἰς τὸν βασιλέα ἐξήκοντα ἡγούμενοι· ἐγὼ δὲ εἶλον λόγον τοῦ βασιλέως κύρ Ἀλεξίου καὶ ἐδέξατο ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς ὅτι πλείστος· καὶ παραυτίκα ἐμέ ἐσφράγισε Πρῶτον ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει· τὸν δὲ κύρ Θεόδωρον τὸν Κεφαλᾶν, ἡγούμενον εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τυπώσας αὐτῷ ἔκτοτε λαμβάνειν καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν νομίσματα ρ: εἰς ψῶνν τῶν μοναχῶν· ἐμὲ δὲ ἀπαξ καὶ μόνον τ: νομίσματα καὶ βιβλίον βασιλικὸν τὸ μέγα Νομοκάνον· ἔχον καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰς διατάξεις καὶ Ἰουστινιανοῦ τοὺς νόμους. Παρήγγειλε δὲ τοῦτο ἀναγινώσκεισθε κατὰ πᾶσαν συναξιν τῶν Καρεῶν. Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς ἡγουμένους προσέταξεν ὑπομνηστικὸν ποιῆσαι ἑκάστον κατὰ τὸ αἴτημα αὐτοῦ· καὶ πάντας χα-

ροποιήσας εξαπέστειλεν ἡμᾶς. Ἀμφότεροι δὲ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῷ βασιλεῖ ἀπονείμκντες ἀπήλθομεν πρὸς τὸν πατριάρχην κύρ Νικόλαον, ἐρωτήσεις δὲ ἀπαντῶντες πολλὰς ποιησάμενοι πρὸς αὐτὸν καὶ μᾶλλον ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Χορταϊτίνος καὶ προφῆτης· τέλος πάντων ἠρώτησα κήγῳ τοῦτο τὸν πατριάρχην εἰπὼν· δέσποτα ἅγιε, εἰσὶ τινες τῶν ἱερέων καὶ μὴ ἔχοντες διάκρισιν τοῦ διακρίναι τὰς ὑποθέσεις δέχονται λογισμοὺς ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶ τινες τῶν ἀνιέρων καὶ ὠφελουσι ψυχὰς ἀνθρώπων. Τί κελεύει ἡ ἀγιωσύνη σου εἰς τοῦτο; καὶ εἶπεν ὁ πατριάρχης ὅτι οἱ δεχόμενοι τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἶπας καὶ τὰς ἐξαγγελίας αὐτῶν, ἱατρῶν τάζιν πεπειραμένων ἐπέχῳσι τοῖς νοσήμασι κατάλληλα ἐπάγειν τὰ φάρμακα. Καὶ εἰ μὲν ἔστιν ἱερεὺς ἰδιώτης δὲ ἕτερος δὲ οὐχ ἱερεὺς γινώσκειν δὲ ἔχων καὶ εἰδὼς λογισμοὺς διακρίνειν καὶ κανονίζειν ὡς εἰκός, οὗτος ἂν μᾶλλον τοῦ ἱερέως δίκαιος εἴη τοὺς λογισμοὺς ἀναδέχεσθαι καὶ κανονικῶς διορθῶν·

(Σελ. 737)

Περὶ παιδίων καὶ ἀγενοίων.

21) Πάλιν ἐν ἄλλῳ καιρῷ ὑπέμνησάν τινες τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον λέγοντες· Δέσποτα ἡμῶν ἅγιε, εἰ καὶ πρόβατα οὐκ ἔχουσιν οἱ ἀγιορίται καὶ γελᾶδια, ἀλλ' ἔχουσι παιδία καὶ ἀγενοίους. Ὁ δὲ τρισμακάριστος καὶ αἰόδιμος βασιλεὺς ὁ καὶ βασιλικὸν ἔχων τὸ φρόνημα, ἀγγελικῶς ἐφίμωσεν αὐτούς οὕτως εἰπὼν· Ἐχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφῆτας· ἐκείνοι δὲ προσέθηκαν καὶ τῷ βασιλεῖ ἀντίειπον· Δέσποτα ἅγιε, περὶ τῶν ἀγενοίων οἱ προφῆται ἠτόνησαν καὶ πᾶς τοῦ δικαίου λόγος καὶ ὅτι διὰ τὰ παιδία καὶ τὰ σκάνδαλα αὐτῶν οὐ δυνάμεθα εἰς τὰ μοναστήρια βαλεῖν ἀρχὴν· ὅτι παρὰ τοὺς γέροντας πλέα εἰσὶ τὰ παιδία· καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ τί ὀφείλομεν ποιῆσαι τὰ παιδία; ὅτι Ἡρώδης ἀπέθανε καὶ ἐγὼ παιδοκτόνος οὐ γίνομαι· καὶ μᾶλλον ἔαν οἰδατε καὶ τὰς μητέρας αὐτῶν θρηνηφούσας ἐρχομένας πρὸς ἡμᾶς καὶ θαυμά ἐστι πῶς οὐκ ἐφοβήθητε τὴν ἐντολὴν τοῦ πατριάρχου καὶ ὁμῶς ἐρωτῶ ὑμᾶς πατέρες, ἡσυχασταὶ ἔστε ἢ ἡγούμενοι; οἱ δὲ εἶπον, ἡσυχασταὶ δέσποτά μου· καὶ διὰ τί ἐναπέλειπατε τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων; καὶ οὐ μόνον τὴν ἡσυχίαν ἀπωλέσατε ἀλλὰ ὁμοιωθήτε καὶ ὑμᾶς ταῖς ἀποστατικαῖς δυνάμεσιν· ἐκείναι γὰρ καταλιποῦσαι τὸ ἄδυτον φῶς σκό-

τος γεγόνασιν καὶ εἰκότως. Θρηνήσατε οὖν καὶ ὑμεῖς ὅτι ἐχλευάσθητε ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· καὶ ὁ Θεὸς συγχωρήσει ὑμῖν καὶ ἡμῖν· ἐρωτῶ δὲ ὑμᾶς ἔχετε προτροπὴν ἀπολύσεως τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς; ἐστὶ γὰρ αἵρεσις τῶν ἀκεφάλων ὅπερ ἀπεύχομαι· ἀπορήσαντες δὲ οὗτοι καὶ μὴ ἔχοντες τί ἀποκριθῆναι ἠρώτησε πάλιν ὁ βασιλεὺς· οἰδατε γραφὰς; ἢ ἀνέγνωτε νόμους πατέρων ἢ διατάξεις βασιλικὰς; ἢ οὐκ οἰδατε ὅτι αἱ σύνοδοι τῶν πατέρων λέγουσιν ὅτι ὁ μητροπολίτης οὐ δύναται ἀνελεῖν εἰς βασιλέα εἰ μὴ ὁ πατριάρχης προτρέψει αὐτῷ· ὁμοίως καὶ ὁ ἐπίσκοπος χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου αὐτοῦ οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μήτοιγε εἰς βασιλέα· ὁμοίως καὶ οἱ κληρικοὶ μετὰ βουλῆς τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν ἐξέρχονται· καὶ ταῦτα μὲν τῶν ἁγίων συνόδων καὶ ἱερῶν κανόνων διὰ τὸ πέθεσθαι τοῖς ἡγούμενοις ὑμῶν καὶ ὑπέκεισθε αὐτοῖς· οἱ δὲ δεσποτικοὶ νόμοι τῶν βασιλέων καὶ αὐτοὶ τοῖς ἱεροῖς νόμοις ἀκολουθοῦσι· καὶ εἰ ἔχει ὁ πριμικύριος δουλείαν πρὸς τὸν βασιλέα τὸν μέγαν δομέστικον βουλευέται (738) ὁμοίως καὶ ὁ στρατιώτης χωρὶς γραμμάτων ἐλθεῖν εἰς βασιλέα οὐ δύναται· εἰ δὲ καταφρονῆσει τὸν τύπον δέρεται καὶ κουρεύεται καὶ μεζυλοπάντουρα πομπεύεται εἰς τὸ φρουσσάτον· καθὼς οἱ νόμοι διαγορεύουσι τοὺς ἀνιάτως διακειμένους ἐπὶ τὰς πλατείας παιδεύομεν αὐτούς ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχουσι καθὼς γέγραπται· ὅτι πάσαις ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι καὶ πάντα τηρεῖν ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, καὶ οἰδατε ὅτι οὐ δεῖ τὸν μοναχὸν ἀνυπότακτον εἶναι· καὶ συμβουλευόμενοι ὑμῖν ἀπέλθετε εἰς τὸν ἀρχιμανδρίτην σας, ἐπειδὴ αὐτὸν σφραγίζουσιν οἱ βασιλεῖς οἱ θεϊότατοι· Πρῶτον ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, ἵνα ἔχη τὴν ἐξουσίαν εἰς πάντα καὶ ἐπὶ πάντα·—

Θέσισμα βασιλικόν.

22) «Θεσπίζομεν οὖν τοίνυν καὶ ἡμεῖς εἶναι τὸ ἅγιον ὄρος ἐλεύθερον καὶ μηδεμίαν φορολογίαν ἢ ἐπήρειάν τινα ἔχειν οἱ μοναχοὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος· μνημονεύειν δὲ τῶν βασιλέων· καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπεριστάτως εὐχεσθαι· διορίζομεν καὶ τοὺς ἐπαρχῶν ἄρχοντας καὶ πλησιοχώρους μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχέτωσαν οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, ἀλλ' οὐδὲ ἐπίσκοπον ἐθέσπισαν οὐδὲ μὴν θεσπίζομεν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, διὰ τὰ καὶ τὰ καὶ διὰ τὰς προλήψεις αὐτῶν καὶ διὰ τὸ μὴ δεσμεύειν τὰς ἐκκλησίας καὶ ἐντολὰς

διδόναι τοῖς πρεσβυτέροις καὶ ἐπιτιμᾶν αὐτοὺς ἀλλὰ μίαν κεφαλὴν καὶ μίαν δεσποτείαν, τὸν Πρῶτον, χειροτόνησαν ἐκείνοι καὶ ἡμεῖς. Οἱ δὲ καταφρονούντες αὐτὸν ἔστωσαν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἀγανάκτησιν».

Καὶ πλέον μὴ θελήσας συναίρειν λόγους ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πατριάρχην τούτους ἀπέστειλε γραφὰς οὕτως.

Πιττάκιον βασιλικόν πρὸς τὸν πατριάρχην.

23) «Σκοπὸς ἐτέθης τῇ οἰκουμένῃ, πάτερ ἅγιε καὶ οἰκουμηνικῆ πατριάρχῃ, καὶ τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν σου τηρῆσαι καὶ ποιῆσαι καὶ πράξαι καθὼς ἐγὼ ἐπὶ τῶν δήμων καὶ τῶν ἔθνων, ὅτι ὁ δῆμος τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἔθνων ὑποτάσσεται τοῖς νόμοις τῶν βασιλέων καὶ τοῖς τύποις καὶ ὅτι ὁ φόβος τηρεῖ τὴν ἐντολὴν· οἱ δὲ ἀγιορίται ὡς εἴκειν οὐκ ἐγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ὅτι ὄργῃ βασιλέως θυμὸς λέοντος, καὶ ἠνάγκασάν με ἐπεξελεθεῖν αὐτοὺς καθὼς γέγραπται ἄνωθεν, ὅτι τοὺς ἀνιάτως διακειμένους ἐπὶ τὰς πλατείας τῶν πόλεων παιδεύομεν τινὰς δὲ ρινοκοπούμεν ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχουσι· ἐμάθομεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐξαρχοὶ τῶν δαιμόνων οἱ ταρασσόντες τὸν ἅγιον τόπον καὶ τοὺς ἀγίους γέροντας· καὶ εἴτι δύνασαι βοήθησον (739) αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε ρινοκοπήσας αὐτοὺς ἀποστείλω εἰς τὸ ἅγιον ὄρος ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ μάθωσι τί ἐστὶν ἐντολὴ Θεοῦ καὶ βασιλέως».—

24) Ἐγραψε δὲ καὶ εἰς τὸν Πρῶτον οὕτως· «Ἐπαρίωνι μοναχῷ καὶ Πρῶτῳ τοῦ ἁγίου ὄρους. Χωρὶς εἰδήσεώς σου καὶ προτροπῆς ἐγγράφου μὴ ἐξέρχεσθαι ἀγιορίτην εἰς πόλιν μηδὲ ψευδοχάρτας παραδέχεσθαι· ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦτο ἔγραψεν ἢ πατριάρχης ἢ ἐπίσκοπος ἢ μεσιτεύοντά τινα εἰς τὸν χαρτοφύλακα· καὶ φέρουσι ταῦτα εἰς τὸ ὄρος καὶ ταρασσουσι τοὺς γέροντας, ἀλλὰ δέξαι τὸν ὀρισμὸν τὸν ἡμέτερον ἀπὸ Θεοῦ καὶ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ πατριάρχου Κύρ Νικολάου εἴχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων·—

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς

25) Ὁ δὲ πατριάρχης εἶπε πρὸς αὐτοὺς· ἀπέλθετε ἀδελφοὶ καὶ πατέρες εἰς τὰ κελλιὰ σας ἕκαστος, καὶ τηρήσατε τὰς ἰδίας ψυχὰς καὶ μὴ θέλετε παροργίζεῖν Θεὸν καὶ βασιλέα, καὶ παραξύνειν εἰς ἀγανάκτησιν ὅτι οὐ συμφέρει ὑμῖν· ἀλλ' ὑπάγετε εἰς τὸν Πρῶτον· αὐτὸν γὰρ ἐκάθισεν ὁ Θεὸς ὡς ἐπὶ Μωσέως καθέδραν· αὐτὸν καὶ ἀπαιτήσουσι. Τί γὰρ ὠφελήθη ὁ

Ἄρειος μὴ θελήσας ὑποταγῆναι τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἀλλὰ περισσοφρόνιμον ἐποίησεν αὐτὸν ὁ διάβολος, ἵνα μὴ ὑποταγῆ εἰς τὰ τῆς ζωῆς ῥήματα. Καὶ προσεκτέον ἵνα μὴ καὶ ὑμεῖς ἀναθεματίζησθε ὡς ἐκεῖνος· περὶ δὲ παιδίων καὶ ἀγενοίων καὶ εὐνοῦχων οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχετε εἰς Θεὸν ἢ εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν ὑπερηφανίαν τοῦ διαβόλου· εἰ γὰρ ἐξήλθετε ἀπὸ τοῦ κόσμου καθὼς ὁ μέγας Ἀρσένιος εἶχετε λέγειν καὶ ὑμεῖς τὸ δι' οὐ ἐξήλθετε, καὶ μὴ ζητεῖν τῶν δαιμόνων τὰς ἐνθυμήσεις καὶ δαίμονες γίνεσθαι· ἄφετε τὴν ἐντολὴν ἣν λέγετε ὅτι ἔχετε εἰς τὸ ἅγιον ὄρος· ἔστω ἐπ' ἐμοὶ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ Πρῶτῳ καὶ ὑμεῖς ἀμέριμνοι ἐστέ. Καὶ ποιήσας εὐχὴν ἀπέλυσε αὐτούς·—

26) Ἐλεγε δὲ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Χορταϊτίνος καθηγούμενος ὅτι τὸν καιρὸν ἐκείνον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς τὸν εὐνοῦχον τὸν Μισηνολίτην ὅτι φέρε μοι ὦδε τὸν ἐπίτροπον τοῦ γαυδροῦ μου τοῦ Καίσαρος τοῦ Μελισανοῦ, καὶ εὐρέθη ἐγὼ τότε ἐν τῷ παλατίῳ καὶ εἰ μὴ ἐμεσίτευον ἐρινοκοπούσαν καὶ τοὺς ἐπτὰ καλογήρους (740) τί δὲ; διὰ τὴν ἀντιλογίαν ἣν ἐποίησαν εἰς τὸν βασιλέα λέγοντες· ὅτι δέσποτα περὶ παιδίων καὶ ἀγενοίων προφῆται ἠτόνησαν καὶ πᾶς δικαίου λόγος· διὸ καὶ ἠβουλήθη ρινοκοπήσαι αὐτοὺς καὶ πομπεύσαι καὶ ἀποστείλαι εἰς τὸ ὄρος, ὡς μὴ ἀρκεσθέντας τοῖς λόγοις αὐτοῦ εἰπόντος, ἔχουσι Μωσέα καὶ προφῆτας· ὠργίσθη οὖν κατ' αὐτῶν ὁ φιλοθροπέτατος βασιλεὺς, ἀλλ' οὐκ ἐκακοποίησεν αὐτοὺς· ἀπέστειλε δὲ αὐτοὺς εἰς τὸν πατριάρχην καὶ ἤκουσαν ἀπ' ἐκείνου τὰ θεόπνευστα λόγια, καὶ οὕτως ἀνεχώρησαν. Λέγουσιν οἱ πατέρες ὅτι οὐδέποτε ἔλειψε τῷ δαίμονι ὄργανον εἰς κακίαν· τοίνυν ποτὲ μὲν διὰ τὰ ζῶα ποτὲ δὲ διὰ τοὺς ἀγενοίους οὐ μόνον τῷ πατριάρχῃ ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς βασιλευσίν ἐνώχλησαν·—

27) Πιττάκιον βασιλικόν.

«Πατέρες ἅγιοι οἱ τὸ ἅγιον ὄρος κατοικοῦντες, οἰδατε ὅτι καθάπερ ἢ Κωνσταντινούπολις καὶ βασιλίσα ἐπάνω πασῶν τῶν πόλεων ἐστὶ, οὕτω τὸ βασιλικώτατον καὶ θεῖον ὄρος εἰς τὸ τῆς οἰκουμένης ὄρη, καὶ τὸ ἡμέτερον φῶς καὶ τὸ ἅλας ὑμεῖς ἐστέ. οὕτως ἔχομεν καὶ οὕτω πιστεύομεν, καὶ οὐ μόνον οἱ χριστιανῶν βασιλεῖς ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἔθνη τὰ κύκλοθεν κατοικοῦντα συν ἡμῖν καὶ αὐτὰ ἐπισμνύνονται καὶ ἀγάλλονται μεθ' ἡμῶν διὰ

τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων ὑμῶν πολιτείαν. ἀπὸ Θεοῦ χαίρετε καὶ ὑπὲρ τοῦ κράτους τῆς βασιλείας ἡμῶν εὐχεσθε καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου· αἱ δὲ τίμαι καὶ ἅγια εὐχαὶ ὑμῶν χαρισθῆσαν καὶ βοηθήτωσαν ἡμῖν ἐν καιρῷ ἐξόδου· » —

28) Πατριαρχικὸν πιτάχιον.

«Σχίσματα καὶ παρασυναγωγὰς ἠκούσαμεν γίνεσθαι ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, πάτερ ἅγιε καὶ Πρῶτε τοῦ ὄρους, καὶ ταῦτα ἐξ ἀφελῶν καὶ ἀγροίκων ἀνθρώπων· οἱ ταῦτα ποιοῦντες αὐτὸν τὸν Χριστὸν παρεσκευάσαν ἀποκαλέσαι αὐτοὺς ὑποκριτὰς ἦγουν ματαιοὺς δολίους καὶ ἀπαταιωνᾶς· ἀλλὰ μὲν λέγουσι ἀλλὰ δὲ πράττουσι· καὶ πάντων ἀπτεται ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ αὐτὸς ὑπάρχει ὁ τοῦ βασιλέως υἱός. Πολλὰ γὰρ ἐμάθωμεν περὶ τῶν καθημένων ἐκ τὴν συναξίν των Καρ[ε]ῶν καὶ ἐπιτηρεῖται ὑμῶν ἡ ἀγωνία· ὅτι εἰσὶ τινες περιεργαζόμενοι καὶ μὴ ἐργαζόμενοι καὶ εἰς οὐδὲν ἴεμενοι τὰ πάτρια καὶ θεῖα ἐντάλλματα καὶ περιφερόμενοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον προφασίζονται προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις ὡς μὴ τὸν Θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες· καὶ γραφικῶς εἰπεῖν, ἴος ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν· ἀθυρόστομοι λαοπλάνοι στόματα ἀπύλωτα· ποτίζοντες τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν· ἀλλ' ὑμεῖς τὸ κακὸν εἰδότες ἀνακόπτετε τὰς ὁμάδας τῶν τοιούτων· (741) οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε τὸν ἀντίδικον ἡμῶν διάβολον τὸν ἐρωδόμενον καὶ ζητοῦντα τίνα καταπίη· καὶ γὰρ οὐ μόνον τοιοῦτους ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ μεγάλους ἁγίους ἄνδρας καὶ εἰς Θεὸν ἐγγιζοντας ὁ παλαμναῖος ἐχθρὸς ἐσκέλισε· καὶ νῦν μὴ θαυμάζετε τοῦτο· εἰ ἐξέκλιναν τινες καὶ ταῖς ἰδίαις ἰγνύαις ἐχώλωναν· καὶ ῥήτορες καὶ ἑλλόγμοι εἰσι ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ παλατιοῦ· πάντως ἡ αἰγυπτος ἐκραξε τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς τὰ ὀπίσω· διὰ τοῦτο καὶ σοφῶς τὸ δέλεαρ ἐπιχρῶσασαι τῆς προφάσεως ἵνα μὴ καταγέλαστοι ἀνυπομόνητοι φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἔξεστι τοίνυν τὰ τοιαῦτα φυτὰ μὴ φυτεύειν ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ· ὅτι πολλὰ καὶ ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐμοδιάσετε· καὶ ἔτι πολλά ἔχω εἰπεῖν ἄγενεῖς καὶ παιδιὰ ἠκούσαμεν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει εἶναι καὶ ὡς ἔοικεν ἀνετρέπησαν τὰ δόγματα τῶν πατέρων ἡμῶν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ συλλαβὰς καὶ γραφὰς μελετῶμεν διακενής καὶ νόμους ἀναγιγνώσκοντες καθ' ἐκάστην, τοὺς λέγοντας ἀνηννοῦμεν· ἐκβαλε τὸν ὀφθαλμὸν σου κόψον τὴν χεῖρά σου καλὸν σοὶ μονοφθαλμὸν ἢ καλὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν ἢ ἔχοντα χεῖρας

καὶ ὀφθαλμοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός κτλ. τί δὲ καὶ οἱ πατέρες· μὴ ἐγγίσης παιδίῳ μὴ συλλαλήσης αὐτῷ χορτασμένος μηδὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀσπάζη αὐτό· ποιήσωμεν τὰ Νινευιτῶν καὶ οὐ μὴ πάθωμεν τὰ Σοδομιτῶν. Τὸ γὰρ ἅγιον ὄρος φερωνύμως φέρει τὴν ἐπωνυμίαν καὶ Θεοῦ εὐρεμα ἐστὶ πρὸς κατοίκησιν ἁγίων ἀνδρῶν· καὶ γίνεσθ' ἅγιοι· Θεὸς ἐστὶν ὁ λέγων ὅτι χαρὰ μεγάλη γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων ἐστὶν· ὑμεῖς τε καὶ ἡμεῖς τῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ στάσεως ἀξιώσοι τοῦ ἀκοῦσαι τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς· δεῦτε λεγοῦσθε οἱ εὐλογημένοι καὶ τὰ ἐξῆς· χαίρετε καὶ ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας μνεῖαν ποιούμενοι ἵνα κήρῳ κηρύξω μετὰ παρησίας· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἅ μοι ἐδωκεν ὁ Θεός·...» —

29) Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον ὁ πατριάρχης. «Γνωστὸν ἔστω σοὶ δέσποτα, ὅτι οἱ καλόγηροι τῆς πόλεως οὐ δύνανται ὑπομεῖναι ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει καὶ ὅτι αἰγυπτος ἄντως ἐκραξε τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς τὰ ὀπίσω· καὶ διὰ τοῦτο σοφῶς τὸ δέλεαρ τῆς προφάσεως ἐπιτίθενται ἵνα μὴ καταγέλαστοι τοῖς ἀνθρώποις φανῶσι. Ἐξεστι τοῖς ἁγιορίταις μὴ φυτεύειν σεβαστοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ παλατιοῦ ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ κτλ.»

(Σελ. 742)

30) Πάλιν ἐν ἄλλῳ καιρῷ ὑπέμνησεν τῷ πατριάρχῃ διὰ τοῦ χαρτοφύλακος, ὅτι θέλομεν ἰδεῖν τὴν ἐντολήν τοῦ πατριάρχου εἰ ἐστὶν ὑπογεγραμμένη. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πατριάρχης ἠγανάκτησε κατ' αὐτῶν καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνες ἐστέ καὶ ποῖαν ἐντολήν ζητεῖτε; οἱ σημειοφόροι πατέρες οὕτως ἐξήρχοντο ὥστε καὶ ἰάσεις ἐπιτελεῖν κατὰ τὴν ὁδὸν· ὁ ἅγιος Εὐθύμιος ὁ ἠγιασμένος Σάβας ὁ Θεοδοσίος ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἔχοντες τὰς εὐχὰς καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀρχιερέων καὶ ὅλης τῆς συνόδου ἀπήρχοντο πρὸς τὸν βασιλέα ἢ τὸν πατριάρχῃ ὅθεν καὶ ἐτιμῶντο μεγάλως παρ' αὐτῶν οἵτινες καὶ πολὺ χρυσίον διένεμον αὐτοῖς καὶ τὰς ἐπιτηρεῖας τῶν πρακτέων διέλυον· τῷ γὰρ ἁγίῳ Σάβῃ τρισχίλια νομίσματα δέδωκε ἵνα κάστρον ἐν τῇ Λαύρᾳ τῆς ἐρήμου κτίσῃ· καὶ σιτηρέσια πολλὰ καὶ ταῦτα μὴ ὀρθόδοξος ὢν ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος· ἀλλ' ἡ κατάστασις αὐτῶν ἐνεργούσε ταῦτα· ὑμεῖς δὲ οἱ βλέποντες ἀπιστίαν λαμβάνουσι, ὅτι ἀφήκατε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων καὶ

ζητεῖτε ὡς πλανώμενοι ἀπὸ τῶν δαιμόνων· ὅσα ἐλάλησεν ὁ Θεός οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία πάντα ταῦτα ἐντολαί εἰσιν καὶ δικαίωματα· τηρεῖν πάντα φησὶν ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν καὶ ἐντολήν καινὴν δίδωμι ἵνα ἀγαπήτε ἀλλήλους καὶ ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολὰς μου τηρήσει· ἄρα οὐν ἀδελφοί, πόλεις γυρεύοντες καὶ χώρας, τηρεῖτε ἐντολὰς Θεοῦ; ἕως οὐν οὐ τηρῶμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἅγιον οὐκ εἰσελεύσεται ἐν ἡμῖν ἀλλὰ τούναντίον· διὰ τοῦτο δακρύειν μοι ἐπέρχεται ὑπὲρ ὑμῶν ὅτι πρῶτον ἠρνήσασθε τὴν ὁμολογίαν τῆς ὑποταγῆς καὶ ὅτι ποιεῖτε τὰ ἴδια θελήματα· ὅθεν καὶ ἀκούετε· οὐχὶ τῷ ἐνὶ ὅτι ἐὰν πέση οὐκ ἔχει τὸν ἐγειραντα αὐτὸν· μακάριος ὅστις ὑπετάγη πλείοσι μοναχοῖς ὅτι ἀπέρριψε τὸ φορτίον τῶν αὐτοῦ ἁμαρτημάτων εἰ δὲ μήγε μετὰ δαιμόνων ἐμπαιζέται. Περὶ δὲ τῶν μητροπολιτῶν ὅτι ἐκινήθησαν εἰς ὀργὴν λέγοντες πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε τὴν ἐντολήν τοῦ πατριάρχου καὶ οὐχ εὐρέθη· μόνα τὰ ὀνόματα εὐρέθησαν σημειωμένα εἰς τὸν κώδικα· ἀδελφοί, εἰ ἐκουρεύθητε διὰ τὸν Θεόν, ἀπέλθετε εἰς μοναστήριον ἵνα σώσητε τὰς ψυχὰς ὑμῶν· διότι ἀκούομεν τοὺς ἡσυχαστὰς ἁγιορίτας εἰς τὰ καπηλεῖα εὐρίσκουσιν, καὶ εἰς τὰ Νούμερα ἐκράτησαν, καὶ βλασφημεῖται ἡ ἀγγελικὴ πολιτεία ὑμῶν· προσέχετε τὰς ὑποβολὰς τοῦ δαίμονος καὶ μὴ ἀκολουθεῖτε ὀπίσω αὐτοῦ καὶ βλέπετε μουλάρια καὶ φοράδας καὶ ἄλλα τοιαῦτα εἰς (743) κατηγορίαν τῶν ἁγίων γερόντων, διότι τοὺς τοιοῦτους ἀναθεματίζει ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὡς χριστιανοκατηγόρους.

31) Ταῦτα εἰπόντες οἱ μητροπολιταὶ ἐπαύσαντο οἱ δὲ ἁγιορίται ἀνεχώρησαν κατασχυμένοι· ἀνέθηκαν δὲ ταῦτα οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ πατριάρχης εἰς τὸν Πρῶτον τοῦ ὄρους· ἦσαν δὲ τινες τῶν ἡγουμένων ἐκεῖ καὶ εἶπον τῷ πατριάρχῃ· Δέσποτα, αὐτοὶ οἱ καλόγηροι τὸ ἄσμα μανθάνουσι εἰς τὰ κελία αὐτῶν· καὶ καλέσας αὐτοὺς ὁ πατριάρχης εἶπεν αὐτοῖς· ἄσματικά ὁμολογήσατε ἀδελφοί; καὶ ἄσματικοὶ ἵνα γέννησθε καὶ οὐχὶ μοναχοί; καλῶς ἔλεγεν ὁ βασιλεὺς Κῦρ Ἀλέξιος ὅτι ἐὰν μὴ ῥινοκοπήσω τινὰς τῶν ἁγιοριτῶν οἱ λοιποὶ οὐ διορθοῦνται· διότι μαροτέρους ὁ κόσμος αὐτῶν οὐκ ἔχει· καὶ ὡς ἔοικε συνηγόρους ζητοῦσιν ἵνα συνηγορήσωσι τοῖς θελήμασι αὐτῶν· μᾶλλον δὲ τοὺς βόσκοντας αὐτοὺς δαίμονας, ὅτι ἀφήκαν τὸ ἅγιον ὄρος καὶ πλανῶνται εἰς τὸν κόσμον. Καὶ τὸ, φεῖσαι φεῖσαι Κύριε, ὁ

πατριάρχης εἰπὼν ἀπέλυσε πάντας. Ταῦτα ἐξηγήσατο ὁ μοναχὸς Βασίλειος ὁ Σκληρὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Καρακάλου· —

32) Περὶ Σαρακηνῶν.

Ἐπέμνησε τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον ὁ μοναχὸς Ἰλαρίων ὁ καὶ Πρῶτος· Δέσποτα, λέγων, ἐξήλειψαν τὸ ἅγιον ὄρος οἱ Σαρακηνοί· καὶ ὁ βασιλεὺς· ἐπεὶ ὑμεῖς ἡμελήσατε, ἀλλὰ μὴ παύσητε τὸν Θεὸν ἐξιλεῶσαι ψάλλοντες τὸν Θεὸς ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου· καὶ τὸ Κύριε ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου καὶ ἐλθέ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς, ἵνα μὴ εἰπωσι πῶς ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν; καὶ πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς ποιήσει ἔλεος μετ' ὑμῶν· γίνωσκε δὲ, ἅγιε γέρον, ὅτι ἕως τοῦ Δαμάλιν ἤλθοσαν τῆς... οἱ ἀπόγονοι μαστιζόντες πόλεις καὶ χώρας δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ ἁμαρτίαν ὅστις εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Θεὸς καὶ ὑμεῖς ἐξέλαιτο ἐκ τῆς ἐρεστώσεως ἀνάγκης.

33) Διηγῆσατο ἡμῖν ὁ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Χορταῖτινός· ὅτι ἔτυχον εἰς τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου κῦρ Νικολάου κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ· ἦν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος γράψας εἰς τὸν Χορταῖτινόν τοῦ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν μοναχοὺς ἐπιφερομένους τὰ δικαίωματα τοῦ μοναστηρίου καὶ τὸ τυπικόν. Καὶ δὴ τινες τῶν ἐλλογιμωτέρων ἀναλαβόμενοι ταῦτα ἄξιοι καὶ ταῖς ἐρωτήσεσι τοῦ βασιλέως ἀνταποκρίνεσθαι ἤλθοσαν· ὑπομνησθεῖς οὐν ὁ παρ' ἡμῶν καὶ ἐκ Θεοῦ ὀδηγηθεὶς (744) μᾶλλον προσέθηκεν ἡμῖν ὅσα αὐτὸν ὑπεμνήσαμεν· τοῦτον οὕτω γενομένων ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου καὶ καλέσας ἐμὲ λέγει· Θέλεις προξενήσω σοι μισθόν; ἐγὼ δὲ ἔφην· κέλευσον δέσποτα ὅπως μαθήσω τὸν μισθόν τίς ἐστὶν ὁ παρὰ σοῦ προξενούμενός μοι· καὶ ὁ βασιλεὺς ἵνα, φησὶ, κοπωθῆς εἰς τὸν πατριάρχῃ ἀντ' ἐμοῦ· καὶ προσείπης αὐτῷ ὡς εἰκός· εἶτα εἰπεῖν αὐτῷ· μηνύει σοὶ ὁ βασιλεὺς, μὴ ἀφήσῃς ἐντολήν σου ὀπισθὲν σου ἵνα μὴ βάρος γένηται τῇ ψυχῇ σου, πολλὰς γὰρ ὡς ἔμαθον πέπραχας ἐκλήσεις τοῖς ἄρχουσι καὶ διόρθωσας ταῦτα καὶ ἔξεις καμὲ συνήγορον· ταῦτα καὶ ἑτερά τινὰ πρὸς με εἰπὼν (εὐλόγητος ὁ Θεός· ὅτι οὐ ψεύδομαι) προσέθηκεν ἐλθεῖν μετ' ἐμοῦ καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τινὰς ἄλλους τοῦ παλατιοῦ.

34) Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἔφην αὐτῷ· αὐτός ἐστιν ὁ μισθὸς ὃν μοι προξενεῖς; ἀντί

του εύλογηθῆναι με περί τὸ τέλος τοῦ πατριάρχου ἵνα σχῶ κατάραν ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ εύλογίαν; τοῦτο ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἰδού, φησι κἀγὼ ἔρχομαι μεθ' ὑμῶν ἀπελθὼν οὐν ὁ βασιλεὺς καὶ καθίσας πλησίον τοῦ πατριάρχου καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸν φησί· Πάτερ ἄγιε, πάντες οἶδαμεν ὅτι ἅγιος εἶ, καὶ οὕτω σοι βλέπομεν ἅπαντες ὡς τὸν μέγαν Νικόλαον, εύχόμεθα δὲ καὶ τῆς μερίδος ἐκείνου γενέσθαι σε· τί ποτε μέλλω εἰπεῖν τῇ ἀγιωσύνη σου, καὶ μὴ βαρεθῆς ἀλλὰ δεξαι με ὡς τέκνον σου· πολλάκις ἤκουσα ὅτι πέπραχεν ἡ ἀγιωσύνη σου ἐκπονητικά καὶ ἐπιτιμήσεις εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς μητροπόλεις· ἀξιώ σε οὐν ἵνα μὴ ἀφήσῃς ἐντολήν τινα ὀπισθεν σου.

35) Ταῦτα ἀκούσας ὁ πατριάρχης ὠρίσε κομισθῆναι τὸν κώδικα ὃν ὑπέγραψεν ἰδίαις χερσὶ καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς πάντας· οὐδέποτε ἀδελφοὶ ἀφήκα ἐπιδύναι τὸν ἥλιον ἐν τῇ ὄργῃ, οὕτε ἐπιτιμήσῃ ἐντολῆς, ἵνα μὴ ἐπάξω κρίμα ἐπ' ἐμοί τε καὶ τῷ λαῷ ὡς μὴ φυλασσομένης· ταῦτα εἰπὼν ἐπέδωκε τῷ βασιλεῖ τὸν κώδικα καὶ ἀναγνοὺς ὁ βασιλεὺς ὑπερεθαύμασε τὸ μέγα φρόνημα τοῦ πατριάρχου, τὰ πρὸς τοὺς μητροπολίτας παραγγέλματα, τὴν πίστιν τηρεῖν ἀσφαλῶς, περὶ ἐλεημοσύνης, περὶ θανάτου, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁ Θεὸς στήριξον τὴν ἐκκλησίαν σου πιστεύειν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐν μίᾳ θεότητι, καὶ τὴν βασιλεύουσιν πόλιν καὶ πάντας τοὺς χριστιανούς, ἐκ πολλῶν οὐν ὀλίγα ἐρανισάμενοι καὶ μέλλοντες ἀπελθεῖν ἤτησεν ὁ βασιλεὺς εύχην. Καὶ ὁ πατριάρχης ἐπάρας τὰς χεῖρας εύλόγησε καὶ εἶπε· στηρίζαι σε καὶ ἐνδυναμῶσαι σε ὁ Θεὸς καὶ πολυχρόνιον ποιῆσαι σε περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας μηδαμῶς φρόντιζε· ἐγὼ γάρ (745) ὑπὲρ ταύτης ἀπολογήσομαι καὶ ὑπὲρ ὧν ὑπέμνησάς με περὶ δὴ ἐπιτιμήσεων καὶ ἐντολῶν ὁ χάρτης τῆς διατυπώσεώς μου διδάξει πάντα, ὅτι οὐδέποτε ἔχω κατὰ τινος καθὼς ὁ ἅγιος Παῦλος ἐδίδαξε· μὴ ἐπιδυέτω λέγων ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καὶ οὐδὲν με ἔκρινε τὸ συνειδὸς μέχρι τῆς σήμερον· φρενοληψία γάρ ἐστι τὸ ἐπιτιμᾶν.

36) Ὁ δὲ βασιλεὺς πειράσας καὶ εἰδὼς τὸ ἀκέραιον τοῦ πατριάρχου ἀπῆλθεν εύλογηθείς· ἀναβλέψας δὲ ὁ πατριάρχης εἶδε καὶ μετὰ παρακλήμενον εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ λέγει μοι· Ἀδελφε Ἰωάννη, ἐστὺ πολλοὺς χρόνους ἐποίησας ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει· εύρες ποῦ ποτε ἐντολήν ἐμὴν γεγραμμένην; ἐγὼ δὲ εἶπον· οὐχὶ δέ-

σποτα· ἀκούω ὁμῶς τινὰς λέγοντας· ἔχω ἐντολήν ὑπογεγραμμένην τοῦ πατριάρχου. Καὶ ὁ πατριάρχης, ὅσοι προκάλυμμα ἔθηκαν πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς ἐαυτῶν βδελυρίας, οὗτοι προφασίζονται προφάσεις τῆς αὐτῶν ἀπωλείας καὶ ἐτέρων πολλῶν. Εἶπε δὲ τότε ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Πατριάρχην· Πάτερ ἄγιε εἰ μὴ ἐμείπειν ὁ Χορταϊτίνος εἶχον βίνοκοπήσαι τοὺς ἀγιορίτας. Λέγει ὁ πατριάρχης, καλῶς ἐποίησας· μάλλον δὲ ἀγάπην καὶ συμπάθειαν κτῆσαι εἰς τοὺς μοναχοὺς ὅτι οὐδεὶς ἐν ἀνθρώποις ἔχει τὸ τέλειον· διότι ἐὰν παρατηρήσῃς καὶ ἡμᾶς καὶ ἐαυτὸν εύρίσκεις παραβαίνοντας· μέγας ὁ κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ λέγων· εἰ τις οὐ νηστεύει τὴν ἁγίαν μ' ἦν καὶ πᾶσαν τετάρτην καὶ παρασκευὴν κληρικός μὲν καθαιρεῖσθω, λαϊκὸς δὲ ἀφορίζεσθω, εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σώματος. Καὶ ἐπισφραγίζων ὅσα ἐλάλησε ἐβεβαίωσε λέγων· εἰ τις εύαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὁ εύηγγελισάμεθα ὑμῖν ἀνάθεμα ἔστω· καὶ τὰ ἐξῆς· ἄρα εύρίσκεται ἄρτι εἰς ἱερεῖς ἢ εἰς βασιλεῖς νηστεία; ὅλοι εἰς τὴν ἀσθένειαν κατέφυγον.— Ἐγὼ δὲ, λέγει, ὁ Χορταϊτίνος Ἰωάννης ταῦτα ἰδὼν ἔγραψα εἰς πληροφορίαν πολλῶν καὶ ὠφέλειαν.

37) Περὶ τοῦ Ἰωαννίου τοῦ Βαλμᾶ.

Οὗτος γέγονεν ἡγούμενος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ Πρῶτος ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει· καὶ γνώριμος τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου, ὅστις καὶ εἰς τὸν πατριάρχην Νικόλαον ἐγνωρίζετο ἀπὸ τῶν μυστικῶν γραφῶν, ἃς ἔδωκεν αὐτῷ κατὰ τοῦ ὄρους περὶ τῶν κἀκίων τῶν Βλαχῶν καὶ τῆς βλάβης τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων κακῶν ἐφευρεμάτων. Εἶχε δὲ καὶ τινὰς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς βεβαίωσιν τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῦ.

38) Καὶ οὗτος (746) γέγονεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα τῶν κακῶν ἐν τῷ ὄρει· οὗτος ἀκούσας τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου ἦλθε καὶ ἐξωμολογήσατο· ἐγὼ δέσποτα ἔγραψα ὡς ἐκ προσώπου σου τὴν ἐντολήν καὶ τὸ οἰκεία χεῖρὶ ὑπέγραψα ὡς νομίζων οἰκονομίαν ποιῶν εἰς τὸν ἅγιον τόπον· καὶ ἤμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. Καὶ ὁ πατριάρχης, εἰ μὴν ἀπαλείψῃς αὐτὸ ἀπὸ τῆς βίβλου ἢ ἐξαλείψῃς ὁ Θεὸς πάσας τὰς ἀμαρτίας σου· ὁ δὲ λέγω πᾶσι λέγω· ὅσοι τοῦτο ἔγραψαν λόγου οἰκονομίας ἀπαλείψωσιν αὐτὸ καὶ ἐξουσι συγγνώμην καὶ εύλογίαν· εἶδὲ μήγε ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῶν ἔστωσαν τὰ ἐπιτίμια· καὶ ὁ Ἰωαννίκιος·

δέσποτα, τὰ παιδιά ἐπλεόνασαν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος καὶ οὐκ ἔχουσι φόβον Θεοῦ· ὁ πατριάρχης· εύρες ποτε εἰς χριστιανικὸν νόμον κωλύοντα τὰ παιδιά; οὐδὲ καὶ ἐγὼ· οὐκ ἀπήλομεν ἀγένεοι ἐν τῷ μοναστηρίῳ; περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου καὶ Σάββα τίς ἐξίχνιασε; ἐπταετῆς γὰρ ὦν ὁ ἅγιος Σάββας εἰσῆλθεν ἐν τῷ κλιθάνῳ καὶ ἐξήνεγκε τὰ ἱμάτια τοῦ ἀδελφοῦ. οὐδεὶς οὐν ἐγκαλέσει τὰ παιδιά ἀκούων τῆς θείας φωνῆς λεγομένης, ἄφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με καὶ τὰ ἐξῆς· ἡμεῖς δὲ τι ἔχομεν λέγειν ἢ ἀντιλέγειν, εἰ γὰρ ἡ ἀντιλογία Θεὸν ἐλύπησε εύρέθημεν καὶ ἡμεῖς ὅτι Θεὸν λυποῦμεν· καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀρχαῖοι πατέρες εἶχον παιδιά καὶ ἐπαίδευον αὐτὰ κατὰ τὸν μέγαν Παχώμιον, ὅστις εἶχε τριακόσια παιδιά εἰς τὸ ἔσω μοναστήριον καὶ δίκην φωστῆρος ἐξέλαμψε· οἱ δὲ θέλοντες προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, οὐδεὶς λόγος· τὴν ὁδὸν αὐτῶν πορευθήτωσαν· ἀπελθε τοίνυν ἀδελφε καὶ πρῶτον ἀπάλειψον τὴν ψευδώνυμον ὑπογραφὴν μου, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως ποιήτωσαν, καὶ εύχομαι ἵνα γραφῇ τὸ ὄνομα ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν·—

39) Λύσις τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Χαρίτωρος (ἐξ ὑπομνήσεως ἀδελφοῦ τινος).

† Ἡ μετριότης ἡμῶν τῆς σῆς ὑπομνήσεως ἐπακούσασα καὶ δικαίαν τὴν λύσιν τῆς αἰτήσεως κρίνασα, διὰ τῆς δοθείσης ἡμῖν τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτος τοὺς τε ἐν κοινοβίοις τοὺς τε καθ' ἡσυχίαν τὰ μετὰ ἐπιτιμίαν ἐντεταλμένα τοῖς ἀγιορίταις φυλάττειν, τοῦ τῆς συγκοινωνίας τῶν παραθραυόντων ταῦτα ἀνακουφίζει βάρους καὶ ἄθωει. Περίστωσα τὸ τῆς παραβάσεως ἔγκλημα τὸ λοιπὸν εἰς μόνους τοὺς παραβαίνοντας.— Εἰ καὶ ὁ μακαρίτης ἐκείνος πατριάρχης Κύρ Νικόλαος ἐφ' οἷς ὑπεμνήσθη κεφαλαίους ψυχοβλαβείν (*) (747) ἀφορισμὸν ἐπιθείς προμηθέστερον τι δῆθεν οἰκονομῶν τοῖς ὑπευθύνοις καὶ ἀνευθύνους συγκατεδίκασε μόνῳ συγκοινωνίας αἰτιάματι· καὶ γὰρ ἔμεινεν ἂν ὁ κοινὸς ἀφορισμὸς ἀμετάθετος· εἴπερ ὁ σκοπὸς τοῦ κοινῷ ἐπιτιμίου εὐδότης. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖ προσέτι καὶ ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῶν φυλακτόντων τὰ ἐπιτάγματα, πρὸς ὃ καὶ τὸ τῆς συγκοινωνίας ἐπέβλεπεν ἐπιτίμιον, ἀδικοῖντο ἂν πάντως οἱ πταισμάτων ἀλλοτρίων δίκην ὑφείζοντες καὶ μετὰ τὸ ἐλέγξει τὸν πέ-

(*) Ψυχοβλαβῆ κεφάλαια· οἱ εὐνοῦχοι, οἱ ἀγένεοι καὶ τὰ ζῶα.

λας ἐφ' ἀμαρτήμασιν· ὁ δὲ καὶ ἡ γραφὴ βούλεται· ἐλεγμῷ γὰρ φησὶν ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου καὶ οὐ λήψῃ ἐπ' αὐτῷ ἀμαρτίαν· καὶ ἄλλως γὰρ· ἐπεὶ τοῖς πολλοῖς πρόφασις γίνεται τῆς τοῦ ὄρους ἀναχωρήσεως διὰ μόνην συγκοινωνίαν τῶν ὑπαιτίων, τὸ ἔγκλημα προμηθέστερον ποιούμενοι, ἐλευθέρους εἶναι διορίζομεθα τοῦ τῆς συγκοινωνίας ἐγκλήματος τοὺς ἀναίτιους καθ' ἑαυτοὺς τοῦτο μὲν ὀφείλοντας τὰ πρῶτα μὲν αὐτοὺς ὑπομνησάμενοι τοὺς ποιῶντας τὰς παραβάσεις καὶ πρὸς φυλακὴν πατρικῶν ἐντολῶν συνελάσαι, ἀδελφικαῖς παραίνεσσι καὶ διορθώσει κερδάναι τοὺς ἀδελφούς· εἰ δ' ὅπερ ἀπέη τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν ἀναφέρειν τὸ ἔγκλημα τοῦ λοιποῦ τῷ τοῦ ὄρους Πρωτεύοντι· ἔκτοτε δὲ ἐκείνῳ μελήσει τῆς τοῦ πταισματος διορθώσεως· ὡς δίκην ὑφείξει τῶν ἐκεῖ γινομένων ὀφείλοντι· εἰ δ' ὅπερ ἀπευχόμεθα, αὐτὸς μενεῖ, αὐτοὶ μὲν ἄθωοι ἔσονται, ἐκείνος δὲ τῷ τῆς ἀμελείας ἐγκλήματι ὑπεύθυνος λογισθήσεται· (ἡ ὑπογραφὴ) † Χαρίτων ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης·—

40) Ἐτερον συνοδικόν.

Δικαιοὶ δὲ καὶ ἡ ἱερά τῶν ἀρχιερέων σύνοδος παρ' οὐδενὸς τῶν ἀρχιερέων τοὺς ἀγιορίτας ἀρχεσθαι· γενέσθαι δὲ ἐπίσκοπον Ἰερισσοῦ παρὰ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἐπέτρεψε διὰ τὸ μὴ τὴν τοιαύτην μητρόπολιν Θεσσαλονίκης τῶν αὐτῆς ἐκκλησιαστικῶν στερεῖσθαι δικαίων μηδεμίαν ἀδειαν ἔχοντα ὡς ἐπίσκοπον ἐν ταῖς εύρισκομέναις σεβασμίαις μοναῖς κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος· ἀλλ' ὅτε χρειαί τις γένηται ἱεροτελεστίας ἢ καθιερώσεως ναοῦ προσκαλούμενος εἰσέρχεσθαι εἰ ἄρα καὶ τὰ καθάπαξ δόξαντα τῇ ἱερᾷ συνόδῳ φυλάττων φαίνεται ὁ τοιοῦτος ἐπίσκοπος εἰ δὲ παραβαίνοντα αὐτὸν θεάωνται ἔφ' ἑτέρου ἀρχιερέως κατὰ προτροπὴν τοῦ κατὰ τὸ ὄρος Πρῶτου τὰς ἱεροτελεστίας ἐν ταῖς τοῦ ἁγίου ὄρους μοναῖς διαπράττεσθαι· ἀφορισμῶν παρακολουθησάντων εἰς ταῦτα καὶ ἀναθεματισμῶν ὥστε μηδὲν ἐκ τούτων ἀνατραπῆναι· (748) ἢ τὸ καθόλου ἀκυρωθῆναι ταῦτα παρὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον πραχθέντα καὶ τελεσθέντα καὶ τῇ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὑπογραφῇ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων βεβαιωθέντα καὶ ἀσφαλισθέντα· οἱ δὲ βασιλεῖς ἐκείνοι δι' ἐρυθρῶν πιστωσάμενοι γραμμάτων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα συντηρεῖσθαι παρεκελεύσαντο· ὡς ὁ μέγας ἐκείνος ὁ Λογοθέτης ὁ Ἀκροπολίτης

χρονικήν ιστορίαν γράφων ἀρχόμενος τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τῆς Λατίνων τῆς Κωνπόλεως ἀλώσεως ἀψευδῶς δι' ἐγγράφων παραδέδωκε:—

41) *Λόγος τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Ἀλεξίου ἐπὶ ὑπομνήσει τοῦ Πρώτου κυρ Γαβριήλ.*

Ἀναγκαῖον ἐστὶν ἵνα ἡ ἐλευθερία τοῦ ὄρους φυλαχθῆ καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνορίαν μητροπολίτου καὶ ἐπισκόπου γένηται, καὶ πάλιν ἀναγκαῖον ἵνα δι' ἐνὸς ἐπισκόπου αἱ χειροτονίαι τῶν ἱερέων καὶ διακόνων γίνονται· δέον οὖν ἐστὶν τὸν μάλιστα πλησιάζοντα τῷ ὄρει κατὰ μένους τὸν καιρὸν τῶν συνάξεων προσκαλούμενον παρὰ τοῦ Πρώτου εἰσερχέσθαι καὶ τελειοῦν κανονικῶς τοὺς τε ἱερεῖς καὶ διακόνους προσαγομένους παρὰ τοῦ Πρώτου, μὴ μέντοι δίκαιον ἐνορίας ἐκ τούτου ἑαυτῷ περιποιεῖσθαι ἢ ἕτερον τι εὐλογον ἐπὶ τοῦ ὄρους προβάλλεσθαι· μόνως τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ γινομένης ἐν τῷ ὄρει παντὶ· καὶ γινέσθω τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν.

ἡ ὑπογραφή τοῦ βασιλέως
Μηνὶ ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος β', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς χειρὸς τὰ παρόντα ἴσα τοῖς πρωτοτύποις ἀντιβαλὼν καὶ ἰσάζοντα εὐρῶν ὑπέγραψα·

ὁ ταπεινὸς ἐλάχιστος ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ Βασιλείως
Μηνὶ ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος ιδ'.

Ἐτέρα διαταγή κανονική περὶ τοῦ μὴ δεῖν χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον ζῶντος τοῦ Πρώτου καὶ μὴτε παραίτησιν δότος μὴτε καθαιρεθέντος.

42) *Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀσάνη κυροῦ Ἰωάννου τοῦ βασιλεύσαντος κατὰ τὴν Ζαγορὰν καὶ κρατήσαντος καὶ πολλὰ τῶν Ρωμαίων κάστηρ γέγονε ἡ ῥηθησομένη πρᾶξις. Πατριαρχεῖον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ σπουδάσαντος γενέσθαι καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τὴν ἐκκλησίαν καταναγκάσαντος εἰς τοῦτο ἐπειδὴ τὸ ἐνδόσιμον τῆς ἐκκλησίας εἴληφεν οὗτος καὶ πατριάρχης ἐπεκηρύχθη κατὰ τὴν Ζαγορὰν τοπικῶς γίνεσθαι· πρῶτος ἐν αὐτῇ ὁ πρότερον χρηματίσας μητροπολίτης Φιλίππων Γρηγόριος (749) πατριάρχης καθίσταται, ὅς δῆτα καὶ μητροπολίτην Θεσσαλονίκης παρὰ κανόνας πεποιηκῶς σπουδῆν ἔθετο πᾶσαν καὶ ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καταρτῆσαι βουλόμενος τὸν ὄν ποιήθη Θεσσαλονίκης Μιχαὴλ τὸν Πρατάνον λεγόμενον πάντη τῆς κατὰ τὴν τοιαύτην ἐπισκοπῆν ἐνορίας αὐτοῦ ἀποστῆσαι.*

43) *Τῶν ἰδίων οὖν ὁ τοιοῦτος Θεσσαλονίκης ἀντεγόμενος ἐγκαλέσων τὸν πατριάρχην*

αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπῆει· οἱ γὰρ μὴν κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθω ἀσκούμενοι μοναχοὶ εἰς τριχιλίους συναχθέντες λογαδὲς ἅπαντες καὶ τῇ κατὰ Θεὸν ἀσκήσει προκόψαντες μὴτε τὸν πατριάρχην ἐδέχοντο μὴτε τὸν παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα Θεσσαλονίκης, οὔτε ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ ἢ παρὰ τούτου τοῦ πατριάρχου ἢ παρὰ τοῦ Πρατάνου Μιχαὴλ ἠνεῖχοντο χειροτονηθῆναι.

44) *Διὰ ταῦτα τοὶ καὶ οὗτοι πρὸς βασιλέα ἀπελθόντες (κατὰ τὴν Καλλιούπολιν τηνικαῦτα εὐρισκόμενον καθ' ὃν δηλονότι καιρὸν τοὺς τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἑλένης γάμους ἐτέλει μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως Δοῦκα τοῦ Βατάτζη εὐρισκόμενον ἐκεῖ καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνπόλεως Κύρου Μανουὴλ) τὰ τῆς ὑποθέσεως εἰς ἐγκλησιν ἐποίησαντο λόγον κατὰ τε τοῦ πατριάρχου Ζαγορᾶς καὶ τοῦ Θεσσαλονίκης ἐνώπιον ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως σφοδρῶς ἄγαν ποιούμενοι· δίκαια τὰ τε ἄλλα προβαλλόμενοι καὶ δὴ καὶ τὸ καθάπαξ γεγονός κηροβούλιον θέσπισμα τοῦ ἐν βασιλεῦσιν αἰοιδίμου κυρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, οἷτινες ἄρα μοναχοὶ καὶ ἐκ περιουσίας ἐδικαιώθησαν· καὶ γὰρ μὴδὲ ἐν ἔχειν δίκαιον ἱερατικὸν κατὰ τὸ ἅγιον ὄρος τὸν ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ ὁ τότε Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν τῶν ἀρχιερέων συνόδου κέρριξε κατὰ τὴν περιλήψιν τοῦ διαληφθέντος βασιλικῆς προετάγματος· τὸν δὲ Ζαγορᾶς πατριάρχην ἀπερῆναντο μηδὲ ὡς χωρεῖν κατὰ τῶν μὴ ὑποκειμένων τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ μητροπόλεων ἢ χειροτονείας ποιεῖν, ἢ ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν διαπράττεσθαι, καὶ μάλιστα ὁ τότε Φιλαδελφίας εὐρισκόμενος μητροπολίτης Φωκᾶς Ζηλώσας εἰς καθαιρέσιν τελείαν διηγέρθη τοῦ τῆς Ζαγορᾶς πατριάρχου. Διὰ ταῦτα καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ καθαιρεθῆναι τὸν αὐτοῦ πατριάρχην ὁ βασιλεὺς Ἀσάνης, ὃ λέγεται, κεινηκῶς τὸν Θεσσαλονίκης καθαιρεθῆναι μᾶλλον ἐψηφίσατο ὡς παρὰ κανόνας καὶ παρὰ τὴν τοῦ Κωνπόλεως γνώμην χειροτονηθέντα.*

45) *Ὁ δὲ καὶ γεγονός· ὁ μὲν Κωνπόλεως αὐτίκα παρόντων καὶ ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων ψήφῳ πάντων χειροτονεῖ κατὰ τὴν Θεσσαλονικὴν μητροπολίτην τὸν ἀγιώτατον καὶ ὁμολογητὴν γενόμενον ὕστερον κυρ Μανουὴλ τὸν Διζύπατον.*

Dr A. MORDTMANN

ΕΙΚΑΣΙΑΙ ΤΙΝΕΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩ ΜΟΥΣΕΙΩ ΤΟΥ ΤΣΙΝΙΑΙ-ΚΙΟΣΚ ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΥ

ΗΤΙΣ ΕΠΙΝΟΜΑΖΕΤΑΙ Η ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

(Ἀνεκoinώθη ἐν συνεδριάσει τῆς Ἀρχαιολ. Ἐπιτροπῆς).

«Τῷ Πελλαίῳ νεανίᾳ ἀνεπαρκῆς ἐστὶ κόσμος εἰς· ἀγανακτεῖ ὁ ἄθλιος ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τῆς οἰκουμένης, ὡσεὶ κεκλεισμένος ἐν τοῖς τῆς Γυάρου σκοπέλοις ἢ ἐν τῷ νησιδίῳ Σερίφῳ· ὅταν ὁμως εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὑπὸ πλινθουργῶν τετειχησμένην πόλιν, ἀρχέσει αὐτῷ σαρκοφάγος».

Οὕτως ἐσκέφθη Ἰουβενᾶλις, ὁ Ρωμαῖος ποιητής (1).

Ποῦ εὐρίσκεται σήμερον ἡ σαρκοφάγος ἐκεῖνη; Ἐπὶ τὰς θύρας ἡμῶν, ὡς νομίζουσι τινες, καυχόμενοι, ὅτι τὸ μνημεῖον Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου σώζεται νῦν ἐν τῇ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πόλει· διατάζουσιν ἄλλοι, ἴσως ἀκούσαντες, ὅτι ὁ θησαυρὸς ἀπηνέχθη ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὸ ἐν Λονδίῳ Βρεττανικὸν Μουσεῖον (2)· ἀλλὰ βεβαιοῦται νῦν ὑπὸ αἰγυπτιολόγων τῆς Ἀγγλίας, ὅτι ἡ ἐκεῖ σαρκοφάγος ἐστὶν ἀληθῶς τὸ μνημεῖον τοῦ βασιλέως Νεκτανεβῶ Α' (π. X. 378—360).

Ὅτι ἡ ἐν Σιδῶνι ἀνακαλυφθεῖσα σαρκοφάγος ἐκεῖνη ἐστὶν ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐδεὶς ἀπέδειξεν· ἐξ ἐναντίας δὲ ὁμοφώνως μαρτυροῦσι συγγραφεῖς Ἑλληνεῖς τε καὶ Ρωμαῖοι, ὅτι ἀπήχθη ὁ νεκρὸς εἰς Αἴγυπτον· οὕτως ἔγραψαν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (3), ὁ Πausανίας (4), ὁ Στράβων (5)· ὁ δὲ Σουητώνιος (6) καὶ ὁ Λουκᾶνος (7) λέγουσιν, ὅτι μετακομισθείσης ἐκ Μίμφιδος, κατὰ Πausανίαν, τῆς πυέλου, ἐπεσκέφθησαν τὰ λείψανα τοῦ ἥρωος αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης, ὧν ὁ τελευταῖος ἦν

(1) *Juvenalis*, X. 168.

(2) *Guide to the Exhibition galleries of the British Museum.*

(3) *Lib. XXVIII.*

(4) *Lib. I. cap. 6.*

(5) *Lib. XVII.*

(6) *Suetonius*, *Caligula* 48, 52.

(7) *Lib. X. 24.*

ὁ ὁμώνυμος Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος. Ὁ Λουκᾶνος ὑπαινίττεται, ὅτι ἐμελλε τὰ λείψανα νὰ ἀφανισθῶσι διόλου· περιγράφων τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος λέγει·

*Sacratis totum spargenda per orbem
membra viri posuere adytis.*

Ἦτοι «ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀδυτοῖς κατέθησαν τὰ μέλη τοῦ ἀνδρὸς τὰ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διασκορπισθησόμενα».

Οὐδαμῶς θαυμαστὴ λοιπὸν φαίνεται οὕσα ἡ τοῦ ἀγίου Χρυσοστόμου ἐρώτησις: Ποῦ τὸ σῆμα Ἀλεξάνδρου; (1)

Εὐκόλως δὲ ἠφανίσθη ἡ πύελος, ὑαλίνη οὕσα, κατὰ τὸν Στράβωνα, συληθείσης τῆς χρυσῆς, ἐν ἣ κατέθηκε τὸ σῶμα ὁ Πτολεμαῖος. Ἐνῶ οὐδὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ περὶ τῆς πρόκειται σαρκοφάγος ἦν ἀληθῶς ἡ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, φαίνεται ὁμως σχετικῆ οὕσα πρὸς αὐτόν.

Παραλείπων ἄλλα ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ἀνάγλυφα σπουδάζω τὰ ἐπὶ τῶν δύο παραλλήλων πλευρῶν. Ἐξ ἀριστερῶν τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ ἀντικρῦ ἀναγλύφου, κεφαλὴ ἰππέως Ἑλληνῶς φέρουσα τὸ λεόντειον κάλυμμα ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ τὸν τῶν νομισμάτων αὐτοῦ τύπον. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι δευτερεύει ἡ θέσις τοῦ ἰππέως ἐκεῖνου, καθ' ὅσον ἕτερος παριστάνεται ἐν μέσῳ τοῦ συμπλέγματος ἰππέως, Ἑλλην καὶ αὐτός, αἶρων τὸ ξίφος του ὡς ἐτοιμος ν' ἀποκόψῃ τὴν ὑψωθείσαν χεῖρα ἀόπλου καὶ ἰκετεύοντός τινος Πέρσου. Οὗτος ὁ Ἑλλην τίς ἐστίν; Ἴσως ὁ Κλεῖτος ὁ σώσας τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῇ κατὰ Γρανικὸν μάχῃ, ἀναγαίτιζων οὕτω τὸν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀρμήσαντα Πέρσην.

(1) *St J. Chrys.* in *Ep. II ad Cor. Hom.* 26.

Υπαίνιττεται δὲ μόνον τὴν πληρῆν ὁ γλύπτων, μὴ ἀπεικονίζων τοῦ βραχίονος ἀκρωτηριασμὸν καὶ τὸ αἶμα τὸ ἐκ τῆς πληγῆς ἀναβλύζον, συμφώνως μὲν τὸν κανόνα τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, ἀπαγορεύοντα μὴ εἰκονίζεσθαι τὸ ἀποτρόπαιον. Διατὶ πρωτεύει ἡ εἰκὼν τοῦ Κλείτου; Ἴσως εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἡ θέσις αὐτὴ ἀπεδόθη καὶ τὸ μνημεῖον κατεσκευάσθη. Ἀπαρηγόρητος ἦν ὁ Ἀλέξανδρος φονεύσας ἐν μέθῃ τὸν ἑαυτοῦ ὁμηλικα, τὸν σύντροπον, τὸν συστράτιώτην, τὸν σωτῆρα Κλείτον. Ἐν τῷ γενναίῳ πνεύματι τοῦ σωθέντος ἤκούετο νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἡ φωνὴ τοῦ σώσαντος αὐτόν: «*Ἄυτη ἡ χεὶρ μου σὲ ἔσωσεν, ὦ Ἀλέξανδρε*». Μεταμεληθεὶς πικρῶς παρὰ μικρὸν μὲν ἠτοκτόνησεν, εἰ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ τῶν φίλων· ἔμεινε δὲ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας ἄσιτος καὶ ἄποτος ὄδυρομένος καὶ φρονεῖα τῶν φίλων ἑαυτὸν ἀποκαλῶν (1).

Ἐπὶ τέλους διὰ τῆς γλυπτικῆς ἔλαβον ἐκβάσειν αἰ ἐσωτερικῆ κρυφαί τῆς ψυχῆς, τῆς συνειδήσεως, τῆς μεταμελείας, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ. Τὸ ἀριστοῦργημα τοῦτο ἐπλάσθη εἰς τε μνήμην καὶ εἰς τιμὴν τοῦ θρηνομένου, οὐ ὑφούται ἡ δεξιὰ ὀλεθρία μὲν τῷ ἐχθρῷ, τῷ δὲ κυρίῳ αὐτοῦ σώτειρα.

Εἰκάζω λοιπὸν, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο παριστάνει τὴν κατὰ Γρανικὸν μάχην. Ἡ θέσις ἐν τῷ συμπλέγματι ἐνθυμίζει τῷ θεατῇ τὴν ὁμοίαν παράστασιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκ Πομπηίας ἐν τῷ μουσεῖῳ Νεαπόλεως σωζομένῳ ψηφροθετήματι, εἰκονίζοντι πιθανῶς τὴν Ἀλεξάνδρου πρὸς Δαρεῖον ἐν Ἴσαφ μάχην (2)· ἡ δὲ παράστασις, περὶ ἧς πρόκειται, ἦν, ὡς φαίνεται, τυπικῆ. Ἀνεγώρισα ἐγὼ αὐτὴν ἐπὶ μνημεῖου τινὸς τῶν Βολούμων (Volumni), σωζομένου ἐπὶ ἐν τοῖς παρὰ Περουσίαν, πόλιν τῆς Τυρρηνίας, ὑπογείοις. Ὅμοια ἐστὶν ἡ σχέσις, ἀμοιβαία, τῶν δύο ἀντιπάλων, τοῦ Ἑλλήνος καὶ τοῦ Μήδου. Ἐδέχθησαν ἀναμφιβόλως τὸν τύπον οἱ Τυρρῆνοί παρὰ τῶν γειτόνων ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι τῆς Ἰταλίας ἀποίκων.

Ἀθλον πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἡ σαρκοφάγος κατεσκευάσθη· ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ ἐριδες τῶν ἐπιζώντων ὑποστρατήγων προξένησαν τὴν ἐπὶ διετίαν ὄλην ἀναβολὴν τῆς ἐπισήμου κηδείας, ἀπίθανόν ἐστιν, ὅτι εἰς ἐξ αὐτῶν εἶχε φροντίδα περὶ τοῦ

μνημεῖου. Ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθὼς νομίζω, παρεσκευάσθη ἡ σαρκοφάγος· καὶ ἐπειδὴ μόνῳ τῷ Λυσίπῳ ἐπέτρεπεν ὁ βασιλεὺς τὴν εἰκὼνα αὐτοῦ νὰ γλύψῃ, καθὼς καὶ τῷ Ἀπελλεῖ μόνῳ νὰ τὴν ζωγραφῆσῃ, ἐὰν ἀποδείξῃ τις, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος εἰκονίζεται ἐνταῦθα, ὑπ' οὐδενὸς εἰ μὴ τοῦ Λυσίππου ἐπλάσθη ἡ εἰκονικὴ ὁμοιότης αὐτοῦ. Διακρίνεται ὁμως ἀνωμαλία τις ὡσεὶ ἐν ἔργῳ μαθητοῦ· ἐν μέρει ἀτελὲς ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν ἀριστοῦργημα, τῆς ἀπαιτουμένης συμμετρίας τοῦ συνόλου κατὰ τι ἐλλειπούσης.

Βλέπομεν, ὡς εἰκός, τὸ ἔργον ἢ αὐτοῦ τοῦ Λυσίππου, ἢ μαθητοῦ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Λυσίππου· ἴσως ἐστὶν ἀντίτυπον μαρμαρινὸν χαλκουργήματος. Ὅστις δὴποτέ ἐστιν ὁ ποιήσας αὐτὸ ἢ σχεδιάσας τὴν παράστασιν τῆς μάχης, παρατηρεῖ τις τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Λυσιππεῖου τέχνης, ἅπερ περιγράφει ὁ Πλίνιος (1), τὴν κομψότητα δηλαδή, τὴν περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀκριβείαν, τὰς εἰκονικὰς ὁμοιότητας καὶ συνάμα τὴν ἐνέργειαν καὶ δραματικὴν τινὰ κίνησιν, ἦν ὁ Προπέριος (Propertius) (2) τῷ Λυσίπῳ ἀπέδωκε, θαυμάζων τὰ ζωηρὰ αὐτοῦ ἀγάλματα (animosa signa). Ἀμελῶν πως τὸ ἰδεῶδες ὁ Λύσιππος, τῆς φύσεως ἦν μιμητής. Τὰ πλείστα τῶν ἔργων ἐκ χαλκοῦ (3) ἐπλάσε, ἀγάλματα μὲν συνήθως, σπανίως δὲ συμπλέγματα· ἀξιοσημειώτων δὲ ἐστὶν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει δύο ἀνάγλυφα (τὰ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς σαρκοφάγου) ὁμοία πως τοῖς δυοῖς περιφήμοις συμπλέγμασιν, ἅπερ ὁ Πλίνιος περιγράφει ὡς ἔργα τοῦ Λυσίππου· «*ἐποίησε δ' ὁ Λύσιππος, κατὰ Πλίνιον, καὶ σύνταγμα ἐξ 25 ἰππέων ἐταίρων τοῦ Ἀλεξάνδρου πεσόντων ἐν Γρανικῷ, ἅπαντας ἐν εἰκονικῇ ὁμοιότητι παραστήσας, καὶ ἕτερον, ἐν ᾧ συνειργάσθη καὶ ὁ Λεωχάρης, εἰκονίζον τὸ τοῦ Λεόντος κυνηγέσιον*» (4).

Δικαίως δὲ θὰ ἐρωτήσῃ τις, πῶς ἀφορᾷ εἰς τὸν Κλείτον ἢ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῆς σαρκοφάγου παράστασις;

Ἡ τέχνη τοῦ ἔργου τούτου ἐστὶν ἐπίσης ἐξαίρετος· ἄλλως δὲ διαφέρει· τὸ μὲν μάχην,

(1) *Plinii Sec. Lib. XXXIV.*

(2) *Sir Charles Newton, Essays on Art. and Archaeology, chap. 3.*

(3) *History ... by Dr Smith, chap. 47.*

(4) Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ὑπὸ Π. Καβαδία, κεφ. β', 4.

τὸ δὲ κυνηγέσιον παριστάνει ἡ πρώτη πλευρὰ παρουσιάζει Ἑλλήνων καὶ Μήδων συμπλοκὴν αἱματηράν, ἡ δὲ δευτέρα εἰρηνικὴν αὐτῶν σύμπραξιν· ἡ μὲν ἀνθρώπους, ἀνθρώπους ἀνθισταμένους, ἡ δὲ λέοντας, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐχθρούς. Παραλλήλως ἀπεικονίζεται ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος· ἐξ ἐνὸς μέρους ὁ πρῶτος βαθμὸς τοῦ ποθητοῦ ἀγῶνος τῆς Δύσεως· ἐκ τοῦ ἐτέρου ἢ τελειοποίησις τῶν σχεδίων τοῦ Φιλίππου, ἅπερ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὄνειρευμένου περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἀνατολῆς, τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου, τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν βαρβάρων ἔθνων διὰ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν· περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν ἠττηθέντων, τῆς προόδου τῶν ὑποταχθέντων. Πάντα ταῦτα τὰ εὐεργετήματα ὁ μὲν Φίλιππος ἐπενόησεν, ἐξετέλεσε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος. Βλέπομεν λοιπὸν ἐν τοῖς ἀναγλύφοις τούτοις τὰ τῷ Κλείτῳ ὀφειλόμενα· μὴ σωθεὶς ὑπὸ τοῦ Κλείτου ἐν Γρανικῷ τί ἐμελλε νὰ πράξῃ ἐν τῷ κόσμῳ ὁ Ἀλέξανδρος;

Δικαίως εἰς τιμὴν τοῦ Κλείτου, κατὰ τὴν εἰκασίαν μου, κατεσκευάσθη καὶ ὑπὸ τῶν πρωτίτων τῆς ἐποχῆς τεχνιτῶν ἐκαλλωπίσθη ἡ σαρκοφάγος ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἤδη παρακαμζουσῶν τῶν τεχνῶν· ἔχῃ τινὰ τῆς παρακμῆς ἐκείνης φαίνονται ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων, ἐπειδὴ ὁ χρωματισμὸς τῶν ἀγαλμάτων ἄγνωστος ἦν κατὰ τὴν τῆς τελείας τέχνης ἐποχὴν· συνήθης μόνον ἔγεινε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ κατὰ τὴν τῆς καλλιτεχνίας παρακμῆν· π. χ. ἄμορφος τις Ἀφροδίτη, ἐκ τῶν εἰρηπῶν τοῦ πρώτου Παρθενῶνος σωθεῖσα, λαμπρῶς ἐρυθρὰ φέρει ὑποδήματα· οἱ δὲ Ρωμαῖοι, ὡς βεβαιούται, ἔχρουν διὰ χρωμάτων τὰ λευκὰ τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς ἀριστοῦργήματα· αἱ δὲ ἐν Σιδῶνι κεκρυμμέναι σαρκοφάγοι ἀπρόσιτοι ἦσαν τοῖς Ρωμαῖοις.

Ἐὰν νομίζωμεν, ὅτι ἐν τῇ σαρκοφάγῳ τὸ σῶμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου οὐδέποτε ἐνεκλείσθη, ἐλλείπουσι μνημεῖα τοῦ ἥρωος; Οὐδαμῶς· αἱ ὁμώνυμοι πόλεις ἐν Ἀσίᾳ, ἐν Ἀφρική, π. χ. ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Σκανδερόν (Ἀλεξανδρέττα), ἡ Ἰσκανδέρ (Candahar) καὶ ἄλλαι πολυάριθμοι μαρτυροῦσι· μαρτυροῦσι δὲ καὶ φυλαὶ ἀνατολικαὶ τε καὶ μεσημβριναὶ (1).

(1) Caravan journeys and wanderings in Persia, Afghanistan, Turkistan, Beloochistan etc., by M. J. P. Ferrier.

Περιηγητὴς τις Γάλλος περιγράφει φυλὴν τινα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Περσίας κατασταθεῖσαν, αἰτινες καυχῶνται περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων (Ἰουάνων), τῶν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (Ἰσκανδέρ Ρουμί) καταλειφθέντων· ἀναφέρει δὲ τὸν Μάρκον Πόλον περιγράφοντα τοιαύτας φυλάς, λείψανα τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς κινεζικῆς Ταρταρίας ὑπαρχούσας. Ὡσαύτως δύο Ἀγγλοὶ (2), ἀφικόμενοι εἰς τὸ Καφარიτάν, ἐθαύμασαν εὐρόντες ἀπογόνους στρατιωτῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου· μεγάλην κλίσιν ἔχουσι οὗτοι πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ὧν τὴν βοήθειαν ἐπικαλοῦνται κατὰ τῶν Ἀφγανῶν· Κάμοι ὀνομάζονται· τῆς δὲ πόλεως αὐτῶν τὸ ὄνομα τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν σημαίνει, Καμπούλ (Cabul), Κάμων πόλις. Λείψανα ἑλληνικῆς τέχνης εὐρίσκονται παρ' αὐτοῖς. Μέχρι τῆς σήμερον, ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν πρεσβεύοντες, λατρεύουσι τὸν Βάκχον (Bacchus). Πρὸ ὀλίγου μόνον ἱεραπόστολοι Ἀγγλοὶ ἐξ Ἰνδίας ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν ἐκεῖ, ἵνα δείξωσιν αὐτοῖς τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου· εἶθε Ἑλληνας νὰ μετάρχωσι τοῦ ἔργου, τὸν ἀληθῆ ἐκπολιτισμὸν τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν μεταδιδόντες.

Καὶ ἐν Ἀφρική ἐρευνητὴς Ἑλλῆν ἀνεγνώρισεν ὡς ἀπογόνους Ἑλλήνων τὴν φυλὴν τῶν Σομαλῶν (Somali).

Ἐν Λονδίῳ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Παύλου, ὡς Πολυάνδριον, περιέχει πολλὰ μνημεῖα τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους· τὸ δὲ μνημεῖον αὐτοῦ τοῦ ἀρχιτέκτονος δὲν εὐρίσκεται. Ἐπιγραφή δὲ ἀξιοσημειώτος παρατηρεῖται ἠδὲ· «*Viator, si quaeris monumentum, circumspice*»· ἦτοι, «*Παροδίτα, ἐὰν ζητῆς μνημεῖον, περίθλεπε*».

Οὕτως ἐξεστὶ καὶ ἡμῖν ἵνα εἴπωμεν τῷ ζητούντι τὸ μνημεῖον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· «*Περίθλεπε*». Ζῶντα ὑπάρχουσι μνημεῖα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ χρυσοῦ πύελος ἐσυλήθη, ἐθαύσθη ἡ ὑάλινη· σώζονται δὲ τὰ ἠθικά, τὰ ἀνθρώπινα μνημεῖα, τὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελέσματα, καὶ ἡ μνήμη τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διατελεῖ αἰώνια.

CH. G. CURTIS (*)

(2) *Elphinstone Wood, a letter to the Times, 5 Feb. 1880 from Major R. Gordon F. R. A. S.*

(*) Σημ. Σντ. Ἐπιτρ. Ἐκδόται ὡς ἐγγραφή ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ, ΣΥΛΛΟΓΩ,

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣ ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἄριθ. 1

Τεῦχος ἐκ χάρτου βαμβακίνου σχῆμα ἔχον τὸ μέγα καλούμενον τέταρτον καὶ συνιστάμενον ἐκ 294 φύλλων· ἐγράφη δὲ κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τῆς δεκάτης καὶ τετάρτης ἐκατονταετηρίδος ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Καρυκᾶ, καὶ κατὰ τὴν ἑκκαίδεκάτην ἄλλος τις ἀνεπλήρωσε τὰ ἐφθαρμένα τοῦ βιβλίου μέρη καὶ τὰ προεκπεσόντα ποτὲ φύλλα. Καὶ ἡ μὲν προμετωπίς ἐλλείπει νῦν, τὸ δὲ κείμενον δίστηλον ὄν περιλαμβάνει τὴν αὐτόγραφον

Γεωργίου τοῦ Καρυκᾶ «ἐπιτομὴν τῶν ἐξηγητικῶν τοῦ Χρυσοστόμου» εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια. Διακρίεται δὲ τὸ τεῦχος ὡδε· α') «Βίος τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου κατὰ Σωφρόνιον», οὗ ἡ ἀρχὴ· «Ματθαῖος ὁ καὶ Λεβί, ἀπόστολος ἀπὸ τελωνῶν», φύλλ. 1. Παρέπονται «κεφάλαια τοῦ κατὰ Ματθαίου εὐαγγελίου», ἧτοι ὁ πίναξ αὐτῶν, καὶ εἶτα ἡ ἐπιτομὴ τῶν ἐξηγητικῶν τούτων κατὰ τὸν Χρυσόστομον. Ἄρχεται δὲ ὡδε· «Βίβλος γενέσεως. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπερ ὄρασις» κτλ. Μετὰ δὲ τὴν ἐρμηνείαν, ἧτις λήγει εἰς τὸ 95^{ον} φύλλον εὑρηται ἐρυθροῖς γράμμασι τὸ «† Γεώργιος τούνομα τὸ πικλήν Καρύκας».

β') «Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομὴ τῶν ἐξηγητικῶν τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον», φ. 94-130. Προτέτακται ἡ ὑπόθεσις τοῦ εὐαγγελίου, ἧς ἡ ἀρχὴ· «Τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον μετὰ δέκα ἔτη». Εἰς τὸ

τέλος δὲ τῆς ἐρμηνείας εὑρηται τὸ «† Γεωργίου Καρυκᾶ ἁμαρτωλῶ ἰλεος ἰλαθι».

γ') Ὑπόθεσις τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, ἧς ἡ ἀρχὴ· «Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν», φ. 131. Εἶτα πίναξ τῶν κεφαλαίων τούτου καὶ ἡ ἐρμηνεία, ἧς ἡ ἐπιγραφή· «Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομὴ τῶν ἐξηγητικῶν τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον». Ἐν τέλει δὲ τῆς ἐπιτομῆς ὑπάρχει τὸ «† Γεωργίου Καρυκᾶ τῷ Ἀργυρῷ, Κύριε ἰλαθι», φ. 211.

δ') Ὑπόθεσις τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, ἧς ἡ ἀρχὴ· «Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην, βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης. — Διατί κατὰ Ἰωάννην καλεῖται» κτλ. φ. 211. Μετὰ δὲ τὸν πίνακα τῶν κεφαλαίων ὑπάρχει τὸ κείμενον τῆς ἐρμηνείας, ὃ ἐπιγραφὴν ἔχει τήνδε· «Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτομὴ τῶν ἐξηγητικῶν τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον». Ἄρχ. «Ἡ τοῦ σώματος δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», φ. 212-294. Ἐν τέλει δὲ τῆς ἐρμηνείας ὑπάρχει ἐρυθροῖς γράμμασι δυσανάγνωστον τοῦ συγγραφέως ὑπόμνημα, οὗ ἡ ἀρχὴ· «Τῶ συντελεστῇ τῶν καλῶν Θεῷ χάρις. Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Γεωργίου τὸ πικλὶν Καρύκα. — † Ἐγράφη ἡ βίβλος αὐτ[ῆ] διὰ χειρὸς ἐμοῦ τε καὶ χωρικοῦ γραφέως Γεωργίου Καρύκα τοῦ Ἀργυροῦ» κτλ.

Ἄριθ. 2

Τεῦχος μεμβράνινον τῆς IB' ἑκατοντ., σχήματος μὲν τέταρτου, ἐκ σελίδων δὲ ἠριθμημένων 415. Ἀκέφαλον.

Ἐκκλ. μουσ. Ἀνθολογία ἐμπεριέχουσα α') στιχηρὰ τροπάρια τετονισμένα ἀπὸ τῆς κβ' ἡμέρας (ἀγ. Φωκᾶ) τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς λα' αὐγούστου, καθ' ἣν ἡ κατάθεσις ἑορτάζεται τῆς τιμίας ζώνης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου — β') Τροπάρια τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν — γ') «Στιχηρὰ ἀναστάσιμα τῶν ὀκτῶ ἡγῶν κατὰ ἀλφάβητον· ἐν δὲ τοῖς θεοτοκίαις. Ἰωάννου».

Ἄριθ. 3

Τεῦχος τέταρτου σχήματος, ἐκ φ. χάρτου 382, γραφὴν πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τῆς IE' ἑκατ. Τὸ κείμενον ἐστὶ μονόστηλον καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἰκανά, ὡς φαίνεται, ἐλλείπουσι φύλλα. Ὑπάρχουσι δὲ τώρα ἐκεῖ φύλλα 20, ἀναμιξτεταγμένα, ἐν οἷς ἀναγινώσκονται αἱ ἐπόμεναι ἐπιγραφαί:

1) «Κατάθεσις Ἰουδαίων, οἱ (cod. οὐ) ὁμολογήσαντες τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι υἱόν, καὶ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ μετὰ τὸ γεννηθῆαι αὐτὴν πάλιν παρθένον μείνασαν». Ἄρχ. «Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἦν τις ἀνὴρ ὀνόματι Θεοδόσιος, ἀρχηγὸς τῶν Ἰουδαίων» κτλ. Ἐν τῇ φξ δὲ τὸ κείμενον τοῦτο σημειοῦται ὡς «λόγος ο'».

2) «Πῶς δεῖ πιστεῦναι εἰς τὴν ἀγ. Τριάδα καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν», κατ' ἐρωταπόκρισιν. Ἄρχ. «Ἐρώτ. Τί ἐστὶ Θεός; Ἀπόκρισις. Ὁ Θεός ἐστὶν οὐσία τοσαύτη» κτλ.

3) «Διήγησις πάνυ ὠφέλιμος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου». Ἄρχ. «Πορευόμενος ποτὲ τινὰς τῶν ἁγίων πατέρων» κτλ.

4) «Κυριακῆ τῆς τυροφάγου, λόγος δ'». Ἄρχ. «Ἰδοὺ τὸ τῆς τεσσαρακοστῆς στάδιον» κτλ.

5) «Κυριακῆ τῆς ἀποκρέω, λόγος γ'». Ἄρχ. «Φοβερὰ ἡ ἡμέρα ἐκείνη» κτλ.

Μετὰ δὲ φύλλα τινά, μέρος περιέχοντα ὁμιλίας τινὸς τῇ πρώτῃ ἀναγνωσθείσης κυριακῆ τῶν νηστειῶν, ὑπάρχουσι πεντήκοντα καὶ τέσσαρες ἀνώνυμοι ὁμιλίας εἰς τὰς κυριακάς τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ εἰς τινὰς δεσποτικὰς ἑορτάς· αὗται δὲ ἔχουσιν ἐν τῇ κώδικι τοὺς ἀριθμοὺς 5'—νζ'. Σημειωτέον, ὅτι ὁ μὲν λδ' λόγος ὁμοίος ἐστὶ τῇ λα', ὁ δὲ τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ κυριακῆς ζητητέος, κατὰ τὸν ἀντιγραφέα, «τῇ κυριακῇ τῆς σταυροπροσκυρήσεως, λόγ. ρβ'».

Κατ' ἐξαιρέσιν δὲ σημειῶ τὰ ἐφεξῆς κείμενα·

1. **Ἰω. Χρυσοστόμου** «εἰς Φιλόγονιον γενόμενον ἀπὸ δικολόγου ἐπίσκοπον· καὶ ὅτι τοῦ προνοεῖν, τῶν κοινῆ συμφερόντων οὐδὲν ἴσον εἰς εὐδοκίμησιν παρὰ τῷ Θεῷ» κτλ., φ. 183—187. Migne, Patrol. Gr. τ. 48, σ. 748.

2. **Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ** «λόγος εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν». Ἄρχ. «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε», φ. 187. Migne τ. 36, σ. 312.

3. **Τοῦ αὐτοῦ** «λόγος εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια». Ἄρχ. «Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς», φ. 192. Migne τ. 36, σ. 356.

4. **Ἰω. Χρυσοστόμου** «λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου» κτλ. Ἄρχ. «Ἄγαπῆτοί, ὁ Κύριος ἡμῶν», φ. 198^β. Migne τ. 50, σ. 808.

5. **Τοῦ αὐτοῦ** «λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου». Ἄρχ. «Πάλιν γὰρ εὐαγγέλια», φ. 201. Migne τ. 50, σ. 792.

6. **Τοῦ αὐτοῦ** «λόγος δεῦτερος εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Βαίων». Ἄρχ. «Ἦδη τῆς δεσποτικῆς», φ. 203^α Migne τ. 61, σ. 715.

7. **Ἰω. Δαμασκηνοῦ** «λόγος εἰς τὰς δέκα παρθένους, τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ γ'». Ἄρχ. «Ὅτ' ἂν τὸ εὐδαπάνητον», φ. 206^β. Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χρυσοστόμου παρὰ Migne τ. 59, σ. 527.

8. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσ. π. ἡ. Ἀλεξίου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ». Ἄρχ. «Ἐγένετό τις ἀνὴρ ἐγενῆς», φ. 209^β. Fabricii, Bibl. Gr. τ. 10, σ. 191.

9. **Ἰω. Χρυσοστόμου** «λόγος εἰς τὸ πάθος τοῦ κ. ἡ. I. X.». Ἄρχ. «Τῆς χθὲς ὑποσχέσεως», φ. 213^α. Migne τ. 62, σ. 721.

10. **Ἐπιφανίου Κύπρου** «λόγος εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου» κτλ. Ἄρχ. «Τὴ τοῦτο σήμερον», φ. 215^β. Migne τ. 43, σ. 441.

11. **Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας** «λόγος περὶ τῆς ἁγίας εἰκόνας τοῦ κ. ἡ. I. X. τοῦ γεναμένου θαύματος ἐν τῇ ἐν Βηρυτῶ τῇ πόλει, καὶ ὅτι λόγῃ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐξέδοξαν». Ἄρχ. «Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς», φ. 223. Migne τ. 28, σ. 797.

12. «Ἐξήγησις θαυμαστῆ... πῶς διὰ σχήματος παιδείας γέγονέν τις Ἑβραῖος χρι-

στιανός» κτλ. Ἀρχ. «*Ἰωάννης τις διάκονος, τὸ γένος Μελετινός (cod. μελετινός)*» κτλ., φ. 224^β.

13. «*Τοῦ αὐτοῦ (?) ὁμιλία εἰς τὴν σωτήριον ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου*» κτλ. Ἀρχ. «*Δαμπρὰ τῷ ὄντι καὶ παμφαίς*», φ. 332.

14. «*Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία εἰς τοὺς μακαρισμούς*». Ἀρχ. «*Ὅτε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θείαν αὐλήν*», φ. 336^β. Ἐν τῇ ᾧ «*περὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου διήγησις*».

15. «*Διήγησις ὠφέλιμος γενομένη ἐν Ἀφρικῇ, ἐν Καρταγίνῃ τῇ πόλει*». Ἀρχ. «*Ἐν τοῖς χρόνοις Ἡρακλείου*», φ. 342.

16. «*Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Προύσης ὁ Πατριάρχης διηγήσατο ἡμῖν περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ ἐπὶ γῆς ἐκεῖσε κολάσεων*». Ἀρχ. «*Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς ὁ Πατριάρχης λέγει, ὅτι δύο τόπους ἡτοίμασεν ὁ Θεός*» κτλ., φ. 342^α.

17. «*Ὁμιλία σὺν Θεῷ εἰς τὸ Ἐκουσίως ἀμαρτανόντων ἡμῶν*», φ. 342^β.

18. Ἐρωταποκρίσεις θεολογικαί.—«*Περὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων τοῦ ἀνθρώπου*» κατ' ἐρωταπόκρισιν.—«*Περὶ ἀνθρώπου*».—«*Περὶ ψυχῆς*» κτλ.—«*Τῆς ε' συνόδου, περὶ οὐσίας καὶ φύσεως ὡς ταύτων ὑπάρχειν ὑπόστασις καὶ πρόσωπον*», ἀπὸ φ. 346^β.

19. «*Γεωργίου ἐπισκόπου Ναξίου, περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντος ἀνθρώπου*». Ἀρχ. «*Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν*», φ. 348^α.

20. «*Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας «πρὸς Ἀντίοχον καὶ περὶ πλείστων ἀναγκαίων ζητημάτων τῶν ἐν ταῖς θείαις ἀπορρομένων Γραφαῖς καὶ παρὰ πᾶσιν χριστιανοῖς*», κατ' ἐρωταπόκρισιν. Ἀρχ. «*Ἐρώτ. Πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες*», φ. 350-375. Migne τ. 28, σ. 597.

21. Ἐρωτήσεις θεολογικαὶ καὶ διήγησις «*περὶ τοῦ ἀπολαβόντος ἑκατονταπλασίονα ὑπὸ Λεοντίου τοῦ Ἀπαμείως, ἀνδρὸς εὐλαβοῦς καὶ φιλοθέου, ὃς διηγήσατο ὅτι ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ πάπα Ἀλεξανδρείας γέγονεν ἐν Κυρήνῃ ἐπίσκοπος Συνέσιος ὁ φιλόσοφος, ὅστις ἐλλῶν ἐν Κυρήνῃ εὗρεν ἐκεῖ φιλόσοφον Εὐάχριον ὀνόματι*» κτλ.

22. «*Διάλεξις Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*». Ἀρχ. «*Θαυμαστόν ἡμῖν γέρονε*», φ. 376.

23. «*Γερμανοῦ Β' Κων/πόλεως*» «*ὁρὸς ὀρθοδοξίας συνοδικῆς εἰς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος*» Γερμανοῦ Κωνσταντι-

νουπόλεως». Ἀρχ. «*Ὁ μονογενὴς υἱός*», (1) φ. 377^α-378^β. Ἐπεταὶ σημειώσεις περὶ τῆς μεταξύ Λατίνων καὶ Ρωμαίων διαφορᾶς.

24. «*Ὁμιλία σύντομος καὶ ἀνθολογία περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*». Ἀρχ. «*Γίνωσκε δὲ ὅτι ἐν τῇ Φλωρεντία*», φ. 379^α.

25. «*Πίναξ τῆς βίβλου*» ταύτης, ἐν ᾧ ἀναγράφονται μὴ ἐπιγραφαί.

Ἀριθ. 4

Τεύχος ἐκ χάρτου, γραφὲν περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατ. καὶ συγχεόμενον ἐκ φ. 260, ἐξ ὧν ἀγγραφά ἐστὶ τὰ φ. 30-32 καὶ 139^β-144.

1. «*Ἐξήγησις τοῦ ἐν ἀγ. π. ἡ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τοῦ Θεολόγου· εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια εἰτ' οὖν γενέθλια τοῦ σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ*» λόγος, φ. 1^α.

2. «*Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τοῦ Θεολόγου εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια*» λόγος παραπεφρασμένος, φ. 15.

3. «*Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγ. π. ἡ. Γρηγορίου Κ/πόλεως τοῦ Θεολόγου, συγγραφῆς ὑπὸ Γρηγορίου πρεσβυτέρου*», φ. 33. Παράφρασις.

4. Παράφρασις ἑτέρου λόγου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, φ. 66. Ἐν τέλει ἡ ὑπογραφή «*Νεόφυτος Χ' Σταμάτη Καρανικόλου*».

5. «*Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους*», φ. 75^β.

6. Τοῦ αὐτοῦ ὁ ἀπολογητικὸς λόγος ἐν παραφράσει, φ. 86. Ἐν τέλει ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή τοῦ γράψαντος τὸ τεύχος· «*Νεόφυτος Καρανικόλος ἐν Πάτμῳ*».

7. «*Ἐκ τῶν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπιστολῶν ἐξηγήσεις*» (2), φ. 145. Ἐν τέλει τοῦ κώδικος (φ. 260)· «*Νεόφυτος Εὐφημιανοῦσις (sic) Χ' Σταμάτη Καρανικόλου*». Τὸ ὄνομα Εὐφημιανούσης ἐστὶ τοπικόν, μαρτυροῦν ὅτι ὁ Νεόφυτος ἐγεννήθη ἐν Χίῳ, ἐν τῷ χωρίῳ Εὐφημιανά, τανῦν Θυμζανά.

(1) Ὅρα Ἐκκλῆσι. Ἀληθ. τ. Γ', σ. 68-74. Ἐξεδόθη καὶ ἰδιαιτέρως: Α. Π. Κεραμῆως, ἀνεκδότος συνοδικῆς ὁρῆς θεοπισθεῖς ὑπὸ τῆς ἐν Νυμφαίῳ συγκροτηθείσης συνόδου τῇ 1233 ἔτει. Ἐν Κ/πόλει, 1882, εἰς 8ον.

(2) Αἱ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ παραφράσεις εἰσὶ Δανιὴλ Πατμίου τοῦ Κεραμῆως, ὃς ἐν Πάτμῳ διδάσκων ὑπηγόρευεν αὐτὰς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· διὸ καὶ πλείστα τούτων τε καὶ ἄλλων παραφράσεων ἀντίγραφα σώζονται, ὧν ἓν ἐστὶ ἐν τῷ ἔμῳ Καταλόγῳ τῆς Εὐαγγελ. Σχολῆς σελ. 32, 34 καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ τῶν ἐν Π. Φωκαίᾳ χειρογράφων σ. 4.—Murall, Catal. des mss. grecs etc. St-Petersbourg, 1864, σ. 89.

Ἀριθ. 5

Τεύχος μεμβράνινον 8ου σχήματος, συγχεόμενον ἐκ φ. 214 καὶ γραφὲν πιθανῶς κατὰ τὴν ΙΑ' ἢ τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα.

Τετραεγγέλιον ἀκέφαλον διηρημένον κατὰ τὴν ἐφεξῆς διάταξιν·

α') Τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων· «*πᾶσαν γένεσιν καὶ πᾶσαν μαλακίαν*» (κεφ. ι', 1). Ἐν τέλει· «*τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον στίχοι ΒΑ, ὃ καὶ ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ μετὰ χρόνους 7' τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως*». Ἐπεταὶ ἐπιγράμμα ἱαμβικόν, οὐ ἡ ἀρχή· «*Τὸν ἐκ τελωνῶν θαύμασον θεηγόρον*». Εἶτα ὁ πίναξ τῶν κεφαλαίων.

β') «*Τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον εὐαγγέλιον*» (φ. 54-93^α). Ἄνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπάρχει πλατὺ ταινιωδὲς κόσμημα, ἐν ᾧ εἰκονίζονται κύκλοι καὶ ἀνθέμια κυανᾶ ἐπὶ ἐρυθροῦ ἐδάφους.

γ') «*Τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον*» (φ. 94-156), οὐ προτέτακται ὁ πίναξ τῶν κεφαλαίων, φ. 93^β. Ἡ ἐπιγραφή δὲ τοῦ εὐαγγελίου τούτου εὐρηταὶ ἐντὸς κύκλου, ὃς σχηματίζει τὸ μέσον τετραγώνου παραλληλογράμμου σχήματος πλουσίως κεκοσμημένου. Τὸ κείμενον τοῦ εὐαγγελίου ὑπάρχει ἀτελές· ἀπὸ τοῦ 39 ἔδαφ. τοῦ κγ' κεφ., ὁ ἀναγνώστης μεταπηδᾷ εἰς τὴν λέξιν «*ἐν]τολήν*» τοῦ 56 ἔδαφ. τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου.

δ') Τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον (φ. 157-209^α) ἀκέφαλον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων «*ὁ μονο]γενὴς υἱός, ὃς ἐν εἰς τὸν κόσμον τοῦ Πατρὸς*» κτλ. (κεφ. α', 18).

ε'), φ. 209^β-214. «*Ἀρχοτελεία*» τῶν εὐαγγελίων.

Ἀριθ. 6

Τεύχος ἐκ χάρτου 8ου σχήματος καὶ γραφὲν ἔτει 1742. Ἐν δυαδί δὲ φύλλοις γέγραπται σημειώσεις, δηλοῦσα, ὅτι τὸ τεύχος ἦν πρότερον κτῆμα «*τις παραγίας τίς σπιλιάνης*». Τετρακίς δὲ ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος τῆς σφραγίδος τοῦ ἀντιγραφῆως. Δῶρον τοῦ μητροπολίτου Δέρκων Νεοφύτου.

Νομοκάνων ἐκ κεφ. σ7δ' = 294. Πρὸς δὲ τῷ τέλει ἀντίγραφον ὑπάρχει μεταγενεστέρως προφητείας περὶ τῶν ἐτῶν 1627-1630. Ταύτης δὲ ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς· «*αρχ'.*—Χϛ (=Χριστοῦ). Μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ σαρδαῖν (St Daniel) ὑστὸ πάρησι ἐνρέθηρ ἔσαν

μάριμαρον, καὶ ἔχει ἀπάνω τὰ κάτωθεν εἰς ἑλ-Ληνικήν φράσιν». Ἐπεταὶ τὸ «*προσίμιον τοῦ παρόντος νομίμου*», κατάλογος μητροπόλεων, ὁ 18' κανὼν τῆς 5' οἰκουμ. συνόδου, ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ ὑπὸ Ζωναραῦ, αἱ ὑπογραφαὶ τῆς αὐτῆς συνόδου, πρᾶξις «*ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμ. γ' συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ, ἐκ παλαιότητας βιβλίου*», καὶ τέλος ἡ σημείωσις τοῦ ἀντιγραφῆως, ἧς ἀντιγράψω ὠδε τὴν ἀρχήν· «*Ὁ παρῶντα νόμος βασιλικός, ἦτοια γραμμένος ἀπὸ ἔτος Χριστοῦ αρχ', καὶ ἀρχηγήθει καὶ ἐγράφθει εἰς ταῦς ἀψ'—*» ἔχου κατὰ μῆτρᾳ μάρτιον, καὶ ἐτελειῶθη ἰουρίου 28. καὶ ὁ γράψας τὸν παρῶντα νόμον χριστόφορος ἱερομόναχος κυπριανός, υἱὸς μακαρία τῆ Μίξει βασιλείου ἱερέως, ἀπὸ ἐνωρίαν ἁγίου Λουκά, καὶ εὐχεσθαι διὰ τὰ σφάλματα ἡμῶν». κτλ.

Ἀριθ. 7

Τεύχος ἐκ χάρτου συνιστάμενον ἐκ σελίδων 93 καὶ σχῆμα ἔχον τὸ καλούμενον ὄγδοον· ἐγγράφη δὲ περὶ τὸ μέσον τῆς ΙΗ' ἑκατοντ.

«*Εὐχαὶ θεωρητικαὶ καὶ ἐρωτικαὶ αἱ καλούμεναι μονολογοί, τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου, ἐπισκόπου Ἰππῶνος, ἐρμηνευθεῖσαι πρὸς τὴν ἑλλάδα γλώσσαν παρὰ τοῦ Δημητρίου Κυδωνῆ*» (1).

Ἡ γραφή τοῦ τεύχους ἐπιμεμελημένη· τὸ πρῶτον στοιχεῖον ἐκάστης εὐχῆς ὑπάρχει κεφαλιωδὲς μέγα, κεκαλλωπισμένον καὶ κεχρωματισμένον. Ἐν δὲ τῇ ᾧ τῆς πρώτης σελίδος ἀναγινώσκονται αἱ ἐπόμεναι σημειώσεις· α') «*Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀοιδίμου ἀρχιερέως Ἐφέσου τοῦ Βαλλ. . . . αρωγ'. σεπτ.*» β') «*Ἐκ τῶν τοῦ ἀοιδίμου μητροπολίτου Προύσης Κωνσταντίου τοῦ ἐξ Ἀνδρον. Ὁ Δέρκων Νεόφυτος. 1872.* Ἀριθ. 7».

Ἀριθ. 8

Τεύχος ἐκ χάρτου, γραφὲν περὶ τὸ μέσον τῆς ΙΗ' ἑκατοντ. καὶ σχῆμα ἔχον τὸ καλούμενον ὄγδοον. Περιλαμβάνει δὲ δύο κείμενα μετὰ ἰδιαιτέρας σελιδώσεως.

1. «*Τιμαῖο τῷ Λοκρῷ περὶ ψυχῆς κόσμου καὶ φύσιος*», σελ. α'—λε'. Ἀρχ. «*Ὅρα δεδαμιοῦρηται πὸτ' εἰκόνα*» κτλ.

2. Πλάτωνος, Τιμαῖος, σελ. 1—124.

(1) Ἀντίγραφα σώζονται πολλοῦ. Fabricii, B.G. τ. XI, σελ. 404. — Α. Π. Κεραμῆως, Κατάλ. χειρογρ. Εὐαγγ. Σχολῆς, σελ. 57.

Ἐπί τῆς α' σελίδος τοῦ τεύχους ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή τοῦ Παροναξίας μητροπολίτου Νεοφύτου τοῦ Λαγοβάρη, οὐ καὶ κτῆμα προὐπήρξε τὸ χειρόγραφον (1)· ἀπέναντι δ' αὐτῆς ὁ τύπος ἐστὶ τῆς σφραγίδος αὐτοῦ, ὡσεὶδὲς ἐχούσης σχῆμα καὶ σύμβολον παριστῶν ἐκ μιᾶς κεφαλῆς ἐν μέσῳ δύο συνδεδεμένων κλάδων δάφνης καὶ ἐνὸς στέμματος σταυρὸν ἐπιφέροντος· τούτου δὲ ἑκατέρωθεν τὰ στοιχεῖα ἐστὶ τάδε· ΠΡ ΝΞ ΝΦ ΤΟ

1780

ἤτοι «Π(α)ρ(ο)ρ(α)ξί(ας) Ν(εό)φ(υ)τ(ο)ς(ς)» 1780.

Ἄρθ. 9

Τεύχος ἐκ χάρτου, συγκείμενον ἐκ φ. 208, καὶ σχῆμα ἔχον τὸ καλούμενον ὄγδον· ἐγγραφή δὲ περὶ τὸ τέλος τῆς ΠΗ' ἑκατονταετηρίδος. Τὸν κώδικα τοῦτον περιέγραψεν ὁ Σ. Οἰκονόμος (2), ἀνῆκε δὲ πρότερον Νεοφύτῳ τῷ μητροπολίτῃ Δέρκων.

1. «Ἀποσημειώσεις εἰς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ περιφύτου μινίστρου τῆς ὀθωμανικῆς πόρτας» (3), φ. 1^a.

2. «Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Μελετίου τοῦ Ἀθηνῶν βιβλίῳ ΙΖ' κεφαλαιῷ ΙΣ'» περὶ τοῦ αὐτοῦ Α. Μαυροκορδάτου, φ. 4^b.

3. «Ἐκ τῆς περὶ λογίων Γραικῶν ἐπιτετημημένης ἀπαριθμήσεως Δημητρίου Προκοπίου Μοσχολίτου παρὰ Φαβρικίῳ βιβλιοθ. ἑλληνικῆς τόμῳ ια' σελίδι 779 ἀριθμῷ» μαρτυρία περὶ τοῦ αὐτοῦ (4).

4. «Ἐκ τοῦ πρὸς τὸν αὐθέντην Νικόλαον Ἀλεξάνδρου βοεβόδαν πάσης Οὐγκροβλαχίας ἐγκωμιαστικῷ λόγῳ Ἰωάννου Γραμματικοῦ, καὶ μεγάλου πριμμικηρίου τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας θρόνου», περικοπὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ, φ. 6^a—Ἔπεται περικοπὴ «ἐκ τοῦ βίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ, ὃν συνέγραψεν Ἀναστάσιος ὁ Γόρδιος» (5).

(1) Ὅρα περὶ αὐτοῦ Κ. Σάβα, Μεσ. βιβλιοθ. τ. Γ', σ. 5θ'.—Νικ. Μαυροκορδάτου, Ψόγος νικοτιανῆς, ἐκδ. Σ. Οἰκονόμου, σ. 30, 32, 34.

(2) Νικ. Μαυροκορδάτου, Ψόγος νικοτιανῆς, σελ. 5—20. Παρατηρήσεις δὲ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Οἰκονόμου, ὑπ' ἐμοῦ γενομένης ὅρα ἐν τῷ ἑβδόμῳ τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς ἐταιρίας, σ. 447—451.

(3) Ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου ἐν «Πανδώρας» τ. ΚΒ, σ. 313 κέ.

(4) Ἐκδόσ. Κ. Σάβα, σ. 483—484 Μεσ. βιβλ. τ. Γ'.

(5) Ἐξεδόθη ὑπὸ Κ. Σάβα, Μεσ. βιβλιοθ. τ. Γ', σελ. 423—479. Ἡ δὲ περικοπὴ ἐν σελ. 461.

5. «Ἐκ τῆς πρὸς τὸν αὐθέντην Νικόλαον Ἀλεξάνδρου βοεβόδαν ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ Γορδίου» μαρτυρία περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἧς ἡ ἀρχὴ· «Οὐ τινοσ ἠζιώθην καὶ ἐνοίαν», φ. 7^b.

6. «Ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ λόγου τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαρχοῦ καὶ διδασκάλου Κριτίου ἐν τῇ λαμπροτάτῃ εὐωχίᾳ τῇ συγκροτηθείσῃ ἐν τῷ ἀρχοντικῷ τοῦ μεγάλου λογοθέτου, καὶ γενικοῦ ἐρμηνέως Ἀλεξάνδρου διὰ τοὺς ἀπαρτισθέντας γάμους τῆς θυγατρὸς Γρηγορίου Γκίκα βοεβόδα»· περικοπὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ, φ. 8^a.

7. «Ἐκ τοῦ προσφωνήματος τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀρραβῶνας τῆς θυγατρὸς Ἰωάννου Νικολάου βοεβόδα» περικοπὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ, φ. 8^a.

8. «Ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας Παρθενίου πρεσβυτέρου, καὶ ἀρχιμανδριτοῦ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων» (1), περικοπὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ, φ. 8^b.

9. «Ἀπὸ πατριαρχικοῦ ἐπικυρωτικοῦ ἐξαρχίων φιλοτιμίας» γράμματος, περικοπὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ, φ. 9^a.

10. «Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἧς ἡ ἀρχὴ· ἀκράτως μὲν ὡς ἔοικε», φ. 9^b.

11. «Ἐξ-ἐτέρας τοῦ αὐτοῦ τῷ χαρτοφύλακι τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Σπαντωνῆ, ἧς ἡ ἀρχὴ· Ψυχὴν δεινοῖς πιεζομένην, παραμυθ:», φ. 9^b.

12. «Ἐξ ἐτέρας τοῦ αὐτοῦ ἀνωνόμῳ, ἧς ἡ ἀρχὴ· Καὶ τοῦτο φιλίας ἀκραίονους δεῖγμα. αψιὰ», φ. 10^a.

13. «Ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ περιγραφῆς τῆς ἀγίας Γῆς Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων, σελίδι 18» (2) μαρτυρία περὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, φ. 10^a.

14. «Ἐξ ἐπιστολῆς Ἰωάννου Θαλασσηνοῦ, λογοθέτου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, πρὸς Ἰησοῦν Βαρνέσιον διδάσκαλον τῆς ἐν Κανταβριγίᾳ ἑλληνικῆς σχολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ· Τφόντι ὁ σοφὸς ἀνὴρ κἀν εὐγενία κτλ. αψκ'» (3), φ. 10^b.

15. «Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ῥηθέντος Ἀναστασίου Γορδίου πρὸς τὸν πατριάρχην, ἐκ προσώπου τῶν κατὰ τὴν Αἰτωλίαν, ἧς ἡ

(1) Ὅρα Σ. Οἰκονόμου σημ. 2 (σελ. 53-55) εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ψόγου νικοτιανῆς.

(2) Ἐξεδόθη Ἐνετίῃσι 1728.

(3) Ἐξεδόθη ἡ περικοπὴ ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 9.

ἀρχή: Παναγιώτατε καὶ θεοπρόβλητε δέσποτα», φ. 10^b.

16. «Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου» τοῦ μεγάλου λογοθέτου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ γενικοῦ ἐρμηνέως τῆς κραταίως τῶν Ὀθωμανῶν ἀυταρχίας, ὁ πρὸς Γερμανοὺς ὑπὲρ εἰρήνης λόγος» (1), φ. 11-27. Ἠγεῖται δὲ τοῦ λόγου μαρτυρία τις περὶ αὐτοῦ «ἐκ τοῦ ἐπιταφίου λόγου τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων καὶ διδασκάλου Ἰακώβου τοῦ Ἀργεῖου, τοῦ ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ τῶν Ἰουδαϊκῶν τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ τυπωθείσῃ κατὰ τὸ αψις' ἔτος». Ἐν τῷ περιθωρίῳ προσετέθη τὰ ἐξῆς· «Ἐκ τινοσ σημειώματος. Ληπὴ', ἰουλίῳ λ', εὐγῆκεν ὁ Ἀλεξάνδρος ἐρμηνεύς, καὶ ὑπάγει μὲ πολλὰ δῶρα εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ ἀγάπην»—«Ἐξ ἐτέρου ἀνωνόμου: Ἐὼ λέγειν τοὺς ὑπὲρ εἰρήνης καλλίστους λόγους καὶ ῥητορικωτάτους, οὓς καὶ Δημοσθένης αὐτὸς ἰδὼν ἀν' ἠδέσθη καὶ ἐξεθείασε».

17. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντῖνον Δούκαν βοεβόδαν, ἧς ἡ ἀρχὴ· «Ταίς περὶ λόγους δυνάμεισι» (2), φ. 28-29^a. Αἱ σελίδες 29^b-30^b ἀφέθησαν ἀγραφοί.

18. «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἱστορικώτερον διαλαμβάνων τὸν περιφανῆ βίον τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου βοεβόδα, συντεθεὶς παρὰ τῶν ἐν ἐλαχίστοις Ἰωάννῃ Γραμματικῷ καὶ μεγάλῳ πριμμικηρίῳ τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας θρόνου». Ἀρχ. «Ἐγμοὶ τῶν» φ. 31-48^a. Τέλος· «καὶ περιεπούσης εἰς κύκλια περιόδων ἡλίου ἀμύθητα». Ἐπονται ἀγραφοί σελίδες αἱ τῶν φύλλων 48^b-52^b.

19. (Νικολάου Μαυροκορδάτου) «Φιλοθέου πάρεργα», φ. 53-87 (3).

20. Νικολάου Μαυροκορδάτου «Διάλογος περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Τὰ τοῦτου πρόσωπα: Ἄνθρωποι φιλοῦλοι καὶ φιλόσομοι. Θάνατος. Δικασταί. Ψυχαὶ σοφῶν ἀνδρῶν». Ἀρχ. «Ἄνθρωποι. Μέγρι πόσον ὦ ἔταιροι», φ. 88-96^a. Τέλος· «εἶπε τὴν γλώμηρ Φιλω-

νίδης Στρεψιάδου φυλῆς Κεχροπίδος. Ποσειδεῶνος ἐγγάτη ἰσταμένου, αχλζ'ω».

21. Ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ διαλόγου (φ. 97-104) ἐξ ἐτέρου, ὡς φαίνεται, ἀπογράφου, παρέχοντος πολλὰς διαφορὰς γραφᾶς.

22. «Τοῦ αὐτοῦ ψόγος νικοτιανῆς» (1), φ. 105^a-108^a.

23. «Τοῦ αὐτοῦ Μητροφάνει διακόνῳ, συγγράψαντι ἐξ ἐναντίας ἔπαινον νικοτιανῆς», φ. 109^a.

24. «Τοῦ αὐτοῦ, κατὰ τῆς μεμηνηίας ἀζίνης τῆς παραχωρήσει Θεοῦ ἐξαρχούσης τῶν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ κηφῆνων. Διάλογος. Τὰ τοῦτου πρόσωπα: Φιλοκλῆς καὶ Λυκῖνος». Ἀρχ. «Φιλοκλῆς. Δότε μοι Λεκάτην» (2), φ. 110-113. Τέλος· «ἔση μάτην γὰρ πρὸς τὰ κέντρα Λακτίων». Ἐπεται τὸ 114 φ. κενόν.

25. Τοῦ αὐτοῦ «Διάλογος περὶ τοῦ τριωβολιμαίου. Τὰ τοῦτου πρόσωπα: Φοιτητής. Τριωβολιμαῖος. Δικασταί. Καθηγηταί». Ἀρχ. «Φοιτηταί. Πῶς ἀνεγόμεθα», φ. 115-116^a. Ὁ διάλογος οὗτος ἀτελής ἐστὶν ἐν τῷ κώδικι, ἀφειθεῖσάν δύο σελίδων ἀγράφων.

26. Τοῦ αὐτοῦ «Ψευδοφιλόσοφος ἢ Μπάπος. Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα: Ψευδοφιλόσοφος. Πειραστής, καὶ διδάσκαλος». Ἀρχ. «Ψευδοφ. Χαίροιτε ὦ ἔταιροι», φ. 117-119. Τέλος· «ὡς ἄλλος πῆθηκος τῷ τῆς αἰσχρῆς κατεποντίσθη βυθῷ».

27. Τοῦ αὐτοῦ «Φιλοσκώμων ἢ Κυβευτικὸς. Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα: Ἐρμωχάρης. Φιλοσκώμων καὶ Καλλιγενής». Ἀρχ. «Ἐρμωχ. Οἰοεὶ ἐκ συνθήματος», φ. 122.

28. «Τοῦ εὐσεβιστάτου, ὑψηλοτάτου τε καὶ σοφωτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Μολδαβίας τε καὶ Οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου βοεβόδα Μαυροκορδάτου. Ἐγχειρίδιον, ἐν ᾧ γινῶμαι καὶ φροντίσματα περὶ ἡθῆ καὶ πολιτείας» εἰς παραγράφους 869, φύλ. 123-192 (3). Ἀρχ. «Εὐμετάβολον, μάταιον πολύγουν ζῶον ὁ ἄνθρωπος». Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ-

(1) Ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: Νικολάου Μαυροκορδάτου ψόγος νικοτιανῆς καὶ ἐπιστολὴ πρὸς Μητροφάνην τὸν διάκονον, μετ' εἰσαγωγικῆς παρεκβατικῆς ἐπιστολῆς Σ. Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων». Ἐν Βενετίᾳ, αἰωσ', σ. 75—84.

(2) Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰωάννου Σακκελλίανος ἐν τῷ ἑβδόμῳ τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς ἐταιρίας, σ. 451-458 καὶ 576.

(3) Ὅρα περὶ αὐτῶν τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 13-16.

(1) Εὐρηται εἰς τὸ ἐν Κ/πόλει ἐκδοθὲν ἐκ τοῦ πατριαρχ. τυπογραφείου Ἐπιστολάριον (1804) σ. 315 κέ.

(2) Αὐτόθι, σ. 102.

(3) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Γρ. Κωνσταντᾶ ἐν Βιέννῃ 1800. Πρβλ. Σ. Οἰκονόμου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 11-12.—Α. Π. Κεραμέως σημ. ἐν ἀρχαίῳ. παραρτ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. τ. ΙΖ', σελ. 4. ὑπόσημ. 4.

του αναγινώσκεται ή επομένη σημείωσις· α' Από ιδιοχείρου εν τῷ Ἰππομησιακῷ τοῦ συγγραφέως. Να ἀναγνώσω τὰ ἀποφθέγματα τῶν παλαιῶν, καὶ τὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ Ἐπικτίτου καὶ Ἀτωνίου μετ' ἐπιστάσις διὰ τὰ συνθέσω κατὰ μίμησιν τῶν νεωτέρων (κενόν) ἤγων Φροντισματα». Ἐπονται δύο χωρία ἐκ τῶν προσημειωθέντων Φιλοθέου παρέργων, ἐν οἷς ὑπομνησκονται τὰ εἰρημένα φροντισματα.

29. (Ἰωσήφ μητροπολίτου Τορνόβου τῆς Βουλγαρίας) «στίχοι θρηνητικοὶ ἐπὶ τὴν τελευτὴν Νικολάου τοῦ μακαρίου καὶ αἰδιόμου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως», τὸ ὅλον 292, γραφέντες τῷ 1731, μηνὶ ἰουλίῳ, ἐν Ἀθῶνι, ἐν τῇ σκῆτῃ τῆς ἀγίας Ἄννης (1), φ. 193-200.

30. Ποιημάτια «ἐκ τῶν τοῦ Νικολάου βοεβόδα Μαυροκορδάτου τέσσαρα, ἐπιγραφόμενα «εἰς ἑαυτὸν», «περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοός», «περὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ σιδηροῦ αἰῶνος», «νεκρώσιμος μονωδία εἰς τοὺς Φραντζέζους» (2). Παρέπεται ἕτερον ποιημάτιον εἰς δημοτικὴν φράσιν «ἐκ τῶν τοῦ Νικολάου βοεβόδα Μαυροκορδάτου» (3).

Ἄριθ. 10

Τεύχος ἐκ χάρτου, συγκείμενον ἐκ φ. ἡριθμημένων 289 καὶ σχῆμα ἔχον τὸ καλούμενον ὕγδον· ἐγράφη δὲ ὑπερμεσοῦσης τῆς 11᾽ ἑκατ. Δῶρον τοῦ Δέρκων Νεοφύτου (1872). Ἐπιγράφεται·

«Ἐπιστολαὶ διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων σοφῶν, ἀπὸ τοῦ ἀφ' οὗ σωτηρίου ἔτους ἕως τοῦ αὐτοῦ» (4).

Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκεται «ἐπιγράμμα εἰς τὴν παρούσαν βίβλον», οὗ ἡ ἀρχὴ· «Ἐπιστολῶν ἄθροισις ἀνδρῶν παρσῶν» κτλ. Ἐπεταὶ ὁ ἀπίναξ τῶν περιεχομένων ἐπιστολῶν ἐν 6 φύλλοις. Μετὰ δὲ 9 ἄγραφα φύλλα ἀναγινώσκονται ἐν δυοσι φύλλοις.

(1) Σ. Οἰκονόμος αὐτόθι σ. 47-49. Ὅρα περὶ τοῦ συγγραφέως τὸ περὶ Ἰωσήφ Τορνόβου ἄρθρον Ἀλεξάνδρου τοῦ Λαυριώτου. Ἐκκλησ. Ἀληθ. 1886, σ. 207-215, περιόδου 6', τόμος 8'.

(2) Ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου αὐτ. σ. 20-30.

(3) Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ζ' τεύχει δελτίου ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογ. ἑταιρίας.

(4) Ὅρα Πανδώρας τ. Η', σ. 305. — Ἑλλ. φιλόλογ. συλλόγου τ. ΙΖ', σ. 50.

λοις μαρτυρίαι «περὶ Ἀρσενίου τοῦ Μονεμβασίας», «περὶ Μαρουήλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος» καὶ «περὶ Ἀτωνίου ἐπάρχου». Παρέπονται τρία ἄγραφα φύλλα, μεθ' ἃ ὑπάρχουσιν αἱ ἐπιστολαὶ τούτων δὲ τὰ φύλλα ἡριθμημένα ἐστίν.

Α'. Ἐπιστολαὶ Ἀρσενίου Μονεμβασίας.

1. Τῷ πάπῃ Παύλῳ Γ'. Ἀρχ. «Εἰ καὶ πρὶν περαιτῶς» (1), φ. 1^α.

2. Παχωμίῳ πατριάρχῃ Κ/πόλεως. Ἀρχ. «Ἀφίκετο ὡς ἡμᾶς» (2), φ. 4^α.

Β'. Ἐπιστολὴ Μανουήλ μεγάλου ῥήτορος.

3. Ἀπάντησις Ἀρσενίῳ Μονεμβασίας ὡς ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου. Ἀρχ. «Τὴν μακρήγορόν σου» (3), φ. 7^β.

Γ'. Ἐπιστολαὶ Ἀνωτίου Ἐπάρχου.

4. Παραίνετικὴ τῷ προηγουμένῳ Πανωνίας Πέτρῳ Βέμβῳ, ἐξ Ἑνετιῶν, ποσειδεῶνος θ' Ἰσταμένου, 1537. Ἀρχ. «Ὡς περ αἱ μέλιται» (4), φ. 9^α.

5. «Τῷ λαμπροτάτῳ συμβούλῳ τοῦ αυτοκράτορος κυρίῳ Ἀνωτίῳ τῷ Περενοῦτῳ», συστατικὴ, ἐξ Ἑνετιῶν, βοηδρομιῶνος τρίτη ἐπὶ δέκα φθίνοντος, 1550. Ἀρχ. «Περὶ μὲν τῶν ἐκτὸς λεγομένων» (5), φ. 10^α.

6. «Τῷ μακαριωτάτῳ πατρί, δεσπότῃ ἡμετέρῳ καὶ εὐεργέτῃ Πίῳ τετάρτῳ τῷ ἄρχῳ ἄρχιερί» κτλ. Ἀπὸ Κερκύρας, 17 αὐγούστου 1561. Ἀρχ. «Τὸ περὶ τῆς συνόδου ἱερὸν σου παράγγελμα», φ. 11^β.

7. «Τῷ εὐλαβεστάτῳ Φουλβίῳ τῷ Οὐρσίνῳ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἰερώνυμος ἀτῆρ ἐλλογιώτατος» (6), φ. 15^α.

8. «Τῷ λαμπροτάτῳ καρδιναλίῳ Σιρλέτῳ», ἐξ Ἑνετιῶν, 9 ἰουλίου 1566. Ἀρχ.

(1) Ὅρα E. Legrand, Bibl. Hell. τ. I, 218—224 Ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ Μ. Παράνικα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Πρωτῆ», 1876, σ. 54—56.

(2) E. Legrand, Bibl. Hell. τ. II, σ. 342—346.

(3) Ἐξεδόθη ἐν Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλ. τ. ΙΖ', σ. 60. Πᾶσαι αἱ ἐν τῷ τόμῳ ἐπιστολαὶ ἐξεδόθησαν ὑπ' ἐμοῦ, ἀντιγραφεῖσαι ἐκ τοῦ παρόντος κώδικος.

(4) E. Legrand, Bibl. Hell. τ. II, σ. 361.—Φιλίστωρ τ. Γ', σ. 380.

(5) Legrand αὐτόθι σ. 364—66—Φιλίστωρ Γ', σ. 431—433.

(6) Legrand αὐτ. σ. 372—73—Φιλίστωρ Γ', σ. 428—30.

«Ἄρτι παραγεγόμενος ἐκ τῆς Ἑλλάδος» (1), φ. 16^β.

9. «Τῷ λαμπρ. καρδιναλίῳ Φαρνείσιῳ», ἐξ Ἑνετιῶν, 10 αὐγούστου 1566. Ἀρχ. «Ὁλος ἐξ ἄρχῆς ἐδέχθης» (2), φ. 17^β.

10. «Τῷ λαμπρ. καρδιναλίῳ Τράνης», ἐξ Ἑνετιῶν, 30 αὐγούστου 1566. Ἀρχ. «Εὐστόχου φύσεως, καὶ μημητορικῆς» (3), φ. 19^α.

11. «Τῷ λαμπρ. καρδιναλίῳ Σιρλέτῳ», ἀπὸ Οὐνετιῶν, 14 Σεπτεμβρίου 1566. Ἀρχ. «Ὁὖτω πέφικεν ἀρετή» (4), φ. 20^β.

12. «Τῷ λαμπρ. καρδιναλίῳ Ἀμουλίῳ», ἀπὸ Οὐνετιῶν, 6 ἰουλ. 1567. Ἀρχ. «Πλάτων ὁ θεῖος», φ. 21^α.

13. «Βακκίῳ Παλδίνῳ τῷ σοφωτάτῳ βιβλιοφύλακι τοῦ δουκός», ἐξ Ἑνετιῶν, 5 ἀπριλίου 1568. Ἀρχ. «Κόσμος ὁ τῶν Μεδίκων» (5), φ. 21^β.

14. «Ἐπιτροπικὸν γράμμα Ἀνωτίου τοῦ Ἐπάρχου πρὸς Μάρκον Ἀνωτίον τὸν Γαλδίνον, νέον φιλομαθῆ καὶ σπουδαίον», 25 Νοεμβρίου 1568. Ἀρχ. «Προθυμούμενος κατὰ τοὺς νόμους», φ. 23^α.

15. «Μάρκῳ Ἀνωτίῳ τῷ Γαλδίνῳ», ἐξ Ἑνετιῶν, 25 Νοεμβρίου 1568. Ἀρχ. «Τρισὺ λόγος ἐμὰντὸν πείθω» (6), φ. 24^α.

Δ'. Ἐπιστολαὶ Μιχαήλ Ἑρμοδώρου καὶ Ἰωάννου Ζυγομαλά.

16. «Μιχαὴλ Ἑρμοδώρος τοῖς τὰ Ἑλλήνων μειουσι καὶ διδασκομένοις μαθήματα νέοις εὐφύσει τε καὶ εὐγένειαν». Ἐν τῇ ὧα σημείωσις: «Τουρκογρ. σελίδι 435, ἐπ' ὄνοματι Θεοδ. τοῦ Ζυγομ. ἢς μνηεὶαν ποιεῖται ἐν τῇ πρὸς Κρούσιον ἐπιστολῇ, σελίδι 433· παραινετικὴ». Ἐν ταῖς ὧασις ἐπίσης σημειοῦνται καὶ αἱ διάφοροι γραφαὶ ἀμφοτέρων τῶν κειμένων (7) φ. 25^α.

17. «Ἑρμοδώρος Ἰωάννη τῷ Ζυγομαλά»

(1) Legrand αὐτ. σ. 367—68—Φιλίστωρ Δ', σελ. 71—73.

(2) Legrand αὐτ. σ. 370—71—Φιλίστωρ Δ', σελ. 68—71.

(3) Legrand αὐτ. σ. 368—Φιλίστωρ Δ', σ. 143—45.

(4) Legrand αὐτ. σ. 368—Φιλίστωρ Δ', σ. 145—46.

(5) Legrand αὐτ. σ. 373—74—Φιλίστωρ Δ', σ. 65—68.

(6) Legrand αὐτ. σελ. 375—Φιλίστωρ Δ', σελ. 146—47.

(7) Μετετυπώθη, κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον, ὑπὸ Μ. Παράνικα ἐν Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλ. τ. ΙΑ', σ. 44—45.

τῷ λογιωτάτῳ ῥήτορι», φιλικὴ καὶ συστατικὴ (1), φ. 26^β.

18. «Ἰωάννης ὁ μικρὸς δούλος τοῦ οἴκου-μενικοῦ πατριάρχου, τῇ δὲ θεῖα αὐτοῦ προστάζει μέγας ῥήτωρ ὁ Ζυγομαλάς, σοφωτάτῳ ἱατρῷ καὶ Ἑρμοδώρῳ» κτλ. (2), φ. 27^α.

19. «Ἑρμοδώρος Ζυγομαλάς» (3), φ. 27^β.

20. «Ἑρμοδώρος τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ μεγάλῳ ῥήτορι» (4), φ. 29^α.

21. «Ἑρμοδώρος Ἰωάννη μεγάλῳ ῥήτορι» (5), φ. 29^β.

22. «Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς καὶ μέγας ῥήτωρ Ἑρμοδώρος» κτλ. (6), φ. 31^α.

23. «Ἑρμοδώρος Ἰωάννη τῷ μεγάλῳ ῥήτορι» (7), φ. 31^β.

24. «Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλάς κυρίῳ Ἑρμοδώρῳ τῷ σοφωτάτῳ ἱατρῷ» (8), φ. 33^α.

Ε'. Ἐπιστολὴ Διασωρίνου (Ἰακώδου) (9).

25. «Τῷ πατριάρχῃ». Ἀπὸ Λευκοσίας, 17 αὐγούστου 1562, φ. 33^β.

ΣΤ'. Ἐπιστολαὶ Ἰωάννου Κορέση.

26. Πρὸς πατριάρχῃν ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Δεσπότη μου παραγιώτατε» (10), φ. 34^α.

27. Πρὸς τὸν αὐτόν, ἀπὸ Χίου, 16 ὀκτωβρίου 1570. Ἀρχ. «Καὶ πάλαι μὲν κοιρῆ» (11), φ. 34^β.

Ζ'. Ἐπιστολὴ Διονυσίου ἱερομονάχου. (12).

28. «Ἀνανίᾳ ἱερομονάχῳ». Ἀρχ. «Ἐραγχοῦ ἐπιστολὴν σου κομισάμενος» (13), φ. 35^α.

Η'. Ἐπιστολαὶ Γεωργίου Αἰτωλοῦ (14).

29. «Ἰππολύτῳ Μηθύμνης». Ἀρχ. «Ἀττικουρῆ τὸν λόγον» (15), φ. 35^β.

30. «Τῷ αὐτῷ Ἰππολύτῳ ὁ αὐτὸς Γεώργιος». Ἀρχ. «Ἡ τοῖς γράμμασί σου κέντρον» (16), φ. 36^α.

Θ'. Ἐπιστολαὶ Δαμασκηνοῦ τοῦ Θετταλοῦ (17).

31. «Ἐπιστολὴ Δαμασκηνοῦ μοναχοῦ καὶ ὑποδιακόνου Θετταλοῦ πρὸς Γεώργιον Αἰτωλοῦ»

(1) Αὐτόθι σ. 38.—(2) Αὐτ. σ. 38.—(3) Αὐτ. σελ. 39.—(4) Αὐτ. σ. 39.—(5) Αὐτ. σ. 40—41.—(6) Αὐτ. σ. 41.—(7) Αὐτ. σ. 41—42.—(8) Αὐτ. σ. 42.

(9) Αὐτ. σ. 71. Legrand ἐνθ. ἀνωτ. II, σ. 355.

(10) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 60 καὶ 51—52.

(11) Αὐτ., σ. 61 καὶ 52.—(12) Αὐτ. σ. 52.—(13) Αὐτ. σ. 61.—(14) Αὐτ. σ. 52.—(15) Αὐτ. σ. 61—62.—(16) Αὐτ. σ. 62.—(17) Αὐτ. σ. 52—53.

λόν». Ἀρχ. «Χθές πρό δείλης, εἰρήσεται γάρ» κτλ. (1), φ. 37^α.

32. «Τοῦ αὐτοῦ πρός τόν καθηγητήν αὐτοῦ Θεοφάνη, καί ρήτορα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας». Ἀρχ. «Εἰ καί χρονοιαί σοι παρ' ἡμῶν» (2), φ. 38^α.

33. «Τοῦ αὐτοῦ πρός αὐτόν». Ἀρχ. «Νοσήματος ἔναρχος» (3), φ. 38^α.

34. «Τοῦ αὐτοῦ πρός αὐτόν». Ἀρχ. «Πάλιν τῆς ἐμῆς οὐβενείας» (4), φ. 38^β.

35. «Τοῦ αὐτοῦ πρός αὐτόν». Ἀρχ. «Πολύων ὄντων καί μεγάλων» (5), φ. 39^α.

36. «Τοῦ αὐτοῦ πρός τόν Γεώργιον». Ἀρχ. «Βάτραχος ὤν» (6), φ. 39^β.

37. «Τοῦ αὐτοῦ Μεθοδίου συμφοιτητῆ ἑαυτοῦ». Ἀρχ. «Φάλοιοι ἀντεγκαλεῖν» (7), φ. 39^β.

38. «Τοῦ αὐτοῦ πρός αὐτόν». Ἀρχ. «Ὁ μὲν σοφώτατος Θεόγριος» (8), φ. 39^β.

39. «Τῷ αὐτῷ». Ἀρχ. «Ἀγαθῶν ἀγαθίδας ὤν» (9), φ. 40^β.

40. «Τῷ αὐτῷ». Ἀρχ. «Ἰδοὺ σοι τὸ καταλειφθέν» (10), φ. 40^β.

41. «Τοῦ αὐτοῦ Ἀρσενίου μητροπολίτη Τουρνοῦ». Ἀρχ. «Ὅσης χαρᾶς ἐνεπλήσθημεν» (11), φ. 40^β.

42. «Μακκρίω ἱερομονάχῳ φοιτητῆ ἑαυτοῦ». Ἀρχ. «Τὸ μὲν λυπεῖσθαι σε» (12), φ. 41^α.

43. «Ἰωάσαφ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης». Ἀρχ. «Παραγιώτατε ἀρχιεπίσκοπε» (13), φ. 41^α. Ἐπονται δύο φύλλα ἀγραφα.

Γ'. Ἐπιστολαὶ Ἰακώβου τοῦ Ἀνδρέου (14).

44. Τῷ πατριάρχῃ Ἰερεμιά Β', ἀπὸ Τυβίγγης, 1574.

45. Τῷ αὐτῷ. Ἀρχ. «Ἐδεξάμεθα τὴν τιμίαν», φ. 44^β.

ΙΑ'. Ἐπιστολαὶ Κρουσίου καὶ Ι. Ζυγομαλά.

46. Τῷ μεγάλῳ πατριαρχικῷ ἐν Κ/πόλει ἐρμηνευτῆ Ἰωάννῃ τῷ Ζυγομαλά κτλ. Ἀρχ. «Καὶ ὁ κύριος Καγκελλάριος», φ. 46^α. Χρονολογεῖται τῇ 18 ἰουνίου 1577.

(1) Αὐτ. σ. 62-63. — (2) Αὐτ. σ. 63.—(3) Αὐτ. σ. 63.—(4) Αὐτ. σ. 63-64.—(5) Αὐτ. σ. 64.—(6) Αὐτ. σ. 64.—(7) Αὐτ. σ. 64-65.—(8) Αὐτ. σ. 65.—(9) Αὐτ. σ. 65. — (10) Αὐτ. σ. 65. — (11) Αὐτ. σ. 65-66.—(12) Αὐτ. σ. 66. (13) Αὐτ. σ. 66.

(14) Acta et scripta theolog. Wirtemberg. 1584, σ. 1 κέ.—Crusii. Turcogræc. σ. 423.

47. «Ἀντεπισταλτικὴ Ἰωάννου τοῦ Ζυγομαλά πρὸς αὐτόν», ἀπὸ Κ/πόλεως, 24 φεβρουαρίου 1578. Ἀρχ. «Τῇ δευτέρῃ ἡμέρῃ», φ. 47^β.

48. «Τῷ λογιοτάτῳ ἐν Κ/πόλει πατριαρχικῷ πρωτονοταρίῳ κυρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλά», ἀπὸ Τυβίγγης, 18 ἰουνίου 1577. Ἀρχ. «Ἀυτοῦμενος πρότερον», φ. 48^β.

ΙΒ'. Ἐπιστολαὶ Μαξίμου Μαργουνίου (1).

49. «Τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κ/πόλεως καὶ οἰκουμεικῷ πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰερεμιά», Κρήτηθεν, βοηδρομιῶνος ἔκτη ἐπὶ δέκα, ἔτι 1583. Ἀρχ. «Ὁὐδὲν ἀγάπη» (2), φ. 49^α.

50. «Μάρκῳ τῷ Παπαδοπούλῳ ἀνδρὶ εὐγενεστάτῳ» (3). Ἀρχ. «[Π]ερὶ ἀρετῆς τῆς τε κατὰ διάνοιαν» (4), φ. 52^α. Ἐπιτεταί τὸ τέλος ἐτέραις ἐπιστολῆς τοῦ Μαργουνίου, γραφείσης «κατὰ τὸ ἀφ' ἑ» ἔτος τὸ σωτήριον, σκιροφοριῶνος πέμπτη φθίνοντος.

51. Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ, φ. 53^α (J. Lamii, Delic. eruditorum. Florent. 1740, σελ. 24—25).

52. Τῷ αὐτῷ, φ. 53^α (αὐτόθι, σ. 26—27).

53. Τῷ αὐτῷ, φ. 53^β (αὐτόθι, σ. 28—29).

54. «Τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Γαβριήλῳ τῷ Σεβήρῳ». (αὐτόθι, σ. 24—25), φ. 54^α.

55. Τῷ αὐτῷ (αὐτόθι, σ. 26—27), φ. 54^β.

56. Τῷ αὐτῷ (αὐτόθι, σ. 28—29), φ. 55^α.

57. «Τῷ πανιερω. Φιλαδελφείας Μάξιμος ταπεινὸς Κυθῆρων ἐπίσκοπος, μετὰ τὸ συνοδικὸν γράμμα λαβεῖν τὸ εἰς ἀγάπην καὶ διαλλαγὴν ἡμᾶς προτρεπόμενον». Ἐνετίθηεν 1590. Ἀρχ. «Τὰ δῶρα ἀγάπη» (5), φ. 56^α.

58. Τῷ Κων/πόλεως πατριάρχῃ Ἰερεμιά Β' (Κ. Σάβα, βιογραφ. δοκίμιον, σ. 107), φ. 56^β.

(1) Ἑλλ. Φιλολογ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 53-54.

(2) Αὐτόθι σ. 66—68.

(3) Ἐν τῇ ὡς τοῦ κώδικος σημειοῦνται τάδε: «Ὁ αὐτὸς ἐπιστολῆ πρὸς Σωφρόνιον τὸν Παπαδόπουλον: Προσαγγέρεσον ὡς παρ' ἐμοῦ τοὺς φίλους, ἐν δὲ τοῖς μέλλουσιν τὸν εὐγενεστάτῳ Μάρκῳ τὸν Παπαδόπουλον αφ. δ'».

(4) Ἀναγιώσκεται ἐν τῇ ἐκδόσει Heschel τοῦ περὶ παθῶν συγγράμματος Ἀνδρονίκου Ροδίου (Augustae Vind. 1594) καὶ ἐντεῦθεν μετεξεδόθη ὑπὸ τοῦ E. Legrand, Bibl. Hell. τ. II, σ. 98—99. Ὁ δὲ M. Γεδεὼν ἐτόπωσε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὡς δῆθεν ἄγνωστον καὶ ἀνέκδοτον ἐν Ἑκκλ. Ἀληθ. τ. Ε', σ. 87, 66—68.

(5) Ἑλλ. Φιλολογ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 68.

59. «Τῷ πανιερω. Φιλίππου πόλεως κυρίῳ Θεοφάνει». Ἐνετίθηεν, 1590. Ἀρχ. «Τοῦ φιλικοῦ σοι τὸν τρόπον» (1), φ. 57^α.

60. «Διονυσίῳ τῷ μεγάλῳ πρωτοσυγκέλῳ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Ἐνετίθηεν 1590. Ἀρχ. «Τί εἶπω; ἢ τί λαλήσω;» (2), φ. 57^β.

61. «Ὁμιλία σύντομος γενομένη ἐπὶ τῇ διαλλαγῇ Γαβριήλ τοῦ πανιερω. Φιλαδελφείας καὶ Μαξίμου ἐπισκόπου Κυθῆρων τοῦ Μαργουνίου». Ἀρχ. «Εὐφραίνεσθωσαν οἱ οὐρανοί» (3), φ. 58^α.

62. «Τῷ Φιλαδελφείας», φ. 59^β. (Ἐξεδόθη ὑπὸ M. Παρανίκα ἐν Σαββάτ. Ἐπιθεωρήσει, τ. Α', σ. 394, ἐκ κώδ. Ἀρετζοῦς).

63. «Πίστις εἰς τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Σταύρου Ἀψαρά», Ἐνετίθηεν, ὁκτωβρίου 4 φθίνοντος, 1597. Ἀρχ. «Τίμιον ἔργον» (4), φ. 60^α.

64. «Πατριαρχική, ἣν ἐποίησεν ὁ αὐτὸς Μάξιμος Σωφρονίῳ τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ τῆς ἁγίας πόλεως Ἰερουσαλήμ», κατὰ μῆνα μάρτιον 1599. Ἀρχ. «Οἱ ἀπαρταροῦ ὄντες» (5), φ. 60^β.

ΙΓ'. Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου Β', πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

65. «Τοῖς τῶν Ἐνετῶν ἀρίστοις, καὶ ὑπερφροντῶς οἰακοτροφοῦσι, τῷ τε θεοφρουρῆτῳ πρίγκιπι, τοῖς μεγάλοις φρονίμοις» (6) κτλ.

66. «Τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν λαμπροτάτην Ἐνετῶν θεοφύλακτον ἀρχὴν διάγουσιν εὐσεβῶς, καὶ αὐτῇ δὲ ἐξαιρέτως τῇ ἐνδοξοτάτῃ τῶν Ἐνετῶν ἀρχῇ» κτλ., ἀπὸ Κ/πόλεως, μεταχειτωνίῳ 7 φθίνοντος, 7101=1593. Ἀρχ. «Εὐχαριστεῖν μὲν οφείλομεν», φ. 62^β.

ΙΔ'. Ἐπιστολαὶ Μελετίου Πηγᾶ (7).

67. «Γαβριήλ τῷ Φιλαδελφείας», ἐξ Αἰγύπτου, ἀ' βοηδρομιῶνος 1592. Ἀρχ. «Αυτεῖς οἷς γράφεις», φ. 64^α.

68. «Τῷ λαμπροτάτῳ Ἀλουζίῳ», ἐξ Αἰγύπτου, μαρμακτηριῶνος ἀ' ἱσταμένου, 1592. Ἀρχ. «Ἡμεῖς σοι τῇ ἀγαθότητι», φ. 66^α.

(1) Αὐτόθι σ. 69.

(2) Αὐτ. σ. 69.

(3) Ἔτερον ἀντίγραφον σημειῖσι Legrand, Bibl. Hell. τ. II, σ. LXXIII.

(4) Ἑλλ. Φιλολογ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 69—70.

(5) Αὐτόθι σελ. 70—71.

(6) Αὐτ. τ. I', σελ. 32, τ. ΙΖ, σελ. 93.

(7) Αὐτόθι, τ. ΙΖ', σ. 54—57.

69. «Κωνσταντίνῳ Κορνιακτῷ» ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, 1593. Ἀρχ. «Διάλογόν τινα κατὰ Θράκην» (1), φ. 68^α.

70. «Θεοδώρῳ βασιλεῖ Μοσκόβου», 21 ἑκατομβαιῶνος, 1593. Ἀρχ. «Κοινὸν σε κατέστησεν» (2), φ. 68^α.

71. «Κωνσταντίνῳ Κορνιακτῷ», 10 μουνυχιῶνος 1587. Ἀρχ. «Πατέρων εὐσεβῶν» (3), φ. 69^α.

72. «Τοῖς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξοις» συστατικὴ καὶ ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἰποδοχῆς καὶ φιλοτιμίας» (4), φ. 69^β.

73. «Γαβριήλ τῷ πανιερωτάτῳ Φιλαδελφείας», 1596. Ἀρχ. «Θαυμάζω εἶ σου τῇ φιλοκαθάβῃ», φ. 70^α.

74. «Θεοδοσίῳ ἱερομονάχῳ», ἐξ Αἰγύπτου, 1585. Ἀρχ. «Εὐδαμονίζω σε τῆς σπουδῆς» (5), φ. 72^β.

75. «Τοῖς ἀπανταχοῦ συστατικὴ (ἐξ Αἰγύπτου, 1 μαΐου 1595) περὶ τοῦ περιηγητοῦ Ἐνρίκου Οὐάρδε» (6), φ. 73^β.

76. «Ἀνδρονίκο τῷ Καντακουζηνῷ» 12 ἰαν. 1594. Ἀρχ. «Θρηγεῖς τὰς τιῶν ἀταξίας» (7), φ. 74^α.

77. «Τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίτῃ Γεωργίῳ τῷ Καντακουζηνῷ», 2 ἀπριλίου 1596. Ἀρχ. «Καὶ τοῖς δευτέροις τοῖσδε» (8), φ. 74^α.

78. Τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίτῃ Ἀντωνάκῃ τῷ Βλαστῷ», 2 ἀπριλίου 1596. Ἀρχ. «Εὐγενεστάτων τέκνον» (9), φ. 74^β.

79. «Τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει» κτλ., ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, 4 ἀπριλίου 1596. Ἀρχ. «Εὐχαριστοῦμεν, ἀδελφοί» (10), φ. 75^α.

80. «Μιχαήλ τῷ Καββάκῳ», 1596. Ἀρχ. «Δύπην ἐλόπησας» (11), φ. 75^β.

81. «Τῷ οἰκουμεικῷ πατριάρχῃ Γαβριήλ», 1596. Ἀρχ. «Ὁὐκ Ἀργεῖφόντης» (12), φ. 76^α.

(1) Συνεξεδόθη τῷ ἐπιγραφομένῳ διαλόγῳ «ὀρθόδοξος χριστιανὸς» (ἐν Βυλίνῃ, 1596) καὶ ἐντεῦθεν μετετυπώθη ὑπὸ Legrand, Bibl. Hell. τ. II, σ. 117-118.

(2) M. Παρανίκα ἐν Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΒ', σ. 146.

(3) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 71.

(4) Πανδώρας τ. Η', σ. 305-306.

(5) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 71.

(6) Πανδώρας τ. Η', σ. 306.

(7) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 72.

(8) Αὐτόθι σ. 72.

(9) Αὐτ. σ. 72, ἀριθ. 30.

(10) Αὐτ. σ. 73.

(11) Αὐτ. σ. 73, ἀριθ. 32.

(12) Αὐτ. σ. 74, ἀριθ. 33.

82. «Τῷ Θεσσαλονίκης μητροπολίτη συν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόποις», 7 ἀπριλίου 1597. Ἀρχ. «Γνωρίζομεν τῇ ἡμετέρῃ» (1), φ. 76^β.

83. «Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ τιμιωτάτῳ ἄρχοντι κυρίτῃ Δημητρίῳ τῷ Παλαιολόγῳ», 16 ἰουνίου 1597. Ἀρχ. «Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς» (2), φ. 77^α.

84. «Παίσιῳ Ρόδου», ἐξ Αἰγύπτου, μεταγεινιῶνος 6 ἰσταμένου 1599. Ἀρχ. «Οἰμώξεις ταῖς τῆς κακίας» (3), φ. 77^β.

85. «Διονυσίῳ τῷ λογιωτάτῳ Ἡρακλείας», ἐξ Ἀλεξανδρείας, 1599. Ἀρχ. «Τὸν δ' ἐμὸν Ἡρακλείας» (4), φ. 79^α.

86. «Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλadelphείας κυρίῳ Γαβριήλ, ἐξάρχῳ τοῦ οἰκουμηνικοῦ θρόνου», ἀπὸ Κ/πόλεως, 1597. Ἀρχ. «Στερά μοι παταγότεν» (5), φ. 79^β.

87. «Ἀρσενίῳ Ἐλασσῶνος μητροπολίτῃ», ἀπὸ Κ/πόλεως, 15 ἀπριλίου 1597. Ἀρχ. «Εὐχαριστοῦμέν σου» (6), φ. 80^β.

88. «Διονυσίῳ τῷ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἡ καταγραφὴ παρὰ» (7), 80^β.

89. «Τῷ κρατίστῳ βασιλεῖ Μοσκόβου», ἀπὸ Κ/πόλεως, 15 ἀπριλίου 1597. Ἀρχ. «Τὸν ἔρα Θεόν» (8), φ. 81^α.

90. «Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ λαμπροτάτῳ ἀθνήτῃ Μιχαήλ βοϊβόδῃ», ἀπὸ Κ/πόλεως, 23 μαΐου 1597. Ἀρχ. «Ἡ μετριότης ἡμῶν εἴχεται» (9), φ. 82^α.

91. «Μιχαήλ βοϊβόδῃ», 5 αὐγούστου 1597. Ἀρχ. «Ἐγγραφες ἡμῶν» (10), φ. 82^β.

92. «Ἱερεμίῃ τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ ἡγεμόνι Μολδοβλαχίας», ἀπὸ Κ/πόλεως, 14 ἰουνίου 1597. Ἀρχ. «Ἐκ τῶν γραμμάτων» (11), φ. 83^α.

93. «Πέτρῳ βοϊβόδῃ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἐπετιχομεν τοῖς γράμμασι» (12), φ. 84^α.

94. «Τῷ κνέζῃ Βασιλείῳ», ἀπὸ Κ/πόλεως,

4 ἀπριλίου 1597. Ἀρχ. «Ἡ μετριότης ἡμῶν εἴχεται» (1), 84^β.

95. «Συμεῶνι τῷ Ἐλαινικῷ», ἀπὸ Κ/πόλεως, 10 αὐγούστου 1597. Ἀρχ. «Συμεῶνι τῷ Συρεσίῳ» (2), φ. 86^α.

96. «Λεοντίῳ τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις τῷ Εὐστρατίῳ, συν τοῖς εὐγενεστάτοις ἄρχουσι τοῖς ἐν Λευκωσίᾳ, μετὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν», ἐξ Αἰγύπτου, σκίρροφοριῶνος εἰκάδι, 1592. Ἀρχ. «Ἀθυσίαν ἡμῶν οὐ μικράν» (3), φ. 86^β.

97. «Τοῖς ἐν Κύπρῳ» κτλ. (ἀνευ τέλους). Ἀρχ. «Ἀθυσίαν ἡμῶν» (4), φ. 87^α.

98. «Γεωργίῳ τῷ λογιωτάτῳ μεγάλῳ ῥήτορι», ἐξ Ἀλεξανδρείας 21 ἀνεστρηριῶνος 1599. Ἀρχ. «Τεθνάται σου» (5), φ. 88^α.

99. «Λαυρεντίῳ ἱερομονάχῳ», 1596. Ἀρχ. «Γράφειν σοι τυχόν περιττόν» (6), φ. 88^β.

100. «Ἐπίγραμμα ἐντάφιον εἰς τὴν αὐτοῦ ἀδελφῆν Εὐγενίαν μοναχῆν, ὅπερ ἐνεκόλαψαν ἐπὶ τὸν τάφον αὐτῆς» (7), φ. 89^α.

101. «Τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν λαμπροτάτην Κρήτην εὐρισκομένους», ἐξ Ἀλεξανδρείας, 1596. Ἀρχ. «Τὰς τῶν εὐσεβῶν» (8), φ. 89^α.

102. «Λαυρεντίῳ ἱερομονάχῳ», ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, 4 μαΐου 1593. Ἀρχ. «Πολλά σοι καὶ τῇ τιμίᾳ» (9), φ. 90^α.

103. «Λαυρεντίῳ τῷ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου τοῦ Βροντισίου», ἐξ Ἀλεξανδρείας, 1596. Ἀρχ. «Ἐχάρην εἰ καὶ μὴ πάνν» (10), φ. 90^α.

104. «Εὐγενίᾳ μοναχῇ», 6 αὐγούστου 1596. Ἀρχ. «Τῇ πανοσιωτάτῃ καθηγουμένῃ» (11) φ. 91^α.

105. «Νικηφόρῳ τῷ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου», 1596. Ἀρχ. «Ἐγνώρισάν μοι τινες» (12), φ. 91^β.

(1) Ἀδτ. σ. 148.—(2) Ἀδτ. τ. ΙΖ', σ. 78, ἀριθ. 42.

(3) Φ. Γεωργίου, Ἱστορ. εἰδήσεις περὶ τῆς ἐκκλησίας Κύπρου σ. 75.

(4) Φ. Γεωργίου αὐτόθι σ. 77.

(5) Ἑλλ. Φιλολ. Σὺλλ. τ. ΙΖ', σ. 78, ἀριθ. 43.

(6) Μελετίου Πηγᾶ ἐπιστολαὶ πρὸς Ἱερεμίαν Β' ἐκδ. Ι Σακελιῶνος. Ἐν Ἀθήναις, 1883, σ. 62, ἀριθ. κδ'.

(7) Αὐτόθι σελ. 63.—(8) Ἀδτ. σ. 63, ἀριθ. κγ'.

(9) Ἀδτ. σ. 57, ἀριθ. ιζ'.

(10) Ἀδτ. σ. 60-61, ἀριθ. κ'.

(11) Ἀδτ. σ. 64-65, ἀριθ. κδ'.

(12) Ἀδτ. σ. 61-62, ἀριθ. κἀ.

106. «Νικηφόρῳ καὶ Διονυσίῳ τοῖς διαφερομένοις», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Κελεύετε με μεσιτεύσαι» (1), φ. 91^β.

ΙΕ'. Ἐπιστολαὶ Κυρίλλου Λουκάρως.

Ἐπιστολαὶ πρὸς διαφόρους Κυρίλλου Λουκάρως τριάκοντα καὶ ὀκτώ, ὧν ἡ ἀπαριθμῆσις ἔχει τὴν ἐφεξῆς τάξιν.

107. (Ἀπὸ ἰδιοχείρου). Χριστοφῆ τῷ λογοθέτῃ Ἀμμοχούστῳ, 1606. Ἀρχ. «Ἐβράδυνεν ἢ τῶν σῶν γραμμάτων».

108. (Ἀπὸ ἰδιοχείρου). Τοῖς Κυπρίοις κοινὸν γράμμα, γραφέν ἐν Λευκωσίᾳ τῇ 31 ἰανουαρίου 1606. Ἀρχ. «Οὐκ ἄξιον κρῖνομεν».

109. (Ἀπὸ ἰδιοχείρου βιβλίου τῶν διδασχῶν αὐτοῦ). Τῷ πατριάρχῃ Κ/πόλεως Ραφαὴλ Β', ἐξ Αἰγύπτου, 7115 ἑκατομβαιῶνος (1607). Ἀρχ. «Λαθεῖν ἡμᾶς ἐδურῆθη».

110. Τοῖς κληρικῶσι τοῦ οἰκουμηνικοῦ θρόνου ἐξ Αἰγύπτου, 7115 ἑκατομβαιῶνος (1607). Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀπολογεῖται ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος περὶ τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ, καθ' ἣν, αὐτοῦ παρόντος καὶ συνοδικῶς προσεδρεύοντος, ἀνεπιβάσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου ὁ Χριστόδουλος. Ἀρχ. «Ἀπολογία οὐ γρήσομαι πρὸς ὑμᾶς» κτλ.

111. Μελετίῳ Βλαστῷ τῷ ἐν Κρήτῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7115, ἑκατομβαιῶνος ε' ἐπὶ δέκα. Ἀρχ. «Ἡ τῶν σῶν ῥημάτων δύναμις».

112. Μιχαήλῳ τῷ μικρῷ λογοθέτῃ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, πυανεψιῶνος δεκάτῃ. Ἀρχ. «Τυραννίς μὲν ἦν».

113. Ἰέρακι τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, πυανεψιῶνος δεκάτῃ. Ἀρχ. «Καὶ σοῦ μὲν ἢ λογίῳτις».

114. Τῷ Ἡρακλείᾳ Διονυσίῳ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, πυανεψιῶνος δεκάτῃ. Ἀρχ. «Εἰ μὲν αὐτὸς ἀφειδώς».

115. Γαβροῦ τῷ μεγάλῳ σκευοφύλακι, ἐξ Αἰγύπτου 7116, πυανεψιῶνος. Ἀρχ. «Οὐχ ὅτι σχολάζομεν».

116. Γεωργίῳ τῷ μεγάλῳ ῥήτορι, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, πυανεψιῶνος ι'. Ἀρχ. «Οὐκ ἀλλῶς ἀλλ' ἢ ποιήσεις ἀνήρ».

117. Σοφιανῷ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, ἀνθεστηριῶνος πέμπτῃ ἐπὶ δέκα. Ἀρχ. «Ἦθησας ἐντεῦθεν ἀποδημῶν».

118. Γαβριήλ Παντογάλλῳ ἱεροδιακόνῳ ἐν Σιτείᾳ τῆς Κρήτης, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, ἐ-

λαφηβολιῶνος 3η ἰσταμένου. Ἀρχ. «Διτὰ τὰ παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς».

119. Διονυσίῳ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος. Ἀρχ. «Ὀλίγας μὲν ἢ παροῦσαν».

120. Τῷ αὐτῷ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος ἐνάτῃ ἐπὶ εἰκάδι. Ἀρχ. «Τὸ τοῦ τόπου διάστημα».

121. Μαξίμῳ, 7116, ἑκατομβαιῶνος δεκάτῃ. Ἀρχ. «Ἀπὸ ἡμεῶν ἐν ἀσφαλείᾳ καταλιπὼν».

122. Νεοφύτῳ τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος εἰκάδι. Ἀρχ. «Ἡξίωσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ τοῦτο».

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ ἐγράφη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Κ/πολιν μεταβάσεως τοῦ Μαξίμου (λογοθέτου τότε ὄντος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὴν 14 ἐπιστολήν), ὅν καὶ συνίστησιν ὁ Μελέτιος τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, γράφων πρὸς αὐτὸν συν ἄλλοις καὶ τάδε·

«Ὡφείλεις γὰρ ἡμῖν τὴν σὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν οἰκουμηνικὸν θρόνον διὰ γραμμάτων σημαίνει καὶ μὴ τᾶξεως φανῆναι ἐκκλησιαστικῆς ἀμνημῶν, ἕσας δι' ἄστρον μνησθῆναι τίς ἂν ἦ ὁ πατριαρχεύων αὐτόθι· ὁ μᾶλλον ἦν δίκαιον παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς, οἵτινες εἰ καὶ ἄλλως ἀρχαῖοι, ἐν ὅσοις δὲ διαφέρει τῇ Ἐκκλησίᾳ ξὺν Θεῷ εἰπεῖν οἶδαμεν ἀμείψαι λόγῳ τὸν λόγον καὶ ἔργῳ τὸ ἔργον».

123. Μιχαήλ τῷ ἐκκλησιάρχῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος εἰκάδι. Ἀρχ. «Χάριτος ἦν ἀνάπλεω καὶ ἀγάτης».

124. Τοῖς ἀπανταχοῦ ἐγκύκλιος (ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος εἰκάδι) συνιστώσα τὸν λογιώτατον μέγαν λογοθέτην τοῦ ἀλεξανδρινοῦ θρόνου Μάξιμον, περιοδεύοντα πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν ὑπὲρ τοῦ θρόνου τούτου. Ἀρχ. «Ἡ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ».

125. Μαξίμῳ ἱερεῖ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, μεταγεινιῶνος α' ἰσταμένου. Ἀρχ. «Ποικίλως παρηγοροῦμεθα».

126. Τῷ Ἀββακούμῳ, ἐξ Αἰγύπτου, 7116, σκίρροφοριῶνος εἰκάδι. Ἀρχ. «Ἀγαθὼν οὐχ ὀποιωνοῦν ἡμῶν γέγονε».

127. Νεοφύτῳ τῷ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7117, ἐλαφηβολιῶνος ἐνάτῃ ἰσταμένου. Ἀρχ. «Ἡξίωσεν ἡμᾶς ὅπερ τῷ τῶν ἡμετέρων ἱερομονάχῳ τινί, Μαξίμῳ καλουμένῳ, γέγονε» κτλ. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀγγέλλει τῷ Νεοφύτῳ, ὅτι ὁ ἀποπλεύσας Μαξίμος ἐπέπεσε Φράγκοις πειραταῖς, παθὼν τὰ πάνδεινα παρ' αὐτῶν καὶ συμπλεύ-

(1) Ἑλλ. Φιλολ. Σὺλλ. τ. ΙΖ', σ. 79, ἀριθ. 44.

(1) Ἀδτ. σ. 74, ἀριθ. 34.

(2) Ἀδτ. σ. 74-75, ἀριθ. 36.

(3) Ἀδτ. σ. 75, ἀριθ. 37.—Παίσίου Ἀγιαποστολίτου Ἱστορία τοῦ Σινᾶ ἐκδ. ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως. Ἐν Πεντρουπόλει, 1891, σ. 162-164.

(4) Ἀδτ. σ. 76, ἀριθ. 38.—(5) Ἀδτ. σ. 77, ἀριθ. 39.

(6) Ἀδτ. σ. 77, ἀριθ. 40.—(7) Ἀδτ. σ. 78, ἀριθ. 41.

(8) Μ. Παρανίκας ἐν Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. τ. ΙΒ', σ. 147.

(9) Ἀδτ. τ. ΙΒ', σ. 153.—(10) Ἀδτ. σ. 154.

(11) Ἀδτ. σ. 154.—(12) Ἀδτ. σ. 155.

σας αὐτοῖς εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας μέρη. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἐν ἀριθ. 16 γράμμα αὐτοῦ φυσικῶ τῶ λόγῳ συναπόλετο, γράφει ὁ Λούκαρις τῶ Νεοφύτῳ, ὅτι ἀποστέλλει τανῦν ἀντίγραφον ἐκεῖνου.

128. Ἀββακούμ ἱερομονάχου, 7117, ἐλαφροβλιώνας ἐνάτη ἱσταμένου. Ἀρχ. «*Οὐδέ σε ἄγραειν*».

129. Μιχαήλ τῶ μεγάλῳ ἐκκλησιάρχῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7117, ἐλαφροβλιώνας ἐνάτη ἱσταμένου. Ἀρχ. «*Δικαίαν νομίεις ἀποῖσειν γραφήν*» κτλ.

130. Μαξιμόφ ἱερομονάχῳ, ἐξ Αἰγύπτου, 7117, μουσυγιώνος ἐνάτη ἐπὶ εἰκάδι. Ἀρχ. «*Οὐκ οἶμαι δεῖν σε πάντως*».

131. Διονυσίῳ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, ἐξ Αἰγύπτου, 7117, σκιροφοριώνος ἑξ. (1609). Ἀρχ. «*Θεραπεύεις, δι' ὧν γράφεις τεργήντως*».

132. Ἀνεπίγραφον τεμάχιον ἐπιστολῆς πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχῃν, ἐξ Αἰγύπτου, 7117, σκιροφοριώνος ἑξ. Ἀρχ. «*Κακοῦσμενοι καὶ πλείστ' ἔτερι*».

133. Νεοφύτῳ Ἀρκαλέῳ ἱερομονάχῳ τῶ ἐκ Ῥεθύμνης ἐπιστολῇ ἀνευ τέλους. Ἀρχ. «*Ἦδη σου, τὰ ληθῆς γὰρ λέγειν ἐξέσω*».

134. Νεοφύτῳ τῶ οἰκουμενικῶ πατριάρχῃ, ἐξ Αἰγύπτου, 7118, μαυμακτηριώνος δ'. Ἀρχ. «*Ὁσάκις ἡμέτερος ἀφικνεῖται*». Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης συνιστᾶται πνευματικὸς ὑπηρετήσας 30 ἐνιαυτοὺς τῆ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας καὶ ἡδὴ ἀπερχόμενος εἰς Κ/πολιν θεραπείας χάριν, κομιζων καὶ τινὰ παραγγελίας.

135. Γράμμα σταλὲν εἰς τὴν Λίνδον, ἐξ Αἰγύπτου, 7118, μαυμακτηριώνος εἰκάδι. Ἀρχ. «*Ἐκ τῆς ἀνετεργείσης ἡμῖν ἀναφορᾶς*».

136. Ἰωάννη τῶ χαρτοφύλακι τῶ ἱατρῶ, τῶ ἐν Κυθωνίαις τῆς Κρήτης, ἐξ Αἰγύπτου, 7118, μαυμακτηριώνος εἰκάδι. Ἀρχ. «*Τίμα φησὶν ἡ Γραφή*».

137. Παρίωνι τῶ σοφωτάτῳ ἱερομονάχῳ, ἐξ Αἰγύπτου 7118, ἐκατομβαιώνος εἰκάδι. Ἀρχ. «*Βραχέως πάντ καὶ οἷα τις Λάκων*».

138. Ἦσαίτῳ τῶ Μπαλαμπάνῳ τῶ ἐν Πολωνίᾳ, ἐπισκόπῳ Λεοντοπόλεως (Leupol), ἐξ Αἰγύπτου, 1610, ὀκτωβρίου κε'. Ἀρχ. «*Ἰδοὺ σοὶ ἐγέρετο*» (1).

139. Κυρίλλου Λουκάρεως πατριάρχου

Ἀλεξανδρείας γράμμα ἐπίσημον (1610 νοεμβρίου α') «Περὶ Ἠσαίου κατὰ Τισαροβίου τὴν ἐπισκοπὴν κρατοῦντος τῆς Λεοντοπόλεως ἐν Πολωνίᾳ». Ἀρχ. «*Ἡ τῶν νόμων ἰσχύς*» (1).

140. «Λαυρεντίῳ τῶ Μαρίνῳ τῶ ἐν τῇ Κρήτῃ ἱερομονάχῳ, καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Βροτισίου», ἐξ Αἰγύπτου, 1611, θαρρηλιώνος α' ἱσταμένου. Ἀρχ. «*Λύτης ἦρ ἐμπλεως*».

141. Μελετίῳ Βλαστῶ ἱερομονάχῳ καὶ διδασκάλῳ, 1611, θαρρηλιώνος δευτέρῳ ἱσταμένου. Ἀρχ. «*Τὸ πάντ, ὅσον ἂν εἴποι τις*». Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γράφει τῶ Βλαστῶ ὁ Λούκαρις «*Ἀλλὰ γράφε καὶ αὐτός, κἂν πολλὰ κἂν ὀλίγα ἢ τὰ γραφθησόμενα, ἃ πέμψεις ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὴν βασιλεύουσαν*» ἐκείνην γὰρ τὴν πόλιν κατὰ τὸ παρὸν σπυδόμεν καταλαβεῖν, καὶ ἐσμέν ἡδὴ καὶ ἐν χρῶ τῆς ἀποδημίας».

142. Μελετίῳ Βλαστῶ, ἐξ Ἀλεξανδρείας, 1611, πυανεψιώνος δευτέρῳ ἱσταμένου. Ἀρχ. «*Ὅσον ἠΰφρανας καὶ αὐθις*».

143. Λαοκάρει Ρουσαίτῳ μεγάλῳ σκευοφύλακι, 1613, βοηδρομιώνος ἐβδόμη φθίνοντος. Ἀρχ. «*Οὐκ ἠδύνατο ἢ καὶ ἄλλοτε*».

144. Ἐπιστολὴ πρὸς ἱερέα τινὰ ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Περὶ οὗ ἡμῶς ὁ παπὰ κῦρ Γεράσιμος*».

145-147. Ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἔπονται τρεῖς ἔτεροι ἐπιστολαὶ τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Κ/πόλεως Τιμόθεον Α', ὧν ἡ μὲν ἔστιν ἀχρονολόγητος, ἡ δὲ ἐγγραφή τῇ 4 ἰουνίου, ἡ δὲ τῇ 8 ἰουνίου 1613. Χάριν δὲ τῶν φιλιστόρων καταχωρίζομεν ὧδε τὴν ἐν τῶ κώδικι προτεταγμένην τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὑπόθεσιν.

148. «Πατριαρχεῦοντα τὸν κῦρ Ματθαῖον καὶ βαρέως ἀσθενούντα Νεόφυτος ὁ φιλούμενος καὶ πιστὸς αὐτῶ ἐτυράννησε καὶ ἐξώσεν ἀναιτίως καὶ ἀπροσοκῆτως ὁ δὲ Ματθαῖος ράϊσας καὶ αὐτὸς ἐξώσε Νεόφυτον τὸν ἀδικήσαντα καὶ ἐξώρισεν. Εἶτα Ματθαίου ἀποθανόντος, εἰσηλθεν ὁ Ραφαήλ, ὃν καὶ αὐθις ἐξώσαι ἐπιτηθευθεὶς ὁ Νεόφυτος πλὴν ζημίας ἤνυσεν οὐδέν. Τοῦ δὲ Ραφαήλ καὶ αὐτοῦ τὸ κοινὸν χρῆς ἀποδόντος, ἐκλήθη ὁ Νεόφυτος πάλιν καὶ ἐπατριάρχευσε πενταετίαν, σχολάσας μὲθι, ἀδικίᾳ, παρανομίᾳ καὶ τῇ κατὰ βίον σπατάλῃ. Ἐνα μόνον δ' εἶχε σκοπὸν, πῶς ἀρπάσαι καὶ συναξαῖ καὶ πλουτίσαι ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἀνεψιούς. Τινὲς δὲ μεγάλως

παρ' αὐτοῦ ἀδικηθέντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ κριτήριον ἐπὶ τὸ βασιλικὸν βῆμα, τοῦ Θεοῦ οὗτω συνεργήσαντος, κάκει δι' ἀδικίας διαφόρους ἡττηθέντα καὶ κατακριθέντα ἢ βασιλικῇ καὶ ἐξουσίᾳ καὶ ἀπόφασις ἐξόριστον εἰς Ῥόδον ἐποίησεν, ἐκάλεσε δὲ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον εἰς ἐπιστάσιαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐπιστατοῦντος δὲ αὐτοῦ, Τιμόθεος ὁ παλαιῶν Πατρῶν καὶ Παίσιος ὁ Θεσσαλονίκης καὶ Τιμόθεος ὁ Λαρίσσης καὶ Γερμανὸς ὁ πρόημ Μονεμβασίας, διὰ τινὰς κρυφίας αἰτίας τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ πατριαρχεῖον πτοηθέντες, ἐφατρίασαν, ἐλύσαντες καὶ ἄλλους μετὰ πονηρίας καὶ ἀπάτης, καὶ χρήματα πολλὰ τοῖς ἄρχουσιν ὑποσχέθεντες, ὥστε λαβεῖν τὸ πατριαρχεῖον. Ἐπανεβασαν δὲ τὸ πεσέσιον χιλιάδας χρυσίνων ὀκτώ, καὶ τὸ χαράτζιον τοῖς τρισὶν ἐν ἐπρόθεσαν μέρους. Ὁ δὲ βασιλικὸς ἐπίτροπος καὶ ἄλλοι ἄρχοντες γνόντες τὴν ἐκείνων βραδιουργίαν οὐκ ἔστερεξαν πρὸ τοῦ ἐρωτηθῆναι τὸν Ἀλεξανδρείας, εἰ καὶ αὐτὸς στέργει τὴν ἐπανάβασιν οὕτω γὰρ αὐτῶ καὶ οὐκ ἔτέρῳ τὸ πατριαρχεῖον ἐπέκοιτο. Εἰς δὲ τὴν τούτου σκέψιν καὶ διορίαν παρέσχεν ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος τῶ Ἀλεξανδρείας ἐξ ἡμέρας, ἵν' ἴδῃ τὸ συμφερότερον καὶ ἀποκριθῇ. Τότε οἱ συνωμόται φόβῳ συσχεθέντες προσέτρεξαν τῶ Ἀλεξανδρείας καὶ ἐδεήθησαν, ἵν' ἐκουσίως παραιτήσῃται ἦσαν γὰρ πλείστα χρήματα ἀνηλωκότες. Ὁ οὖν Ἀλεξανδρείας πῆ μὲν μὴ στέργων τὴν ἐπανάβασιν, πῆ δὲ τὰς συγχύσεις τὰς ψυχοβλαβεῖς ἀπεχθόμενος, ἐτόιμως παρητήθη καὶ εἰσηλθε Τιμόθεος ὁ παλαιῶν Πατρῶν, ὃς τό γε νῦν πατριαρχεῦον πάλιν φοβεῖται τὸν Ἀλεξανδρείας, μήπως καὶ ἐξώση αὐτόν, τούτο τινῶν κακῶν καὶ μογηρῶν ἀνθρώπων καὶ συμβούλων αὐτῶ προβαλλομένων. Ὅθεν ἔκρινεν ὁ Τιμόθεος δι' ἀνθρώπων φόνου πνεόντων διώξει καὶ κακοποιήσῃ τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ μακρὰν τῆς Κωνσταντίνου ἀπόντα. Δι' οὖν ταύτην τὴν αἰτίαν ἐγράφησαν αἱ παρούσαι ἐπιστολαί».

ΙΣΤ'. Ἐπιστολὴ Ματθαίου Μυρέων.

149. «Τῶ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ πατριάρχῃ τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτῇ τῆς οἰκουμένης κυρίῳ Κυρίλλῳ Ματθαίῳ ὁ Μυρέων τὴν ἐν Κυρίῳ ὑπακοήν», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Ἐγαγόντιο ἀκήκοα*», φ. 130^α.

Z'. Ἐπιστολαὶ Νεοφύτου Ῥοδινῶ (1).

150. «Νικηφόρῳ χαρτοφύλακι καὶ ἡγουμένῳ Πάτμου», μεταγεινιωνὸς β' ἐπὶ δεκά, 1607. Ἀρχ. «*Οὐ τῶν μικρῶν*» (2), φ. 133^α.

151. Γεωργίῳ Χίῳ τῶ Κορέση, ἐκ Ῥώμης, ἐκατομβαιώνος Τίσταμένου 1608. Ἀρχ. «*Κρεῖττον γράμματος*» (3), φ. 133^β.

152. «Κωνσταντίνῳ Σοφίας τῶ Συμυρναίῳ», ἐκ Σαλαμαντικῆς πόλεως τῆς Ἰσπανίας, 1612. Ἀρχ. «*Τῆν ἐλαφροβλιώνας*» (4), φ. 134^α.

153. «Φραγκίσκῳ Κόκκῳ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Ἐγὼ μὲν εὐ εἰδῶς*» (5), φ. 135^α.

III'. Ἐπιστολαὶ Λαυρεντίου Καθάκου (6).

154. «Λαυρέντιος ἱερομόναχος ὁ Καθάκος τῶ σοφωτάτῳ διδασκάλῳ καὶ ἀξέστορι Γεωργίῳ Κορέσιῳ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Μέγα τι καὶ ὑπέρογκον*» (7), φ. 135^β.

155. «Τῶ αὐτῶ» ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Ῥποβέθηκε μὲν ἀναντιρρήτως*» (8), φ. 136^α.

ΙΘ'. Ἐπιστολαὶ διαφόρων.

156. Φραγκίσκου Κόκκου «Διονυσίῳ Ἡρακλείας», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Εἶτα δοκεῖς*», φ. 136^β.

157. Διονυσίου Ἡρακλείας (9) «τῶ πρώτῳ Ῥόδου Παίσιῳ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Τὸ σὸν τίμιον*» (10) φ. 137^α.

158. Φραγκίσκου Κόκκου «τῶ ἔλλογιμωτάτῳ καὶ ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ κυρίῳ Διονυσίῳ τῶ Ἡρακλείας», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Ἐγὼ σου τοῖς γράμμασιν*» (11), φ. 137^β.

159. Ματθαίου Καροφόλλου «Γεωργίῳ τῶ Μοσχέτῳ», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Σὺ μὲν αἰτεῖς με*» (12), φ. 139^β.

160. Γεωργίου Μοσχέτου «Ματθαίῳ τῶ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ», ἀνεπισταλτικῇ,

(1) Αὐτ. σ. 57-58.

(2) Αὐτ. σ. 79-80, ἀριθ. 46.

(3) Αὐτ. σ. 80, ἀριθ. 47.

(4) Ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς συγγράμμασι Κ. Οἰκονόμου τ. Α', σ. 432-34.

(5) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 80, ἀριθ. 48.

(6) Αὐτ. σ. 58-59, 80-81 ἐν ὑποσημ.

(7) Αὐτ. σ. 80, ἀριθ. 49.

(8) Αὐτ. σ. 81, ἀριθ. 50.

(9) Αὐτ. σ. 57.

(10) Αὐτ. σ. 79, ἀριθ. 45.

(11) Θ. Κορυδαλέως, Τύποι ἐπιστολῶν κτλ. [ἔκδ. ἀρχ. Κυπριανῶ τοῦ ἐκ Κύπρου]. Ἐνετίησιν, 1786, σ. 142-144.

(12) Legrand. Bibl. Hell. τ. ΙΙ, σ. 213.

(1) Ἐξεδόθη ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως ἐν τῶ Β' τόμῳ τῶν ἔργων τοῦ ἐν Ὄθησῶ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου, σ. 179.

(2) Αὐτόθι, σ. 180-181.

ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Σιγῆν μετὰ λόγου» (1), φ. 140^α.

161. Ἀδῆλου «πρὸς τὸν τῆς Ἀντιοχείας πατριάρχην», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Διττὰς φιλοσοφίας», φ. 140^β. Ἔπονται τρία φύλλα ἄγραφα.

162. «Ἐπιστολὴ Πλάτωνος μοναχοῦ πρὸς τινὰ Κουράδον μακίστορα», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἐπεὶ κατὰ τὴν παροιμίαν», φ. 144^α.

163. «Ἀπάντησις ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Τὴν παρὰ τῆς σῆς ἱεράτης», φ. 144^β.

164. Ἀδῆλου «πρὸς τὸν σοφώτατον μέγαν λογοθέτην τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου» (Ἰερακα), ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Κατὰ πάντα μὲν», φ. 145^α.

165. (Ἰερακος). «Ἀπάντησις τοῦ λογοθέτου», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Τῶν τῆς παιδείας σου ἀνθρώπων», φ. 145^β.

166. Ἀδῆλου «πρὸς τὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου σοφώτατον μέγαν λογοθέτην», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Πλείστον μὲν ἄλλων», φ. 146^α.

167. Ἀδῆλου ἀπάντησις πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ λογοθέτου, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Δαβὼν τὸ πρὸς ἐμὲ σου», φ. 146^β.

168. Ἀδῆλου «πρὸς τὸν λογιώτατον καὶ σοφώτατον τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μέγαν λογοθέτην», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Τὰ θαυμαστά, ἐξαισιά τε», φ. 146^β.

169. Φιλοθέας μοναχῆς «τῷ σοφώτατῳ καὶ λογιώτατῳ κυρίῳ Ἰερακι, καὶ μεγάλῳ λογοθέτῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ἅμα τῇ πανευγενεστάτῃ κυρίᾳ μου, καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις υἱοῖς σου, καὶ πᾶσι τοῖς εἰλικρινῶς ἀγαπῶσι τὴν σὴν σεβασμιότητα χαίρεισι μὲν καὶ προσκυνισμὸν» (2) κτλ.

170. «Τῶν Ἐνετῶν ἢ πολιτεία πρὸς τὸν Ρίβαν τοῦ ναυτικοῦ στρατάρχην, ἀχρονολόγητος» (3). Ἀρχ. «Οὐχ οἶαί τέ εἶσιν», φ. 148^α.

171. Ρωμαίου Νικηφόρου (4) Ἕλληνας τῷ γένει, ὡς ὑπογράφεται, «τῷ γαληνοτάτῳ καὶ κραταιοτάτῳ βασιλεῖ, τῷ τῶν Σουετιῶν καὶ Γότθων καὶ Οὐαλανδῶν καὶ τῶν ἐξῆς εὐδαιμο-

νέστατα βασιλεύοντι Γουστάβῳ τῷ Ἀδόλφῳ, τῷ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπερασπιστῇ καὶ κηδεμόνι μεγίστῳ». Ἀρχ. «*A páldai m̄n oi prò h̄mōn*» (1), φ. 149^α.

Κ'. Ἐπιστολὴ Παΐσιου Λιγαρείδου (2).

172. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων, Ἀλέξιον Ἰσως, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Χαῖρε, γαληνότετε*» (3), φ. 150^α.

173. «Τοῦ Λιγαρείδου πρὸς Δραγιτζάνον τὸν Καντακουζηνόν», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Χρήζει τι ὁ Χῖος*» (4), φ. 152^α.

174. «Παΐσιος μητροπολίτης Γαζέων τῷ ἐλλογιμωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κυρίῳ Θεοδώρῳ κτλ., 27 ὀκτωβρίου 1671. Ἀρχ. «*ἤτησε ὡς ἀπὸ σοῦ*» (5), φ. 153^α.

175. Ἀνεπίγραφος «ἀπὸ ἰδιοχείρου τοῦ Καρσοφύλλου». Ἀρχ. «*Αἶ γάρ, Ζεῦ τε πάτερ*», φ. 155^α.

176. Ἀνεπίγραφος. Ἀρχ. «*Τὸ φρονεῖν, κατὰ τὸν θεσπέσιον Πλάτωνα*», φ. 155^β.

177. «Αὐτοσχέδιον». Ἀρχ. «*Ἄλλα καὶ ὁ ἐν Μεγάροις*», φ. 156^α.

178. Ἀνεπίγραφος. Ἀρχ. «*Ἐφη ποῦ τις τῶν πάλαι*», φ. 158^α.

179. Ἀνεπίγραφος. Ἀρχ. «*Καὶ σὲ μὲν τῆς ἀρετῆς*», φ. 159^α.

180. Παραμυθητικὴ. Ἀρχ. «*Θνητοὶ καὶ ἀπὸ θνητῶν*», φ. 160^β.

181. Ὁμοίως. Ἀρχ. «*Τὴν τοῦ τιμιωτάτου*», φ. 161^α.

182. Ἀπάντησις. Ἀρχ. «*Οὐ μικρῶν ἀγνώτατε*», φ. 162^α.

183. Παραμυθητικὴ «τοῖς γονεῦσιν». Ἀρχ. «*Ἄωρου συμβάντος θαράτου*», φ. 163^α.

184. Παραμυθητικὴ. Ἀρχ. «*Ἐραγχο μαθῶν*», φ. 164^α.

185. Ὁμοίως. Ἀρχ. «*Ἀνήγγειλαν καμοῖ*», φ. 166^α.

186. «Παραμυθητικὸν ἐπίγραμμα Παΐσιου Γάζης τοῦ Λιγαρείδου» ἐκ 16 στίχων. Ἀρχ. «*Ρῆσις Ἐπικτήτῳ*», φ. 168^α.

187. «Παραμυθητικὸν Νεοφύτου Ροδινοῦ δεκάστιχον. Ἀρχ. «*Τίποτε τοῖς βλεφάροις*», φ. 168^β.

(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐκδοθήσεται προσεχῶς μετ' ἄλλων τινῶν ἐπιστολῶν.

(2) Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. τ. ΙΖ', σ. 59.

(3) Αὐτόθι σ. 82, ἀριθ. 52.

(4) Αὐτ. σ. 83, ἀριθ. 53.

(5) Αὐτ. σ. 83—84, ἀριθ. 54.

ΚΑ'. Ἐπιστολαὶ δικηφόρων.

188. Νεκταρίου πρώην Ἱεροσολύμων, Νεοφύτῳ Ἀδριανουπόλεως. Ἐξ Ἱεροσολήμων, θαρρηλιῶνος πέμπτη μεσοῦντος 1672. Ἀρχ. «*Ἐδεξάμεθα καὶ τὴν ἐραγχο*» (1), φ. 170^α.

189. Τοῦ αὐτοῦ, τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Διονυσίῳ Γ'. Ἀρχ. «*Ἀνέμω δουλεύει θάλασσα*» (2), φ. 171^α.

190. Τοῦ αὐτοῦ, τῷ αὐτῷ ἀντεπισταλτικῇ. Ἀρχ. «*Ἦκεν ὡς ἡμᾶς εἰς αὐτὸς*» (3), φ. 173^α.

191. «Ἐπιστολὴ Ἀθηναίων πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην Διονύσιον Γ'», ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Ἦγαπήσαμεν κατάραν*» (4), φ. 175^α.

192. Βησσαρίωνος Μακρῆ, «τῷ λογιωτάτῳ καὶ σοφώτατῳ καὶ ἐν διδασκαλίαις ἀρίστῳ κυρίῳ κυρίῳ Σωφρονίῳ τῷ Δαρακίῳ», 1675. Ἀρχ. «*Μὴ ἡμῖν ἀμνηστίαν*» (5), φ. 178^α.

193. Σωφρονίου Δωρακίου, ἀποκριτικὴ Βησσαρίωνι τῷ Μακρῇ, ἀπὸ Κερκύρας. Ἀρχ. «*Δίκαιός εἰμι συγγνώμης*» (6), φ. 180^β.

ΚΒ'. «Ἰωάννου Καρσοφύλλου τοῦ μεγάλου λογοθέτου καὶ τινῶν ἄλλων πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαί».

194. «Τῷ εὐγενεῖ Κωνσταντίνῳ τῷ Γουλιανῷ» (ἀπὸ σχεδίου), θαρρηλιῶνος 6' ἐπὶ δέκα. Ἀρχ. «*Οὐκ οἶδα πόθεν κτηθεὶς*», φ. 186^α.

195. (Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ) (7) «ἀνδρὶ λογίῳ Ἰωάννη τῷ Βυζαντίῳ» (ἀπὸ ἰδιοχείρου), βοηδρομιῶνος ὀγδόης φθίνοντος. Ἀρχ. «*Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπ' οὐδενί*», φ. 186^β. Ἐκκλ. Ἀλήθ. τ. Γ', σ. 424.

196. (Ἰωάν. Καρσοφύλλου) «ἀνδρὶ εὐγενεστάτῳ, φίλῳ τε πιστῷ, ἀνδρῶν αἰδεσιμωτάτῳ Κωνσταντίνῳ Γουλιανῷ» (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου), βοηδρομιῶνος ἑκτη φθίνοντος. Ἀρχ. «*Ἐγὼ σε καὶ πρότερον*», φ. 186^β. Ἐκκλ. Ἀλήθ. τ. Γ', σ. 424.

(1) Αὐτ. σ. 59—60, 85—86, ἀριθ. 55.

(2) Αὐτ. σ. 86—87, ἀριθ. 56.

(3) Αὐτ. σ. 87—88, ἀριθ. 57.

(4) Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τ. Α', σ. 34—36.

(5) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ., τ. ΙΖ', σ. 88—90.

(6) Αὐτόθι σ. 90—93.

(7) Ὅρα περὶ αὐτοῦ Κ. Σάββα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Γ', σ. 57, 6.

197. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τινὰ νεοχειροτόνητον ἀρχιερέα (συγχαρητικὴ, ἀπὸ σχεδίου), ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Πῶς οἶε; πλείστης ὕψης ἠδονῆς*», φ. 186^β.

198. Ἀνωύμου (Ἰσως Εὐγενίου Αἰτωλοῦ) τῷ αὐτῷ Καρσοφύλλῳ εἰς φράσιν ἀπλῆν (ἀπὸ ἰδιοχείρου), ἐξ Ἀρτης, 14 Μαΐου 1641. Ἀρχ. «*Μὲ τὸν ἴδιον αὐτόν*», φ. 187^β. Ἐκκλ. Ἀλήθ. τ. Γ', σ. 424.

199. Τοῦ Καρσοφύλλου Εὐγενίῳ Αἰτωλῷ κατὰ τοῦ Συρίγου (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου). Ἀρχ. «*Οἶόν με τὴν ψυχῆν*», φ. 187^β.

200. Εὐγενίου Αἰτωλοῦ, Ἰωάννη Καρσοφύλλῳ (ἐκ πρωτοτύπου ἰδιοχείρου), ἐκ Γούβας τῶν ἐν Ἀγράφοις Βραβιανῶν, 20 ὀκτωβρίου 1671. Ἀρχ. «*Ἦ ἀληθὴς πρὸς Θεὸν φιλία*», φ. 188^β.

201. Ἀπάντησις. Ἀρχ. «*Μέγας, λογιώτατε*», φ. 189^α.

202. Εὐγενίου Αἰτωλοῦ ἀπάντησις εἰς αὐτήν, ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου. Ἀρχ. «*Τὴν φίλην ἐπιστολήν*», φ. 190^α.

203. Τοῦ Καρσοφύλλου τῷ αὐτῷ Εὐγενίῳ, (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου), θαρρηλιῶνος 9' φθίνοντος. Ἀρχ. «*Τί ἄν ἕτερον εὐφρῶς*», φ. 191^α.

204. Τοῦ αὐτοῦ Τιμοθέῳ ἱερομονάχῳ εὐχαριστικὴ, καὶ περὶ ἀποστολῆς τοῦ διορισμοῦ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μεταλήψεως (ἀπὸ ἰδιοχείρου), 8 νοεμβρίου 1641. Ἀρχ. «*Πολλὰ κάγαθὰ σοὶ τῷ καλῷ*», φ. 192^α.

205. Τοῦ αὐτοῦ ἀνεπίγραφος, Ἰσως τῷ Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτῳ, 1644. Ἀρχ. «*Διττῆς προθέσεως*», 193^α.

206. Τοῦ αὐτοῦ τῷ Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτῳ, 1646. Ἀρχ. «*Τὰ γράμματα τῆς ἱεράς σου*», φ. 193^β.

207. Ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ, 1647. Ἀρχ. «*Ἄλλοι τὴν φιλιαν*», φ. 194^α.

208. Ὁμοίως, 1648. Ἀρχ. «*Πανιερώτατε καὶ λογιώτατε*», φ. 194^β.

209. Ὁμοίως, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «*Οἱ ἐν ἀπόφοις καὶ διαγερσίαι*», φ. 195^α.

210. Τοῦ αὐτοῦ Μελετίῳ Χορτακίῳ, μουνηλιῶνος δεκάτῃ ἰσταμένου, 1664. Ἀρχ. «*Ὅσην χάριν τὰ τῆς ἱεράς σου*», φ. 195^β.

211. Ἀνεπίγραφος συγχαρητικὴ ἐκ μέρους γυναικός (ἀπὸ σχεδίου). Ἀρχ. «*Οἶδεν ὡς ἀληθῶς*», φ. 196^β.

212. Δοσιθέῳ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων ἀποκριτικὴ ἐκ μέρους τοῦ Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου καὶ ἐξ ἐτέ-

ρου αντιγράφου), 1681. 'Αρχ. «Τὸ δυναστό-
βλητον καὶ εὐαπόβλητον», φ. 198^α.

213. Καρνοφύλλου τῷ Ἱεροσολύμων Δο-
σιθέω, 1685, θαρρηλιῶνος φθίνοντος ἔκτῃ.
'Αρχ. «Τὸ γρημα πάντων τῶν ἀλλων»,
φ. 199^α.

214. Τοῦ αὐτοῦ τῷ λογιωτάτῳ Ζαχαρίᾳ,
ἀπαντῶντος εἰς τὸ περὶ ψυχῆς σχεδιάσμα αὐ-
τοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ «Παρελθούσης μίξ ἡμέρας»
κτλ. (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου), 2 δεκεμβρίου
1679. 'Αρχ. «Ἡμεῖς περισπόμενοι ἐν-
ταῦθα», φ. 199^β.

215. Σεβαστοῦ Κυριότητος, Ἰωάννη Κα-
ρυσφύλλῃ τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ, 5 μαΐου (ἐκ
τοῦ πρωτοτύπου). 'Αρχ. «Λύπης ἄμα καὶ
χαρᾶς», φ. 201^α.

216. Ἰω. Καρνοφύλλου ἀπάντησις τῷ Σε-
βαστῷ, ἀχρονολόγητος (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχεί-
ρου). 'Αρχ. «Ἐδεξάμην τὴν ἐπιστολήν σου»,
φ. 202^α.

217. Συμβέστρον πρωτοσυγκέλλου τοῦ ἐξ
Ἰωαννίνων ἐπιστολῇ πρὸς Καρυσφύλλην, ἑκα-
τομβαιῶνος 5' ἰσταμένου, 1680 (ἐκ τοῦ πρω-
τοτύπου). 'Αρχ. «Σοφώτατε, πανευγενέστα-
τε», φ. 202^β.

218. Καρνοφύλλου ἀπάντησις ἐκ Βουκου-
ρεστίου πρὸς τὸν αὐτὸν Σιλβέστρον, 8 αὐγού-
στου 1680 (ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου). 'Αρχ.
«Ἐτι μοι ἐν Βουκουρεστίῳ», φ. 206^α.

219. Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίῳ διδασκάλῳ, 13
αὐγούστου 1680. 'Αρχ. «Πανοσιώτατε ἐν ἱε-
ρομονάχοις», φ. 206^β.

220. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τι-
νὰ Ἰησοῦτην καὶ διδάσκαλον, παρ' ᾧ ἐφοί-
των οἱ υἱοὶ τοῦ Καρυσφύλλου πρὸς ἀκρόασιν
τῶν ἀστρονομικῶν μαθημάτων, 30 μαΐου
1681 (ἀπὸ σχεδίου). 'Αρχ. «Ἰδοὺ σὺν Θεῷ
ἀπὸ σήμερον», φ. 207^α.

221. Τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέᾳ Λικινίῳ, ἀχρο-
νολόγητος. 'Αρχ. «Σοφολογιώτατε ἐν φιλοσό-
φοις», φ. 207^β. (Ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου).
'Εκκλησ. Ἀληθ. τ. Γ', σ. 425.

222. Τοῦ αὐτοῦ τῷ ἄρχοντι μεγάλῳ λογι-
θέτῃ τῆς αὐθεντίας Μολδοβλαχίας Μυρώνῃ,
ἀχρονολόγητος. 'Αρχ. «Αγαγιώτατον τὴν
τιμίαν», φ. 207^γ. Ἀπὸ σχεδίου ἰδιοχείρου.

223. Τοῦ αὐτοῦ ἀνεπίγραφος εἰς Ἀμπα-
σαδόρον δεκτική, εἰς φράσιν ἀπλήν καὶ ἀπὸ
σχεδίου ἰδιοχείρου, ἀχρονολόγητος. 'Αρχ. «Ἡ
ἀγαθὴ γῆ ἀπαντᾷ», φ. 209^β.

224. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα ὁμοία εἰς οἰκεῖον
τοῦ αὐτοῦ Ἀμψασαδόρου, εἰς φράσιν ἀπλήν

καὶ ἀπὸ ἀχρονολογήτου σχεδίου ἰδιοχείρου.
'Αρχ. «Ἡ ἐπιστημονικωτάτη σου ψυχὴ»,
φ. 210^α.

225. Τοῦ αὐτοῦ ἀποκριτικὴ καὶ παραίνε-
τικὴ πρὸς τοὺς κληρικούς καὶ ἄρχοντας τῆς
μητροπόλεως καὶ πολιτείας Θεσσαλονίκης, 1
ἰουλίου 1684. 'Αρχ. «Ἐλαβον τὴν κοινὴν ὑ-
μῶν ἐπιστολήν», φ. 210^β. Ἀπὸ σχεδίου ἰδιο-
χείρου.

226. Τοῦ αὐτοῦ Γερασίμῳ πατριάρχῃ Ἀ-
λεξανδρείας, ἀνθεστηριῶνος 5' φθίνοντος,
1690 (ἀπὸ ἰδιοχείρου σχεδίου). 'Αρχ. «Τὸ
ἐγκόσμιον καὶ ὑπερκόσμιον», φ. 211^β.

227. Τοῦ αὐτοῦ Εὐγενίῳ Ἰωαννουίλῃ ἀ-
ποκριτικὴ (ἐξ ἑτέρου ἀντιγράφου τοῦ Γορδίου),
ἀχρονολόγητος. 'Αρχ. «Ἀπληλαύσαμεν γράμ-
ματος», φ. 213^α.

228. Ζαχαρίου μαθητοῦ πρὸς τὸν διδά-
σκαλον αὐτοῦ Καρυσφύλλην περὶ ψυχῆς σχε-
διάσμα. οὗ ἡ ἀπάντησις ἐν φύλλῳ 199^β (ὄρα
ἀριθ. 214). 'Αρχ. «Παρελθούσης μίξ ἡμέ-
ρας», φ. 214^α.

229. Ζαχαρίᾳ ἀνταποκριτικὴ, 11 ἰανουα-
ρίου. 'Αρχ. «Δὲν ἔρω κατὰ τὸ παρόν», φ. 217^α.
'Ἐπονται τέσσαρα φύλλα (218-221) ἄγραφα.

ΚΓ'. Ἐπιστολαὶ Εὐγενίου Αἰτωλοῦ.

230. Τῷ ἐπισκόπῳ Δημητριάδῃ, ἐκ Βρα-
νιανῶν, ὁκτωβρίου 1662. 'Αρχ. «Ἐξέσται
πάντως καὶ οἰκειότης», φ. 222^α. 'Εκκλησ.
'Αληθ. 1885, περιόδου 6' τόμος Α', σ. 553.

231. Διονυσίῳ μητροπολίτῃ Λαρίσσης, ἐκ
Τρίκης, 1663, θαρρηλιῶνος δεκάτῃ ἰσταμένου.
'Αρχ. «Πάνδημον νόσημα», φ. 223^α.

232. Τῷ αὐτῷ, ἐκ Βρανιανῶν, 1663, ἑ-
κατομβαιῶνος ὀγδόῃ ἰσταμένου. 'Αρχ. «Οὐκ
ἐλέγχει τὴν τῶν φίλων», φ. 223^β. 'Εκκλησ.
'Αληθ. 1885, σ. 554—555.

233. Τῷ αὐτῷ, 24 ἀπριλίου 1664. 'Αρχ.
«Ἐρέτηγον τοῖς παντίμοις», φ. 223^γ.

234. Τῷ αὐτῷ, ἐκ Βρανιανῶν 1664, πυα-
νεψιῶνος κθ'. 'Αρχ. «Ἡ χροῖος ἀπουσία»,
φ. 224^β. 'Εκκλησ. Ἀληθ. 1885, σ. 551—
553. Κ. Σάθα, Νεοελλ. φιλολογ. σ. 328.

235. Τῷ αὐτῷ, ἐκ Βρανιανῶν, 2 ἰουλίου
1665. 'Αρχ. «Καὶ τοῦτο πρόστιμον», φ. 225^β.

236. Τῷ αὐτῷ, ἐκ Βρανιανῶν, 22 φεβρουα-
ρίου. 'Αρχ. «Ὁ λέων ἐκεῖνος», φ. 226^α.
'Εκκλησ. Ἀληθ. 1885, σ. 549—550.

237. Τῷ αὐτῷ, ἐκ Βρανιανῶν, 18 νοεμ-
βρίου 1665. 'Αρχ. «Ἀνὴρ τις τῶν ἱερῶν»,
φ. 227^α.

238. Διονυσίου Λαρίσσης «τῷ σοφωτάτῳ
καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις ἀνακτορίοις τῶν σεκρέ-
των ὑπερλάμπρῳ καὶ ἐξαίρετῳ βουλευτῇ κυ-
ρίῳ Παναγιώτῃ», κατὰ νοέμβριον 1665.
'Αρχ. «Πολὺς μὲν παρ' Ἑλλήνων», φ. 227^β.
'Εκκλησ. Ἀληθείας 1885, σ. 550—551.

239. Εὐγενίου Αἰτωλοῦ τῷ Λαρίσσης Διο-
νυσίῳ, ἐκ Βρανιανῶν, κατὰ δεκέμβρ. 1665.
'Αρχ. «Ἐδεξάμεθα καὶ αὐθεῖς», φ. 228^β.

240. Τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπῳ τινί, ἐκ τῆς Βυ-
ζαντίδος, 1638, δεκεμβρίου πέμπτῃ ἰσταμέ-
νου. 'Αρχ. «Πολύλακας καὶ πολυλάχθετος»,
φ. 229^β.

ΚΔ'. Ἑτερεὶ ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ

(μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Τοῦ σοφωτάτου δι-
δασκάλου κυροῦ Εὐγενίου τοῦ ἐξ Αἰτωλῶν ὀρ-
μομένου διάφοροι ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι ἐσυνα-
χθησαν παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Νικολάου
ἱερέως τουπίκλῃν Βουλιαῖά Ἰθακησίου, καὶ
ἐγράφησαν ἐν τῷ παρόντι πονήματι. εἶναι δὲ
γλυκύτεραι ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον, καὶ μὲ ὑψη-
λὸν νοῦν μελετημέναι, καὶ θεάρεστον ἐρμη-
νεῖαν, καὶ ὀρθὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας διορ-
θωμέναι).

241. Ἀρχιερεῖ, 1663. 'Αρχ. «Ἡ ἀρετὴ,
πανιερώτατε», φ. 230^α.

242. Γεωργίῳ φιλομαθεστάτῳ, ἀχρονολό-
γητος. 'Αρχ. «Πολλὴς ἡδὲ τέρψις», φ. 230^β.

243. Τοῖς ἀπὸ Καρπενησίου χριστιανοῖς
τοῖς εἰς Κωνσταντινούπολιν πολιτευομένοις, ἀ-
χρονολόγητος. 'Αρχ. «Τελείωσις μὲν καὶ πέ-
ρας», φ. 231^α.

244. Ἰωάννη καὶ Γεωργίῳ, ἀχρονολόγη-
τος. 'Αρχ. «Τὴν ἀγάπην καὶ φιλίαν», φ. 232^α.

245. (Παναγιώτῃ Νικουσίῳ). Ἐκ Γούβας,
15 μαρτίου 1670. 'Αρχ. «Εἰ καὶ φορτικαὶ
πάνν», φ. 232^β.

246. Τῷ Κεφαλληνίᾳ. 'Αρχ. «Ἡ νεότης
καὶ τὰ τῆς νεότητος», φ. 233^α.

247. Μαρολάκῃ Καρνοφύλλου ἐπιστολὴ
τῷ διδασκάλῳ Εὐγενίῳ, 1674, ελαφροβλιῶνος
ἐπὶ τρίτῃ δέκα. 'Αρχ. «Ἐξ ἀκεστηρίου μοι
Διός», φ. 234^α.

248. Παραγιώτῳ Νικουσίῳ ἐπιστολὴ
«ἀπὸ τοῦ ἐν Χάνδακι στρατοπέδου» τῷ δι-
δασκάλῳ Εὐγενίῳ, 5 νοεμβρίου 1674. 'Αρχ.
«Διατείνει μέχρι τοῦδε», φ. 234^β.

249. Εὐγενίου Αἰτωλοῦ τῷ Παναγιώτῃ
Νικουσίῳ, 1673, αὐγούστου 1' ἰσταμένου.
'Αρχ. «Αἱ μεταξὺ τῶν τῶν πραγμάτων»,
φ. 235^α.

250. Διονυσίῳ (Λαρίσσης), ἀχρονολόγη-
τος. 'Αρχ. «Ἡ ἀκριβεστάτη τῶν φίλων»,
φ. 235^β.

251. Ἀνωνύμῳ. 'Αρχ. «Ἡ πολλὴ κα-
ταδρομὴ», φ. 236^β.

252. Ἀνωνύμῳ. 'Αρχ. «Πάντα ὁ φίλος»,
φ. 237^α.

253. Ἐμμανουήλῳ (Καστοριεῖ) «νέφ κτή-
τορι τῆς ἐν Βυζαντίῳ σχολῆς», ἀχρονολόγητος.
'Αρχ. «Καὶ ἐνὸς καὶ δευτέρου», φ. 237^β.

254. Παναγιώτῃ Νικουσίῳ, 1666. 'Αρχ.
«Ἡ φήμη πολυλάκας», φ. 238^α.

255. (Τῷ Λαρίσσης Διονυσίῳ;), ἀχρο-
νολόγητος. 'Αρχ. «Ὁ ἀληθεὺς μὲν καὶ ἀμώ-
μητος», φ. 239^α.

256. Περικοπὴ ἐπιστολῆς τοῦ ἱεροδιακόνου
Ἀγαστασίου Γορδίου, φ. 239^β. (Τῷ λογιω-
τάτῳ ἀρχιεπισβυτέρῳ Κωνσταντίνῳ).

257. Ἀββακοῦ ἐπιστολὴ ἀχρονολόγητος
τῷ διδασκάλῳ Μαξίμῳ, φ. 239^γ.

258. Οἱ σπουδαῖοι Ἰωάννη τῷ φιλομαθε-
στάτῳ. 'Αρχ. «Φύσεως τέρας», φ. 240^β.

259. (Εὐγενίου) τῷ ἐν Πάτραις λογιω-
τάτῳ ἱερεῖ Γεωργίῳ (Αἰτωλῷ;). 'Αρχ. «Ἐ-
γνώρισαι τοὺς πειρασμοὺς τῆς», φ. 241^α.

260. Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννη. 'Αρχ. «Παρὰ
Χορδὴν πάντως», φ. 241^β.

261. Τοῦ αὐτοῦ Τιμοθέῳ. 'Αρχ. «Πε-
πλήρωταί σοι», φ. 241^γ.

262. Θεοφάνους ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀ-
ργαφῶν, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἱερέα Νικόλαον
(Βουλιαμᾶν;), γραφεῖσα ἀπὸ Κ/πόλεως ἐξ
ὀνόματος τοῦ ἱερομονάχου Ἀθωνασίου. 'Αρχ.
«Ἐλαβον τὸ πάντημον», φ. 242^α.

263. Εὐγενίου Αἰτωλοῦ, ἄνωνύμῳ πρω-
τοσυγκέλλῳ, φ. 243^β.

264. Καθηγουμένῳ ἄνωνύμῳ, φ. 244^α.

265. Νεκταρίου ἱερομονάχου ἐπιστολὴ Νεο-
φύτῳ, φ. 244^β.

266. Εὐγενίου Φωτίῳ, ἀπὸ Γούβας, 25
μαρτίου 1679, φ. 246^α.

267. Λαυρεντίῳ. 'Αρχ. «Τῶν προτερη-
μάτων», φ. 246^β.

268. Τῷ Ἀδρ/πόλεως Νεοφύτῳ. 'Αρχ.
«Ἔθος τοῖς ἱατροῦνοις», φ. 248^α.

269. Ράδουλα βοεβόδα, ἡγεμόνι Οὐγκρο-
βλαχίας, 1663. 'Αρχ. «Τὰ φέύματα τῆς
κακῆς», φ. 248^β.

270. Διονυσίῳ Λαρίσσης. 'Αρχ. «Ἡ τῆς
ρώρας ἀκαρπία», φ. 250^α.

271. Τῷ αὐτῷ. 'Αρχ. «Ὁ μὴ διανοη-
τῶν», φ. 250^β.

272. Τῷ αὐτῷ. Ἀρχ. «Τὸ μέλι καλά», φ. 252^α.

273. Κωνσταντίνῳ ἀρχιεπισβυτέρῳ τῆς ἐν Τρίκῃ ἐκκλησίας. Ἀρχ. «Πολλὰι πάντως», φ. 253^α. (Ἀπὸ Γούβας, 1678).

274. Τῷ αὐτῷ, ἀπὸ Γούβας, 1677. Ἀρχ. «Ἡ ἀρετὴ τοῦ δένδρου», φ. 255^α.

275. Κλήμεντι ιεροδιακόνῳ, ἀπὸ Γούβας 5 αὐγούστου. Ἀρχ. «Ἐν τὰ λόγια τῶν φίλων», φ. 256^β.

276. Τῷ Λιτζῆς καὶ Ἀγράφων ἐπισκόπῳ Ἰακώβῳ. Ἀρχ. «Ἐγνωρίσαμεν διὰ τῶν γραμματέων», φ. 257^α.

277. Κλήμεντι ιεροδιακόνῳ, ἀπὸ Γούβας 7 Σεπτεμβρίου. Ἀρχ. «Ἡξιώθημεν καὶ δευτέρως», φ. 258^α.

278. Τῷ αὐτῷ αὐτόθεν. Ἀρχ. «Ἐχθὲς ἐγράφαμεν», φ. 258^β.

279. Τῷ αὐτῷ ἐπιτροπεύοντι ἐν τῇ μητροπόλει Λαρίσσης, ἐκ Βραβιανῶν. Ἀρχ. «Ἡθε προηθὲς ὁ πολυθρόνου ἴητος», φ. 260^α.

280. Τῷ αὐτῷ. Ἀρχ. «Αἱ θεουργικαὶ ἀρεταί», φ. 261^α.

281. Τῷ ἐν Τρικκαίαις Εὐσταθίῳ Χρυσικῷ, ἀπὸ Γούβας, 19 ἰανουαρίου 1678. Ἀρχ. «Ἐλάβομεν τὸ ἰδιόχειρον», φ. 261^β.

282. «Ὁ τριγέρων Εὐγένιος τῷ τριγέρωντι κυρίῳ Ἰωάννῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν ἱερωσὶ καὶ λαϊκοῖς χριστιανοῖς τῆς πολιτείας τοῦ Τρικκαίου» κτλ. (Ἄτελής). Ἀρχ. «Ἐν εἶναι ἄλλο κτήμα», φ. 262^β.

ΚΕ'. Ἐπιστολαὶ Γερμανοῦ Νύσσης (1).

283. Τῷ λογικωτάτῳ ἐν ἱερομ. Κυρίλλῳ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Πρότριτα ἐπεμψάμην ἐπιστολήν», φ. 266^α.

284. Τῷ αὐτῷ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Τὰ πρὸ τοῦ ὀκτωβρίου», φ. 267^α.

285. Ἰωάννῃ τῷ ἱατροφιλοσόφῳ, 8 ὀκτωβρίου 1686. Ἀρχ. «Ἐπερήσθη σου τῇ ταίρια», φ. 268^α.

286. Εὐγενίῳ διδασκάλῳ, Μπουκουρεστήθεν, μεταγεινιωῶν πέμπτῃ ἱσταμένου 1676 (ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Γορδίου ἀντιγραφείσα). Ἀρχ. «Τῷ χρηστωμαθεῖν ἡρημένῳ», φ. 269^α.

287. Ἀθανασίῳ ἱερομονάχῳ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἡσθῆν ἀκούσας σου», φ. 272^α.

288. Ἰάννη, αὐγ. 1686. Ἀρχ. «Ἡρκει ἡμῖν εἰς ἀναπλήρωσιν», φ. 272^α.

(1) Ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἐκδοσιν.

289. Διονυσίῳ λογίῳ ἱερομονάχῳ, ὀκτωβρ. 1686. Ἀρχ. «Ἡ γνώσις τῶν σοφῶν συμβάλλει», φ. 272^β.

290. Τῷ Λακεδαιμονίας Θεοδωρήτῳ, ἀπὸ Βλαχίας, ὀκτωβρ. β' ἱσταμένου, 1686. Ἀρχ. «Νόμος ἐστὶ κλάειν», φ. 273^α.

291. Σεβαστῷ διδασκάλῳ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἀρθομαί πάνυ», φ. 274^α.

292. Βαλεντίνῳ τῷ Λουτέρῳ ἀρχιδιδασκάλῳ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Πάντες μὲν βροτοί», φ. 274^β.

293. Ἐπιστολὴ Οὐαλεντίου Γρηγόρη ἀρχιδιδασκάλου, Χρυσάνθῳ ἀρχιδιακόνῳ (τῷ κατόπι πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων), γραφείσα ἐν Βρασχῶ Στεφανοπόλει τῇ 9 δεκεμβρίου 1686. Ἀρχ. «Τὰ γράμματα ἄλληλα», φ. 275^α.

294. (Γερμανοῦ Νύσσης) τῷ ἐνδοξοτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ Καντακουζηνῷ τῷ μεγάλῳ στολγικῷ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἐτύχομεν ἤδη τοῦ ποθομένου», φ. 275^β.

ΚΣΤ'. Ἐπιστολαὶ διαφόρων (1)

(Ἦπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Αἱ πρὸς τὸν σολογιώτατον ἐν διδασκαλοῖς καὶ μέγαν χαρτοφύλακα τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας κύριον Σπαντωνῆν παρὰ τινῶν ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν γραφεῖσαι ἐπιστολαί, καὶ τινες πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσεις τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου»).

295. Ἱεροθέου Δρύστρας, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Δικαίως οἱ πιστοὶ καὶ συνετοί», φ. 276^α.

296. Σεβαστοῦ Κυμινήτου, μουσχιωνῶν ὀγδόῃ ἱσταμένου. Ἀρχ. «Ἡδέως ἀκούω τοῦ συνετωτάτου», φ. 276^β.

297. Τοῦ αὐτοῦ, πυανεψιωνῶν δ' ὀθίνοντος. Ἀρχ. «Φιλίας μὲν σήματρα», φ. 277^α.

298. Σπαντωνῇ ἀπάντησις τῷ Σεβαστῷ, γαμηλιωνῶν γ' ὀθίνοντος. Ἀρχ. «Θεσπεσίων παρσόφων», φ. 277^β.

299. Στεφάνῳ Μπραγκοβάου τῷ σοφολογ. διδ. καὶ μεγάλῳ ῥήτορι τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Σπαντωνῇ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Χάριτας μεγίστας», φ. 278^α.

300. Ἀλεξάνδρῳ (Μαυροκορδάτου) τῷ διδ. Σπαντωνῇ, 1683, γαμηλιωνῶν ε' λήγοντος. Ἀρχ. «Ἐντιμ. καὶ λογιώτατε καὶ περιπόθητε διερμηνευτὰ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας», φ. 279^α.

301. Σπαντωνῇ, Νικολάῳ Μαυροκορδάτῳ

(1) Ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἐκδοσιν.

ἐρμηνευτῇ τῆς Βασιλείας καὶ μεγ. σκευοφύλακι τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, 1703, ποσειδεῶνος β' ὀθίνοντος, φ. 279^β. Ἀρχ. «Εὐχὴς ἀξίον ἦν», φ. 279^β.

302. Νικοδήμιον Μαΐαρράκη ἱερομονάχου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σπαντωνῆν, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἐγώγε μὲν οὐκ ἠνείσχημαι», φ. 280^α.

303. Σεβαστοῦ, τῷ διδασκάλῳ καὶ δικαιοφύλακι Σπαντωνῇ, πυανεψιωνῶν θ' ἱσταμένου. Ἀρχ. «Οἱ τῶν παιδικῶν ὑπερφυῶς», φ. 280^β.

304. Σεβαστοῦ, τῷ μεγάλῳ διερμηνευτῇ Σπαντωνῇ, ἐλαφηβολιωνῶν τρίτῃ ἐπὶ δέκα. Ἀρχ. «Ἄλλ' ὁ μὲν τῶντι Συνέσιος», φ. 281^β.

305. Σεβαστοῦ τῷ αὐτῷ, μουσχιωνῶν η' ἱσταμένου. Ἀρχ. «Καταμέμφομαι τῆς τῆς», φ. 282^α.

306. Σεβαστοῦ τῷ αὐτῷ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Καλὸν μὲν πως οἶον», φ. 282^β.

307. Σεβαστοῦ, (τῷ λογίῳ καὶ μαθητῇ αὐτοῦ) Ἰωάννῃ, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ἀρρή σοφίας», φ. 284^α.

308. (Σπαντωνῇ) ἐπιστ. πρὸς τὸν Σελευκείας μητροπολίτην Γρηγόριον, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν», φ. 286^α.

309. Σεβαστοῦ ἐπιστ. πρὸς Εὐγένιον Αἰτωλόν, ἀνθεστηριωνῶν εἰκάδι ἱσταμένου (ἀπὸ ἰδιοχείρου Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου). Ἀρχ. «Φίλου πιστοῦ ἀντάλλαγμα», φ. 287^α.

310. Σεβαστοῦ ἐπιστολὴ τις πρὸς τὸν ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, ἀχρονολόγητος. Ἀρχ. «Ὅτῶντι σοφώτατος», φ. 288^α.

311. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

312. Ἀπάντησις.

Ἄρισθ. Ι Ι

Τεῦχος ἐκ χάρτου συνιστάμενον ἐκ φύλλων ἠριθμημένων 178 καὶ γραφέν ἀμφὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατοντ. Ἐπιγράφεται δὲ ὕδρι:

«Συλλογὴ πατριαρχικῶν γραμμῶν καὶ ἄλλων σχεδίων διὰ διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, τοῦ τε Μεγάλου Χαρτοφύλακος Σπαντωνῆ, καὶ τοῦ Μεγάλου Ἐκκλησιαρχοῦ Κριτίου, καὶ ἄλλων ἀξιολόγων κληρικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Τόμος Β'».

Ἡ συλλογὴ δὲ αὕτη πολυάριθμα περιλαμβάνει ἐγγράφα, ὧν παρατίθημι ἐνταῦθα τὴν ἀναγραφήν μετὰ ἐπαρκοῦς ἀναλύσεως, παραλιμπάνων μόνον τὰ ἀχρονολόγητα καὶ ἀνώνυμα ἐγγράφα.

1. «Ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ μεγάλου διερμηνέως» Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.—(Μητροπολίτου τοῦ Γ') γράμμα ἐπικυρωτικὸν τῆς ἐπὶ πατριαρχοῦ Ἰωάσαφ Β' γενόμενης παραχωρήσεως τῷ Θεσσαλονίκῃς μητροπολίτῃ Ἰωάσαφ Ἀργυροπούλῳ τῶν μητροπόλεων Μελνίκου καὶ Περιθεωρίου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα «ἀπαρασαλεύτως καὶ ἀδιασειστως μένωσιν αὐταὶ εἰς τὸ γῆρας αὐτοῦ ἀναποσπάστως, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν ἰδίαν μητρόπολιν (1). Ἐτεὶ ζοδ' = 1566», φ. 1^α.

2. Τοῦ αὐτοῦ πατριαρχοῦ ἀπόφασις ἀχρονολόγητος, δι' ἣς παραχωροῦνται ἐξαρχικῶς τῷ σακελαρίῳ Καφῶ παπῶ Ἰωάννῃ τὰ δέκα χωρία τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Σουγδαίας καὶ Φούλων, φ. 2^α. Ὁρα Α. Π. Κεραμέως, Documents patriarcaux ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ Ξ' ῥωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου, ἐν Ὁδησσῷ, 1888, τ. Β', σ. 178—179.

3. Σημείωσις, ὅτι ἐν ἔτει 1584 (7092) ἰνδικτ. εἶ', μηνί μαρτίῳ, ἀφιέρωσεν «ὁ ἐν ἄρχουσιν εὐγενέστατος κύρ Γεώργιος ὁ Κριτόπουλος» (2) εἰς τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου κανδήλαν ἀργυρῶν ζυγίζουσαν 400 δράμια, φ. 2^α.

4. «Ἰσον ἀπαράλλακτον περὶ τοῦ ἐν Καλλιπόλει ναοῦ», «ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ λογοθέτου Γεωργίου». (Μητροπολίτου τοῦ Γ') ἐπιβεβαιωτικὸν γράμμα, δι' οὗ ὁμολογεῖται ὅτι ὁ παπᾶ Ἀρχοντίτζης ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ψάλλειν καὶ ἱεραουργεῖν ἀκωλύτως ἐφ' ὄρω ζωῆς ἐν τῷ ἐν Καλλιπόλει ναῷ τοῦ ἁγίου Δημητρίου (3). Ἐτεὶ ζοε' (= 1567), μηνί νοεμβρίῳ, ἰνδικτ. ι', φ. 3^α.

5. «Ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ μεγάλου διερμηνέως». (Μητροπολίτου τοῦ Γ') γράμμα περὶ τῆς ἐν Καραμανίᾳ (Κ/πόλεως) ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἧς οἱ ἱερεῖς στασιαζόντες ἀνέτρεπον ἀρχαίαν τάξιν, «ἧτις ἦν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Διὸ ὁ πατριαρχὸς θεσπίζει, «ἵνα οἱ εἰρημενοὶ ἱερεῖς τοῦ μεγάλου μου Κωνσταντίνου καὶ μόνον ἡνίκα προσάξαι μέλλουσι τῷ Θεῷ δεήσεις καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐκτελέσαι, οἱ ἔχοντες ὀφρῖκα ὡσιν ὡς μὴ ἔχοντες, ὥστε προπορεύεσθαι τοὺς γέροντας ἱερεῖς καὶ προτιμῶσθαι

(1) Ὁρα Α. Π. Κεραμέως, Συμβολὰς ἐν Ἐκκλῃσ. Ἄλθθ. τ. Δ', σ. 401.

(2) Ὁρα Ἐκκλῃσ. Ἄλθθ. τ. Δ', σ. 385.

(3) Ἐξεδῆθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἀρχαιολ. παραρτ. Ἐλλην. Φιλολ. Συλλόγου, τ. ΙΖ', σ. 105—106.

των νεωτέρων, καί τοι γε ἐχόντων ὀφρικήα ἐκκλησιαστικά, καὶ μηδεμίαν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους διενόχλησιν, ἵνα καθαρώτερον τὰς εὐχὰς προσάγωσιν ὑπὲρ τοῦ ἀκρωμένου ἐκείσε λαοῦ. Ἐπι δὲ διορίζεται, εἴ γε κατὰ τύχην εὐρεθῆ τις τῶν ἀπ' ἄλλης ἐνορίας ἱερέων κατὰ τὴν ἀξίαν μεζίων ἐκείνων, καὶ βουλευθῆ συμφορέσαι ἢ συλλειτουργήσαι αὐτοῖς, ἵνα ἔχη παρ' αὐτῶν τὴν πρέπουσαν τοῖς κληρικοῖς τιμὴν καὶ προπορευήται καὶ προτιμηῆται πάντων τούτων ἐν τε τῷ βήματι καὶ ἐν τοῖς εἰσόδοις καὶ ἐκφωνήσεσιν». Ἐν ἔτει 'ζοζ' 1568—1569, φ. 5^α.

6. Ἐκ τῆς τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλου μεγάλου λογοθέτου ἰδιοχείρου ἐφημερίδος ἐκλογαί « περὶ τῶν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1676 καὶ 1689 πατριαρχῶν τῆς Κ/πόλεως (1), φ. 7.

7. «Κατάλογος τῶν ἐν Βυζαντίῳ μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἐπισκοπησάντων», καὶ «Κατάλογος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἀλώσεως (γράφει μέχρις ἐτους 1413) πατριαρχουσάντων», φ. 9.

8. Καθαίσεις τοῦ Λαρίσσης μητροπολίτου Δανιήλ, ἀχρονολόγητος, γενομένη ἐπὶ τῇ βίβει κατηγοριῶν διατυπωθειῶν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Βούλκου, λογοθέτου Τρίκκης, καὶ τῶν μαρτύρων παπᾶ Ἰωάννου οἰκονόμου Τρίκκης, παπᾶ Σταμάτη χαρτοφύλακος, παπᾶ Χαρίτωνος καὶ Ἀποστόλου παπᾶ Ἀθανασίου διδασκάλου Τρίκκης. Κατηγορίαι: α') ὅτι ἀρχιερατεύοντος τοῦ Δανιήλ ἐγένετο μεγίστη καταστροφή ἐν τῇ μητροπόλει Λαρίσσης· β') «ὅτι μεσιτεία καὶ βίχ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐγγρατῆς ἐγένετο τῆς Λαρισσέων μητροπόλεως»· γ') «ὅτι τοὺς χειροτονηθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐπισκόπους ἐπὶ χρήμασιν ἐχειροτόνησε, καὶ μᾶλλον τὸν Ζητωνίου Ἰάκωβον ἐπίσκοπον ἀθαδῶς καὶ ἀναιδῶς»· δ') ὅτι τὸν γελοιοποιῶν καὶ μῖμον Ἰωάννην τὸν ἀπὸ Δίβης (ἐπαρχίας Ὠλένης) ἱερέα ἐχειροτόνησεν, φ. 12^α—14^α. (Κατὰ τὸ ἐν φ. 14^α γράμμα, ἀριθ. 9, ἡ καθαίσεις αὕτη ἐγένετο ἐπὶ Μητροφάνου Γ').

9. Ἱερεμίου τοῦ Β' ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Λαρίσσης ὀρθοδόξους, ἀγγέλλουσα τὴν ἐκ νέου ἀποκατάστασιν τοῦ προκαθαιρεθέντος Δανιήλ, ὡς παθόντος διὰ σκευωριῶν τοῦ πρώην Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ,

(1) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Μ. Παράνικα ἐν Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. τ. ΙΑ', σ. 26.

φ. 14^α. Ἀποκηρύττεται ἐπι ὃ ἤδη κατέχων τὸν θρόνον Λαρίσσης Ἰωάσαφ (1).

10. Ἱερεμίου τοῦ Β' ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς ἄρχοντας Χίου ἐντέλλουσα, ἵνα ἀκυρα ὦσι καὶ ἀνεύρηγτα τὰ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ ἐπιβατικῶς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀρπάσαντος Μητροφάνου Γ', ἀπτε ὑποπτα ὄντα οὐ μόνον δι' ἣν προσείπομεν (ἐν ἀρχῇ) ὑπόληψιν τοῦ γέροντος ἐκείνου (Μητροφάνου Γ'), ἀλλὰ καὶ τοῦ γράψαντος αὐτὰ Θεοδοσίου (Ζυγομαλά), οὐ τινος ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς κατέγνωμεν ἐν πολλοῖς οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ὡς φαίνεται διὰ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ κατὰ καιροὺς ἀλλήλοισ ἐναντιουμένων καὶ παριστάντων τὸν γράφοντα, ὡς οὐ τοῦ δικαίου ἔνεκα, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸ κερδησαί πάντα ποιῶντα καὶ γράφοντα», φ. 15^α. Ἀχρονολόγητος.

11. Μητροφάνου τοῦ Γ' συνοδικὴ ἀπόφασις, ἀπολυθεῖσα κατὰ τὸν ἰούνιον τοῦ 1571 ἐτους καὶ ὀρίζουσα, ὅπως τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰωαννίνων ἀσταυροπήγιον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν δεσποίνης Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τοῦ Ἀρχιμανδρίτου» ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Δανιήλ (2), φ. 16—17.

12. Ἱερεμίου τοῦ Β' συνοδικὴ ἐπικυρωτικὴ πρᾶξις περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς ἐπισκοπῆς Διουλείας καὶ Ταλαντίου, μηνὶ ἰουνίῳ 1572, φ. 19—21. Κατεχώρισα δὲ ταύτην ἐν τοῖς Μνημείοις τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τοῖς ὑπὸ Δ. Καμπούρογλου ἐκδιδομένοις, τ. Β', σ. 226—229.

13. Μητροφάνου τοῦ Γ' συνοδικὸν ἐγγραφοῦν περὶ τῆς εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου ἀφιέρωσης τῶν ὄσπιτιων, αὐτῶν ποτὲ τοῦ Ράλη», παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μπογδανίας Ἰωάννου Πέτρου βοεβόδα, μηνὶ ἰανουαρίῳ, ἰνδικτιῶνος η' (1580), φ. 22^α. Ἀντεγράφη δ' ἐκ τοῦ κώδ. τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας (3).

14. (Ἐκ τοῦ παλαιοῦ κώδικος τῆς Με-

(1) Σχετικὸν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην γράμμα, μεταγενέστερον (1581) ὅρα παρὰ τῷ Σάθα, Δοκίμιον περὶ Ἱερεμίου Β', σ. 146—148, ἀριθ. 4.

(2) Ὅρα τὸ δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας, τ. Γ', σ. 456—459.

(3) Τὸ ἐγγραφοῦν τοῦτο ἐξεδόθη πᾶνυ καλῶς ὑπὸ Μ. Χαμουδοπούλου ἐν Ἐκκλησ. Ἀλφθ. τ. Β', σ. 731. Ἀνέκδοτον δὲ νομισὰς αὐτὸ μετετύπωσεν ὁ Μ. Γεδεὼν ἐξ ἀντιγράφου ἐσφαλμένου ἐν Χρον. τοῦ πατριαρχ. οἴκου, σ. 144—145.

γάλης Ἐκκλησίας). Μαρτυρικὴ τις ἀπόδειξις γενομένη ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β', μηνὶ ὀκτωβρίῳ τοῦ ἐτους 1578 (7087), ἰνδικτ. ζ', περὶ τῶν 1000 φλουριῶν τῶν ἀφιερωθέντων ὑπὸ τοῦ πατριαρχοῦ Ἰωάσαφ Β' (1), φ. 23^α.

15. Ὑπόμνησις δηλοῦσα, ὅτι ἀέν ταῖς ἡμέραις τοῦ παναγιωτάτου πατριαρχοῦ κυρ Ἱερεμίου (τοῦ Β'), Κριτοπούλινα ἢ ἐκ τοῦ Χρυσοκεράμου, ἐπομένη τοῖς ἄλλοις φιλοθεοῖς χριστιανοῖς, οἱ θεῖοι ζήλω κινηθέντες ἀφιέρωσαν πρὸ χρόνων τῇ καθολικῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διάφορα σκεῦη καὶ κτήματα εἰς μνημόσυνον αὐτῶν τε καὶ τῶν γονέων αὐτῶν, οἰκοθεν ὀρήσασα προσηλωμένα εἶναι ὠμολόγησε τὰ ἑαυτῆς ἅπαντα τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τοῦ πατριαρχείου, ἧτοι τὸ ἐν τῷ Χρυσοκεράμῳ ὄσπιτιον, ὅπερ εὑρίσκεται πλησίον Δήμου τοῦ Κασάπη, καὶ Ἀλεξοῦς, καὶ Ζωῆς τοῦ Στρατηγίου, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους Νικολέζου τοῦ Δημητρίου ὁμοίως καὶ τὸ μωστανιον μετὰ τοῦ ἀμπελίου τοῦ Στασινοῦ, καὶ ἀμπάριον, ὅπερ ἠγόρασε παρὰ τοῦ Σταματίου Καμίτζη, μετὰ τοῦ πλαγίου τοῦ χέρσου τόπου, τὸ γεινιαζόν τῷ ἀμπελίῳ τοῦ Πέτρου τοῦ Κατζαροῦ καὶ τῷ τοῦ Γεωργίου τοῦ Παναγιώτου καὶ τῇ δημοσίᾳ ὁδῷ (2), φ. 23^β.

16. Ἐτέρα σημειώσις: «Πατριαρχοῦντος τοῦ αὐτοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριαρχοῦ κυρ Ἱερεμίου, κατὰ τὸ 'ζ'ην (7098=1590) ἔτος, μηνὶ μαίῳ κε', ἡμέρᾳ β', ἰνδικτιῶνος γ'ς, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν Καρᾶ Ἰωάννης, υἱὸς Γεωργίου καὶ Ἐλένης, ἐκ χωρίου Στενιτζῆς ἐπαρχίας Χριστιανουπόλεως, οἰκίᾳ βουλή καὶ προαιρέσει ἀφιέρωσε τὸ ὅπερ ἔχει ἀμπέλιον, τὸ κείμενον ἐν χωρίῳ λεγομένῳ Τζινάρη τῆς ἐπαρχίας Νικομηδείας, τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἔνεκα καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ, ὑποσχόμενος δῶσειν τὸ χοτζέτιον ἐπὶ τούτῳ εἰς βεβαίωσιν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν αὐτοῦ ἢ καὶ τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἐξω, μετὰ θάνατον αὐτοῦ, τολμήσῃ ἀφαρπάσαι τὸ ἀφιερωθὲν τῷ Θεῷ, ἀλλ' εἴη καὶ εὑρίσκηται ἀφιερωμένον καὶ ἀναπόσπαστον εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα αἰῶνα. Ὁθεν

εἰς δῆλωσιν ἐσημειώθη ὡδε ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι» (1), φ. 24^α.

17. Ἐτέρα σημειώσις: «Πατριαρχοῦντος τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμηνικοῦ πατριαρχοῦ κυροῦ Ἱερεμίου, ὁ εὐσεβέστατος αὐθέντης Ἰωάννης Πέτρος βοεβόδας πάσης Μολδοβλαχίας προτραπείς παρ' αὐτοῦ λόγους καὶ ἔργους ὠφελῆσαι καὶ βοηθῆσαι τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἀφιέρωσεν αὐτῇ ταῦτα δὴ τὰ χειρωδέστατα κτήματα: Καζάνιον ἐν μέγα ὀκάδων . . ., τεντζερέδες δύο μεγάλους, ἑκάτερος αὐτῶν ὀκάδων . . ., σινίον μέγα ὀκάδων . . ., σινίον μικρόν, κουζι-τεψί δύο ὀκάδων, κουκούμια δύο μεγάλα, χουλιάρας τέσσαρας, σαχάνια πρῶτα ἑκατὸν καὶ ἕτερα γαχανι-τεψί πενήκοντα, ἔχοντα πάντα τὸ ὄνομα καὶ τὴν βουλλαν τῆς αὐθεντείας αὐτοῦ, βοὸς κεφαλὴν κατὰ τὸ σύνθηρες ἔχουσαν ἐκτετυπωμένην. Ταῦτα ἀφιέρωσεν εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ αἰώνιον. Ἐν ἔτει 'ζωπ'νδφ, μηνὶ μαίῳ, ἰνδικτ. δης (=1576) (2), φ. 24^β.

18. (Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος). [Ἱερεμίου τοῦ Β'] ἐπιστολὴ πρὸς τὸν γοστάδον καὶ τοὺς γουβερναδόρους τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, περὶ τῶν διαδοθέντων λόγων κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, φ. 25^α. Ἀχρονολόγητος. Εὐρηται δὲ παρὰ τῷ Σάθα, Δοκίμ. περὶ Ἱερεμίου Β', σ. 192.

19. (Ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ μεγάλου διερχομένου). Θεολήπτου τοῦ Β' γράμμα τι ἀχρονολόγητον πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ χριστιανούς ἀποτεινόμενον καὶ προτρέπον, ὅπως ἐλεήσωσι τὸν λογοθέτην τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Γεώργιον (Ποτηρᾶν), «τὰ ἀναγκαῖα αὐτοῦ ἀπολέσαντα καὶ βαρυτάτως δυστυχήσαντα ἐν ταῖς μεταβολαῖς τοῦ καιροῦ, καὶ πολλὰ παθόντα καὶ ἐκδεδικότα πόνοις τὴν ζωὴν αὐτοῦ» (3), φ. 27^β.

20. Θεολήπτου τοῦ Β' συνοδικὸν γράμμα περὶ τῆς ἐξαρχίας τῆς νήσου Σάμου, 1585, ἐν φ. 28—29. (Ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἱεροσολύμων) (4).

(1) Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιολ. τ. Γ', σ. 549. Ὁ Γεδεὼν ἐνθ. ἀνωτ. σ. 151 κατὰ λάθος γράφει μαίῳ ε'.

(2) Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Χαμουδοπούλου ἐν Ἐκκλησ. Ἀλφθ. τ. Α', σ. 48.

(3) Α. Π. Κεραμέως, Συμβολαὶ ἐν Ἐκκλησ. Ἀλφθ. τ. Δ', σ. 385.

(4) Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κ. Σάθα (Δοκίμ. περὶ Ἱερε-

21. [Διονυσίου Β' ἢ Ἰωάσαφ Β'] ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ χριστιανοὺς προτροπομένους ὅπως βοηθήσωσι χρηματικῶς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἐπίτροποι δὲ τῆς συλλογῆς τῶν ἐράνων ὀνομάζονται ἐν τῷ γράμματι ὁ ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου Παχώμιος καὶ ὁ ῥήτωρ Ἰωάννης, φ. 30^α. Ἀχρονολόγητον καὶ ἀνώνομον.

22. (Ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἱεροσολύμων (1). *Νεοφύτου τοῦ Β'* ἐπικυρωτικὸν εὐεργητικὸν τινος γράμματος τοῦ πατριάρχου Ματθαίου, δοθέντος τῷ πρωτόκονονάρχῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Μιχαήλ. Λέγει δ' ἐν αὐτῷ ὁ πατριάρχης, ὅπως ὁ ῥήθεις Μιχαήλ ἔχη ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως ἐφ' ὄρω ζωῆς τὰς νήσους Κάλυμνον, Σέριφον καὶ Ἀμοργόν, καὶ λαμβάνων ἐκείθεν ὡς γνήσιος καθολικὸς ἔξαρχος πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν εἰσοδήματα. Μηνὶ φεβρ. 1602 (7110, ἰνδικτ. ιε'), φ. 31^α.

23. (Ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἱεροσολύμων (2). *Ραφαήλ τοῦ Β'* καθαιρετικὸν ἐγγραφοῦν τοῦ Βάρνης μητροπολίτου Θεολήπτου, μηνὶ ἰανουαρίῳ, 1605 (7113, ἰνδικτ. γ'), φ. 32^α.

24. (Ἐκ τοῦ παλαιῦ κώδικος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας). *Νεοφύτου τοῦ Β'* τὸ β' πατριαρχούντος συνοδικὸν σιγίλλιον, δοθὲν τῷ Ἀγκύρας μητροπολίτῃ Παρθενίῳ καὶ ἔχον ὡς ἐν συντόμῳ ὡδε: «Ὅτι μὲν καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν εὐρισκομένη ἀγιωτάτη μητρόπολις Ἀγκύρας μία καὶ αὐτὴ ὑπῆρχε τὸ πάλαι τῶν ἐπισήμων καὶ περιφανῶν μητροπόλεων, καὶ ἦν καὶ ἡκμαζεν, ἔχουσα ὑφ' ἑαυτὴν ἐπίσκοπος ἰκανὰς καὶ χωρὶα ἀρχοῦντα, φανερόν ἐστι καὶ πᾶσι τοῖς φιλομαθέσι καὶ ἐμπειροῖς κατάδηλον ὅτι δὲ μετὰ ταῦτα οἱ χρηματίσαντες ἀγιώτατοι πατριάρχαι ἰδόντες αὐτὴν ἐν ἐνδείξει καὶ ἀπορίᾳ καταστήσαντες ὑπὸ τῶν τοῦ καιροῦ ἀνωμαλιῶν καὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφορῶν, καὶ μὴ δυναμένῃ ὅλως τρέφειν γνήσιον ἀρχιερέα, προσέθεντο καὶ προσεκόλλησαν αὐτῇ τὴν χώραν Οἰνούπολιν σὺν ἄλλοις δυσὶ χωριδίοις, Τίλικασρὶ τε καὶ τὴν Τόσια, καὶ ἔχον αὐτὰ καὶ ἐνέμοντο οἱ κατὰ καιροὺς μητροπολίται Ἀγκύρας γνήσιως καὶ ἰσορροπικῶς, καὶ τοῦτο ἀγνοεῖ τῶν ἀπάντων οὐδεὶς. Ἄλλ' ὁ πατριαρχεύσας ἐκεῖνος Ραφαήλ, ὅς πρότερον

μοῦ Β', σ. 205) καὶ κατόπιν ὑπὸ Μ. Παρνίκα ἐν Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλ. τ. Γ', σ. 49—51.

(1) Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 550.

(2) Αὐτόθι σ. 553.

μὲν διὰ γράμματος αὐτοῦ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ ἐπομένως ἐβεβαίωσε τὰ τρία χωρὶα ταῦτα εἶναι ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ἀγκύρας, ὕστερον δὲ ἔχθη κινήσεις οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπέσπασεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς μητροπόλεως καὶ ἀπέξενωσεν καὶ ἔμεινεν ὁ προστάτης αὐτῆς, ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀγκύρας κύρ Παρθένιος, ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἀκρᾷ πτωχείᾳ ὅς τις τοῦτο μὴ ἀνεχόμενος παρέστη συνοδικῶς μετὰ δακρύων καὶ ἐδεήθη δικαιωθῆναι αὐτὸν καὶ λαβεῖν καὶ πάλιν τὰ χωρὶα αὐτὰ». Γνώμη λοιπὸν συνοδικῆ ἀπεδόθησαν αὐτῷ τὰ εἰρημένα χωρὶα, κατεχόμενα παρὰ τοῦ Γαγγρῶν μητροπολίτου Παρθενίου. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, 1610 (7119, ἰνδ. θ'), φ. 33—34^α. Συνοπογράφονται ὁ Νικομηθείας Γαβριήλ, ὁ Νικαίας Μακάριος, ὁ Μονεμβασίας Γερμανός, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δημητζίανης Ἀθανάσιος, ὁ Λήμνου Κλήμης, ὁ Χριστιανουπόλεως Συμεών, Ἰεραξ ὁ μέγας λογοθέτης ἔχον καὶ τὴν γνώμην τοῦ Καισαρείας καὶ τοῦ Προύσης, ὁ μέγας οἰκονόμος ἔχον καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἐλασσῶνος καὶ Δομνίκου, ὁ μέγας ῥήτωρ ἔχον καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Λαρίσσης, τοῦ Θηβῶν καὶ τοῦ Ἰμβρου, ὁ μέγας ἐκκλησιαρχὴς ἔχον καὶ τὰς γνώμας τοῦ τε Τουρνόβου, τοῦ Π. Πατρῶν, τοῦ Ἰωαννίνων, τοῦ Σερρών καὶ τοῦ Μεσημβρίας, ὁ ῥήτωρ Δημήτριος (1).

25. (Ἐκ τῶν Συμμίκτων τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου). *Μητροφάνους τοῦ Γ'* συνοδικὴ τις ἀπόφασις, ἐπιτρέπουσα τὸ συνάπτειν νομίμῳ γάμῳ ἄνδρα μετὰ γυναικὸς ὑφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου βαπτισθέντας, φ. 36^α. Ἀπελύθη μηνὶ ἰανουαρίῳ 1580 (7088, ἰνδ. η'). Ἀρχ. «Προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐν τῷ πατριαρχικῷ αὐτῆς κρητίῳ». Ὅρα ὁλόκληρον τὸ ἐγγραφοῦν τοῦτο ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας, ὅπερ ἐπιγράφεται Κανονικαὶ Διατάξεις, τόμ. Β', σ. 380.

26. *Νεοφύτου τοῦ Β'* συνοδικὸς τόμος περὶ γαμικῶν τινῶν ὑποθέσεων, ἀπολυθεὶς μηνὶ μαίῳ 1611 (7119, ἰνδ. θ'), φ. 39^α—41^α. Συνοπογράφονται ὁ Ἱεροσολύμων πατριάρχης Θεοφάνης, ὁ Θεσσαλονίκης Παΐσιος, ὁ Σερρών Θεοφάνης, ὁ Π. Πατρῶν Τιμόθεος, ὁ Νικομηθείας Γαβριήλ, ὁ Χαλκηδόνος Τιμό-

(1) Τοῦ ἐγγράφου τοῦτου ἀντίγραφον ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ νομικῇ Συναγωγῇ τοῦ Δοσιθείου. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 557.

θεος, ὁ Κορίνθου Ἀνθίμος, ὁ Λαρίσσης Τιμόθεος, ὁ Προύσης Ἰωάσαφ, ὁ Μεσημβρίας Κυπριανός, ὁ Φιλίππων Κλήμης, ὁ Ζιχνῶν Ἰακώβος, ὁ Δράμας Νεόφυτος, ὁ Νεβροκόπου Δανιήλ, ὁ Βιδύνης Σωφρόνιος, ὁ Αἴνου Μελέτιος, ὁ Διδυμοτείχου Ἰωάσαφ, ὁ Ἐάνθης Γαβριήλ, ὁ Κασσανδρείας Σισίος, ὁ Φαναρίου Σερραφεῖμ ἢ Σέργιος, ὁ Μήλου Παρθένιος, ὁ Ἀρδαμερίου Ζωσιμάς, ὁ πρόην Ἀμυκλῶν Κύριλλος. Τὸ ἐγγραφοῦν τοῦτο ἀνάγνωθι ἐν τῷ Συντάγματι τῶν ἱερῶν Κανόνων, τ. Ε', σ. 156—159. — Ἐπονται δύο σημειώματα εἰς τὸ τέλος τῶν Διδαχῶν, ὧν τὸ δεύτερον ἔχει ὡδε: «Καὶ μάλιστα συγκαταβάσεως δεῖται τὸ δυστυχὲς ἡμέτερον γένος, ἐν' εἴῃ αὐτῷ ἐκ τούτου παραμυθία».

27. [Καλλιπύκου τοῦ Β'] ἀπόφασις συνοδικῆ διαγνώσει γενομένη ἔτει 1693 περὶ συνοικισίου τινὸς ζῶ βαθμοῦ ἐξ αἵματος, μέλλοντος γενέσθαι ἐν Κερκύρᾳ, κατὰ τὰ σταλέντα γράμματα τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων, φ. 42—43. Ἀρχ. «Τοῦ θείου Πνεύματος αἰεὶ τὰ πάντα». Ὅρα Κανονικῶν Διατάξεων τ. Β', σ. 391—394.

28. [Καλλιπύκου τοῦ Β'] ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς (ἔτει 1696, μηνὶ ἰουλίῳ), δι' ἧς συγχορεῖται οικονομικῶς προβᾶν τι συνοικίσιον ἐξ ἀγγιστείας, ἀνδρὸς τινος δύο λαβόντος δισεξαδέλφας, φ. 44^α. Κανον. Διατάξεων τ. Β', σ. 394—395.

28bis. (Ἐκ τῶν τοῦ Σπαντωνῆ). *Γαβριήλ τοῦ Γ'* ἐγγραφοῦν, δι' οὗ ἐπιτρέπεται συνοικίσιον τι ἐβδόμου μὲν βαθμοῦ ἐξ αἵματος, πέμπτου δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, κατὰ τοὺς βαθμολογούντας τὰ συνοικίσια, 1704, φύλ. 44^β—45. Κανον. Διατάξεων, τ. Α', σ. 109. Ἀρχ. «Ὁ τῆς οἰκονομίας τρόπος» κτλ.

29. Ἐγγραφοῦν περὶ τῆς ἐν Γαλατῶν ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Καφαριανῆς (30 ἀπριλίου 1696), καταχωρισθὲν ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς, 1883, σ. 239—240.

30. (Ἐκ τῶν Συμμίκτων Χρυσάνθου). *Γαβριήλ τοῦ Γ'* ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πισιδίας μητροπολίτην περὶ συνοικισίου τινὸς ἐξ ἀγγιστείας, ἐπιτραπέντος παρὰ τῆς Ἐκκλησίας διὰ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ λόγους συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας. Κατὰ ὀκτώβριον ἰνδικτ. α', ἔτους 1707, φύλ. 48—49^α. «Πολιτροπικῶς οὐδὲν ἡ ἐκκλησιαστικὴ πρόνοια» κτλ. Μανουήλ ὁ Γεδεῶν παρέλιπε νὰ σημειώσῃ τὴν τοῦ ἐγ-

γράφου χρονολογίαν κατὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Κανον. Διατάξεων τ. Β', σ. 410.—412.

31. *Καλλιπύκου τοῦ Γ'* ἀπόφασις περὶ τοῦ ἐξῆς συνοικισίου (μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτ. ε', ἔτ. 1757), φ. 49^β—51^α. «Ὁ ἐκλαμπρότατος Ἀλέξανδρος, ὁ καὶ φιλτατος υἱὸς τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Σκαρλάτου Γρηγορίου Γάικα βοεβόδα, τοῦ κατὰ πνεῦμα υἱοῦ ἀγαπητοῦ καὶ περιποθητοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, βούλεται συναρμοσθῆναι καὶ εἰς κοινωνίαν γάμου ἐλθεῖν μετὰ τῆς εὐγενεστάτης Μαριώρας τῆς καὶ φιλτάτης θυγατρὸς τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ εὐγενεστάτου ἀρχόντος καπικεχαγιά κυρίτζη Ἰακώβου Ρίζου (1), τοῦ κατὰ πνεῦμα υἱοῦ ἀγαπητοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἧς τινος εὐγενεστάτης Μαριώρας πρωτεξάδελφον ἔστιν ἡ ἐκλαμπροτάτη κυρία Δόμνα Ρωζάνδρα τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος, ἡ κατὰ πνεῦμα θυγάτηρ ἀγαπητῆ ἡμῶν, ὥστε ἐπεσθαι ἐκ τούτου πατέρα καὶ υἱὸν λαμβάνειν δύο πρωτεξαδέλφας ὅπερ συνοικίσιον, καὶ τοὶ βαθμολογούμενον εὐρίσκεται πέμπτου βαθμοῦ ἐξ ἀγγιστείας, καὶ διὰ τοῦτο ἀπειρημένον καὶ κεκωλυμένον ἐστὶ παρὰ τοῖς ἱεροῖς νομοθέταις, ἔμπης ἐπειδὴ μέλλει γενέσθαι μεταξύ τοιοῦτων ὁμολογουμένων ὑπερανестηκότων τῇ ἀνωτάτῃ ἀξίᾳ προσώπων, παρ' ὧν ἡ προσενεχθεῖσα ἡμῖν τε καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐν υἱικῇ φιλοστοργίᾳ καὶ θερμότητι διαθέσει πνευματικὴ ἀξίωσις τε καὶ ἐκλιπάρσις εἰς τὸ συντελεσθῆναι ἀκωλύτως τε καὶ νομίμως τὸν γάμον δι' ἃς προϋβεβλήκασιν αἰτίας ἀναγκαίως ἐχθιαζόμενας καὶ ἀπαραιτήτως ἀπαιτούσας τὸν ἀπαρισμόν αὐτοῦ, τούτοις γοῦν ἅπασι δυσωπηθέντες οὐκ ἐγνωμεν δεῖον εἶναι καὶ πρέπον παριδεῖν ἀνοικονόμητον καὶ ἀθεράπευτον τὴν τοιαύτην ἀξιολογωτάτην ἀξίωσιν, καὶ τῷ συνῆθαι ἐλεεινῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλανθρωπίας καὶ χάριτος χρησάμενοι ἀναγκαῖον ἠγησάμεθα ἐπινεῦσαι πατρικῶς τε καὶ φιλοστοργῶς τῇ ἀπαιτούμενῃ ἐκκλησιαστικῇ οἰκονομίᾳ τε καὶ συγκαταβάσει ταύτῃ, ἀνακοινώσαντες τὸ πρᾶγμα καὶ τοῖς ἐγκρίτοις καὶ γέροσιν τῶν ἐνδημούτων καὶ συνεδριαζόντων ἡμῖν ἐνταῦθα ἱερωτάτων συναδελφῶν ἡμῶν ἀρχιερέων, ὧν τῇ τε

(1) Πενθερὸς τοῦ Γρηγορίου Γάικα καλεῖται ὁ Ρίζος καὶ παρ' Ὑψηλάντη, ἐν τοῖς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρονικοῖς, σελ. 389 καὶ 442.

συμψήφω και ὁμοψήφω γνώμη τε καὶ βουλῇ, ἀποβλέποντες καὶ πρὸς τοὺς πρὸ ἡμῶν χρηματίσαντας μελεδῶνας καὶ προστάτας καὶ ποιμενάρχας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οἵτινες οὐ διέλιπον ἐνίοτε κατὰ καιροὺς συγκαταβαίνοντες συμπαθῶς καὶ κηδεμονικῶς τῇ τοιαύτῃ οἰκονομίᾳ, ἅτε δὴ συμφερόντως τῷ καιρῷ καὶ τοῖς προσώποις καὶ ταῖς ἀξιολογίαις τῶν πραγμάτων ἐκδυσωπεῖσθαι καλῶς μεμᾶθηκότες περιστάσεις, καθὼς τὰ προκείμενα παραδείγματα ἐμφανέστατα τοῦτο δεικνύουσιν, ὧν κατὰ μίμησιν, καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἐκτεθείσας ἀνωτέρω ἀξιολόγους αἰτίας, καὶ ἡμεῖς λόγοις οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως χρησάμενοι συνεχωρήσαμεν γενέσθαι τὸ ἀνωτέρω ῥηθὲν λαμπρὸν συνοικέσιον» κτλ.

32. (Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου). Θεσπισμα συνοδικόν, ἐκδοθὲν ἐν Ἀδριανουπόλει ἔτει 1694, «ἰσταμένης β' ἰνδικτιῶνος, α' καλανδῶν μαίου», κατὰ τοῦ πρώην Κ/πόλεως Διονυσίου Μουσελίμη, φ. 52^α—53^β. Τὸ ἱστορικὸν μέρος τοῦ θεσπίσματος τοῦτου ἔχει ὡδε: «... ἐκτιθέμαι νῦν ἡνάγκασε τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν Σύνοδον ἢ τοῦ κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ πεντάκις τοὺς οἴακας τῆς ἀποστολικῆς ὁλκάδος ἀρπάσαντος καὶ πεντάκις ἔλθοῦσα παρ' ὀλίγον αὐτὴν καταδῦσαι ἐπιβάσεις τοῦ πατριάρχου Διονυσίου. Ἀλλὰ τούτου ἢ βαρύτης καὶ ἢ κακοήθειας, καὶ ὅπως ἀνηκέστοις συμφοραῖς καὶ ἐπηρείαις τὸ τε Κοινὸν ἐτραυχῶθη παρ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἄρδην ἀνέστραπται, ὥστε τὴν αὐτοῦ τυραννίδα μὴ δυναμένους ἐνεγκεῖν οὐκ ὀλίγους ἄνδρας ἐκ τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλόγου λίαν ἀξιολόγους ἀφέντας, καὶ παραιτησαμένους τὰς ἰδίας ἐπαρχίας, ἅς εἰλήχασιν νομίμως καὶ κανονικῶς, εἰς ἀλλοδαπὰς ἀπιέναι, φυγὴν αὐθαίρετον ἐπαντλωμένους—ἐν ἄλλοις ἐστηλίτευται, τὸ δὲ δὴ μέγιστον καὶ μνήμη μηδέποτε ληξούση παρατίθεται εἰς αἰῶνα, ὑπὲρ ὧν ἐρραδιουργήσατο βλασημούμενος. Ἐπειδὴ δὲ τῆ ἐξ ὕψους εὐμενεῖα μετὰ τὴν ἐξάμνηνον ἐπεμβάτευσιν ἐκκλησιαστικῆ πάσης ψήφω ἐξέωσται, καὶ ὁ κινηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ κατηνύσθη χειμῶν, καὶ τῆ οἰκουμένη Ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῳ καὶ μέχρι παντελοῦς σχεδὸν ἐξωλείας διακινδυνεύσασθαι λαμπρὰ πάλιν ἀνέτειλεν αἰθρία, καὶ ὁ παναγιώτατος λογιώτατος καὶ θεοπρόβλητος κύριος Καλλίνικος, ὁ γνήσιος ἡμῶν πατὴρ καὶ πατριάρχης, ὁ διὰ παραιτήσεως τοῦ πρώην πατριάρχου κύριος Ἰακώβου καὶ κοινῆς τῶν παρευρεθέντων πανιερωτάτων ἀρχιερέων, τι-

μιωτάτων κληρικῶν καὶ ἐντιμοτάτων ἀρχόντων προσκλήσεως, ἔτι δὲ καὶ συναίνεσεως τοῦ τότε παρατυχόντος ἐν τῇ Βασιλευούσῃ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Δοσιθέου εἰς τὸν οἰκουμένικόν θρόνον προβιβασθεῖς, καὶ δι' ἐτῶν ἐξ κυβερνήσεως ἀξιεπαίνετώτατα καὶ θεαρεστότατα τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς οἴακας πάλιν ἀνέλαβε καὶ τῆς πρὶν γαλήνης ἀνεπίστως αὐθις ἀπολαύμεν, χάριτας ὁμολογοῦμεν τῷ Κρείττονι, οὐ εὐλογημένον εἶη τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ παιδεύοντος καὶ πάλιν ἰωμένου. Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς δεινοῖς αὐθις περιπέσωμεν καὶ ἐν χρῶ κινδύνου γενώμεθα, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἔδοξεν ἡμῖν θεσμόν τινα τοῦτον ἐκ παντός ἀπαράτρεπτον καὶ ἀδιάδραστον ἐξενεγκεῖν, ὅπως, ἡμῶν κατὰ τὰς ἰδίας ἐπαρχίας τὰς τριβάς ποιουμένων, ὧσιν οἵτινες ἐκ τῆς ἡμετέρας ὁμηγύρεως διὰ βίου παντός ἐμπρέψαντες φρονήσῃ τε καὶ πείρα πραγμάτων καὶ λόγου δυνάμει προύχοντες παρεδρεύουσι τῇ Βασιλευούσῃ, καὶ τοῦ Κοινῶ καὶ πάντων ἡμῶν, ἀπόντων τε καὶ παρόντων, πρόνοιαν ποιούμενοι δύναιντο τοῖς ἐξωθεν ἐπιβαίνουσιν ἐθέλουσιν ἀντίσχειν καὶ ἀπαντᾶν οἰφδῆποτε τρόπῳ καὶ μέσῳ σύμφορον αὐτοῖς φανείη καὶ ἐπάναγκες. Καὶ τό γε νῦν ἔχον εἰς καθολικοὺς καὶ αὐτεξουσίους ἐπιτρόπους, ὑπὸ τῇ διοικήσει γε μὴν τοῦ παναγιωτάτου καὶ λογιωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ πατριάρχου, καθιστώμεν τὸν καὶ τὸν καὶ τόν, καὶ ἄδειαν αὐτοῖς καὶ ἐξουσίαν ἀπονέμομεν, ὅπως ἐπανδηποτοῦν, εἴτε τῶν ἡδη πατριαρχευσάντων εἴτε τῶν ἐπιτελούντων, εἰς τὴν ὁμηγύρεν ἐβελήσῃ τις αὐτὸν πάλιν διὰ παρανόμου ἐπιβάσεως συνταράξαι τὸ Κοινὸν καὶ ἐπιπηδήσῃ τῷ Οἰκουμένικῳ θρόνῳ, ἀμελλητὴ διὰ τε δαπανημάτων ἀποσοβήσῃ τὸν ἐπιβαίνουσιν ἐθέλοντα. Ἐτι δὲ ἐπικαλεσάμενοι τὸ πανάγιον Πνεῦμα γνώμη κοινῇ καὶ συμποικῇ ἀποφαινόμεθα τὸν εἰς τὸ ἐξῆς εἴτε ἐνθυμούμενον εἴτε μηχανασθῆναι τι τοιοῦτον φωραθέντα, ὥστε ζημίαις πάλιν καὶ περιπτώσεσιν ἡμᾶς καταστρέψαι καὶ καταπατήσαι, ἂν τε πατριάρχῃ καὶ ἂν τε ἐκ τῆς ὁμηγύρεως ἡμῶν, ὑποβεβλήσθαι πάσης ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ δίκης, καὶ ἀποστερεῖσθαι πάσης ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς καὶ παντός τιτηρησίου, ἀποκόπτεσθαι δὲ καὶ ἀνείργεσθαι τῆς ἡς ἔλαχεν ἐπισκοπῆς καὶ ἐπαρχίας, πρὸς δὲ καὶ ἐξελασθῆναι πάσης χριστιανικῆς κοινωνίας, ὥς μὴ ἄξιον ἀπολαύειν ὧν αὐτὸς καταφρονηθῆναι εἰς ἀπροφάσιτον δῆλωσιν τῆς ἡμετέρας

ταύτης συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐξεδόθη γνώμη καὶ ψήφω κοινῇ τὸ παρὸν γράμμα, ἔπει σωτηρίῳ αχλῦδῳ, ἰσταμένης β' ἰνδικτιῶνος, α' καλανδῶν μαίου».

33. Ἀχρονολόγητος συνοδική τις ἐπιστολὴ τοῦ οἰκουμένικου πατριάρχου Γαβριὴλ Γ' πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας πατριάρχῃν Γεράσιμον Β', περὶ καινοτομίας τινός αὐτοῦ, καταγγελλομένη τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ ἱεράρχου Λιθύης, τουτέστιν ὅτι «ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ, παρὰ τὸ ἀνωθεν ἐπικρατήσαν ἔθος, τὰ μὲν Κυριακὰ λόγια, τὸ «ἀλβετε» καὶ τὰ ἐξῆς ἀδιαπύστω φωνῇ λέγεσθαι παρὰ τοῦ ἱεροουργούτος αὐτῆς τε (τῆς ὑμ. μακαριότητος) καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτὴν ἱερέων—ἄτινα αὐτοὶ τε οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἐφεξῆς οἱ διαδοχοὶ αὐτῶν ἄχρι καὶ ἡμῶν, μιμούμενοι τὸν πρωτοεργὸν τοῦ μυστηρίου, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μεγαλοψήφως προφέρουσι, τὴν δὲ ἐντευξίν καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος, τουτέστι τὸ «ποιήσον» κτλ., ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης καταβολῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἄχρι δεῦρο μυστικῶς τελείται παρὰ τοῦ ἱερέως ἀνάπαλιν ἐκφωνεῖσθαι μεγαλοψήφως» (1) κτλ., φ. 54^α—55^β.

34. (Ἐκ τῶν Συμμίκτων Χρυσάνθου πατριάρχου Ἱεροσολύμων). *Γαβριὴλ τοῦ Γ'* ἐπιστολὴ τις φιλικὴ τε καὶ ἀδελφικὴ πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως (ὄρα ἀριθ. 33) κατὰ τὴν κοινῇ γεγραμμένη φράσιν, 1702. Ἐν τελείᾳ δὲ λέγει: «Εἰ δὲ καὶ ἀφήσει (ἢ σὴ μακαριότης) τὴν καινοτομῆσαν ὑπ' αὐτῆς παραλλαγῆναι νὰ ἐνεργῆται αὐτόθι, τότε θέλει ἀκολουθήσῃ πάλιν παρὰ τοῦ Οἰκουμένικου θρόνου τὸ ποιητέον, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις προνομίοις κέκτηται διευθετεῖν καὶ ρυθμιζεῖν τὸ ἀπανταχοῦ χριστιανικὸν πλήρωμα εἰς τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματά τε καὶ διατάγματα καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς παραδόσεις, καὶ ἐπιβλέπειν δριμύτερον ἐπὶ τοὺς παρεκτρομένους τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων τε καὶ παραδόσεων». Ἀχρονολόγητος, φύλλ. 56^α—57^β. Κανον. Διατ. τ. Β', σ. 406—409.

35. (Ἐκ τινος βιβλίου τοῦ Ἁγίου Τάφου, περιέχοντος γράμματα πατριαρχικά). [*Γαβριὴλ τοῦ Γ'*] γράμμα πρὸς τὸν μητροπολίτην Σύμωνα περὶ τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης «εἰς ἑλληνικὴν φράσιν καὶ διάλεκτον» (1). Ἀναμιμνήσκει τὴν παρὰ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως κατὰκρυσιν τῆς παραφράσεως τοῦ ἱερομονάχου Μαξίμου τοῦ Καλλιουπολίτου ἀποσκορακίζει τὸ παρὰ τοῦ Ἱησοῦτου Φραγκίσκου συγγραφέν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς βιβλιάριον, οὐ «πολλὰ τεύχη τυπωσάμενος πανταχοῦ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μέρεσι διέσπειρεν εἰς ἀπάτην καὶ ὑποσκελισμὸν τῶν ἀπλουστέρων θρημμάτων τῆς ἀνατολικῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Διὰ τοῦ γράμματος οὖν τούτου συνίστησι τὸν ἀφανισμόν καὶ τῆς παραφράσεως τοῦ Μαξίμου καὶ τοῦ βιβλιαρίου τοῦ Φραγκίσκου καὶ μάλιστα τῆς κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Σεραφεῖμ τοῦ Μιτυληναίου μετατυπώσεως τῆς τοῦ Μαξίμου παραφράσεως, περὶ ἧς τὸ γράμμα λέγει τάδε: «Ἡδὴ δὲ πάλιν κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἱερομονάχος τις Σεραφεῖμ ὀνόματι, ἐκ Μιτυλήνης ὀρμώμενος, φρονηματοσθεῖς ἐτόλμησεν ἐξ ἀφρόνων φρενῶν ἰδίᾳ αὐτονομίᾳ ἐκδοῦναι αὐθις ἐκείνην τὴν εἰς κοινὴν διάλεκτον μετάφρασιν τοῦ Μαξίμου, τὴν κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ μετατυπώσας εἰς μικρότερον μήκος διὰ λεπτῆς καὶ μικρᾶς στάμπας τὸ βιβλίον, χωρὶς τοῦ κειμένου, μόνον τὴν ἐξήγησιν ἐξέδωκε, διασπείρας τοῖς βουλομένοις ἀγοράζειν τὰ βιβλία». Ἐγράφη τῷ 1704. Φύλλ. 58^α—60^α.

36. *Καλλινίκου τοῦ Β'* γράμμα πρὸς τὸν μητροπολίτην Χριστιανουπόλεως περὶ κανονικῶν τινῶν αὐτοῦ ἐρωτημάτων. Ἀρχ. «Γράμμα σου ἐλάβομεν» (2) κτλ. Ἐγράφη τῇ α' αὐγούστου 1701, φύλλ. 62^α—64^α.

37. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγ. Ἐκκλησίας). Ἐγγραφοῦ τῆς παραίτησεως τοῦ Ἀθηναίων μητροπολίτου Σωφρονίου, 21 φεβρ. 1638 (3), φ. 67—68.

(1) Ἐπιστολάριον Κ/πόλεως, 1804.—Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου Ἐπιστολαί. Ἐν Τεργέστη, 1878, σ. 112—115. Ὁ Μ. Γεδεών ἐσφαλμένως ἀποδίδωσι τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἰς τὸν Καλλινίκου Β'. Ὁρα Κανον. Διατάξεων τ. Α', σ. 89—92. Ἰδὼν δὲ μετέπειτα τὸν παρόντα ἡμῶν κατάλογον ἐν χειρογράφῳ παρὰ τῷ Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλογῳ, ἔσπευσε νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα του διὰ σημειώσεως ἐν σελ. 409—410 τοῦ Β' τόμου τῶν Κανονικῶν Διατάξεων.

(2) Σχετικὸν γράμμα τοῦ αὐτοῦ Γαβριὴλ ἀναγινώσκειται ἐν τῇ ἀντίρρηση: τοῦ Ματθαίου Κυζίκου περὶ τῆς εἰς τὸ χυδαῖον ἰδίωμα μεταφράσεως τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Ἐν Κ/πόλει, 1841, σ. νδ'—νστ'. Πρὸς Κανον. Διατάξεων τ. Α', σ. 106—109.

(3) Ὁρα τὸ βιβλίον: Κανονικαὶ Διατάξεις. Ἐν Κ/πόλει, 1888, τ. Α', 83—87.

(4) Κ. Σάβα, Μ.σ. Βιβλιοθ. τ. Γ', σ. 573.—Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τ. Β', σ. 168—170.

38. Πρακτικὸν ψήφων πρὸς ἐκλογὴν μητροπολίτου «Προϊλάθου καὶ Ἰσμαίλιου» (ὡν ἡ μητρόπολις πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων ἐρημώθεισα ἐναπέμεινε διὰ γνησίου καὶ καθολικοῦ ἀρχιερέως), συνταχθέν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου *Κυρίλλου* τοῦ ἐκ Βερροίας, (μηνὶ μαίῳ 1639, ἰνδικτ. 7'). Ψηφισθέντες α') Μελέτιος ἱερομόναχος, β') Γρηγόριος ἱερομόναχος, γ') Θεοφάνης ἱερομόναχος. — Ὑπογραφαί: Ἐρέσου Ἀνθίμου, Κυζίκου Ἀνθίμου, Νικαίας Πορφύριος, Τορνόβου Ἀνθίμου, Π. Πατρῶν Παρθένιος, Ναυπάκτου Κ[αϊσάρης], Ἰωαννίνων Θεοφάνης, Αἰνίου Παρθένιος, Νέων Πατρῶν Ἰωάσαφ. Φύλλ. 68^β.

39. *Κυρίλλου Β'* τοῦ ἐκ Βερροίας συνοδικὴ τις ἀπόφασις (1639, φύλ. 69^α) περὶ τοῦ «μὴ ἐξεῖναι τινὶ τῶν ἀρχιερέων ἐπιδημεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄνευ προσκλήσεως τοῦ κατὰ καιροῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου». Ὑπογραφαί: Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, Χαλκηδόνος Διονύσιος, Ἀθηνῶν Δανιήλ, Π. Πατρῶν Παρθένιος, Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Καϊσάρης, Μελενίκου Νεόφυτος, Ἰονίου Παρθένιος, Δρύστρας Ἀντώνιος. Κανον. Διατάξ. τ. Α', σ. 43.

40. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας). *Παρθενίου τοῦ Β'* ἔγγραφον περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ποτὲ Εὐρίπου Ἰωάσαφ, ὅστις ἐπιδικαστικῶς, πατριαρχοῦντος τοῦ καθαιρέθεντος πατριάρχου γέροντος Παρθενίου τοῦ Α', ἤρπασε τὸν θρόνον τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων, προεξώσας διὰ παρανόμου καθαιρέσεως τὸν γνήσιον μητροπολίτην Καλλίνικον. Ἀπολείεται μηνὶ σεπτεμβρίῳ 1644, ἰνδικτ. 13. Ὑπογραφαί: Ἐρέσου Παΐσιος, Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, Τορνόβου Μακάριος, Λαρίσσης Γρηγόριος, Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος, Χαλκηδόνος Παχώμιος, Βερροίας Ἰωαννίκιος, Νικομηδείας Κύριλλος, Φιλίππουπόλεως Γρηγόριος, Τραπεζοῦντος Λαυρέντιος, Διδυμοτείχου Κλήμης, πρῶν Δρύστρας Ἀντώνιος, μέγας λογοθέτης Χρυσόσκουλος, μέγας οἰκονόμος Χριστόδουλος ἱερεὺς, ὁ σακελλίου Γεώργιος, ὁ μέγας ἐκκλησιαρχὴς Μιχαήλ, ὁ δικαιοφύλαξ Μιχαήλ, ὁ πρωτονοτάριος Φίλιππος, ὁ πρωτοκανονάρχος Δημήτριος (1). Φύλλ. 71^α—72.

41. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας). Ἐπιστολὴ συνοδικὴ γραφεῖσα ἐπὶ

τοῦ πατριάρχου *Παρθενίου τοῦ Β'* καὶ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν Μολδοβλαχίας ἡγεμόνα Ἰωάννην Βασίλειον βοεβόδαν (1). 17 ἰανουαρίου 1646, ἰνδικτ. 13, φύλλ. 73^α—74. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης ἡ σύνοδος ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ δοθεῖσα παρὰ τοῦ γέροντος πατριάρχου Κ/πόλεως *Παρθενίου τοῦ Α'* ἄδεια τοῖς Σιναίταις τοῦ «νὰ ἱεουργοῦν εἰς τὸ μετόχιον ὅπου ἔχουν εἰς τὴν Αἴγυπτον» ἐγένετο παρὰ κανόνας, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν δίκαιον ἔχει μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἄδειαν ταύτην ὁ λογιώτατος Ἀλεξανδρείας πατριάρχης Νικηφόρος. Ὑπογραφαί: Ἐρέσου Παΐσιος, Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, Κυζίκου Ἀνθίμου, Νικομηδείας Κύριλλος, Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος, Νικαίας Πορφύριος, Χαλκηδόνος Παχώμιος, Τορνόβου Μακάριος, Ἀθηνῶν Δανιήλ, Φιλίππουπόλεως Γαβριήλ, Τραπεζοῦντος Λαυρέντιος, Μεσημβρίας Δαμασκηνός, Κορίνθου Γρηγόριος, Λακεδαίμονίας Γαβριήλ, ὁ μέγας λογοθέτης Χρυσόσκουλος, ὁ μέγας οἰκονόμος Χριστόδουλος ἱερεὺς, ὁ μέγας σκευοφύλαξ Κουνούπης, ὁ μέγας σακελλάρχης Θεολόγος ἱερεὺς, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Εὐστάθιος ἱερεὺς, ὁ μέγας ῥήτωρ Δημήτριος, ὁ σακελλίου Γεώργιος, ὁ πρωτονοτάριος Φίλιππος, ὁ δικαιοφύλαξ Μιχαήλ, ὁ λογοθέτης Νικόλαος, ὁ μέγας ἀρχιμανδρίτης Φιλόθεος, ὁ πρωτοσύγκελλος Λαυρέντιος, ὁ μέγας ἐκκλησιαρχὴς Μιχαήλ, ὁ νοτάριος Μανόλης.

42. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας). Συνοδικὸν καὶ κοινὸν ὑποσχετικὸν ἔγγραφον, γενόμενον τῇ 7 μαρτίου 1646, ἰνδικτ. ιδ', πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν φημῶν περὶ τοῦ εἶναι τινὰς ἐπιβούλους τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου *Παρθενίου τοῦ Β'* καὶ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὡς δῆθεν μελετώντας ἐνέδρας καὶ σκευωρίας καὶ ἐπινοοῦντας τὴν ἐξωσιν ἐκείνου ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου (2), φ. 75^α—75^β. Συνοπογράφονται ὁ Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος, ὁ Σερρῶν Δανιήλ, ὁ Τραπεζοῦντος Λαυρέντιος, ὁ Σάμου Παρθένιος, ὁ Βάρνης Μελέτιος, ὁ πρῶν Π. Πατρῶν Παρθένιος, ὁ μέγας οἰκονόμος Χριστόδουλος ἱερεὺς, ὁ μέγας σακελλάρχης Θεολόγος ἱερεὺς, ὁ μέγας ἐκκλησιαρχὴς Μιχαήλ, ὁ σακελλίου Γεώργιος, ὁ πρωτοσύγκελλος Λαυρέντιος Δρυστριανός, ὁ μέγας ἀρ-

(1) Ἀπόθ. σ. 578.

(2) Ἐκκλησ. Ἀλήθ. τ. Γ', σ. 36.—Σάβ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 579.

χιμανδρίτης Φιλόθεος, ὁ δικαιοφύλαξ Μιχαήλ, ὁ ὑπομνηματογράφος Κωνσταντῖνος, ὁ πρωτεύδικος Θωμάς, ὁ ῥεφερενδάριος Γεώργιος, ὁ πρωτονοτάριος Φίλιππος, ὁ μέγας λογοθέτης Χρυσόσκουλος, ὁ μέγας σκευοφύλαξ Κουνούπης, ὁ μέγας ῥήτωρ Δημήτριος, ὁ ἱερομνήμων Βασίλειος ἱερεὺς, ὁ πρωτοασκηρίτης Ἰωάννης, ὁ καπικεχαγιάς Στάμος, ὁ ἐν σπουδαίαις Ἰωάννης—καὶ πολλοὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ προυχόντων καὶ οἰκουραίων, ὡς Σγουρομάλης, Θεόδωρος Ράλης, Ἰωάννης Μουσελίμης, Σοφιανός, Νικόλαος Ραμαντάνης, Κωνσταντῖνος Εὐπραγιώτης, Ἰάκωβος Σεβαστός, Κωνσταντῖνος Ράλης, Δημητράκης πρῶν βεστιάρχης, Νικολάη λογοθέτης, Ἰωάννης Δόνου ποστέλνικος, Παναγιώτης Πολέμης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ.

43. *Χρυσόσκουλου* τοῦ μεγάλου λογοθέτου τῆς μεγ. Ἐκκλησίας ἔγγραφος ὑπόσχεσις καὶ συμφωνία ἐπὶ καταργήσει τοῦ ὄφφικίου αὐτοῦ, καὶ ὅτι, ἐν ὅσῳ ὁ Δημητράκης Γουλιανός ἐπιμένει διὰ τὸ ἀνίερν αὐτοῦ συνοικέσιον (εἰς ὃ πρότερον ὁ Χρυσόσκουλος συνείργησε παρὰ γνώμην τοῦ πατριάρχου *Παρθενίου τοῦ Β'*), οὐδεμίαν μετοχὴν-θέλει ἔχει μετ' αὐτοῦ, οὔτε συναναστροφὴν, οὔτε πλησιασμὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, οὔτε συνεργῆσαι αὐτῷ κατὰ τι ἢ λόγον ἢ ἔργον ἐν τοῖς βουλευμασι καὶ θελήμασιν αὐτοῦ, εἰς ὅσα ἀφορῶσιν ἐπὶ ζημίᾳ καὶ βλάβῃ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καταφρονήσει τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ ἀτιμίᾳ καὶ ἐπιβουλή τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότης». Γέγραπται μηνὶ ἰουνίῳ 7 ἔτ. 1646, ἰνδικτ. ιδ'. Μάρτυρες: ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος, ὁ Σερρῶν Δανιήλ, ὁ Τραπεζοῦντος Λαυρέντιος, ὁ Σάμης Σαμουήλ, ὁ μέγας οἰκονόμος Χριστόδουλος ἱερεὺς, ὁ μέγας σακελλάρχης Θεολόγος, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Εὐστάθιος ἱερεὺς, ὁ σακελλίου Γεώργιος, ὁ πρωτονοτάριος Φίλιππος, ὁ ὑπομνηματογράφος Κωνσταντῖνος, ὁ λογοθέτης Νικόλαος, ὁ Σοφιανός, πρωτοσύγκελλος Λαυρέντιος. Φύλλ. 76^α—76^β.

44. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγ. Ἐκκλησίας). Συνοδικὸς τόμος γραφεὶς μηνὶ ἰανουαρίῳ τοῦ 1650 ἔτους, ἰνδικτ. γ', καὶ περιλαμβάνων μέτρα ἐκτελεστέα κατὰ τοῦ Ἀδριανουπόλεως μητροπολίτου Νεοφύτου, ἂν μὴ ἔλθῃ εἰς Κ/πολιν καὶ δῶ ἔγγραφον παραίτησιν τῆς μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, «ἢ οὐδέποτε ἐκτίσαστο κυρίως, οὔτε ἐπέσχεν αὐτὴν δεσποτικῶς» οὗτος γὰρ ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχίας τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως μετατε-

θέντος εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον *Παρθενίου τοῦ Β'* ἠξιώθη μὲν γενέσθαι διάδοχος ἐκείνου ἐν τῇ μητρόπολει Ἀδριανουπόλεως, ἐπὶ συμφωνίᾳ ὅμως ἵνα πειθῆται αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ἀρκῆται εἰς τὰ κατὰ τὴν ζωάρεϊαν αὐτοῦ καὶ τὴν χρειώδη δαπάνην τῆς μητροπόλεως, καὶ ἵνα μὴ θεωρῆ ἑαυτὸν κύριον δεσπότην καὶ ἐξουσιαστὴν τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ «συνάγειν κατ' ἐπιτροπὴν τὴν πρόσδοτον τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐγγχειρίζειν πρὸς τὸν παναγιώτατον (*Παρθένιον Β'*) ἅπασαν σῶαν καὶ ὀλόκληρον». Τοῦ δὲ πατριάρχου «εἰς ἐξορίαν ἄδικον παρεμψθέντος», ὁ Νεόφυτος ἀχαρίστως κατέστησεν ἑαυτὸν ἀπόλυτον κύριον τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Ἐπανελθόντος δὲ πάλιν ἐκείνου εἰς τὸν θρόνον, ἡ τότε σύνοδος κατιδούσα «τὸ περὶ τὸν Νεόφυτον ἀχαρίστον» ἀπεφάνητο, «ἵνα ἡ μητρόπολις αὕτη Ἀδριανουπόλεως διαμῆνῃ ἀναποσπάστως καὶ ἀναφαιρέτως, ὡς καὶ πρότερον, ὑπ' ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν καὶ δεφένδουσιν τῆς παναγιότητος αὐτοῦ, ἀπελαθέντος τοῦ Νεοφύτου ὡς παρεσιάκτου. Καὶ ταύτην ἐπεβεβαίωσαστο διὰ πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων, ἃ δὴ καὶ σώζονται μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς παναγίαις αὐτοῦ χερσίν. Ἐς δὲ τὸ μετέπειτα διὰ κοινῆς προσκλήσεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς προσκληθέντι ἀπὸ τῆς Μπογδανίας, πρὸ τοῦ ἀναδεχθῆναι τὴν οἰκουμενικὴν ἐπιστάσιον ἐνεχειρίσαστο τὰ βεβαιωτικὰ συνοδικὰ γράμματα, ἐπὶ τῷ εἶναι τὴν μητρόπολιν ὑπ' ἐξουσίαν αὐτοῦ ἀναπόσπαστον καὶ ἀναφαιρέτον, ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα καὶ πρᾶγμα, μηδεμίαν ἔχοντος τοῦ Νεοφύτου ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, οὔθ' ὅλους προσδοκίαν τινὰ μήτε γρῦ, ξένου ὄντος καὶ ἀλλοτρίου· εἰ δὴ ποτε τὸν Νεόφυτον τοῦτον τολμηῆσαι εἰπεῖν τι καὶ στόμα δικαιολογίας ἀνοίξει γογγυσμοῦ γοῦν καὶ ψιθυρισμοῦ, ἀπεφάνθη τότε εἶναι ὑπὸ τελείαν καθαιρέσιν καὶ ποιναιλίαν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τιμωρίαν ἀρχοντικὴν, καὶ ἀναδέχεσθαι καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ παρεμψοῦσαν ζημίαν πᾶσαν τὴν σύνοδον· ἦν τινὰ ὡς εὐλογον οὔσαν καὶ δικαίαν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς συγκροτηθείσης πανδημεί συνελύσεως ἀρχιερέων, κληρικῶν, αἰρεθέντων καὶ ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἐπὶ ἀναπτύξει καὶ ἀνακρίσει πολλῶν ἐπιφυέντων τότε ζητημάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἐπεκύρωσάν τε καὶ ἐπεβεβαίωσαντο, παρακελευσάμενοι αὐτὸν τὸν Νεόφυτον τέλειον ἀπέχειν αὐτῆς καὶ μακρὰν ἀφροσάναϊ, προσπεσόντα δὲ τῷ πολλᾷ εὐποιήσαντι αὐτὸν καὶ εὐε-

(1) Ἐτερον ἀντίγραφον ἐν τῇ νομικῇ Συναγωγῇ. Σάβ. Μεσ. Βιβλ. τ. Γ', σ. 577.

γετήσαντι, εὐρεῖν τὴν παρ' αὐτοῦ θεόθεν ὁδηγηθείσαν ἀντίληψιν». Καὶ ὁμοίως ὁ Νεόφυτος ἐξηκολούθει ἀνθιστάμενος, «συνεδρεύων τοῖς ἐχθροῖς τῆς Ἐκκλησίας» διὸ ἡ σύνοδος προέβη εἰς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ παρόντος ὄρου, καὶ τὸν Νεόφυτον διατάσσει ἵνα δῶ παραίτησιν «εὐθύς». Ὑπογραφαί: Ἡρακλείας Μεθόδιος, Κυζικίου Ἀνθίμος, Νικομηδείας Κύριλλος, Νικαίας Πορφύριος, Χαλκηδόνος Γαβριήλ, Λαρίσσης Παΐσιος, Προύσης Κλήμης, Ρόδου Γρηγόριος, Νεοκαισαρείας καὶ Γαγγρῶν Σαμουήλ, Διδυμοτείχου Κλήμης, Μαρωνείας Παγκράτιος, Προικονήσου Ἱερεμίας, πρώην Γάνου καὶ Χώρας Ἰάκωβος, μέγας λογοθέτης, μέγας οἰκονόμος Χριστόδουλος ἱερεύς, μέγας σακελλάριος Θεολόγος ἱερεύς, πρωτοσύγκελλος Λαυρέντιος, μέγας ἀρχιμανδρίτης Φιλόθεος, πρωτεύδικος, δικαιοφύλαξ Μιχαήλ, πρωτονοτάριος Φίλιππος, λογοθέτης Νικόλαος, ὑπομνηματογράφος Κωνσταντῖνος (1). Φύλλ. 78^α—79^β.

45. Ὑποσχετικὸν ἐγγραφοῦ τῶν κληρικῶν τῆς μεγ. Ἐκκλησίας (5 φεβρ. 1653, ἰνδικτ. γ'), αἵνα ὀφείποτε εὐρεθῆ γραμματὴ γραφὴν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ οἴκου. πατριάρχου κ. κ. Παΐσιου, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ τοῦ ὄφφικίου στερεήσει τοῦ παπᾶ Γεωργίου σακελλαρίου Παροναξίας καὶ προβιβασμῶ εἰς τὸ ὄφφικιον αὐτοῦ τοῦ παπᾶ Δανιήλ, ὁ γράφας τὸ γράμμα ἐκεῖνο, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη τοῦ κλήρου, εἴη ὑπὸ καθαιρέσει», φ. 77^α. Συνοπογράφονται ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Γεώργιος, ὁ μέγας ῥήτωρ Ἰωάννης, ὁ πρωτεύδικος, ὁ πρωτονοτάριος Φίλιππος, ὁ λογοθέτης Νικόλαος, ὁ ὑπομνηματογράφος Κωνσταντῖνος (2).

46. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγ. Ἐκκλησίας). Ἰωαννικίου τοῦ Β' ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀπολυθεῖσα πρὸς τοὺς ἐν Κ/πόλει ὀρθοδόξους χριστιανούς κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1653 ἔτους, ἰνδικτ. ζ'. Συνοπογράφονται ὁ Ἱεροσολύμων πατριάρχης Παΐσιος, ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἀνθίμος, ὁ Κυζικίου Ἀνθίμος, ὁ Νικομηδείας Κύριλλος, ὁ Χαλκηδόνος Γαβριήλ, ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος, ὁ Φιλιππουπόλεως Γαβριήλ, ὁ Προύσης Κλήμης, ὁ Διδυμοτείχου Ἰάκωβος, ὁ Ἀγγιᾶλου Ἰωα-

κείμ, ὁ Νεοκαισαρείας καὶ Γαγγρῶν Σαμουήλ, ὁ Λιτίτζης Θεοδοσίος, ὁ Ταλαντίου Μητροφάνης, ὁ μέγας λογοθέτης Δημήτριος, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Γεώργιος, ὁ μέγας ῥήτωρ Ἰωάννης, ὁ πρωτεύδικος, ὁ μέγας διερμηνευτής (τῆς μεγ. Ἐκκλησίας) Θεοδωράκης, ὁ λογοθέτης, ὁ ὑπομνηματογράφος, ὁ ῥήτωρ Δημήτριος. Φύλλ. 80^α—83^α.

47. (Ἀπὸ ἀντιγράφου). Ἐγγραφοῦ τοῦ μηνὸς ἀπριλίου 1660, ἀφορῶν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τριῶν πυρκαϊᾶ καταστραφεισῶν ἐν Γαλατᾶ ἐκκλησιῶν, φύλλ. 84^α. Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ τῆς Ἀνατολῆς 1883, σ. 235—236.

48. (Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς μεγ. Ἐκκλησίας, ἐξ οὗ μετεγράφη καὶ εἰς τὸν κώδικα τοῦ Ἱεροσολύμων τὸν κατὰ τῶν Συναϊτῶν, καὶ εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ διδασκάλου Σπαντωνῆ, 376). Μεθοδίου τοῦ Γ' συνοδική τις ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Συναϊτας, δι' ἧς κατακρίνονται αἱ παρανομίαι τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῶν Ἀνανίου, μηνὶ ἰουλίῳ 1668, ἰνδικτιῶνος Σ' (1), φύλλ. 88—90.

49. (Ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ μεγάλου διερμηνέως). Ἀνώνυμον καὶ ἀχρονολόγητον πατριαρχικὸν σιγίλλιον, δοθὲν τῇ μονῇ τῆς Παναγίας «τῆς ἐπονομαζομένης Ὑψηλοτέρας, τῆς ἐν τῷ θέματι οὔσης Βετρινιτζας», ἀκαὶ χάος κύκλον ἐχούσης φρίκης γέμον καὶ φόβου», φύλλ. 91^α—92^α.

50. (Ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ διδ. Κριτίου). Ἀνώνυμος καὶ ἀχρονολόγητος συνοδική τις ἀπόφασις κατὰ μοναχῶν τινῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, ὡς φαίνεται, μὴ αἰρουμένων κοινοβιακῶς ζῆν, φ. 92^β—93^α.

51. Ἰακώβου τοῦ Α' πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐνωτικὸν τε καὶ ἐπικυρωτικὸν γράμμα, ἵνα ἡ μητρόπολις τῆς Μηδείας ἢ ἡνωμένη τῇ μητροπόλει τῆς Βιζύης, (ἔτει 1682), φύλλ. 94^α—95^α. Τὸ οὐσιῶδες μέρος τοῦ γράμματος οὕτως ἔχει ὡδε: «Ἐνθεν τοι καὶ τὴν Μηδείαν μητρόπολιν ἐλαττωθεῖσαν τέως καὶ σμικρυνθεῖσαν, μὴ δυναμένην τε τρέφειν καὶ ἱκανῶς περιθάλλειν ἀρχιερέα, διὰ τὸ ὀλιγάνθρωπον αὐτῆς, συνηνώσαμεν προλαβόντως τῇ μητροπόλει Βιζύης, ἀρχιερατεύοντος ἐν αὐτῇ τοῦ Γερασίμου, καὶ μίξαντες αὐτὴν ἐκείνη, τὰς δύο ὁμοῦ εἰς μίαν καὶ μόνην ἐπαρχίαν κα-

(1) Ἐτερον ἀντίγραφον ἐν τῇ νομικῇ Συναγωγῇ. Σάββα, Μεσ. Βιβλιοθ. τ. Γ', σ. 584.

(2) Ἐτερον ἀντίγραφον αὐτόθι, σ. 588.

(1) Τὸ κανονικὸν δίκαιον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σινᾶ. Ἐν Κ/πόλει, 1868, σ. 36—40.

τεστήσαμεν, καὶ ἀπεφηνάμεθα τοὺς ἐν τῇ Μηδείᾳ χριστιανούς ὑποκείσθαι τῷ μητροπολίτῃ Βιζύης, καὶ ποιμαίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπισκέπτεσθαι, καὶ αὐτὸν γινώσκειν γνήσιον ἀρχιερέα καὶ ποιμένα αὐτῶν, καὶ τὴν πολιτείαν αὐτῶν ἐνοριακὴν τῆς μητροπόλεως Βιζύης ἀδιασπᾶστως ἐπίστασθαι, ὅπως μὴ διατελώσιν ἐπὶ πολὺ ἐστερημένοι τῆς ἀρχιερατικῆς ἀντιλήψεως. Ἐπειδὴ μὲν οὖν, τοῦ Γερασίμου τελευτήσαντος πρὸ ὀλίγου, ὁ κύρ Ζαχαρίας εἰς τὴν αὐτὴν ἐχειροτονήθη μητρόπολιν Βιζύης καὶ Μηδείας, προβλήθεις τῇ ἐπικλήσει, καὶ χάριτι τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος ἐπιθεβαιούντες καὶ αὐθὺς αὐτὴν ἐκείνην τὴν προσυντελεσθεῖσαν τῆς Μηδείας ἔνωσιν, γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν. ἵνα ἡ τῆς ἐνώσεως ἐκείνης ἀπόφασις ἀμετάθετος ὑπάρχῃ καὶ ἀμετάτρεπτος, ἔχῃ τε τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἢ ἐνώσις εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ καθὼς ἐμίχθησαν αἱ δύο ἐπαρχίαι καὶ εἰς μίαν ἐγένοντο, οὕτω καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὑπάρχωσι συνηνωμέναι καὶ συμμεμιγμέναι ἀδιασπᾶστως καὶ ἀδιακρίτως, μίαν μόνην Βιζύης καὶ Μηδείας γινωσκομένη μητρόπολις, καὶ ὑπ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τελοῦσα μητροπολίτην, ὅ τε νῦν τὴν προστασίαν ταύτης ἐπιληγμένης τὴν αὐτὴν ἔχῃ κλησιν, ὁ ἱερωτάτος φημι μητροπολίτης Βιζύης καὶ Μηδείας καὶ ὑπερτίμος, κύρ Ζαχαρίας, ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητός ἡμῶν ἀδελφός καὶ συλλειτουργός, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ὡσαύτως ἀρχιερατεύοντες Βιζύης καὶ Μηδείας, μητροπολίται λεγόμενοι, καὶ ἔχῃ ταύτην τὴν παροιάν, ὡς καὶ τὴν ἅπασαν ἐπαρχίαν Βιζύης, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ προστασίαν αὐτοῦ, ποιμαίνων ἀρχιερατικῶς καὶ ἐπισκεπτόμενος πατρικῶς τοὺς ἐν αὐτῇ χριστιανούς, καὶ εὐλογῶν, καὶ ἀγαθῶν, καὶ περιέπων ἅπαντας, καὶ ἐκτελῶν τὰ ἀρχιερατικὰ πάντα, κατὰ τὴν περιλήψιν τῆς πράξεως αὐτοῦ, μετὰ τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, ἀναντιρρήτως καὶ ἀναμφιβόλως καρπούμενός τε καὶ νεμόμενός τε ἐξ αὐτῆς ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα, κανονικὰ φημι συνοικέσια, πανηγύρεις, ζητίας, καὶ εἴτι ἄλλο σύνθηες τῷ τόπῳ ὀφείλει δὲ πληροῦν κατ' ἔτος τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν Μηδεῖαν ταύτην ὀγδοήκοντα γρόσια ἐτήσιον καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἄπερ ὑπάρχουσι πεφιλοτιμημένα ἐξαρχικῶς πρὸς τὸν ἐντιμότερον πρωτοψάλτην κύρ Χρυ-

σάφην, καὶ πρὸς αὐτὸν φροντίζειν τοῦ ἀποστέλλειν αὐτά, μηδενὸς τῶν ἐν τῇ Μηδείᾳ τελούντων ἱερωμένων ἢ λαϊκῶν ἐναντιουμένων» κτλ.

52. Γαβριήλ τοῦ Γ' πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, ἵνα ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Ραιδεστοῦ ἢ ἡνωμένη τῇ μητροπόλει τῆς Ἡρακλείας (1) (μηνὶ ὀκτωβρίῳ 1702), φύλλ. 96^α—97^α.

53. Καλλιρίκου τοῦ Β' γράμμα, δι' οὗ προβιβάζεται ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Ραιδεστοῦ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν (2) (μηνὶ ἰουλίῳ 1694), φύλλ. 98^α—101^α.

54. (Σκευοφύλακος Μπαλασίου). [Καλλιρίκου τοῦ Β'] συνοδικὸν γράμμα τοῦ μηνὸς μαρτίου 1692 πρὸς τοὺς κληρικούς καὶ ἀρχοντας τῆς Μιτυλήνης ἀνακρινούται δ' αὐτοῖς ἐξ ἀποφάσεως, ὅτι τὸ ἐκεῖ εὑρισκόμενον «ξενοδοχεῖον πρὸς θεραπείαν καὶ βοήθειαν τῶν ξένων νοσούντων τινῶν, καὶ τῶν ἄλλως ἐνδεῶν ἐχόντων τῆς τοιαύτης περιθάλψεως», ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἀφιερῶματα, διατελώσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ προστασίαν καὶ κυβέρνησιν τοῦ Μιτυλήνης μητροπολίτου Δανιήλ, αὐτοῦ μόνου ἐχόντος ἄδειαν διακυβερεῖν αὐτὰ καὶ καθιστᾶν ἐν αὐτοῖς ἐπιτρόπους κτλ., φύλλ. 102^α—103^α. Συνοπογράφονται ὁ Ἐρέσου Θεοφάνης, ὁ Ἡρακλείας Νεόφυτος, ὁ Κυζικίου Κύριλλος, ὁ Νικομηδείας Παρθένιος, ὁ Χαλκηδόνος Γαβριήλ, ὁ Τορνόβου Ἰωσήφ, ὁ Ρόδου Κωνσταντῖνος, ὁ Χίου Γρηγόριος, ὁ Δέρκων Νικόδημος.

55. (Σκευοφύλακος Μπαλασίου. 205). Καλλιρίκου τοῦ Β' συνοδικὸν γράμμα πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μιτυλήνης, κατὰ τῆς περὶ βρυκολάκων δεισιδαιμονίας, μηνὶ ἰουνίῳ 1693, φύλλ. 104^α—105^α. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἐγγραφοῦ ἔχει ὡδε: «Μιτυλήνης. Ἐπειδὴ προλαβόντως, ὡς ἐμάθομεν, ἐγένετο αὐτόθι πρᾶγμα δεινὸν καὶ ἄτακτον, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν γελοῖον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐπονεῖδιστον—τινὲς γάρ τῶν χριστιανῶν πεπλανημένοι καὶ ἀσύνετοι διεφθίμisan μάταια καὶ ψευδῆ, ὅτι βρυκολάκες περιέρονται, καὶ νεκροὶ ἀπὸ τῶν τάφων ἐξερχόμενοι κατατρέχουσι τῶν ζώντων, καὶ βλάβην καὶ ζημίαν προξενούσιν αὐτοῖς, καὶ φλυαρίας τοιαύτας δεισιπείραν, καθ' ἣν ἔχουσι πλάνην, ἐνηχομένην ὑπὸ τοῦ διαβό-

(1) Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἀρχαιολογ. παραρτ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. τ. ΙΖ', σ. 86—87.

(2) Αὐτόθι σ. 84—86.

λου πρὸς ἀπάτην τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ἀμαρτάν, καὶ ψυχικὸν κίνδυνον ἀνορρύττοντες γὰρ τοὺς τάφους οἱ μάταιοι, καὶ νεκρὰ σώματα μετὰ τὴν ταφήν ἐκρίπτουσιν ἐξω καὶ κατακερατίζουσι καὶ πυρὶ κατακαίουσιν, ἀπερ οὐδεμία φυλὴ ἄλλη καὶ γένος ἕτερον ἀνθρώπων ἐξεργάσασθαι διενόηθη, δι' ὧν τὴν ψυχὴν αὐτῶν κολάζουσι καὶ τὸ ὀρθόδοξον γένος καταφρονοῦσι, καὶ ποιῶσιν ὄνειδος καὶ παίγιον παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸν διὰ βολον χαροποιοῦσι, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ὑποτασσόμενοι τῇ πλάνῃ τοῦ ἀνθρωποτόνου, ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς χριστιανικῆς τάξεως κατατολμώντες· ἔδει γὰρ, ἔδει τοὺς ὑπὸ φαντασίαν γεγονότας σατανικῶν τοιούτων ἐπιτηδευμάτων καὶ νυκτερινῶν φασμάτων ἀνατρέχειν παρακρήμα εἰς τὰ ἅγια τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, λιτανίας, ἁγιασμούς, εὐχὰς φημι καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς πανοπλίας ἀποκρούειν τὰς προσβολὰς τοῦ διαβόλου καὶ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ ἀποσθενῶν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ διασκεδάζειν, καὶ ὅλον αὐτὸν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος συντρίβειν, οὐ μὴν ὑποστρωνῶν αὐτοὺς τῇ πλάνῃ τοῦ πονηροῦ καὶ πιστεύειν τοῖς πλάσμασι καὶ φαντάσμασι αὐτοῦ, καὶ ἀναμοχλεύειν τοὺς τάφους, καὶ ἀντὶ τῶν ὑποχθονίων δαιμόνων χριστιανῶν ἀνθρώπων νεκρὰ σώματα ἐξορύττειν καὶ βουλκουλᾶκος ἐπονομάζειν αὐτὰ, καὶ κατακερατίζειν καὶ κατακαίειν ἀνηλεῶς καὶ ἀπανθρώπως· δι' ἧς ψευδεπιπλάστου φήμης ἐξήγειραν ταραχὴν καὶ ὄχλησιν, καὶ συνέδραμον πλήθη ἐξωτερικῶν τε καὶ χριστιανῶν, καὶ μετὰ μεγάλης καὶ ἀκατασχέτου ὀργῆς κατεπάτησαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, καὶ ἀνώρυξαν τάφους ἔσωθεν τοῦ ναοῦ κειμένους, σχεδὸν καὶ παρ' αὐτῷ τῷ ἱερῷ βήματι, καὶ νεκρὰ ἐξέβαλον σώματα καὶ πολλὰ τῶν ἀτόπων καὶ ἀπηγορευμένων ἐξωρχήσαντο, παράβαχόν τινα καὶ ματικὸν κινήσαντες τρόπον. Καὶ ὅντως, κατὰ τὸ γραφικὸν λόγιον εὐκαιρῶς κατ' αὐτῶν εἶποι τις ἄν, ὡς ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐξεγάλασεν αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐξεμυκτήρισεν αὐτούς δικαίως.—Τούτου χάριν ἀποσοβῆσαι τὴν ἀταξίαν ταύτην καὶ τὸ ὄνειδος καὶ τὴν καταπάτησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν τοιούτων αἰτιῶν εὐλογον καὶ νόμιμον διαγινόντες, ἀπαγορευόμενοι ὅπως τὸ θάπτεσθαι λείψανα ἔσω τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἔτι, ὅπως μὴ διὰ τῆς ἀφορητῆς ταύτης συμβαίνει κατὰ καιροῦς

τὰ τοιαῦτα παράνομα τῶν ἔργων, οὐχ ἦπτον καὶ παρὰ τοῖς θείοις νόμοις κεκωλυμένων καὶ ἀπηγορευμένων ὄντων. Καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς κτλ., ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μηκέτι θάπτωνται λείψανα ἔνδον τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως ταύτης ὁλοτελῶς κατ' οὐδένα τρόπον, ἐπὶ τῷ φυλάττεσθαι αὐτὸν ἀκαταπάτητον καὶ ἀνεπηρέαστον, καὶ μὴ ὑποπίπτειν τοιαύταις παρανόμοις προσβολαῖς καὶ ἐπονειδίστοις δραματούργημασι. Ὅποιοι δ' ἂν τολμήσωσι» κτλ.

56. *Καλλιμάχου τοῦ Β'* συνοδικὸν καὶ συγχωρητικὸν γράμμα περὶ τοῦ κεκοιμημένου βοεβόδα Μολδοβλαχίας Κωνσταντίνου Σερβάνβοδα (μηνὶ αὐγούστῳ 1698, ἰνδικτ. Σ'), φύλλ. 106^α—108^β.

57. (Ἐκ τοῦ κώδ. τῆς μεγ. Ἐκκλησίας). *Καλλιμάχου τοῦ Β'* γράμμα, δι' οὗ τὸ ὄφφικιον πριμμικηρίου προὐβιάσθη εἰς τὴν δευτέραν πεντάδα, ἧτοι μετὰ τὸ τοῦ δικαιοφύλακος, μηνὶ ὀκτωβρίῳ 1694, ἰνδικτ. γ', φύλλ. 110^α—111^α. Κατὰ τὸ γράμμα τοῦτο «τὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου ὄφφικιον πάλαι μὲν ἦν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ὄφφικίων πεντάδι τεταγμένον, ἕως τοῦ ἐν αὐτῷ ποτε διαπρέψαντος μεγάλου πριμμικηρίου κυροῦ Μαυρουδῆ, καθάπερ οἱ τρόφιμοι τῆς Ἐκκλησίας ἐφθασότες καὶ γινόντες ἀναγγέλλουσιν ἡδὴ ἡμῖν» κτλ.

58. (Ἀπὸ ἀντιγράφου τοῦ μεγάλου ἐρμηνέως Διαμαντῆ). *Ἀθαρσίου τοῦ Ε'* συνοδικὸς τόμος, συνταχθεὶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα τὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐκκλησιαστικὰ ὄφφικια τῆς πρώτης καὶ δευτέρας πεντάδος μέχρι καὶ τῆς ἐσχάτης μένωσι φυλάττοιτα τὴν ἑαυτῶν τάξιν καὶ σειρὰν τῶν βαθμῶν αὐτῶν ἀμεταποίητον καὶ ἀμετάθετον, τηροῦντα τὰς ἑαυτῶν ἀκολουθίας ἀπαρασάλευτους», μηνὶ ὀκτωβρίῳ 1710, ἰνδικτ. γ', φύλλ. 112^α—113^β. Συνοπογράφονται ὁ Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ Νεόφυτος, ὁ Κυζικίου Κύριλλος, ὁ Νικόδημος Παρθένιος, ὁ Χαλκηδόνος Κωνσταντίνος, ὁ Προύσης Κύριλλος, ὁ Φιλίππουπόλεως Νεόφυτος, ὁ Δρύστρας Ἀθανάσιος, ὁ Εὐρίπου Καλλίνικος, ὁ Χίου Γεννάδιος, ὁ Δέρκων, ὁ Νικομηδείας, ὁ Προικοννήσου Θεόκλητος.—Τοῦ ἐγγράφου τούτου καταχωρίζομεν ὧδε τὸ πρῶτον μέρος· «Ὅτι μὲν τὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριαρχικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ τουτοῦ θρόνου ἐκκλησιαστικὰ ὄφφικια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν διὰ τῆς δεσποτείας τῶν ἱερῶν κανόνων τῶν κατὰ καιροὺς ἐκτεθέντων συνοδικῶς ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων Πατέρων, ὁμοῦ καὶ

τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων τὴν ἑαυτῶν σύμψηξιν καὶ ἐδραίωσιν πεπλουτήκασιν ἀμετακίνητον καὶ ἀπαρασάλευτον μέχρι τῆς σήμερον, οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος, ὡς παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον· οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων τετόλμηκε τίς ποτε ἐν τι τούτων διασεισάσαι ἢ καταβιβᾶσαι ἀπὸ τοῦ οἰκείου ὠρισμένου βαθμοῦ, ἢ νεωτερισμὸν τινα ἐν τούτοις ἐπινοῆσαι, αἰδούμενος τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀγανάκτησιν, εἰ μὴ ὅτι ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καιροῖς τινὲς τῶν κατὰ καιροὺς αἰδίδμων πατριαρχῶν, διὰ τὸ ἀμοιρεῖν τότε τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ κλήρου αὐτῆς ἀνδρῶν ἐλλογίμων καὶ ἐντελῶς ἐχόντων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ ἐκκλησιαστικῇ ἐμπειρίᾳ καὶ πράξει, καὶ θεῖο σκοπῷ καὶ ζήλῳ ἐφιέμενοι ἐπίσης τῶν δοκίμων ὡς ἀναγκαίους συγκαταλέξει τῷ κλήρῳ, ἀπειτα μηδενὸς ἐκκλησιαστικοῦ ὄφφικίου εὐρεθέντος τότε ἄνευ προσώπου καὶ ἀπολελυμένου, ἐξ ἀνάγκης διὰ τὴν λυσιτελεῖν χρεῖαν τῶν ἐλλογίμων προσώπων ἐρανισθέντες ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ὄφφικίων προσεβίβασαν αὐτὰ καὶ συνετάξαντο τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ πεντάδι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄφφικίων, δι' ὧν καὶ τοὺς ἐλλογίμους ἐκείνους ἀνδρας ἀρμοδίως καὶ πρεπόντως ἐν ταῖς οἰκείαις τιμαῖς ἀποκατέστησαν. Καὶ γὰρ ὁ ἐν πατριαρχίαις αἰδίδμος κύρ Ἱερεμίας ἐκεῖνος κατὰ τὸ ἐπτακισχιλιόστον ἐννενηκοστόν ἐννατον ἔτος (1591) βουλευθεὶς Γεώργιον τινα, ἄνδρα ἐπὶ σοφίᾳ καὶ παιδείᾳ περιβόητον, συγκαταλέξει, ὡς μάλα λυσιτελήσοντα ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κλήρῳ διὰ τὴν ἰδίαν προκοπὴν καὶ σοφίαν, ἔχοντα μὲν ὄφφικιον τὸ τοῦ μεγάλου Ῥήτορος, ἀλλὰ βασιλικόν, καὶ ἐν ἐσχάτῃ ὑφεδρία τοῦτο τιμήσας καὶ ἀναβιβᾶσας, κατέταξεν ὑπὸ τὸ ὄφφικιον ἀμέσως τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος διὰ τόμου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ, ὡς εὐρέθη κατεστρωμένον ἐν παλαιαῖς κώδιξι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπερ καὶ ἔμεινε ὡς ἔρτι. Ὅμοίως καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Ἐκκλησιαρχοῦ ὄφφικιον μὴ ὄλως ὄν τὸ πρότερον, κάκεινο ἰδίως καιροῖς τῇ πατριαρχικῇ δεσποτείᾳ ἀναβιβᾶσθη καὶ τάξιν ἠξιώθη τοῦ εἶναι ὑπὸ τὸ ὄφφικιον τοῦ μεγάλου Ῥήτορος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ δικαιοφύλακος ὄφφικιον βασιλικόν ὄν εὐρέθη ἀνεκαθεν συνταχθὲν ὑπὸ τὸ ὄφφικιον τοῦ Πρωτονοταρίου ἐν τῇ δευτέρᾳ πεντάδι· περὶ ὧν οὐ χρὴ περαιτέρω τι λέγειν περὶ τῶν τοιούτων, ἐπεὶ καὶ ἐν

τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ αἰδίδμος ἐν πατριαρχίαις κύρ Καλλίνικος τὸ τοῦ μεγάλου Πριμμικηρίου ὄφφικιον, βασιλικόν ὄν καὶ ἐν ὑφέσει, δι' αἰτίαν τινα εὐλογοφανῆ τιμήσας ὑπὸ τὸ τοῦ δικαιοφύλακος διὰ τόμου πατριαρχικοῦ διωρίσαστο, καθὼς καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Διερμηνευτοῦ ὄφφικιον, εἰ καὶ βασιλικόν προὔπηρχεν, ἀλλ' οὐν κάκεινο συντεταγμένον εὐρέθη ἀνεκαθεν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὄφφικίοις, ἔχον τὴν ἑαυτοῦ τάξιν, ὡς ἐγνώσθη, ἐπόμενον μὲν τῷ ὄφφικίῳ τοῦ Λογοθέτου, προηγούμενον δὲ ἀνατιρητήτως τοῦ Ῥεφερενδάρου καὶ τῶν λοιπῶν καθ' ἑξῆς ὄφφικίων. Καὶ τοῦτο ὅτι οὕτως ἔχει, τουτέστιν ἡ τάξις τῶν ὄφφικίων αὐτῶν, οὐ χρῆζει ἄλλης μαρτυρίας οὔτε ἄλλης ἀποδείξεως· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν εἰσέτι καὶ νῦν περιόντων τιμῶν γερόντων κληρικῶν οὕτως ὁμολογῆται καὶ μεμαρτύρηται, ὅτι ἐκ νεότητος αὐτῶν ἐν τοῖς κάτωθεν εἰς τὰ ἄνω προβίβασμοῖς τῶν ὄφφικίων, ὁ μὲν Ῥεφερενδάρου μέγας Διερμηνευτῆς ἐσφραγίζετο, ὁ δὲ μέγας Διερμηνευτῆς Λογοθέτης· ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ τὴν αὐτὴν ἠκολούθησαν τάξιν τῶν ὄφφικίων καὶ ἐτήρησαν, καὶ τηροῦσι μέχρι τῆς σήμερον».

59. [*Ἀθαρσίου τοῦ Ε'*] ἀπόδειξις, δοθείσα τῷ μεγάλῳ διερμηνευτῇ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας (ἔτει 1710, φεβρουαρίῳ 3), «ἵνα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ μέγας διερμηνευτῆς προηγῆται μὲν τοῦ Ῥεφερενδάρου, ἔπηται δὲ τῷ Λογοθέτῳ, ἀρθείσης ἐκ μέσου πάσης παραλόγου φιλονεικίας καὶ ἐριδος, μηδενὸς ἐναντιουμένου αὐτῷ ἢ ἀντιλέγοντος», φ. 113^β.

60. *Παΐσιου τοῦ Β'* γράμμα περὶ τοῦ προβίβασμοῦ τοῦ ὄφφικίου Λογοθέτου εἰς τὴν α' πεντάδα, ἀχρονολογητόν, φύλλ. 114^α—115^α. Ὁ προβίβασμός οὗτος ἐγένετο ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κριτίου, περὶ οὗ τὸ ἐγγράφον λέγει τάδε· «Τανῦν δὲ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν θεῖω ἐλέει τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ἀναλαβοῦσα, καὶ τὴν προστασίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας πεπιστευμένη, διὰ φροντίδος ἔσχεν ὅ τι πλείστης λογίων καὶ τιμίων παιδείᾳ τε καὶ σοφίᾳ κεκοσμημένων ἀνδρῶν περὶ αὐτὴν καθορᾶν σύστημα ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταλόγου, καὶ τοὺς ἀξίους εἰς διακονίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων κατάλληλον ἔχειν τὴν τιμὴν καὶ τὴν στάσιν καὶ τάξιν αὐτοῖς ἐφαρμοζοῦσαν δυοῖν ἕνεκα, ὅπως τε ἡ Ἐκκλησία

ἀπολαμβάνη τὴν ἑαυτῆς κοσμιότητα, συγκροτούμενη καὶ διακονουμένη ὑπὸ τοιούτων πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, καὶ μὴ καὶ ὅπως παρὰ κλήσεις εἶη καὶ προτροπὴ εἰς ἀρετὴν τοῖς φιλοτίμοις ἦθεσι, τῶν ἀρίστων προτιμωμένων. Εὐρουσα οὖν τὸν τιμιώτατον καὶ σοφολογιώτατον Λογοθέτην τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας κύριον Κριτίαν, τὸν καὶ διδάσκαλον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ φροντιστηρίου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, προσφορώτατον μὲν εἰς διακονίαν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας, ὑστερημένον δὲ τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ τάξεως, διὰ τὸ ὑποβεβηκόσ τοῦ κατ' αὐτὸν ὄφφικίου, δεῖν ἔγνω κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην προβιάσαι τὸ ὄφφικιον τῆς αὐτοῦ σοφολογιότητος εἰς τὴν τάξιν τῶν ὄφφικίων τῆς πρώτης πεντάδος, καὶ ἔχειν τὴν τάξιν αὐτοῦ μετὰ τὸν μέγαν Ἐκκλησιάρχην, προτιμωμένον δηλ. τοῦ Πρωτεκδικίου».

61. Ἀδήλου πατριαρχικοῦ ἀπόφασίς τις ἀχρονολόγητος «περὶ τοῦ φυλάττεσθαι τὸν νενομισμένον προβιασμόν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄφφικίων καὶ τοῖς ἀξίοις δίδοσθαι ταῦτα, καὶ μὴ ἀρπάζεσθαι ἀτάκτως ὑπὸ τῶν ἔξω, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ διδασκάλου Κριτίου, καὶ περὶ τοῦ δεῖν φιλοτιμῆσθαι τὰς ἐξαρχίας τοῖς δουλεύουσι καὶ κοπιῶσι τῶν κληρικῶν», φ. 116^α—118^β. Ἀρχ. «Οἷόν τι σῶμα ἔμφυρον». Κανονικῶν Διατάξεων τ. Α', σελ. 170—175.

62. Πατριαρχικοῦ τινὸς ἀχρονολόγητον συγγραφικὸν γράμμα «εἰς τοὺς κληρικούς τοὺς καταγινομένους εἰς τὰ πατριαρχικά γράμματα καὶ ἀμελήσαντας ἐπὶ σφετερισμῷ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ κοινοβίου αὐτῶν». Ἀρχ. «Καὶ πᾶσι μὲν ἀπλῶς τοῖς εὐσεβοῖν», φύλλ. 120—121.

63. Ἀχρονολόγητος συμφωνία κληρικῶν τινῶν ὄφφικιοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συμπεριφορᾶς καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων, ἀναφερομένων εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, φ. 122^α—122^β. Ἀρχ. «Τῇ Χριστοῦ χάριτι καὶ συνεργείῳ».

64. Κριτίου παραίτησις ἐξ ὄφφικίου, ἔχουσα ὡδε, φ. 123^α. «Διὰ τοῦ παρόντος μου ἐνυπογράφου γράμματος δηλοποιῶ, ὅτι φθάσας εἰς ἔσχατον γῆρας, καὶ αἰσθόμενος τῆς ἄκρας ἀδυναμίας μου, καὶ μὴ δυνάμενος τοῦ λοιποῦ τὰ τῆς πατριαρχικῆς ἀβλῆς ὑπουργήματα ἐκτελεῖν, καὶ εὐρῶν ὑποκείμενον κατ' ἐμὴν ἀρέσκειαν, ἱκανῶν μαθημάτων καὶ παιδείας τρόφιμον καὶ παντοῖα χρηστοθηεῖα κε-

κοσμημένον, τὸν τιμιώτατον καὶ λογιώτατον κύριον Νικόλαον Λαμπρινόν, ὃν καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἐγὼ μόνος ἀνέλαβον καὶ ἐκομισάμην καὶ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐπίσκεψιν ἐν τοσοῦτοις χρόνοις εἶχον, οἰκιοθελῶς καὶ ἀβιάστως αὐτοπροαιρέτῳ βουλῇ καὶ γνώμῃ παραιτοῦμαι τοῦ οὐπερ μετὰ πολλῶν ἰδρωτῶν καὶ πόνων καὶ ἐκδουλεύσεων προσεκτησάμην ὄφφικίου μου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ μεγάλου Ἐκκλησιάρχου, εἰς τὴν αὐτοῦ λογιότητα· ἀνθ' οὗτου δέομαι θερμῶς καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς ἰκετεύω καὶ τὸν παναγιώτατον καὶ σεβασμιώτατόν μοι αὐθέντην καὶ δεσπότην, τὸν οἰκουμένικόν πατριάρχην κύριον κύριον Σαμουήλ, ἐπικυρῶσαι τὴν ἰδιοθελῆ μου ταύτην παραίτησιν, καὶ τῆς πατριαρχικῆς σφραγίδος κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν τὸν ῥηθέντα Νικόλαον ἀξιῶσαι. Οὕτω δέομαι θερμῶς κατὰ τὴν ἐμὴν ταύτην ἀπόφασιν εὐλογον φανείσάν μοι γενέσθαι. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρόν μου ἰδιοθελῶς τῆς παραίτησεως γράμμα, ἐπικυρωθὲν καὶ σφραγισθὲν τῇ ἰδιοχειρῷ μου ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι, καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι κύριον Νικόλαῳ· ᾤψζη', ἰανουαρίου ε'.

† Ὁ πρῶτον μέγας ἐκκλησιάρχης Κριτίας».

65. (Ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἔκ τινος βιβλίου τοῦ ἁγίου Τάφου περιέχοντος γράμματα πατριαρχικά). Γαβριὴλ τοῦ Γ' συνοδικὸν γράμμα περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς ἁγίας Εὐφημίας, μηνὶ ἰουλίῳ 1704, φύλλ. 128^α—130^β. Συνοπογράφονται ὁ Ἐφέσου Θεοφάνης, ὁ Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ Νεόφυτος, ὁ Κυζικίου Κύριλλος, ὁ Νικομηδείας Παρθένιος, ὁ Χαλικηδόνας Κωνσταντῖος, ὁ Τραπεζοῦντος Νεκτάριος, ὁ Κρήτης Ἰωάσαφ, ὁ Προϊλάβου Γρηγόριος (1).

66. (Ἐκ τῶν Συμμίκτων Χρυσάνθου). Κυρίλλου τοῦ Δ' συνοδική τις ἀπόφασίς ἀνακοινωθείσα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Λιτίτζης, περὶ τοῦ κληρονόμου Ἀθανασίου τινός, οὗ ἡ γυνὴ Πολύχρω ἔλαβεν ἕτερον ἄνδρα. Μηνὶ μαίῳ ἰνδικτιῶνος ε' (=1712). Συνοπογράφονται ὁ Κυζικίου Αὐξέντιος, ὁ Νικομηδείας Παρθένιος, ὁ Νικαίας Γεννάδιος, ὁ Φιλιππουπόλεως Καλλίνικος, ὁ Μιτυλήνης Νικόδημος, ὁ Χίου Γεννάδιος, ὁ Μεσημβρίας Μακάριος. Φύλλ. 132^α.

67. (Ἐπιτροπικὸν γράμμα τῶν ἀρχιερέων

(1) Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κ. Γεδεῶν ἑλλείπουσιν αἱ ὑπογραφαί. Χρονικὰ τοῦ πατριαρχ. οἴκου, σελ. 178—183.—Ἐκκλ. Ἀλθ. τόμ. Δ', σελ. 572.

καὶ τῶν ῥουφετίων, ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου· αἱ δὲ ἐν τῷ περιθωρίῳ προσθήκαι προσετίθησαν ὑστερον, παρεκβληθείσαι ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ διδ. Κριτίου, ἐξ ἑτέρου προεκδοθέντος ἐπιτροπικοῦ ἐπὶ Κυρίλλου κτλ.), 30 νοεμβρίου 1757, φύλλ. 134^α. Ἀρχ. «Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἐπιτροπικοῦ» κτλ.

68. (Κριτ.) Σφραγίσι τοῦ Β' πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικῶν γράμμα, δοθὲν τοῖς ἐπιτροπικοῦ τοῦ Κοινοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. Συνετάχθη καὶ συνοπεγράφη τῇ 30 νοεμβρίου 1757, ἰνδικτιῶνος Σ', φ. 135^α—139. Ἡ σύνταξις τοῦ ἐγγράφου τούτου εἶχεν ἀφορμὴν τὴν τότε κορυφωσιν τοῦ χρέους τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας· διὸ «δεδόκται κοινῇ γνώμῃ συνελθεῖν εἰς ἐν τὸ τε ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸ πολιτικὸν σύστημα, συναψαμένους τε ὁμοῦ πάντας κοινῇ τὴν ὠφέλειαν συνεισῆσαι καὶ τὴν σωτηρίαν συνειργάσασθαι, καὶ δι' ὠρισμένων κεφαλαίων τὰ τῆς Ἐκκλησίας διακυβερνήσαι καὶ εἰς εὐκατάστατον ὅσον ἐνεστι ἀγαγεῖν κατὰστασιν». Τὰ ἀποφασισθέντα συγκεφαλαιοῦνται ἐν 16 ἄρθροις· α') ὑπόσονται οἱ ἀρχιερεῖς δεικνύειν πρὸς τὸν πατριάρχην ὑποταγήν, εὐλάβειαν, εὐλικρινείαν τε καὶ καθαρότητα εἰς τὰ συντείνοντα πρὸς σύστασιν καὶ διαμονὴν αὐτοῦ, τιμὴν τε καὶ εἰρηνικὴν κατάστασιν ἀπάσης τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀρχιερέων, ὡς περ καὶ ὁ πατριαρχὴς ἐν ᾧ περ δέδωκεν ὑποσχετικῷ γράμματι ὑπέσχετο φυλάξαι καθαρὰν ἀγάπην πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν ἀρχιερέων· β') οἱ ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ οἱ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐπιτροπεύσαντες δοῦναι καθαρὸν λογαριασμόν πρὸς τοὺς ἤδη διορισθέντας ἐπιτρόπους· γ') ἀνάγκη πᾶσα ἐστὶ δοθῆναι λογαριασμόν παντός τοῦ χρέους τοῦ Κοινοῦ καὶ γενέσθαι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων ἔρευναν οὐ μικρὰν καὶ ἐξετάσιν ἐκάστου τῶν χρεῶν, καὶ εἴ γε ἀποδειχθῆ τι χρέος ὀφειλόμενον παραλόγως ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ ἀναίρεϊσθαι καὶ μὴ δέχεσθαι καὶ ἀποποιεῖσθαι· δ') ἐπεὶ προλαβόντως συνοδικῶς διωρίσθη πληρῶσαι πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς λόγῳ δανείου βοήθειαν πρὸς τὴν μεγ. Ἐκκλησίαν, ἀπερσίσθη ἵνα ληφθῆ ἡ δέουσα πρόνοια, πρὸς εἰσπραξίν τῶν παρ' αὐτῶν ὀφειλομένων· ε') «ἐπειδὴν ποτε χρεῖα γένηται ἐπινοηθῆναι τρόπους ἐλεημοσύνης καὶ ἐξαρχικῆς βοηθείας, προβάλλεσθαι τοὺς τρόπους ἐκείνους καὶ τοὺς διορισμοὺς ἐμπροσθεν τριῶν ἐπιτρόπων λαϊκῶν, ἐχόντων καὶ τὴν γνώμην τῶν λοιπῶν» κτλ. Σ') «χρηρευοῦσης τινὸς ἐπαρχίας, ἢ μὲν ἐκλογὴ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατικῶς προστησομένου δέον

γίνεσθαι ἀκωλύτως παρὰ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, καθὰ καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ γράμματι τῆς αὐτοῦ παναγιότητος ἐμπεριέχεται, ὁ δὲ διορισμὸς τῆς ποσότητος τῆς δοθησομένης παρὰ τοῦ νεοχειροτονήτου φιλοτιμίας γίνεσθαι τῇ εἰδήσει καὶ λήψει τῶν ῥηθέντων ἐπιτρόπων· ζ') «θεωρηθῆναι ἀκριβῶς τε καὶ λεπτομερῶς καὶ μετὰ πάσης καθαρότητος ἀνοικτῶς ἅπας λογαριασμός, γιγνομένης ἀκριβοῦς ἐξετάσεως μετὰ φόβου Θεοῦ· η') περὶ τοῦ πληρῶσαι τοὺς ἀρχιερεῖς «σῶα καὶ ἀνελλιπῆ τὰ ζητομύρια» τῆς ὁγδόης καὶ ἐνάτης ἰνδικτιῶνος· θ') «ἐν ταῖς χριστιανικαῖς ὁμολογίαις τῶν χειροτονουμένων τούντεθεν ἀρχιερέων ὑπογράφεσθαι καὶ τοὺς ἐπιτρόπους μάρτυρας, καταγραφόμενου τοῦ χρέους ἐκάστης ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν ἰδίῳ τινὶ κώδικι, ἐν ᾧ δέον καταγραφῆναι καὶ τὸ ἐκάστης ἐπαρχίας εὐρισκόμενον ἤδη χρέος· ι') «τὰ δοθέντα δανειακῶς τῇ αὐτοῦ παναγιότητι ἐν τῇ πατριαρχείᾳ παρὰ τῶν συναδελφῶν ἀρχιερέων, κατὰ τὸ ἴδιον περὶ αὐτῶν κατὰστικόν, ἔχωσι πληρωθῆναι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων μετὰ παρέλευσιν μηνῶν ἐννεα». ια') παρακωλύεται ἢ ἐπιβλαβῆς ταῖς ἐπαρχίαις συνήθεια τοῦ δανεῖζειν, ὡς καὶ πρότερον, τοὺς ἀρχιερεῖς «δι' ὁμολογιῶν τοῦ Κοινοῦ». ιβ') «τὰ συνήθη καὶ τυχερὰ εἰσοδήματα τοῦ Κοινοῦ ἔχωσι λαμβάνειν οἱ ἤδη διορισθέντες ἐπίτροποι λαϊκοί, οἵτινες καὶ ὀφειλῶσιν ἐξουδεῖν ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τοῦ Κοινοῦ». ιγ') «θεωρουμένου κατ' ἔτος λογαριασμοῦ, ἔχωσι λαμβάνειν οἱ ἐπίτροποι γράμμα κοινὸν ἐξοφλητικόν, καὶ ἀποκαθίστασθαι πάλιν ἐπιτρόπους ἢ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἢ ἄλλους». ιδ') παρέχεται ἄδεια τοῖς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόποις «κατατρέχειν ὅσον ἐνεστι δι' ἐξόδων τοῦ Κοινοῦ τὸν φωραθέντα ποτὲ ἐπιφέροντα βίαν τινὰ καὶ ἐνόχλησιν ἢ εἰς τὸ Κοινὸν ἢ εἰς μητρόπολιν τινὰ ἐπὶ βλάβῃ καὶ ζημίᾳ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως». ιε') «ἐν ταῖς χρεωστικαῖς ὁμολογίαις τοῦ Κοινοῦ ὑπογράφεσθαι ἐγγυητὰς τοὺς συναδελφούς ἀρχιερεῖς κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν». ις') «τὰ διδόμενα πατριαρχικά ἄρξια δι' ἠντιναοῦν ὑπόθεσιν ἐκκλησιαστικὴν ἢ πολιτικὴν, δίδοσθαι τῇ εἰδήσει καὶ συναίνεσει τῶν ἐπιτρόπων». Ἐπίτροποι δὲ τοῦ Κοινοῦ διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ὀνομάσθησαν τότε ὁ Δέρκων Σαμουήλ, ὁ Σερρῶν Ἰωαννίκιος, ὁ Μιτυλήνης Ἀνθιμος, ὁ χατζῆ Δημήτρης ἀτλαστζῆς, ὁ χατζῆ Ἀσλάνης, ὁ κυρίτζη Σκαρλατῆκης γούναρις, ὁ χατζῆ Μιχαλάκης λογάρης, ὁ μισέρ Δημήτρης Σκαναβῆς, ὁ μισέρ Δημή-

τρης Καβάκος, ὁ κυριότις Γεωργάκης Ῥαλογλούς, ὁ χατζῆ Γιωβάννης κερεσετζής, ὁ χατζῆ Ἀθανάσιος Μουσελλίμης καὶ ὁ χατζῆ Βασίλης κερεσετζής. Τὰ ταῦτα δὲ πάντα διορίζον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν τοῦτο ἔγγραφο συνυπέγραψαν ἅπαντες οἱ συμπαρόντες, ἦτοι ὁ Ἡρακλείας Γεράσιμος, ὁ Νικομηδείας Γαβριήλ, ὁ Νικαίας Ἱερεμίας, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Δέρκων Σαμουήλ, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Προύσης Μελέτιος, ὁ Πατρῶν Γεράσιμος, ὁ Φιλιππουπόλεως Αὐξέντιος, ὁ Σερρών Ἰωαννίκιος, ὁ Μιτυλήνης Ἀνθίμος, ὁ Βιζύης Ἀγάπιος, ὁ Σωζοπόλεως Ματθαῖος, ὁ Γάνου καὶ Χώρας Νεόφυτος, ὁ Χίου Διονύσιος, ὁ Προικονήσου Νικηφόρος, ὁ Κῶου Μελέτιος, ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος Καρατζᾶς, ὁ μέγας δραγομῆνος Ἰωάννης Καλλιμάχης, Δράκος Σουτῆς, Κωνσταντίνος Καρατζᾶς, Ἰωάννης Βλαστός, Ἐμμανουὴλ Μάνος, Νικόλαος Σουτῆς, Νικόλαος Μάνος, Γεώργιος Χάτμανος, Νικόλαος Ρωσσέτος, Γεώργιος Σπαθάρης, Ἀλέξανδρος Σουτῆς, Ἀθανάσιος Ὑψηλάντης, Νικόλαος Βεντούρας, Κωνσταντίνος Ποστέλικος, Γεώργιος Μάνος, Ἰακωβάκης Ρίζος, Ἀντίοχος Μουρούζης, Λουκάς Γιαγκουλαῖος, Στέφανος Μισίου, Γρηγόριος Γκίκας, Μανόλης Καμινάρης, Γεώργιος Μουρούζης, Θεόφιλος Καμινάρης.

69. Τετράδιον ἰδιαίτερον τῆς ΙΖ' ἐκατ., ἀπὸ τοῦ φ. 140 καὶ ἐξῆς.—Μακρὸν ἔγγραφο περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Μογιλάου μετὰ τραχέος καὶ ἐμπαιθῆς ὕφους γεγραμμένον (7 νοεμβρίου 1671, ἰνδικτιώνος ι'). Συνυπογράφονται τέσσαρες πατριάρχαι, ἦτοι οἱ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Παίσιος, Διονύσιος καὶ Μεθόδιος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἀρχιερεῖς, ὧν τινῶν τὰ ὀνόματα δυσζύμβλητά ἐστι. Κατὰ τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὁ Παρθένιος Μογιλάος πατριαρχεύσας τὸ πρῶτον ἐξώσθη γνώμη κοινῇ, καὶ φιλανθρώπως ἐδόθη αὐτῷ προεδρικῶς ἢ τῆς Προύσης ἐπαρχία, ἣν εἶχε πρότερον. Ἀναδεξαμένου δὲ συνοδικῆ προσλήσει τοῦ Διονυσίου τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὁ Παρθένιος μετὰ βραχὺ ἤρπασεν ἐπιβατικῶς τὸν θρόνον, «διὰ νυκτὸς ἐξαίφνης ἀναπηδήσας» εἰς αὐτόν, ὅπουθεν πάλιν ἐξωστρακίσθη «καθ' ὃν καιρὸν, ἀποδοκιμασθέντος τοῦ εἰς πατριαρχεῖαν ἀναξίως ἀντιβλέψαντος κακοκλήμεντος, εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνεβιβάσθη θρόνον ὁ κύρ Μεθόδιος, συνοδικῆ προσλήσει καὶ συγχροτήσει», ὅστις καὶ περιεποιήθη τὸν Παρθένιον

φιλαδέλφως, ἀπολυτρωσάμενός τε τῆς ἐξορίας «ἧς ὑπέστη παρὰ τοῦ Κλήμεντος» καὶ δωρησάμενος αὐτῷ πρὸς ζωάρκειαν τὴν μητρόπολιν τῆς Προιάβου. Τοῦ σκοποῦ ὅμως αὐτοῦ οὐκ ἀρίστατο. Διὸ μετέβη εἰς Κρήτην, ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ἐνταῦθα συνδικῶς καθαιρεῖται. Δι' ἰσχυρῶν δὲ μέσων καὶ πάλιν λαμβάνει τὸ πατριαρχεῖον, ἀποδιώξας τὸν Μεθόδιον, ὅτε, κατὰ τὸ ἔγγραφο, ἐχειροτόνησε παρ' ἐνορίαν τὸν Καλλιουπόλεως, ἐλεεινὸν ἐποίησε τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, κατέθλιψε τὸν Εὐρίπου μητροπολίτην Γρηγόριον. Διὰ τε ταῦτα καὶ ἄλλα, ἅτινα ἀπαριθμεῖ τὸ ἔγγραφο, ἐξωστρακίζεται καὶ νῦν τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλεται.

70. Παίσιον τοῦ Β' συνοδικὸν ἔγγραφο περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ προπατριαρχεύσαντος Ἱερεμίου Γ', ἀπολυθὲν μηνὶ δεκεμβρίῳ 1726, ἰνδικτ. ε', φύλ. 158^a—165^b. Συνυπογράφονται ὁ Ἡρακλείας Γεράσιμος, ὁ Κυζικίου Αὐξέντιος, ὁ Νικομηδείας Σεραφεῖμ, ὁ Χαλκηδόνος Νικόδημος, ὁ Σηλυβρίας Μακάριος, ὁ Φιλιππουπόλεως Θεόκλητος, ὁ Πισιδίας Κοσμᾶς, ὁ Ἀγχιάλου Καλλίνικος, ὁ Δρύστρας Κωνσταντίνος, ὁ Βάρνης Ἀθανάσιος, ὁ Χίου Δανιήλ, ὁ Φερσάλων Ἰακωβός.—Περὶ τοῦ μακροῦ τούτου ἔγγραφου ὁ Α. Κομνηνὸς Ὑψηλάντης γράφει τὰ ἐπόμενα λόγια ἐν τοῖς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρονικοῖς, σελ. 325: «Τῆ ὑστεραίᾳ ἐξωρίσθη ὁ Ἱερεμίας εἰς τὸ Σινᾶ, καὶ ἐγράφη ἡ καθαιρέσις του, παθητικῶς λίαν ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς παρὰ τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαρχοῦ Κριτίου, ἀνδρὸς λίαν ἐπικλινοῦς εἰς τὸ κακολογεῖν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀξία σημειώσεως ἢ τοιαύτη του σύνθεσις: πρὸς χάριν διαγίνεται κακολογῶν ἀλλ' οὐ διὰ τὴν φίλην ἀλήθειαν». Μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ ἔγγραφόν ἐστιν ἐπίσημον, καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῷ σὺν ἄλλοις κακοῖς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀντιοχικοῦ θρόνου, διότι ὑποσχέσει χρημάτων διαφθαρεῖς ὁ Ἱερεμίας μηδεμίαν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι συνεισνήνεγκε βοήθειαν τοῖς δεινοῖς ἐκείνου πράγμασιν, ἀλλὰ τούναντιον «τὸν θρόνον ἐκείνον ἐξ ὀλοκλήρου διέφθειρε καὶ συνέχεε καὶ παραχρῆς παντοίας ἐνέπλησεν, ὡς κινδυνεύειν τὸ ἐκεῖσε χριστώνυμον πλήρωμα τέλειον ἐτραπῆναι τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ ταῖς λατινικαῖς καινοτομίαις καὶ κακοδοξίαις συνυπαχθῆναι».

71. (Κριτίου). Σεραφεῖμ Α' καθαιρέσις στηλιτευτικῆ τοῦ Ἀρκαδίας ἐπισκόπου Ἀθανά-

σίου, ὡς συνωμότου καὶ χεῖρα φονικὴν βαλόντος κατὰ τοῦ πατριάρχου διὰ Βουλγάρου τινός, ἐμπήξαντος αὐτῷ μάχαιραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δημοτελοῦς πανηγύρεως τελομένης ἐν ἐπισήμῳ ἑορτῇ. Μηνὶ ἰανουαρίῳ 1734, ἰνδικτ. ιβ', φύλλ. 166^a—168^b. Συνυπογράφονται ὁ Καισαρείας Νεόφυτος, ὁ Κυζικίου Ἀνανίας ὁ Νικομηδείας Θεόκλητος, ὁ Νικαίας Καλλίνικος, ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος, ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ, ὁ Ἰκονίου Ἰωακείμ, ὁ Σηλυβρίας Μακάριος, ὁ Κρήτης Γεράσιμος, ὁ Ἀθηνῶν Ζαχαρίας, ὁ Μιτυλήνης Κωνσταντίνος, ὁ Εὐρίπου Νεκτάριος, ὁ Παροναζίας Δανιήλ, ὁ Μεσημβρίας Γρηγόριος, ὁ Δέρκων Σαμουήλ, ὁ Δαμαλῶν καὶ Πεδιάδος Σωφρόνιος, ὁ πρώην Πισιδίας Κοσμᾶς, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γεράσιμος, ὁ Πέτρας Μελέτιος.—Κατὰ τὸ ἔγγραφο, εἰς τὸ ἀπενενοημένον τοῦτο κίνημα προέβη ὁ Ἀρκαδίας Ἀθανάσιος διὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ τοῦ ἀρπάσαι δυναστικῶς τὴν μητρόπολιν Κρήτης (1). Σαρφεῖς τῆς κατηγορίας ἀποδείξεις δὲν ἀπαριθμοῦνται.

72. (Κριτίου). Παίσιον τοῦ Β' σιγίλλιον τοῦ ἔτους 1730 περὶ δύο μοναστηρίων τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος (φύλλ. 171^a—172^b), δι' ἃ τὸ ἔγγραφο λέγει: «Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ τανῦν προσεκομίσθησαν καὶ ἐνεφανίσθησαν ἡμῖν ἀρχαῖα πατριαρχικὰ συνοδικὰ σιγίλλια ἐν μεμβράναις γράμματα τῶν πάλαι αἰοδίων πατριαρχῶν, τοῦ τε κύρ Κυρίλλου καὶ τοῦ κύρ Ἀνθίμου, διαλαμβάνοντα, ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Χαλκηδόνος εὐρισκόμενα δύο ἱερὰ μοναστήρια, τοῦ τε ἁγίου ἐνδόξου Ἀνδρέου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου, τοῦ κειμένου ἐν τῇ νήσῳ ἀντικρὺ τοῦ Νικητάτου, καὶ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τοῦ ἐν τῷ Ἀκρίτῃ, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν πατριαρχικὰ σταυροπήγια ὄντα καὶ τῆ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη Ἐκκλησίᾳ ὑποκείμενα, ἀπεσπάρθησαν οὐκ οἴδαμεν ὅπως ἀπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ ὑποταγῆς αὐτῆς, καὶ κατεδουλώθησαν πρὸς καιρὸν κακῶς καὶ παραλόγως ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς μητροπολιτῶν Χαλκηδόνος, ἠλευθερώθησαν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν μετήλθον ἐπὶ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κύρ Τιμοθέου διὰ γράμματος αὐτοῦ πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ ἢν τινα σταυροπηγιακὴν ἀξίαν καὶ ἐλευθερίαν βεβαιωθείσα τὸ πρῶτον, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ

διαληφθέντος κύρ Τιμοθέου ἐπεβεβαίωσαν ἐπομένως καὶ ἐπεκύρωσαν οἱ εἰρημενοὶ αἰοδῖμοι πατριάρχαι, ὅτε κύρ Κύριλλος καὶ ὁ κύρ Ἀνθίμος, καθὼς παρίσταται ἀπὸ τῶν σωζομένων αὐτῶν παλαιῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ταῖς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίαις καὶ περιστάσεσι καὶ τῇ τοῦ ἡμετέρου γένους δυστυχίᾳ ὑπολειφθέντων τῶν ἱερῶν τούτων μοναστηρίων χωρὶς τῆς προσηκούσης προνοίας καὶ ἐπιμελείας, καὶ σχεδὸν ἐρημωθέντων, διὰ τὸ μὴ σώζεσθαι τοὺς ἀξίως αὐτῶν προστατεύοντας, ἔφθασαν αὐθις εἰς δουλείαν κατενεχθῆναι καὶ κατακυριευθῆναι βιαίως ὑπὸ τῶν ἐπιγενομένων κατὰ καιροῦς μητροπολιτῶν Χαλκηδόνος: ἐξ ὧν δύο μοναστηρίων τοῦ ἐνός, ἦτοι τοῦ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ ἐν τῷ Ἀκρίτῃ, τανῦν ἐλείπει καὶ χάριτι τοῦ φιλαγάθου Θεοῦ, διὰ τῆς καλῆς προστασίας, ἐπιστάσεως τε καὶ ἐπιμελείας τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν Γουναράδων ἀνακαινισθέντος καὶ ἀνωκοδομηθέντος ἐκ βάθρων καὶ θεμελίων διὰ πολλῶν πόνων καὶ μόχθων καὶ δαπανημάτων οὐκ ὀλίγων, κοσμηθέντος τε κατὰ τὸ δυνατόν καὶ πλουτισθέντος ἀφιερώμασι καὶ πράγμασι καὶ κτήμασι ἀπὸ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐλεημοσύνης, οἱ συνασκούμενοι ἤδη ἐν αὐτῷ ὀσιώτατοι πατέρες, ὁμοῦ μετὰ τῶν χρησίμων ἐπιτρόπων τοῦ ῥηθέντος εὐλογημένου ρουφετίου τῶν Γουναράδων προσελθόντες τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ τῶν ἀρχιερέων συνόδῳ, καὶ δεῖξαντες τὰ ῥηθέντα παλαιὰ πατριαρχικὰ συνοδικὰ σιγίλλια γράμματα ἠξίωσαν καὶ ἐδέθησαν ἐπιβεβαιωθῆναι καὶ ἀνανεωθῆναι αὐτὰ παρ' ἡμῶν, καὶ τὴν ἀρχαῖαν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν προσκυρωθῆναι αὐτῷ τε τῷ ἀνακαινισθέντι ἱερῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀκρίτα καὶ τῷ λοιπῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου, συνφά καὶ συμφώνως τοῖς προρηθείσι πατριαρχικοῖς παλαιγενέσι γράμμασι, καὶ ἐλευθερώσαι αὐτὰ ἀμφοτέρω τῆς παραλόγως ἐπενεχθείσης αὐτοῖς δουλείας, δι' ἐρημίαν, ὡς εἴρηται, τῶν καλῶς καὶ ἀξίως προστατευόντων». Ἐπὶ τούτοις ἅπανιν ἀνακηρύσσονται καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ μοναστήρια, διὰ τοῦ παρόντος σιγίλλιου, πατριαρχικὰ σταυροπήγια, ὀφείλοντα διδόναι τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ δύο κοιλὰ ἐρεθίνθου κατ' ἔτος, ὁ δὲ τότε Χαλκηδόνος μητροπολίτης Νικόδημος καὶ οἱ μετ' αὐτῶν παρακωλύονται κατεπεμβαίνειν τοῦ λοιποῦ τῶν μοναστηρίων τούτων.

(1) Πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ Ὑψηλάντου (σ. 336).

73. (Κριτίου). *Νεοφύτου τοῦ ΣΤ'* συνοδική ἀπόφασις, ἀθωοῦσα τὸν κατ' ἐρήμην προκαθαίρεθέντα Ἀρκαδίας ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ἀποδείξαντα ἤδη αὐτὸν λόγοις τε καὶ ἔργοις καὶ ὄρκῳ πάντῃ ἀμέτοχον τῆς κατὰ τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ φονικῆς ἐπιθέσεως. Μηνὶ φεβρουαρίῳ 1735, ἰνδικτ. γγ', φύλλ. 169^α—170^β. Συνοπογράφονται ὁ Καίσαρ Γεράσιμος, ὁ Νικομηδείας Θεόκλητος, ὁ Νικαίας Καλλίνικος, ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος, ὁ Βερροίας Ἰωακείμ, ὁ Πισιδίας Κοσμᾶς, ὁ Ρόδου Ἰερεμίας, ὁ Μιτυλήνης Κωνσταντῖος, ὁ Διδυμοτείχου Σαμουήλ, ὁ Μηθύμνης Ἀνθίμος, ὁ Παροναζίας Δανιήλ, ὁ Μεσημβρίας Γρηγόριος, ὁ Σοφίας Ἀναστάσιος, ὁ Ἐλασσῶνος Ἀνθίμος.

74. *Σεραφεῖμ τοῦ Β'* ἔγγραφο συνοδικὸν περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ προπατριαρχεύσαντος καὶ ἐξορισθέντος Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ πρώην Προϊλάθου, διὰ τὴν ἀτακτον αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὴν παράβασιν τῶν ἐνόρκως καὶ ἐν γράμματι ὑποσχθέντων παρ' αὐτοῦ. Ἀπελύθη μὴν ἀγούστου 1757 ἰνδικτιῶνος ε', καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῶ ὑπὸ τοῦ πρώην Τήνου Κυρίλλου τοῦ Μερμερινοῦ, ἀγούστου 3, ἡμέρᾳ κυριακῇ. Συνοπογράφονται ὁ Καίσαρ Γεράσιμος, ὁ Νικομηδείας Γαβριήλ, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Νικαίας Ἰερεμίας, ὁ Θεσσαλονίκης Γαβριήλ, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Δέρκων Σαμουήλ, ὁ Νεοκαίσαρ Γεράσιμος, ὁ Πατρῶν Γεράσιμος, ὁ Φιλίππουπόλεως Αὐξέντιος, ὁ Σερρών Ἰωαννίκιος, ὁ Μιτυλήνης Ἀνθίμος, ὁ Γάνου καὶ Χώρας Νεόφυτος, ὁ Προικοννήσου Νικηφόρος. Φύλλ. 174^α—177^β.

Ἄριθ. 12

Τεῦχος ἐκ χάρτου γραφὲν μὲν τελευτώσης τῆς ΙΗ' ἢ ἀρχομένης τῆς ΙΘ' ἑκατ., ἐπιγραφόμενον δὲ κατὰ τὸν πίνακα «*Ἐπιστολάριον*». Περιλαμβάνει οὖν γυμνάσματα ἐπιστολικῶν τύπων καὶ τεμάχια ἐπιστολῶν λογίων τινῶν ἀνδρῶν τῆς ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατ. Ἐν ἀρχῇ δὲ ἡ ἐπομένη γέγραπται σημειώσις: «*Ἐτοῦτω το ἐπιστολάριον εἶναι τοῦ ἱερομονάχου Νικοδήμου Σιφρῆου καὶ ἐσταχόθη εἰς τὸ αὐτὸ ἀπὸ Ιουλίου α', ἐν ᾧ ἐφημέρευε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἐφέσου εἰς τὴν πολιτείαν Κυρκαγὰτζη ἐγγρημάτησεν ὅμως ἔτη πολὺ.*» (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄριθ. 13

Τεῦχος ἐκ χάρτου γραφὲν μὲν τῷ 1650 ἔτει, συγκείμενον δ' ἐκ φύλλων ἠριθμημένων 392.

Μελετίου Συρίγου ὁμιλία περὶ τῶν ΙΣ' Κυριακῶν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως Κυριακῆς, περὶ τῆς μεθεπομένης Κυριακῆς, περὶ τῆς πρὸ τῶν Φώτων καὶ περὶ τῆς μετὰ τὰ Φῶτα Κυριακῆς (1). Ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ τεύχους ὑπάρχει τὸ ὑπόμνημα τὸδε: «*Ἐτελειώθη ἡ παρούσα βιβλίος ἐν Κίῳ τῆς Βιθυνίας, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ ἐν τῷ Κυπαρίσῳ, κατὰ τὸ αἴγιον ἔτος τῆς σωτηρίας, ἐν μηνὶ φεβρουαρίῳ, ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου διδασκάλου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Μελετίου τοῦ Συρίγου, ἐν τῇ ὑπὸ Παρθενίου τοῦ νέου τρίτῃ αὐτοῦ ἐξορία*». Καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τεύχους πίναξ ἐν δυσίν εὐρηται σελίσιν, μεθ' ὧν αἱ ἐπόμεναι ὑπάρχουσι σημειώσεις:

α') «*Καὶ τὸδε σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀζαρίου ἱεροδιακόνου*».

β') «*ἠὺν δὲ Ἰωαννικίου ἱερομονάχου Σιρραϊτοῦ*».

γ') «*ἐξ ἀγορᾶς ἐν Χίῳ 1858. Ὁ Χίου Νεόφυτος*».

Μεταξὺ δὲ τῶν σημειώσεων τούτων τύπος σφραγίδος ὑπάρχει ἐν, ᾧ ὁ προφήτης εἰκονίζεται Ἡλίας, τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐμπεριέχων. «*† Σφραγὶς τῆς ἱερᾶς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ προφήτου Ἡλίου ἐν τῇ νήσῳ Σαρτηρήν. αψκθ'*». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄριθ. 14

Τεῦχος ἐκ χάρτου συγκείμενον ἐκ σελίδων ἠριθμημένων 54 καὶ ἐκ φύλλων πολλῶν μὴ ἠριθμημένων. Αὐτόγραφο τοῦ συγγραφέως.

«*Κατάλογος χρονολογικὸς ἀκριβῶς μάλα καὶ συνοπτικῶς περιέχων τοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων καὶ Ὀθωμανῶν καὶ πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ αἵφυσ' ἔτους, συντεθείς παρὰ Παγκρατίου ἱεροδιακόνου Δημάρου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων*» (2).

Πρὸς γινώσκιν δὲ τῆς τοῦ συγγράμματος τούτου σημασίας τὴν ἐφεξῆς ποιοῦμαι ἀνάλυσιν.

(1) Περὶ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Συρίγου ὅρα ἡμετέραν σημειώσιν ἐν τῷ Ζ' τεύχει τοῦ δευτέρου τῆς ἱστορ. καὶ ἐθνολ. ἑταιρίας.

(2) Ὅρα περὶ αὐτοῦ τὰ ἐν Ἐκκλησι. Ἀληθείᾳ (τ. Δ', σ. 386-387) ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα.

α') Προτέτακται ὁ τοῦ συγγραφέως πρόλογος.

β) Ἀπὸ τῆς 9 μέχρι τῆς 29 σελίδος χρονολογικὸς ὑπάρχει πίναξ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τοῦ Στάχυος μέχρι Ἀθανασίου τοῦ Β', καὶ πάλιν ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου (1454), μέχρι Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως (1813). εἶτα δὲ παρ' ἄλλης χειρὸς πίναξ προσετέθη τῶν ἀπὸ τοῦ 1818 ἔτους πατριαρχῶν μέχρι τοῦ 1827 ἔτους. — Καὶ ὁ κατάλογος μὲν οὗτος ἐν ἐκάστη σελίδι τέσσαρας ἔχει στήλας, ἐν αἷς ὁ αὐξὼν σημειοῦται ἀριθμὸς τῶν πατριαρχῶν, τὰ τε ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τὰ τῆς ἐκείνων πατριαρχείας ἔτη καὶ οἱ μῆνες. Ἀναφέρει δ' ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐπομένας πηγὰς, Ἀρμενόπουλον, Μεταφράστην, Ξανθόπουλον, Θεοφάνη, Ψελλόν, Φίλιππον, Ζωνάρεον, Φραντζήν, Γρηγορεῶν, τὰς annotationes τῶν ἐκδοτῶν τῶν βυζαντινῶν χρονολογῶν, τὸν τόμον καταλλαγῆς τοῦ Δοσιθέου, τὴν τούτου Δωδεκάβιβλον, Θεοδοσίον τὸν Ζυγομαλᾶν, τὸν Μαλαζὸν καὶ τὴν Τουρκογραφίτζιαν. Ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν πρὸ ἀλώσεως πατριαρχῶν χρῆται ὁ συγγραφεὺς ταῖς ἐφεξῆς φράσεσι: «*κατὰ τὴν τῶν πλείων ἱστορίαν, γνώμην, χρονολογίαν, ἢ κατὰ τοὺς πλείονας τῶν χρονολόγων*» κτλ. Μεταγενεστέρᾳ δὲ χεὶρ καὶ εἰς τὰ Μηναῖα παραπέμπει, ὧν τὰς ἡμέρας σημειῶ ὡδε: Ἰανουαρίου 2, 8, 25, 27. Ἀπριλίου 3, 6, 17, 19, 21, 25. Ἰουνίου 2, 4. Ἰουλίου 25. Ἀγούστου 25, 30. Σεπτεμβρίου 11, 14. Οκτωβρίου 11, 13, 23, 27. Νοεμβρίου 13, 15, 17, 20.

γ) Ἔπεται πρόσθετός τις χρονολογικὸς τῶν Ἰουδαίων πίναξ, τῶν τε Ἀσσυρίων καὶ τῶν Ἑλλήνων βασιλείων.

δ) «*Κατάλογος τῶν βασιλείων τῶν Ῥωμαίων ἀκριβῆς, ἀρχόμενος ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος, ἐφ' οὗ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ λήγων ἐπὶ τοῦ Σουλτᾶν Ὀσμάνη τοῦ τρίτου τοῦ ἤδη βασιλεύοντος: καταστρωθεὶς παρὰ τοῦ ἐν ἱεροδιακόνους Παγκρατίου Δημάρου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, χάριν τῶν τὰς χρονολογίας ποθοῦντων (cod. ποθήτων) εἶδέναι, πόσοι δηλ. βασιλ. ἐχρημάτισαν, πόσα ἔτη ἕκαστος αὐτῶν ἐβασίλευσε καὶ ἀπὸ Χριστοῦ πόσα ἦν. Κατεστρώθη δὲ τῷ αψκζ' ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἐν μηνὶ ἀπριλίῳ*». — Ὁ πίναξ οὗτος συνεχίζεται μέχρι τοῦ 1808 ἔτους, Ἰουλίου θ'.

ε') «*Κατάλογος τῶν ἐπισκόπων Βυζαντίου καὶ πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως κατὰ στοιχείον*».

ς') «*Κατάλογος βασιλείων κατὰ στοιχείον*», ἔχων ἐν τελεῖ στίχους τινὰς ἐμμέτρους.

ζ') Κανόνια πρὸς εὐχερεστέραν εὑρεσιν τῶν ἁγίων συνόδων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς βασιλείων, παπῶν κτλ.

η') Γενεαλογικὸι πίνακες ἐπτὰ φαναριωτικῶν οἰκογενειῶν, ἧτοι Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου τοῦ καὶ Σκαρλάτου, Ἰωάννου τοῦ Καλλιμάχου, Ἀλεξάνδρου τοῦ Ὑψηλάντου, Κωνσταντίνου τοῦ Μουρούζη, Κωνσταντίνου τοῦ Δράκου τοῦ καὶ Σούτζου, Νικολάου τοῦ Μαυρογένους καὶ Γεωργίου τοῦ Χαντζερῆ, ἄνευ οὐδεμιᾶς σημειώσεως: ἀλλ' ὡς φαίνεται ἐσκόπει ὁ συγγραφεὺς καὶ τὰς βιογραφίας τούτων νὰ προσθήσῃ, διότι πολλὰ φύλλα ἀγραφα ἀφῆκε.

θ') Πίναξ τῶν ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου μέχρι τοῦ 1821 ἔτους πατριαρχῶν Κ/πόλεως, μικρὸν τοῦ ἐν ἀρχῇ πίνακος διαφέρων. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τούτῳ πίνακι μαρτυρίαι σημειοῦνται περὶ τῶν πατριαρχῶν τούτων καὶ αἱ κυριώτεραι τῶν αὐτῶν πράξεις ληφθεῖσαι ἐκ τῆς Δωδεκαβιβλου τοῦ Δοσιθέου, ἐκ χειρογράφων σημειώσεων, ἐκ κώδικος ἐπιγραφόμενου «*σ.λ.λογῆ πατριαρχικῶν γραμμάτων*» καὶ εἰς τόμους διηρημένους δύο (1), καὶ ἐκ σημειωμάτων τοῦ Καρυστάλλη καὶ τοῦ Νικολάου τοῦ Καρκατζᾶ.

Καὶ οὕτω μὲν διηρηται ὁ ἀξιόλογος οὗτος χρονολογικὸς τοῦ Παγκρατίου Δημάρη κατάλογος, οὗ τὴν διάσωσιν τῷ αἰδιμίῳ ὀφείλομεν Νεοφύτῳ τῷ μητροπολίτῃ Δέρκων. Σημειωτέον δὲ, ὅτι μέγα μέρος τῶν ἀπὸ τοῦ 1756 ἔτους ἱστοριῶν ὀφείλεται αὐτῷ τούτῳ τῷ Δημάρῳ, ὃς μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γραφῆ παρεδίδου ὅσα τῷ σκοπῷ συνέφερον τοῦ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἀρξαμένου παρ' αὐτοῦ καταλόγου. Τοῦτο δὲ εἰκάζω ἐκ τῆς συμπαραβολῆς τῆς γραφῆς αὐτοῦ, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀλλοιουμένης (μέχρι τοῦ 1813 ἔτους). Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ, τόμ. Δ', εὐρηται συνεπτυγμένως ὁ κατάλογος τῶν ἀπὸ

(1) Ὁ μὲν δεύτερος τόμος τῆς συλλογῆς ταύτης ἐστὶν ὁ ὑπ' ἀριθ. 11 κώδιξ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ὁ δὲ πρῶτος τόμος σώζεται παρὰ τῷ παναγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας κ. Σωφρονίῳ. Τὸν κώδικα δὲ τούτου ἠτόμασε πρὸς ἐκδοσιν ὁ πολυμαθὴς ἡμῶν φίλος κ. Γ. Μαζαράκης.

του 1454 έτους και έξης πατριαρχών. Χάριν δὲ τῶν περὶ τὴν μεταγενεστέρην ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας ἀσχολουμένων Ἐκκλησίας, παρατίθημι νῦν συνοπτικῶς καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πατριαρχικοῦ πίνακος τοῦ Δημάρη μέχρι τοῦ 1780 έτους· ἐκ πάντων γὰρ τῶν μέχρι σήμερον γνωσθέντων πατριαρχικῶν καταλόγων οὗτος ἐστὶν ὁ σημαντικώτερος ὑπὸ κριτικὴν ἐποψίν, ἔχων πραγματικὰς πληροφορίας, τινὰς μὲν σπανιωτάτας, ἄλλας δὲ τέως ἀγνωστούς. Ἐν τῇ συνόψει ταύτῃ προσέθηκα καὶ τὰ τοῦ συγγραφέως παρασημειώματα, ἱκανὰς δηλοῦντα πράξεις διαφόρων πατριαρχῶν, αἱ σώζονται ἐν τῷ πολλῶν ἀναφερομένῳ Α' τόμῳ τῆς ἀνεκδότου ἐπι συλλογῆς πατριαρχικῶν τιῶν ἐγγράφων. Αἱ δὲ εἰς τὸν Β' τόμον παραπομπαὶ παρελείφθησαν, διότι τοῦ τόμου τούτου τὸ περιεχόμενον ἐπαρκῶς προεξετέθη (ὄρα ἀριθ. 11). Ἐπι δὲ παρελείφθη ἡ μακρὰ τοῦ Δημάρη διήγησις περὶ τοῦ κακοδόξου Ἀυξεντίου τοῦ ἀπὸ Κατιρλί, καὶ κατ' ἀνάγκην πολλὰ περὶ πολλῶν πατριαρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος λεπτομέρεια, καὶ ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ περὶ τῶν ἐσχάτων πατριαρχῶν εἰδήσεις, ἧτοι αἱ ἐν τῷ πίνακι σημειούμεναι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1780 καὶ 1827. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ κατάλογος συνοψιζόμενος ἔχει ὡδε, τὴν ἀκολουθίαν σώζων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ παρ' ἐμοῦ γεγραμμένων, ὡς προεῖρηται.

Εἰδήσεις τοῦ Δημάρη περὶ πατριαρχῶν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Νεόφυτος Β' ὁ ἀπὸ Ἀθηνῶν ἔτος ἐν, 1601.
Ματθαῖος Β' τὸ γ' ἡμέρας ἐπτὰ καὶ δέκα, 1602. Σημειώσις· «Εἶτα Ματθαίου ἀποθανόντος, εἰσῆλθεν ὁ Ραφαήλ, ὃν καὶ αὖθις ἐξῶσαι ἐπιτηδεύεις ὁ Νεόφυτος, πλὴν ζημίας ἤνυσεν οὐδέν. Α' τόμῳ ἐπιστολῶν φ. 114».
Ραφαήλ Β' ὁ ἀπὸ Μεθύμνης, πατριαρχήσας ἔτη δύο (1602).
Νεόφυτος Β' τὸ β' ἔτη δύο, 1604.
Ραφαήλ Β' τὸ β' ἔτος ἐν, 1606.
Τιμόθεος Β' ὁ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν ἔτος ἐν, 1607. (Ἐν τῷ πρὸς τῷ τέλει πίνακι παραλείπεται).
Νεόφυτος Β' τὸ γ' ἔτη τρία, 1608. Σημειώσεις· «Τοῦ δὲ Ραφαήλ καὶ αὐτοῦ τὸ κοινὸν δόντος χρέος, ἐκλήθη ὁ Νεόφυτος πάλιν καὶ ἐπατριάρχευσε πενταετίαν, σχολάσας μέθη, ἀδικίαν, παρανομίαν καὶ τῇ κατὰ βίον σπατάλῃ· ἕνα μόνον δὲ εἶχε σκοπὸν πὼς ἀρπάσαι καὶ συνάξαι καὶ πλουτίσαι ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἀ-

νεψίους. Τινὲς δὲ μεγάλως παρ' αὐτοῦ ἀδικηθέντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ κριτήριον ἐπὶ τὸ βασιλικὸν βῆμα, τοῦ Θεοῦ οὕτω συνεργήσαντος· κακεὶ δὲ ἀδικίαις διαφόροις ἠτηθέντα καὶ κατακριθέντα ἡ βασιλικὴ ἐξουσία καὶ ἀπόφασις ἐξόριστον ἐποίησεν· ἐκάλυψε τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον εἰς ἐπιστάσιαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐπιστατοῦντος δὲ αὐτοῦ Τιμόθεος ὁ Παλαιῶν Πατρῶν, Παΐσιος ὁ Θεσσαλονίκης, Τιμόθεος ὁ Λαρίσσης καὶ Γερμανὸς ὁ πρῶν Μονεμβασίας ἐπατρίασαν ἐκλύσαντες καὶ ἄλλους, ἐπανέβησαν τὸ πικρὸν χιλιῶδες χρυσίνων ὄκτω, καὶ τὸ χαράττιον τοῖς τρισίν ἐν ἐπρόσθεσαν μέρος, καὶ οὕτω τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Τιμόθεον πατριάρχη ἐποίησαν. Α' τόμῳ ἐπιστολ. φύλλ. 114, 1611, καὶ Νεοφύτου γράμμα περὶ τοῦ ὅτι ἐξεστὶ δύο ἀδελφοὺς δύο ἐξαδελφὰς καὶ τὸν σαρκικὸν τοῦ ἀναδόχου υἱὸν τὴν ἐπ' ἀδελφῶν ἀνεψίαν τοῦ ἀναδεχθέντος λαβεῖν. Χειρόγραφον».

Κύριλλος Α' ὁ Λούκαρις ἐπιτροπικῶς ἔτος ἐν καὶ μῆνας πέντε, 1611. Σημειώσεις· «Εἰ πενταετίαν μετὰ Ραφαήλον πατριάρχευσε ὁ Νεόφυτος, ἀρὰ τῷ 1613 ὁ Λούκαρις ἐγένετο τοποτηρητὴς, καὶ τῷ αὐτῷ ἐπατριάρχευσε ὁ Τιμόθεος Παλαιῶν Πατρῶν».

Τιμόθεος Β' τὸ β' ἔτη ὄκτω, 1613.

Κύριλλος Α' ἔτος ἐν καὶ μῆνας ἕξ, 1621.

Γρηγόριος Δ' ὁ ἀπὸ Ἰμυραίου τρεῖς μῆνας, 1622.

Ἀρθμιος Β' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως μῆνας δύο, 1623.

Κύριλλος Α' τὸ β' ἔτη ὄκτω, 1623.

Ἀθανάσιος Γ' ὁ Πατελάριος ἡμέρας τεσσαράκοντα, 1631.

Κύριλλος Α' τὸ γ' ἔτος ἐν, 1632.

Κύριλλος Β' ὁ ἀπὸ Βερροίας ἔτη δύο, 1632.

Κύριλλος Α' τὸ δ' ἔτος ἐν καὶ μῆνας δύο, 1634.

Νεόφυτος Γ' ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας ἔτος ἐν, 1636.

Κύριλλος Α' τὸ ε' καὶ τελευταῖον ἔτος ἐν, 1637.

Κύριλλος Β' τὸ β' ἔτος ἐν καὶ μῆνας τεσσαράς, 1638.

Παρθένιος Α' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ἔτη πέντε καὶ μῆνας δύο, 1639.

Παρθένιος Β' ὁ Κεσκίνης ἡ Γολιάθ (ὁ νέος) ἔτη δύο καὶ μῆνας δύο, 1644. Σημειώσεις· «1644 κατὰ μῆνα σεπτέμβριον τοῦ Παρθενίου Ἀδριανουπόλεως πατριάρχου γενομένου, Ἀδριανουπόλεως ἐψηφίσθη. Συλλ. πατριαρχ.

γραμμάτων τόμῳ Α', φύλλ. 28.—1644, ἐν μηνὶ σεπτεμβρίῳ, ψηφοὶ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ νέου, τοῦ πρῶν ἀπελαθέντος καὶ διωχθέντος. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 123.—1646, νοεμβρίῳ 16, ψηφοὶ πατριάρχου Ἰωαννικίου Ἡρακλείας, τοῦ Παρθενίου καθαιρεθέντος. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 123».

Ἰωαννίκιος Β' ἀπὸ Ἡρακλείας ἔτος ἐν καὶ μῆνας ἕνδεκα, 1646.

Παρθένιος Β' τὸ β' ἔτη δύο καὶ μῆνας ἕξ, 1648.

Ἰωαννίκιος Β' τὸ β' ἔτος ἐν, 1650.

Κύριλλος Γ' ἀπὸ Κορίνθου κατὰ Δοσίθεον, κατὰ δὲ τὸν ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ κατάλογον, Τυρνόβου· κατ' αὐτοὺς ἡμέρας ὄκτω καὶ δέκα ἐπατριάρχευσε, 1651.

Ἀθανάσιος Γ' τὸ β' ἡμέρας δεκαπέντε, 1651.

Παΐσιος Α' ἀπὸ Λαρίσσης μῆνας ἑννέα, 1651. Σημειώσεις· «1652, ἰουλίου. Τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου παραιτηθέντος, Παΐσιος Λαρίσσης ψηφίζεται πατριάρχης. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 124».

Ἰωαννίκιος Β' τὸ γ' ἔτος ἐν καὶ μῆνας ἕνδεκα, 1652. Σημειώσεις· «1654, μαρτίου 17 παραιτήθη ὁ πατριάρχης Ἰωαννίκιος εἰς τὸν πατριάρχη Παΐσιον. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 120».

Κύριλλος Γ' τὸ β' ἔτος ἐν καὶ ἡμέρας τεσσαράς καὶ δέκα. 1654. Σημειώσεις· «Τοῦ Ἰωαννικίου πατριαρχεύοντος, Κύριλλος ὁ Σπανὸς ἐπιβρατικῶς ἤρπασε τὴν πατριαρχίαν· τοῦτον διώξαντες οἱ ἀρχιερεῖς Παΐσιον τὸν πατριαρχεύσαντα ἀπεκατέστησαν πατριάρχη. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. φύλλ. 274 τόμῳ Α'».

Ἰωαννίκιος Β' τὸ δ' ἔτος ἐν, 1655.

Παρθένιος Γ' ἀπὸ Χίου, 1656. Σημειώσεις· «1656 ἰουλίου 26, τοῦ Ἰωαννικίου καθαιρεθέντος Παρθενίου ὁ Χίου πατριάρχης ψηφίζεται. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 129».
Ὡς πρὸς τὸν ἀδικὸν θάνατον τοῦ Παρθενίου τούτου, ὁ Δημάρης παραπέμπει εἰς ἐγγραφοῦν τοῦ Μητροφάνους Κυζίκου τοῦ ἀπὸ Θηβῶν τῆς Βοιωτίας, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν σελ. 7 τοῦ Α' τόμου τῆς αὐτῆς συλλογῆς.

Γαβριήλ Β' ἀπὸ Γάνου μῆνας δύο, 1657. Σημειώσεις· «1657 ἀπριλίου, τοῦ Παρθενίου καταδικασθέντος ἀδικῶς, Γαβριήλ Γάνου ψηφίζεται πατριάρχης. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 124.—1657 μαΐου α', τῶν

τοῦ Γάνου ψήφων ἀκυρωθέντων Παρθενίου Προύσης πατριάρχης ψηφίζεται. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 129».

Παρθένιος Δ' ἀπὸ Προύσης, ὁ Μογιλάλος ὁ καὶ Μουχλούμης λεγόμενος, ἔτη τρία, 1657 (ἐν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1658). Σημειώσεις· «1662 ἐν μηνὶ ἰουλίῳ, τοῦ πατριάρχου Παρθενίου παραιτηθέντος καὶ ἀναχωρήσαντος, ψηφίζεται παρὰ τῆς συνόδου Διονύσιος ὁ Λαρίσσης πατριάρχης. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', φύλλ. 121».

Διονύσιος Γ' ἀπὸ Λαρίσσης ἔτη πέντε, 1660. Σημειώσεις· «1662 ἀγούστου 26· ἐπὶ Διονυσίου πατριάρχου ὁ Ἀχριδῶν παραιτησάμενος τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, τὴν ὀνομασίαν μακαριώτατος, τοῦ ὑπογράφειν διὰ πρασίνων καὶ τοῦ φορεῖν μίτραν, ἐγένετο πρόεδρος τῆς ἐπαρχίας Χίου. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμῳ Α', σελίδι 38.—1662, ἐπὶ Διονυσίου παραιτήσις Καισαρείας. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 25.—1663, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παραιτήσις προέδρου Ἰονίου. Αὐτόθι.—1664, ἐπὶ Διονυσίου ἐδιωρίσθησαν ζητεῖται εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τὴν ἐλάφρωσιν τοῦ πατριαρχικοῦ χρέους. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. φύλλ. 275, τόμ. Α'».

Παρθένιος Δ' τὸ β' ἔτος ἐν καὶ μῆνας ὄκτω, 1665.

Κλήμης Α' ἀπὸ Ἰονίου μῆνας τεσσαράς, 1667.

Μεθόδιος Γ' ἀπὸ Ἡρακλείας ἔτη τεσσαράς, 1668. Σημειώσεις· «1668 ἰανουαρίου ε' ψηφίζεται πατριάρχης ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος μετὰ τὴν ἐξῶσιν τοῦ Παρθενίου πατριάρχου καὶ τὴν καθαιρέσιν τοῦ ἀπὸ Ἰονίου Κλήμεντος. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', σελ. 126».

Παρθένιος Δ' τὸ γ' μῆνας ἕξ, 1671.

Διονύσιος Δ' ὁ Μουσελίμης μῆνας ἐπτὰ, 1671. Σημειώσεις· «1673 ἀγούστου ιδ', τοῦ Διονυσίου καθαιρεθέντος, Γεράσιμος Τυρνόβου ψηφίζεται πατριάρχης. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α', φύλλ. 127».

Παρθένιος Δ' τὸ δ' ἔτη πέντε, 1675.

Διονύσιος Δ' τὸ ε' ἔτη δύο καὶ μῆνας δέκα, 1680 (ἐν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1676). Παρανεῖται σημεῖωμα Καρυοφύλλη.

Ἀθανάσιος Δ' ἀπὸ Παιδιστοῦ ἡμέρας δώδεκα, 1683 (ἐν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1679). Σημειώσεις ἀχρονολόγητος· «Ψῆφοι μετὰ τὴν ἐξωστράκισιν τοῦ κακοῦ Ἀθανασίου. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α', σελίδι 127».

Ίάκωβος Α' από Λαρίσσης, Χίος, έτη τρία, 1683 (έν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1679). Σημειώσεις: «1679 αὐγούστου 10 ἐξελέγη ὁ Ίάκωβος Λαρίσσης διὰ νὰ μετατεθῆ πατριάρχης, καὶ τῇ 15 αὐγούστου μετετέθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Καρυοφύλλη».

Διονύσιος Δ' τὸ γ' μῆνας ἑπτὰ, 1686 (έν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1682).

Παρθένιος Δ' τὸ ε' ἔτος ἔν καὶ μῆνας τρεῖς, 1686 (έν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1684).

Ίάκωβος Α' τὸ β' ἔτος ἔν, 1688 (έν τῷ ἄλλῳ 1685).

Διονύσιος Δ' τὸ δ' μῆνας ἐξ, 1689 (έν τῷ ἄλλῳ 1686).

Ίάκωβος Α' τὸ γ' μῆνας τέσσαρας, 1689 (έν τῷ ἄλλῳ 1687).

Καλλίνικος Β' από Προύσης μῆνας ὀκτώ, 1689 (έν τῷ ἄλλῳ 1688). (Διὰ τοὺς ἀπὸ Διονυσίου Γ' μέχρι Καλλινίκου Β' πατριάρχας ὁ Δημᾶρης μεταγράφει τὰ λεγόμενα τοῦ Δοσιθέου καὶ τὰς σημειώσεις Καρυοφύλλη).

Νεόφυτος Δ' από Ἀδριανουπόλεως μῆνας τρεῖς, 1690 (έν τῷ ἄλλῳ πίνακι 1688). Σημειώσεις Καρυοφύλλη καὶ ἡ ἐπομένη: «1688, μαρτίου 3, ἐνεχειρίσθη ἡ πατερτζα παρὰ τοῦ Ἡρακλείου Βαρβολομαίου ἐν τῇ μεταθέσει τοῦ ἀπὸ Προύσης πατριαρχεύσαντος Καλλινίκου. Συλλογ. πατριαρχ. γραμμ. σελ. 157».

Καλλίνικος Β' τὸ β' ἔτη δύο, 1691.

Διονύσιος Δ' τὸ ε' ἔτος ἔν, 1693.

Καλλίνικος Β' τὸ γ' ἔτη ὀκτώ, 1694.

Γαβριήλ Γ' από Χαλκηδόνος ἔτη πέντε, 1702. Σημειώσεις: «1693 ἀπριλίῳ, πατριαρχεύοντος Καλλινίκου ἐγνωμοδοτήθη, ἵνα μικρὰ ἐκκλησία ἀνασκευασθῆ καὶ μείζων οἰκοδομηθῆ. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 297» (1).

Κυπριανὸς Ε' από Καισαρείας ἔτη δύο καὶ μῆνας ἐξ, 1707. (Ἐν τῷ ἄλλῳ πίνακι πρὸ τοῦ Κυπριανοῦ καὶ μετὰ τὸν Γαβριήλ Γ' τάττεται *Νεόφυτος Ε'* από Ἡρακλείας, 1707).

Ἀθανάσιος Ε' από Ἀδριανουπόλεως, Κρής, ἔτος ἔν καὶ μῆνας τέσσαρας, 1709.

Κύριλλος Δ' από Κυζίκου, Λέσβιος, ἔτος ἔν καὶ μῆνας ἐξ, 1711.

Κυπριανὸς Α' τὸ β' μῆνας τέσσαρας (1712) καὶ μὴ ὑποσχεθεὶς τὸν ἐτήσιον φόρον ἐξώσθη.

Κοσμῆς Γ' από Σιναιίου ἔτη δύο, ὑποσχεθεὶς πρῶτος τὴν φορολογίαν, 1713. «Περὶ

Κοσμᾶ πατριάρχου μετὰ τὴν ἐξώσιν συμφωνητικῶν ἀρχιερέων. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 306».

Ἰερεμίας Γ' από Καισαρείας ἔτη ἔνδεκα, μῆνας ἑννέα, 1715. Σημειώσεις: «1716 μαρτίου 25, εἰδήσεως ἐπιστολῆ Ἰερεμίου πατριάρχου πρὸς τὸν Νικαίας, ἐν ἣ λέγει: «Διὰ τοῦ παρόντος δίδομεν εἰδήσιν τῇ ἀρχιερωσύνη σου, ὅτι ἐπανακληθέντες ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν μας Καισάρειαν παρ' ἐλπίδα, ἐπιταγῆ τοῦ ὑπερτάτου ἐπιτρόπου τῆς κραταιᾶς βασιλείας, ἡλεήθημεν τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν καὶ προστασίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ διὰ κανονικῶν ψήφων τελεσθεισῶν κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ὁμηγύρευς πάντων τῶν ἐνδημούντων ἐνταυθα συναδελφῶν ἀρχιερέων, συναίνεσει καὶ παντός τοῦ εὐαγοῦς ἐκκλησιαστικοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας καὶ τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, προεβιβάσθημεν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον πατριαρχικὸν ἀποστολικὸν θρόνον, ἅτε ἀποβληθέντος ὑπὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὡς διαβεβλημένου καὶ ἀπροσφόρου κατὰ τὴν κατ' αὐτοῦ κινήσιν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βήματος ἀγωγῆν, τοῦ ὁπωσδήποτε χρηματίσαντος πατριάρχου Κοσμᾶ, οὕτω τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος καὶ ἐπενεγκόντος μοι παρὰ προσδοκίαν, ὡς οἶδας πάντες, τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν καὶ ποιμαντορίαν. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α', σελίδι 57».

Παῖσιος Β' από Νικομηδείας ἔτη ἐξ, 1726. Σημειώσεις: «1726 αὐγούστου 2, ἐδόθη πατριαρχικὴ ἀδεία τῷ μακαριωτάτῳ καὶ καθολικῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς ἁγίας Ἰβηρίας, ὅπως λειτουργῆ ὁπόταν βουληθῆ εἰς διωρισμένον μέρος τοῦ ἰδίου οἰκῆματος μετὰ ἱεροῦ ἀντιμυσίου, ἐπειδὴ διὰ τὴν ὀλίγηρον νόσον τῆς πανώλης οὐκ ἠδύνατο ἀπέρχεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκκλησιάζεσθαι ἐν αὐτῇ. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 36».

Ἰερεμίας Γ' τὸ β' μῆνας ἑπτὰ, 1732.

Σεραφεῖμ Α' από Νικομηδείας μῆνας δέκα, 1733. Σημειώσεις: «1733 ἀπριλίου 9, προσφώνημα Γερασίμου Ἡρακλείας πρὸς τὸν πατριάρχην Σεραφεῖμ, ἐπὶ τῇ ἐγγχειρίσει τῆς πατερτζας. Συλλογῆ πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', σελίδι 20, καὶ μῆνυμα μέγα εἰς φύλλ. 134 τῆς αὐτῆς καὶ εἰς φύλλ. 161».

Νεόφυτος Ε' από Καισαρείας (έν τῷ ἄλλῳ πίνακι, Σ') ἔτη πέντε, μῆνας ἑπτὰ, 1734.

Παῖσιος Β' τὸ β' ἔτος ἔν καὶ μῆνας ὀκτώ, 1740.

Νεόφυτος Ε' (Σ') τὸ β' μῆνας ἔνδεκα, 1743. *Παῖσιος Β'* τὸ γ' ἔτη τρία καὶ μῆνας ἐξ, 1744.

Κύριλλος Ε' από Νικομηδείας ἔτη δύο, μῆνας ὀκτώ, 1748. «Οὗτος ὁ Κύριλλος εἰσπηδήσας ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ εὔρεν αὐτὸν ὑπὸ χρέος ταλάντων πεντακοσίων, ἧδη δὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὸν διὰ τὰς ἐξῆς συνεχεῖς καὶ παρανόμους ἐπιδρομὰς τοῦ θρόνου ἄλλα πεντακόσια, καὶ ἐκορυφώθη τὸ χρέος εἰς τάλαντα 1000.-1748 σεπτεμβρίου 29, προσφώνημα Γερασίμου Ἡρακλείας, ἐπὶ ἐγγχειρίσει πατερτζας ἐν τῇ πατριαρχεῖα τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας Κυρίλλου. Συλλογῆ γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α' σελίδι 23, καὶ μέγα μῆνυμα ἐν τῇ αὐτῇ, φύλλ. 135 καὶ φύλλ. 164».

Παῖσιος Β' τὸ δ' διὰ κοινῆς προσκλήσεως τῶν ἀρχιερέων ἔλαβε τὸν θρόνον (1751) καὶ ἐπατριάρχευσε θεοφιλῶς ἔτος ἔν καὶ μῆνας τρεῖς.—«Σημειώσαι ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σεβασμίου πατριάρχου ἀνεφύη ἐν τοῖς περιχώροις Νικομηδείας εἰς ψευδομόναχος ὀνόματι Λύξεντιος καὶ κηρύττων τὸν ἀναβαπτισμόν». Ὁ Δημᾶρης ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὸν Λύξεντιον τοῦτον ἐν λεπτομερείᾳ: καὶ ἐπειδὴ ταῦτα διὰ τὸ μῆκος δὲν δύνανται νὰ καταχωρισθῶσιν ὧδε, ἐπιφυλακτόμεθα ἵνα χρησιμοποιοῦμεν τὰ παρὰ τοῦ Δημᾶρη λεγόμενα ἐν ἰδιαιτέρᾳ διατριβῇ, συμπληρούση καὶ διαλευκινούση τὰ μέχρι σήμερον γνωσθέντα ἡμῖν κείμενα περὶ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τοῦ Λύξεντιου. Περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὡς καὶ περὶ τῶν βλασφημιῶν Κυρίλλου καὶ Χριστοφόρου, ὁμιλεῖ τινὰ ὁ Δημᾶρης καὶ κατωτέρω, ἅτινα ἐπίσης γενήσονται ἄλλοτε λόγου ἰδίου ἀντικείμενον.

Κύριλλος Ε' τὸ β' ἔτη τέσσαρα, μῆνας ἐξ καὶ ἡμέρας δέκα καὶ ἐξ, 1752. Σεπτεμβρίου ζ' ἐπατριάρχευσε καὶ ἐξώσθη κατὰ τὸ ἀψύζον ἔτος, ἰανουαρίου 15». Ἄλλαχού προστίθησιν ὁ Δημᾶρης δύο σημειώματα Νικολάου Καρατζᾶ, ὧν κατ' ἀνάγκην μόνον τὸ δεύτερον μεταφέρεται ὧδε: «1756 δεκεμβρίου 13 ἐξεδήμησεν ἐν Κυρίῳ ὁ πρῶτον Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης κύρ Παῖσιος ὁ ἀπὸ Νικομηδείας, ὢντας εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας τῆς νήσου Χάλκης, καὶ ἐνταφιάσθη ἐκεῖ».

Καλλίνικος Γ' πρῶτον Προϊλάθου, ἐξώσας τὸν Κύριλλον τῇ 15 ἰανουαρίου 1757 κατέσχε τὸν θρόνον, οὐ ἤρξε μῆνας ἐξ καὶ ἡμέρας ὀκτώ. Σημειώσεις: «1757 κατὰ μῆνα ἰανουαρίου Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Προϊλάθου πατριάρχης

ἐν αὐτῇ τῇ ἐνάρξει τῆς θείῃ ἐλέει εὐδοκηθείσης πατριαρχείας αὐτοῦ συνέθετο καὶ κατεσκεύασεν ἐκκλησιαστικὸν κώδικα συνιστάμενον ἐν φύλλοις ἑκατὸν τριάκοντα, ἐκάστου τῶν φύλλων ἔχοντος καὶ τὴν σφραγίδα τῆς αὐτοῦ παναγιότητος καὶ τὸν ἀριθμὸν κατὰ σειράν ἀκολουθοῦντα, ὅπως καταγράφονται ἐν αὐτῷ τὰ συμπύπτοντα κατὰ καιροὺς πατριαρχικά καὶ συνοδικὰ γράμματα, ἔχοντα ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις ἀναγκαίας καὶ χρεώδεις καὶ ἀξιωματικοῦς. Συλλογῆ πατριαρχ. γραμμῶν, τόμ. Α' σελίδι 3.—1757 ἰανουαρίου θ', ἡμέρα κυριακῆ, μῆνυμα πατριαρχείας Προϊλάθου Καλλινίκου. Συλλ. πατριαρχικῶν γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 132 καὶ 136.—1757 ἰανουαρίου θ', προσφώνημα εἰς δόσιν πατερτζας Χαλκηδόνος Ἰωαννικίου Καρατζᾶ τῷ πατριάρχῃ Καλλινίκῳ. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. φύλλ. 162 τόμ. Α'».

Σεραφεῖμ Β' από Φιλιππουπόλεως διαδέχεται τὸν Καλλινίκον τῷ 1757 ἀψύζον καὶ γνώμη ἀπάντων τῶν παρευρεθέντων ἀρχιερέων, πλὴν τριῶν, καὶ θελήσει παντός τοῦ χριστιανικοῦ συστήματος, ἀρχόντων τε καὶ ἰδιωτῶν μετετέθη δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ ἰουλίου». Διὰ τὴν τραχύτητα αὐτοῦ καθρέθη τῇ 20 μαρτίου 1761 καὶ διαδέχεται αὐτὸν

Ἰωαννίκιος Γ' ὁ ἀπὸ Ἰπικίου Χαλκηδόνος «τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ αὐτοῦ μαρτίου (1761) τοῦτον δὲ πάλιν μεταποιῶντα τὰ κοινῇ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀρέσκοντα, μετὰ δεύτερον ἔτος τῆς πατριαρχείας καταβιβάζουσιν (αὐτὸν) κατὰ μῆνα μαῖον· διήρκεσε δὲ οὗτος ὁ ῥηθεὶς Ἰωαννίκιος χρόνους 2 μῆνας 2». Σημειώσεις: «1757 ἰουλίου 26, ἡμέρα σαββάτου, προσφώνημα ἐπὶ ἐγγχειρίσει πατερτζας τῷ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως Σεραφεῖμ πατριάρχῃ. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. σελίδι 21. καὶ μέγα μῆνυμα ἐν τῇ αὐτῇ, φύλλ. 136.—1759 νοεμβρίου, πατριαρχοῦντος Σεραφεῖμ χᾶττι βασιλικὸν ἀνεγνώσθη περὶ ἐκλογῆς πατριάρχου. Συλλ. πατριαρχ. γραμμ. τόμ. Α', φύλλ. 530».

Σαμουὴλ Α' Χαντζερῆς ἀπὸ Δέρκων, ἐξώσας τὸν Ἰωαννίκιον τῇ εἰκοστῇ α' τοῦ μαΐου (1763) ἀνήλθεν ἐπὶ τὸν τῆς πατριαρχείας θρόνον, θελήσει καὶ γνώμη πάντων τῶν ἐν τῇ Κ/πόλει διατελούντων ἀρχιερέων, πρόσθε δὲ καὶ ἀρχόντων καὶ ἰδιωτῶν. Οὗτος μόνος τῶν μετὰ τὸν Παῖσιον πατριαρχευσάντων διενήνοχε φρονήσει τε καὶ συνέσει καὶ ἐπὶ τῇ ἄλλῃ θεοσεβείᾳ· τὰ γὰρ τῆς αὐτοῦ νέας πατριαρχείας

(1) Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ Μ. Γεδεών ἐν Κανόν. Διατ. σ. 97—99.

ἔξοδα ἐξ ἰδίων αὐτὸς κατεβάλλετο, μηδενὸς τῶν ἀρχιερέων ἀπαιτηθέντος πολὺ ἢ ὀλίγον, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀπῆτουν, ἀλλ' οὐδὲ τινα χωρὶς κρίσεως καὶ συνόδου κατέκρινε. Σημειώσαι προσέτι, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἐμερίσθη ἡ πατριαρχικὴ σφραγὶς εἰς 4 τμήματα, ὅπως μὴ ποιῆ ὁ πατριάρχης μονομερῆ ἀρξία ἐπὶ τῇ καταδρομῇ τινῶν, καὶ διενεμήθη ἡ μία εἰς τέσσαρα. Καὶ τούτων τὸ μὲν ἐν αὐτῷ ἐκλήρωθη, τὰ δὲ τρία τοῖς προσετώσι τῶν ἐνδημούντων ἀρχιερέων διὰ συνοδικῶν γράμματος ἐδόθησαν. Οὗτος δὲ οὐ μόνον τῇ πολιτικῇ συνέσει τῶν ἄλλων διέφερεν, ἀριστα καὶ δίκαια διοικῶν, ἀλλὰ καὶ παιδείᾳ πάσῃ θεοσόμνητο, τῇ τε θύραθεν καὶ τῇ καθ' ἡμῶς θεολογίᾳ, καὶ ἱστορίᾳ παντοῖα, ὡς οἱ πωληθέντες αὐτῷ πίνακες δηλοῦσι. Οὕτως καὶ αὐθὺς ὁ ῥήθεις Σαμουὴλ μὴ ποιῶν τὰ κοινῇ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀρέσκοντα καὶ τισιν ἄλλοις, καθήρεθη τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῇ δ' νοεμβρίου τοῦ αἴφξη». Σημειώσεις: «1763 ἐν μηνὶ αὐγούστῳ, ὁ ἀπὸ Δέρκων Σαμουὴλ γενόμενος πατριάρχης, Δέρκων ἐψηφίσθη Διονύσιος ὁ πρότερον μὲν Χίου, ἔπειτα δ' Ἐφέσου καὶ ἤδη Δέρκων. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμῳ Α', σελίδι 102.—1763 μαΐου 24, ἡμέρα σαββάτω, μήνυμα εἰς Σαμουὴλ πατριάρχην. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α', φύλλ. 138».

Μελέτιος ἀπὸ Λαρίσης μῆνας πέντε καὶ ἡμέρας τέσσαρας, 1768.

Θεοδόσιος ἀπὸ Θεσσαλονίκης, γενόμενος πατριάρχης 9 ἀπριλίου 1769· ἀχαιρεν ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἀργυρολογίας».

Σαμουὴλ Α' τὸ 6' 1773, ἐκβλήθει μετὰ μῆνας 13 καὶ ἡμέρας 4.

Σωφρόνιος Α' ἀπὸ Ἱεροσολύμων, 1774. Σημειώσεις: «1775 μαΐου 10, ἡμέρα κυριακῇ, εἰς τὰς δεκαπέντε ὥρας, ἐξεδήμησεν ἐν Κυρίῳ ὁ πρῶτος Κ/πόλεως πατριάρχης κύρ Σαμουὴλ Βυζάντιος, ὄντας ἐξόριστος εἰς τὸ νησί τῆς Χάλκης, ὅπου καὶ ἐκκελεύθη τῇ ἐφεξῆς, ἐνταφιασθεὶς μετὰ παρηρησίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς χώρας. Ἀπὸ ἰδιοχείρου σημειώματος Νικολάου Καρατζᾶ».

Γαβριήλ Δ' ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν, φορέσας τὸ καθβάδι τῇ 13 δεκεμβρίου 1780. Σημειώσεις: «1780 δεκεμβρίου 12, μέγα μήνυμα εἰς Γαβριήλ πατριάρχην. Συλλ. γραμμ. πατριαρχ. τόμ. Α' φύλλ. 140».

Ἄρθ. 15

Τεῦχος ἐκ χάρτου, συνιστάμενον μὲν ἐκ φύλλων 44, γραφὴν δὲ ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΗ' ἑκατ. Περιεχόμενα·

1. Ἀθήλων αβίος καὶ ἀγῶνες τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου, τοῦ Εὐγενικοῦ». Ἀρχ. «Ἐκείνα ὅπου ὑπερβαίνουσι κάθε φύσιν» κτλ., φύλλ. 1—37. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βίου τούτου παραπέμπει εἰς τὰ βιβλία τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων.

2. «Περὶ τῆς γονοροίας (sic), ἥτις ῥαθυμίαν λογικῆς ψυχῆς τίκτουσα, καθ' ἣν ἀποβάλλει εἴθε τοὺς τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας λόγους». Ἀρχ. «Πῶς ὁ Θεὸς διὰ τὴν πολλὴν του ἀγαθότητα», φ. 38—44.

Τὸ τεῦχος τοῦτο κτῆμα πρότερον ἦν τοῦ Παροναξίας Νεοφύτου τοῦ Λαχοβάρη, εἶτα δὲ τοῦ Δέρκων Νεοφύτου.

Ἄρθ. 16

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος.

«Θουκυδίδου συγγραφῆς πρώτης (πρόσθετος β'—η'). Ἀποσημειώσεις τινὲς ἐκ παραδόσεως κύρ Δωροθέου διδασκάλου Κωνσταντινουπόλεως».

Καὶ τοῦτο κτῆμα ἦν πρότερον «Παροναξίας Νεοφύτου Βυζαντίου τοῦ Λαχοβάρη», εἶτα δὲ τοῦ Δέρκων Νεοφύτου.

Ἄρθ. 17

Τεῦχος ἐκ χάρτου τῆς ΙΗ' ἑκατ.

1. Παρθένιος Ἱεροσολύμων. «Λόγοι ἡδύτατοι, καὶ πάνυ ὠφέλιμοι, καὶ σωτηριώδεις τῶν τροπαρίων τοῦ μεγάλου κανόνος (Ἀνδρέου Κρήτης), ἐρμηνευθέντες παρὰ τοῦ μακαριωτάτου, σοφωτάτου, καὶ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Παρθενίου» (1), φύλλ. 1—108. Τὸ τέλος δὲν ἐγράφη, ἀφεθέντων ἀγράφων τῶν δύο τελευταίων φύλλων.

2. Ἀθήλων «διάλογος, ἐν ᾧ εἰσάγεται ὁ ἁμαρτωλὸς τῇ Θεοτόκῳ διαλεγόμενος, κατὰ ἀλφάβητον», φύλλ. 109—111. Ἀρχ. «Ὁ

(1) Ὁ Παρθένιος συνέγραψεν ὀθωμανικὴν ἱστορίαν, ἧς τεμάχιον σώζει ὁ ὑπ' ἀριθ. 9 κώδιξ ἐν φύλλ. 8, καὶ ἱστορίαν τῆς μεταξὺ ἡμῶν καὶ Ἀρμενίων διαφορᾶς περὶ τοῦ Π. Τάφου. Ὅρα Α. Π. Κεραμῆς, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. σταχυολογίας, τ. Α', σ. 308—386.

ἁμαρτωλός. Ἀνύμφευτε, θεόνυμφε, οὐρανοῦ γῆς κυρία σῶσον με τὸν ταλαίπωρον» κτλ. Τὸ γράψιμον τοῦ διαλόγου τούτου διαφέρει τῆς τοῦ ἡγουμένου κειμένου γραφῆς· ἴσως δ' ἐστὶν ἔργον τοῦ Δαπόντε. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 18

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν ἔτει 1729 ὑπὸ Ἀμβροσίου τινὸς μοναχοῦ. Διαίρεται δὲ εἰς δύο μέρη, ἑκατέρου ἔχοντος ἰδίαν ἀρίθμησιν.

Ἐν τῇ ἀρχῇ ὑπάρχει «ἐπιγράμματα πρὸς τὸν συγγραφεῖ τῆςδε τῆς πυκτίδος ὄσιον καὶ θεοφόρον πατέρα Συμεῶν τὸν νέον Θεολόγον», ἥτοι α') Βασιλείου πρωτοσηκρίτου (Migne, Patrol. τόμ. 120, σελ. 308)· β') Ἱεροθέου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τῆς Ὁραίας Πηγῆς (αὐτόθι σελ. 307)· γ') Νικήτα διακόνου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας (αὐτόθι σ. 307). Ἐπεταί ἐν 8 φύλλοις «πίναξ τῆς παρούσης βίβλου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου, πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντος τῆς Σηροκέρκου». Παρέπονται

1. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγ. π. ἡ. Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου». Ἀρχ. «Χρῆμα θεμιτόν, ἀρετῆ» (1), φ. 1—88.

2. Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου, λόγοι πενήκοντα, φύλλ. 89—359^b. Ὁ πρῶτος διαλαμβάνει «περὶ ἀγάπης καὶ ποιῆς εἰς τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν αἱ ὁδοὶ καὶ πράξεις, καὶ μακαρισμὸς πρὸς τοὺς ἔχοντας τὴν ἀγάπην ἐγκάρδιον». Ἀρχ. «Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, θέλω πρὸς ὑμᾶς λαλεῖν» κτλ. Ὁ τελευταῖος λόγος πραγματεύεται «περὶ τοῦ μὴ δεῖν λέγειν ὅτι ἀδύνατον νῦν εἰς ἄκρον ἐλθεῖν ἀρετῆς τὸν βουλούμενον καὶ τοῖς πάλαι ἀμιλληθῆναι ἁγίοις· καὶ ὅτι πᾶς ὁ τὰ ἐναντία διδάσκων τῶν θείων Γραφῶν νέαν αἴρεσιν τοῖς πειθόμενοις αὐτῷ δογματίζει· καὶ περὶ δακρύων, ὅτι ἐκ φύσεως ἡμῖν τὰ δάκρυα πρόσσεστιν». Περὶ τοῦ λόγου τούτου ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῖ ἐν ἀρχῇ ταῦτα· «Οὗτος ὁ λόγος εὑρίσκειται ἐξηγητὸς καὶ εἰς τὸν τόπον βαλμένος εἰς τὸ ὀνομαζόμενον βιβλίον Μαργαρίτην, ὅμως διὰ τὴν μὴ κολοβώσω τοῦ ἁγίου τὰ συγγράμματα τὸν ἔγραψα» ἐν τέλει· «Οὗτοι ἡ πενήκοντα λόγοι με τὸν βίον τοῦ ἁγίου ἡπίργου εἰς ἐν βιβλίον Διονυσίου καὶ τοὺς ἀντέγραφα ἦτον

καὶ ἄλλοι ἐπὶ λόγοι ὁμοῦ ἦτον συγγραμμένα καὶ ἀνακατομένη μενυτοὺς τοὺς πενήντα λόγους καὶ τοὺς ἄφησα».

3. Τοῦ αὐτοῦ «λόγος παραινετικός καὶ ὠφέλιμος», φύλλ. 359^b—361^b. Ἐν τῇ ὡ· «Οὗτος ὁ λόγος ἐγράφη ἐμπροσθεν καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ εικοστοῦ τετάρτου, καὶ ἐνταῦθα περιττός».

4. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τινῶν ζητημάτων, κατ' ἐρωταπόκρισιν. Ἀρχ. «Ἀδελφός τις καθ' ἡσυχίαν» φ. 362^a—365^a.

5. Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ὠφέλιμοι καὶ ἕτερα κεφάλαια φ. 365^b—393^a. Διαίρονται εἰς λόγους 9, ἀντιγραφέντας, κατὰ τὴν ἐν τέλει σημείωσιν «ἀπὸ τοῦ Παντοκρατορινόν βιβλίου τοῦ ἁγίου Συμεῶν».

6. Τοῦ αὐτοῦ κατὰ ἀλφάβητον στίχοι, φ. 393^b.

7. Τοῦ αὐτοῦ λόγοι θεολογικοὶ καὶ ἕτεροι διάφοροι, φ. 394—498^a. Ἐν τέλει σημείωσις· «οὗτοι ἡ γεγραμμένοι λόγοι ἀπὸ τοὺς θεολογικοῦς καὶ ἐδόθη ἦτον εἰς ἕνα πατερικόν Νηβερίτικόν καὶ τοὺς ἀντέγραφα καθὸς τοὺς ἡῶρα ἐος ὧδε» (1).

Μετὰ τρεῖς ἀγράφους σελίδας ἄρχεται τὸ δευτέρον μέρος τοῦ κώδικος, οὐ προτάσσονται αἱ «ἐπιγραφαὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς βίβλου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ», εἶτα δὲ «πίναξ ἀκριβῆς τοῦ ἐν κεφαλαίοις κδ' κατὰ ἀλφάβητον βιβλίου τοῦ αὐτοῦ ὄσιου πατρὸς Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ (2). Ἀλλὰ τοῦ μὲν Α^{ου} κεφαλαίου (λέγει ὁ ἀντιγραφεὺς) οὐκ οἶδ' ὅπως μὴ εὑρεθέντος ἄρχεται ἐκ τοῦ δευτέρου· τανῦν δὲ (προστίθησιν) εὑρέθη καὶ ὁ πρῶτος λόγος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μεγίστης Λαύρας καὶ ἐτίθη ἐν τῇ σειρᾷ αὐτοῦ».

Αἱ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κώδικι συγγραφαὶ τοῦ ὄσιου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰσι δύο. Ἡ μὲν πρώτη (φύλλ. 1—93^a), περιλαμβάνει ἠθικά τε καὶ ἀσκητικά κεφάλαια, ἔχοντα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ὑποθέσεως τάδε· «Ἀρχὴ σὺν Θεῷ

(1) Ἀπαριθμησὶν τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὄσιου Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου ὄρα παρὰ Φαβριχίῳ, Bibl. Græca τ. XI, σ. 302—319. Ἐν τῇ πατρολογίᾳ τοῦ Migne τόμ. 120, ὑπάρχουσι διάφοροι αὐτοῦ λόγοι λατινιστί, κεφάλαια διάφορα ἑλληνιστί καὶ δύο λόγοι ἐν παραφράσει. Τῷ 1790 ἐξεδόθησαν ἅπαντα τὰ τότε εὑρεθέντα συγγράμματα ἐν ὀγκώδει βιβλίῳ (Ἐνετήσι), κατὰ παραφράσιν Διονυσίου Ζαγοραίου πνευματικοῦ. Ἡ παράφρασις αὕτη μετετυπώθη ἐν Σμύρῃ τῷ 1886.

(2) Fabricii, Bibl. Græca X, σ. 324. Ὁ βίος οὗτος ἔγνωσται ἐν παραφράσει.

(2) Ὁρα Fabricii, Bibl. Gr. τ. VIII, σ. 803 (ἀρχ. ἐκδόσεως).

της υποθέσεως του παρόντος βιβλίου, της ἐχούσης μὲν τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἰδίας ψυχῆς, ὑπὸ δὲ εὐχῶν πατέρων συνεγράφη, Παύλου τέ φημι καὶ Μάρκου, σὺν Θωμᾷ καὶ Ἰωάννῃ, ἅμα Ἰακώβῳ, Λουκᾷ τε καὶ Μακαρίῳ, πρὸς ὃν ἐστάλη αὕτη παρὰ μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ Πέτρου, συνεργεῖται δὲ τριῶν ἀρχιερέων, ὧν αἱ εὐχαὶ συνήργησαν τῷ λόγῳ. τῇ δὲ συμβουλῇ ὠφέλησαν μεγάλως. —Τὸ δὲ δεύτερον σύγγραμμα (φ. 95^α—154^β) ἐπιγράφεται ὡδε: «Τοῦ ὀπίου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος συνοπτικοῦ καὶ κατὰ ἀλφάβητον, πλήρεις ὄντες πνευματικῆς γνώσεως». Ἐκάστου λόγου προτάσσονται ἐν μέρει προλόγου ἱαμβικοί στίχοι(1).

Παρέπονται (ἐν φ. 143—154^β) «Τοῦ ἀγίου Ἰουάννου πρεσβυτέρου, καὶ καθηγουμένου μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βάτου, κεφάλαια καὶ κατὰ ἀλφάβητον, σύντομα καὶ λίαν ψυχωφελῆ, ἅπερ ἔγραψε πρὸς Θεοδώρον τὸν ἐπίκλησεν κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἀρχεται ὡδε: «Ὁ ἀληθινὸς ὄντως μοναχὸς οὗτος» κτλ. Πρὸς δὲ τῷ τέλει τοῦ κειμένου πεντάστιχον ὑπάρχει ἱαμβεῖον περὶ τοῦ συγγραμματος τοῦ ἁβδᾶ Ἰουάννου, καὶ σημείωμα τοῦ ἀντιγραφῆτος ἔχον ὡδε: «Ἐλθὲ τέλος ἐν ἔτει ἀψχθὲ κατὰ μῆνα μάρτιον, ἐν τῷ ἀγιωρύμῳ Ὁρος τοῦ Ἁθωρος ἐν τῇ σκῆτῃ τῆς Θεῆς ἀρχηγῆτος ἀγίας Ἀννης παρεμῶν τοῦ εὐτελοῦς Ἀμβροσίου».

Ἄρθ. 19

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἐκατονταετηρίδος. Περιεχόμενα.

α') «Ἀνάπτυξις εἰς τὰς τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου ἐπιστολὰς, ἐρμηνευθεῖσα παρὰ τοῦ σοφολογ. καὶ ἡμετέρου διδασκάλου κυρίου κυρίου Δανιὴλ τοῦ Πατμίου». Α. Π. Κεραμέως, Μαυρογ. βιβλ. τ. Α', σ. 169.

β') «Ἐξήγησις εἰς τὸν περὶ βασιλείας λόγον» τοῦ Συνεσίου, παρὰ τοῦ αὐτοῦ Δανιὴλ.

γ') Συνεσίου φαλάκρας ἐγκώμιον, μετὰ πολλῶν ψυχαγωγικῶν σχολίων.

(1) Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἀνδρῶν μονῆς Ἁγίας σώζεται ἐκ χάρτου κώδιξ τῆς περιέχου τοῦ αὐτοῦ Πέτρου Δαμασκηνοῦ ὑπόμνησιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. Ἀγνωστον δὲ, εἴ ἢ ἐπιγραφή αὕτη εὑρηται καὶ ἐν τῷ κώδικι αὐτῷ. Α. Μηλιαράκη, Ὑπομν. περιγραφικὰ περὶ τῶν Κυκλάδων νήσων. Ἐν Ἀθῆναις, 1880, σελ. 167, ἀριθ. 23.

δ') Δανιὴλ τοῦ Πατμίου παράφρασις τοῦ ἐγκωμίου φαλάκρας.

Τὸ τεῦχος τοῦτο ἐγράφη ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Πανγιωταδίου, μαθητοῦ πάντως τοῦ διδασκάλου Δανιὴλ. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 20

Τεῦχος ἐκ χάρτου, συγκείμενον ἐκ τετραδίων 39 καὶ γραφὴν πιθανῶς ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΖ' ἑκατ.

«Παράφρασις τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου εἰς γράσιν ἑλληνικῆν», περὶ ἧς σημειοῖ ὁ Φαβρίκιος, Bibl. Gr. τ. XII, σελ. 293 (ἀρχ. ἐκδ.).

Σημείωσις. «Ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Μύτσου, ἀψλγ^ω αὐγούστου α'». Εἴτα δ' ἐγένετο κτῆμα τοῦ Δέρκων Νεοφύτου.

Ἄρθ. 21

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ ἀρχὴ δὲ καὶ τὸ τέλος ἐλλείπουσιν. Ἀπὸ δὲ τῆς σελίδος 7—438 περιλαμβάνει τὴν μετάφρασιν γενικῆς τινος ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ παρὰ τοῖς διαφοραῖς λαοῖς. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 22

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ἀδῆλου «μελέται τῆς παλαιῆς Γραφῆς πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων», διηρημέναι εἰς μαθήματα καὶ πεπλουτισμέναι μετὰ πολλῶν παραπομπῶν καὶ σημειώσεων ἐκτενῶν. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 23

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΖ' ἑκατ.

Μαλαξοῦ νομοκάνων μετὰ πίνακος τῶν κεφαλαίων· τούτου δὲ τὰ πρῶτα φύλλα καὶ τὸ τέλος τοῦ κώδικος ἐλλείπει. Κατὰ δὲ σημείωσιν τοῦ μηνὸς αὐγούστου 1643 τὸ τεῦχος τοῦτο ἀφιερωμένον ἦν τῇ μονῇ τοῦ Σινᾶ, καὶ ὅτι γνώμη τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Συναίου ὁρους Ἰωάσαφ ἐδόθη ἐπὶ ἐπιστροφῇ Συναίτη τινὶ πνευματικῷ πατρί. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 24

Τεῦχος ἐκ χάρτου, συνιστάμενον ἐκ φύλλων 305 καὶ γραφὴν πιθανῶς περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΣ' ἑκατ.

1. Πίναξ τῶν περιεχομένων, φ. 1^α.

2. Ὀμιλία εἰς τὰς κυριακάς τοῦ Ματθαίου ἰβ', ιγ', ιδ', ιε', ις', ιζ', γεγραμμένη κατὰ τὴν κοινὴν φράσιν. Φύλλ. 2—36.

3. Γρηγορίου Κεραμεῖος ἀρχιεπισκόπου Ταυρομενίας «Ὀμιλία περὶ τοῦ ἀρχιτελώνου Ζαχαρίου» παραπεφρασμένη(1), φ. 36^α—41^β.

4. «Εὐαγγέλια ἐξηγημένα σὺν Θεῶ ἀγίοις τοῦ κατὰ Λουκᾶν εἰς κοινὴν γλωτταν διασαφηνισθέντα» εἰς ἰβ' Ὀμιλίαις (φ. 43^α—150^β), ὧν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἀναγινώσκεται ἐν τῷ 3 τεύχει, φύλλ. 116^α—154^α.

5. Λόγοι εἰς διαφοροὺς κυριακάς, φύλλ. 151^α—205^α. Πρβλ. ἀριθ. 3 φύλλ. 167^α—183^α.

6. «Μηηνολόγιον τοῦ ἐνιαυτοῦ» κτλ., φύλλ. 206^α—242. Γρηγορίου τοῦ Κεραμεῖος λόγος πεντε.

7. Ἰω. Χρυσόστομου λόγος τῆ ιγ' νοεμβρίου. Ἀρχ. «Ἐἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ» κτλ., φ. 242^β—258^α.

8. Γερμανοῦ Α' Κ/πόλεως «ἐγκώμιον εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ὅτε προσηνήχθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα». Ἀρχ. «Ἰδοὺ καὶ πόλιν ἐτέρα παρήγυρις», φ. 259^α—265^α.

9. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀναγιωσκόμενος τῇ 30 νοεμβρίου. Ἀρχ. «Ἐμοὶ τῆς παρουσίας ἐορτῆς», φ. 265^β—270^β.

10. Ἀδῆλου λόγος εἰς τὸν ἄγ. Νικόλαον, εἰς τὴν Ὑπαπαντήν, εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν καὶ εἰς τὴν ἀποτομήν τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, φ. 270^α—296^β.

11. Ἰω. Χρυσόστομου ἀλόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου». Ἀρχ. «Πάλιν γάρ εἰς εὐαγγέλιον», φ. 297^α—305^α.

Σημείωσις ἐν φύλλ. 205^β. «† ἐσταθοθ το παρὸν ὑπὸ χειροσ ἀμαρτωλοῦ Ἰωάννου ἀναγνώστου οεπ. εἰς χωρίον Μάσαρη, διεξοδον και πληρωμῆς τοῦ Κυριακοῦ τοῦ παπᾶ κὴρ Ἰωάννον, εἰσιτρόπου του ταξιαρχου Μηγαήλ, ἐπὶ ἔτους ἀρχὴδ' μαῖω κζ' a di 27 maggio». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄρθ. 25

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατ. Περιεχόμενα·

1. «Inscriptiones antiquae ex Sponio», φ. 1—78.

2. «Inscriptiones antiquae excerptae ex Roma Reinesii Syntagmate Inscr. Ant.», φ. 79—100.

(1) Ἐλληνιστὶ ἐν τῇ ἐκδόσει Migne τ. 132, σ. 344, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἱεροσολύμων (1860) σ. 5.

3. «Inscriptiones antiquae ex Marmaribus Oxoniensibus erutae», φ. 102—157.

4. «Ἐκ τοῦ ὀδοπορικῆ τῆς Ἰταλίας Βερναρδου τοῦ Μόντε Φωκῶν» ἐπιγραφὰὶ διάφοροι(1), φ. 158—175.

Ἐν τέλει τοῦ 3 φύλλου προσκεκόλληται τεμάχιον χάρτου, ἐν ᾧ γέγραπται τάδε: «Ἰωάσαφ τοῦ πρώην Τορνόβου, τοῦ ἐν τῇ λαύρα τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθω μονασατος, ἐπίγραμμα εἰς τὸ ψαλτήριον», ἦτοι τὸν γραφέα ψαλτήριου τινός, Μελέτιον τὸν Πηγᾶν(2). Ὁπίσθεν δὲ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἀναγινώσκεται ἡ ἐπομένη σημείωσις: «Σώζεται καὶ ἕτερον ψαλτήριον διὰ λεπτογραφίας ἐν μεμβράνῃ ἰδιόχειρον τῆς ἀγίας Εἰκασίας τῆς μελωδοῦ, ἐν τῇ περιφίμῳ μορῇ τοῦ θεοβαδίστου ὄρους Σινᾶ, τῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τιμωμένη».

Ἄρθ. 26

Τεῦχος μεμβράνινον 8ου σχήματος (0,20 x 0,15), συνιστάμενον ἐκ φ. 260 καὶ γραφὴν κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατ. Τὸ κείμενον δίστιχον.

Τετραεναγγέλιον μετὰ σχολίων ἀνωνύμων.

1) Τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον μέχρι κεφ. Η', 18.

2) Τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον μετὰ πίνακος τῶν κεφαλαίων.

3) Τὸ κατὰ Μάρκον μέχρι τέλους κεφ. ΚΔ', 49.

4) Τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον.

5) Μηηνολόγιον τοῦ τετραεναγγέλιου.

Σημείωσις: Τὰ σχόλια γεγραμμένα ἐστὶ λεπτοῖς γράμμασι καὶ πλήρη ταχυγραφικῶν σημείων. Κατεφθαρμένον δὲ ὑπὸ μῶν καὶ πυρᾶς ἐστὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον καὶ μέρος τοῦ κατὰ Λουκᾶν. Ὑπὸ δὲ ὕδατος πολλὰ σχόλια ἐφθάρη, ὧν τὸ κείμενον ὑπάρχει νῦν ἢ δυσανάγνωστον ἢ ὅλως ἀφανές.

Ἄρθ. 27

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΗ' ἑκατ.

1. «Πίναξ τῆς παρουσίας βίβλου» ἐν τρισὶ φύλλοις, ἔχον πρὸς τῷ τέλει: «Ἐν ἔτει ἀψπζ^ω, ἐν μηνὶ αὐγούστῳ, κατὰ τὴν πέμπτην τοῦ τρέχοντος, ἡμέρα πέμπτη, παραμονῇ τοῦ σω-

(1) Ἀπασαι αἱ ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ἐπιγραφᾶὶ εἰσι μικροῖς χαρακτῆροι γεγραμμέναι.

(2) Ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου ἐν Ψόφῳ νικοτιανῆς, σ. 18 ἐν ὑποσημ.

τῆρος Χριστοῦ ἀρχήσαν οἱ πόλεμοι, βάζοντας καὶ τὸν ἑλκίζην εἰς τὸ καλὲ τῶν ἐπὶ ταυ κουλὰδων μὲ τιμῆν, χωρὶς καμμίαν καταφρόνησιν».

Μετὰ δὲ τὸν πίνακα ὑπάρχει 179 φύλλα, ἔχοντα ἀριθμούς (ἀπὸ 41—219), ὅποθεν δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐλλείπει νῦν μ' φύλλα, ἀπερ, κατὰ τὸν πίνακα, τὰ ἐπόμενα περιεῖχε κείμενα: Ἀκολουθίαν νυμφικὴν καὶ ἐπιθαλάμιον.—Προσφώνημα εἰς ἕνα παπαγάλλον.—Προσφώνημα εἰς ἕνα σκυλάκιον.—Ἐπαῖνον εἰς τὸ κρασί διὰ στίχων.—Προσφώνημα, ἦτοι τραγοῦδι, εἰς μίαν γραίαν.—Στίχους εἰς τὸν τροχὸν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.—Περὶ κομητῶν.—Περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν.—Περὶ ἀστραπῆς, περὶ σεισμοῦ.—Περὶ τῶν δ' στοιχειῶν.—Εὐχὴν διὰ στίχων εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκου.—Ὀπτασίαν Δανιήλ—καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

2. Συνέχεια θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ «τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἁγίου (τούτου) ἐξηγητόν» (φ. 41—61), μεθ' ὃ ὑπάρχει ἕν αἰνίγμα.

3. **Ἰω. Χρυσοστόμου** «λόγος περὶ τῆς ἁγίας Κυριακῆς» εἰς ἀπλήν φράσιν, φ. 62—67^a.

4. «Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Μαρίας τῆς μετονομασθείσης Μαρίνος», οὗ ἡ ἀρχή· «Ἦτον εἰς μίαν χώραν ἕνας εὐσεβής», φ. 67^a—73.

5. «Διήγησις καὶ ὄπτασις ὠφελίμος ὀρθοδόξου τινὸς Δημητρίου, συγγραφεῖσα παρὰ Μητροφάνους ἱερομονάχου, προτροπῆ καὶ κελύσει τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς καὶ διδασκάλου κυρ Δανιήλ καὶ ῥήτορος, μετατεθεῖσα δὲ εἰς κοινήν φράσιν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχῳ κυρ Λαυρεντίου, τοῦ ἐν τῷ ἁγιωνύμφῳ ὄρει τοῦ Ἀθωνῶν ἀσκήσαντος», φύλλ. 74—89.

6. **Θεοδοσίου Πιπτάρων** «προφητεία περὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι ἐν τέλει τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, διὰ αἰτήσεως τοῦ βασιλέως κυρ Λέοντος τοῦ σοφοῦ». Ἀρχ. «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις τοῦ ἐβδόμου», φ. 89^b—93^a.

7. **Νικηφόρου Ξανθοπούλου** «διὰ ποῖαν αἰτίαν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν ἄνθρωπον κἀμνον λειτουργίας εἰς τὰς τρεῖς ἡμέρας, εἰς τὰς ἐνάτας (sic) καὶ εἰς τὰς σαράντα», φ. 93^b—106. Εἰς ἀπλήν φράσιν.

8. Κανὼν κατανυκτικὸς εἰς τὸν δεσπότην καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ποίημα κυροῦ Λέοντος τοῦ δεσπότη, φ. 107—109^b.

9. «Εὐχὴ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ στίχων κατὰ ἀλφάβητον»· εἶτα «ὧδαί» καὶ «στιχηρὰ κοντάκια» καὶ εὐχαὶ δύο εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, φ. 110—118^b.

10. «Εὐχὴ ἰκέσις εἰς τὸν κ. ἡ. Ἰησοῦν Χριστόν, λεγομένη καθ' ἐσπέραν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἀποδείπνου», φ. 118^b—120^b.

11. «Ἐγκώμιον εἰς τὸ ἅγ. Πάσχα, συντεθὲν παρὰ **Καيسάριου Δαπόντε**», φ. 120^b—125^a.

12. «Ἐγκώμιον διὰ στίχων εἰς τὴν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέννησιν», ποίημα **Χριστοδοῦλου Χαλκοπούλου** τοῦ Κερκυραίου, φ. 125^b—128^a.

13. «Λόγος τινὸς **Εὐγενίου**, διδασκάλου εἰς τὰ Ταταῦλα χρηματίσαντος» περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου· διήρηται δὲ εἰς ε' κεφάλαια, φ. 128^a—135^b.

14. «Εὐχὴ ἡ ὁποία ἐσηκώθη ἀπὸ τὸ βιβλίον καλούμενον Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου, ἀπὸ τὸν λόγον περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου», φ. 136—140^a.

15. «Λόγοι πατέρων, ὅτι ἡ ἀσκητικὴ θεοδιδάχτος—πὼς ἡ ἀσκήσις εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸν διδαγμένη—ὅτι ἐσχάτον τῶν κακῶν ἡ ἀπόγνωσις—ὅτι οὐκ ἔλαττον ἀναμαρτησίας μετάνοια» κτλ., φ. 140^a—147^b.

16. «Μερικαὶ τύχαι τοῦ Τηλεμάχου, υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἐξήγησις ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν εἰς τὸ ῥωμαϊκόν, ἀπὸ τὸ πρῶτον βιβλίον», φ. 148—154^b.

17. «Γεροντικά καὶ παραινέσεις ἁγίων Πατέρων εἰς προκοπὴν τελειότητος. Ἐσηκώθησαν ἀπὸ βιβλίον **Νέος Παράδεισος** ὀνομαζόμενον, χειρήσιον παλαιόν», φ. 155—175^a.

18. «Τοῦ Χρυσοστόμου, περὶ φίλων», φ. 175^b—176.

19. «Ὁμιλίαι τιναὶ (sic) καὶ παραδείγματα ἐκ διαφόρων βιβλίων», φ. 179—186^b. Παρέπονται τροπάρια δύο Πέτρου Δαμασκηνοῦ.

20. Φῆμαι τρεῖς εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, εἰς τὰ πάθη καὶ εἰς τὰ Θεοφάνεια, φ. 187—191.

21. «Ἐγκώμιον τῆς Θεοτόκου εἰς ἥχον τραγωδίου πολιτικοῦ καὶ φράγγικου», οὗ ἡ ἀρχή· «Δὲν εἶναι τρόπος», φ. 192—193.

22. Θεματα ἀπλᾶ τοῦ α', τοῦ γ' καὶ τοῦ δ' εἶδους, φ. 194—219^b.

Σημείωσις. Ἐπὶ τοῦ περικαλύμματος τοῦ τεύχους ὑπάρχει σημείωσις τις, δι' ἧς δηλοῦται, ὅτι ὁ **Καيسάριος Δαπόντε** ἀπέβη τῇ 4 δεκεμ-

βρίου 1784, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ξηροποτάμου(1). Καὶ πάλιν ἑτέρα σημείωσις. «Τὸ παρὸν ἐγγράφη διὰ χειρὸς Κωνσταντίνου ἱερομ. Καλλιμάχη τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι· τὸ ὁποῖον περιεῖχε τινὰς λόγους καὶ τινὰς ὁμιλίαις, καὶ ἄλλα». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἀρθ. 28

Τεύχος ἐκ χάρτου τῆς ΙΖ' ἑκατ.

Μαλαξοῦ νομοκάνων, διηρημένος εἰς 270 κεφάλαια· πρὸς δὲ τῷ τέλει ὑπάρχουσιν «εὐχαὶ συγχωρητικαί». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἀρθ. 29

Τεύχος ἐκ χάρτου γραφέν περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατ.

Ἐκκλ. μουσική. «Χερουβικά κυρ Πέτρου λαμπαδαρίου». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἀρθ. 30

Τεύχος ἐκ χάρτου γραφέν περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΗ' ἑκατ.

1. «Περὶ ῥητορικῆς τέχνης σύντομος παράδοσις παρὰ **Γερασίμου Βλάγου** ἐκδοθεῖσα», φ. 1—79. Κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ πίνακα διαιρεῖται εἰς γ' βιβλία, ὧν τὸ α' συνίσταται ἐκ μὲ' κεφαλαίων, τὸ β' ἐκ κεφ. ιη', καὶ τὸ γ' ἐκ κεφ. κε'. Ἀλλὰ τὰ κεφ. ιθ'—κε' τοῦ γ' βιβλίου ἐλλείπει τὴν σήμερον. Ἀρχεται δὲ ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τοῦ κεφ. τοῦ «περὶ ἔτυμολογίας, εὐρέσεως, ὀρισμοῦ, ἐργασίας καὶ τέλους τῆς ῥητορικῆς». Πρβλ. Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. τ. Α'. σ. 412.

2. «Διδασκαλία περὶ τοῦ ἀκραίφνου τρέπου τοῦ διδάσκειν τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐκδοθεῖσα παρὰ **Γερασίμου Βλάγου** τοῦ Κρητός, ταπεινοῦ τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου, κήρυκος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ καθηγουμένου τοῦ τῆς Παλαιοπόλεως σεβασμίου μοναστηρίου» (2), φ. 85—98^a. Διαιρεῖται εἰς ἑ' κεφάλαια.

3. Ἀναγραφή 29 ἀρχαίων ἑλληνικῶν πα-

(1) Ὅρα ἀρχαιολ. παρὰ τ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου τ. ΙΖ', σ. 11, στήλῃ β', ὑποσημ. 2.

(2) Ἑτέρα τινὰ ἀντίγραφα ὄρα παρὰ Α. Δημητρακοπούλου, Προσθ. καὶ διορθ. σ. 53.—Ἐκκλησι. Ἀληθ. τ. Α', σ. 2.—Α. Π. Κεραμέως, Ἐκθεσις περὶ τῶν ἐν τῇ βιβλ. Π. Φωκαίας ἑλλ. χειρογράφων. Σμύρνη. 1876, σ. 8.

ρομιῶν, μετὰ σημειώσεων περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν, φ. 98^b.

4. Παροιμίαι ἑλληνικαί, κατ' ἀλφάβητον τεταγμέναι, φ. 99—107^a.

5. «Τὰ λεγόμενα ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων».—«Ζῶων φωναί»—καὶ ἄλλαι τινὲς παροιμίαι, φ. 107^a—108^b.

6. **Γρηγορίου Ναξιανζηνοῦ** ῥητόν τι μετ' ἐξηγήσεως, φ. 109. Ἐν τέλει δὲ κεῖται πίναξ, ἐν ᾧ αὐτὸς οἰκουμενικαὶ ἀναγράφονται σύνοδοι.

7. «**Φωτίου** πατριάρχου κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», φ. 110—111.

8. **Μιχαὴλ Ψελλοῦ** «εἰς τὸ θεωρεῖν ἢ τὸ φυτὸν ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία». Ἀρχ. «Ἐὼρων ὑμᾶς καὶ πάσαι περὶ τοῦτο ληγνομένου τὸ ζήτημα», φ. 111^b—114^a.

9. **Θεοδωροῦ Κύρρου** «ἐκ τῶν ἀπόρων, περὶ τοῦ τί ἐστὶν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν», φ. 114—115.

10. **Μιχαὴλ Γλυκᾶ** «ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν ἀποστολή καὶ ἐκπόρευσις» (1), φ. 115^a—119^a. Ἀτελής. Ἀρχ. «Τί δὲ σοὶ καὶ περὶ τῆς ἀρρήτου» κτλ.

Ἦν δὲ τὸ τεύχος τοῦτο κτήμα τοῦ «παναγιωτάτου καὶ προσκνητοῦ τοῦ ἡμετέρου δεσπότη κυροῦ Μελετίου» τοῦ Τενεδίου, καὶ εἶτα τοῦ «Προύσης Κωνσταντίου». (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἀρθ. 31

Τεύχος ἐκ χάρτου, γραφέν μὲν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, σχῆμα δ' ἔχον μέγα.

1. **Εὐγενίου Βουλγάρως** «τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις» κτλ., μετὰ πολλῶν σχημάτων καὶ σημειώσεων (2), φ. 1—168.

2. **Εὐγενίου Βουλγάρως** «στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς» μετὰ πινάκων καὶ σημειώσεων, φ. 169—229.

Σημείωσις. Ἐνδον τοῦ περικαλύμματος προσεκόλλησεν ὁ βιβλιοδέτης τέμαχος ἐπιστολῆς τινος τοῦ ἐκ Μακρινίτζης Ἰωάννου τοῦ

(1) Ἄλλα τινὰ ἀντίγραφα ὄρα παρὰ τῷ Α. Δημητρακοπούλῳ, Ὁρθοδ. Ἑλλ. σ. 16.

(2) Ἐξεδόθη τῷ 1805. Α. Βρετοῦ, Νεοελλ. Φιλολ. σ. 135, ἀρθ. 380.

Χατζή Χρηστοδούλου (26 Οκτωβρίου 1814), διαπεμφθείσης πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς μονῆς Ξηροποτάμου. Ὅπισθεν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης σημειώσις τις κεῖται, ἔχουσα ὡδε: «1815. Αὐτὴ ἡ φυσικὴ ἐσταθόθει ἐπ' ἐμοῦ Ἰωσήφ ἱερομονάχου Ξηροποταμίτου, ὁπότε ἀπὸ Ζαγορᾶν ἐκόμισα αὐτὴν ἰδίως ἀγαλόμεσιν ἑμοῦ καὶ μεθ' ἑτέρων βιβλίων». Ἦν δὲ πρότερον κτῆμα τοῦ Προύσης Κωνσταντίου. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄριθ. 32

Τεῦχος ἐκ χάρτου, γραφὴν μὲν ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΗ' ἑκατ., σχῆμα δ' ἔχον τὸ καλούμενον τέταρτον.

«Θέατρον πολιτικόν, εἰς τὸ ὅποιον περιέχεται ἀκριβὴς συμβουλὴ τί πρέπει νὰ κάμη, καὶ ἀπὸ τί νὰ ἀπέχη ὁ ἡγεμὼν». Ἐν τέλει δὲ τοῦ τεύχους γέγραπται τὰδε: «Τοῦτο τὸ φιλοπόνημα τοῦ παρόντος βιβλίου εἶναι ἀξιολογώτερον ἀπὸ ὅσα ἀπλᾶ βιβλία ἔχομεν, διότι εἶναι μίᾳ σχέδι ὑμβαλλομένη εἰς κάθε ἄνθρωπον, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας. Ὁ συγγραφεὺς ὅμως εἶναι παπίστης ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦτιων, ἐπιστήμων, χρηστοθήης ἄνθρωπος, ἱστορικὸς εἰς τὸ ἄκρον καὶ θεολόγος ὅσον διὰ τοὺς Λατίγους ἄριστος. Οὗτος συνέγραψεν εἰς τὴν γαλλικὴν, καὶ ἐκ τῆς γαλλικῆς εἰς τὴν ἰταλικὴν» μεταφράσθη ὅμως ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν εἰς τὴν ἀπλὴν ἑλληνικὴν, προτροπὴ καὶ διαπύρη τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐκλαμπροτάτου καὶ γαληνοτάτου ἀθέρτου Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου». Καὶ κατωτέρω ἑτέρα χεὶρ ἔγραψεν: «Ἐκ τῆς γαλλικῆς εἰς τὴν λατινικὴν, ἐξ ἧς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀπλὴν ἑλληνικὴν μεταφράσθη παρὰ τοῦ σοφωτάτου Νικολάου βοεβόδα Μαυροκορδάτου, πατρὸς τοῦ ἀνωτέρω Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου, ὡς ἐδέχθη ἐκ τοῦ τύπου» (2). Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄριθ. 33

Τεῦχος ἐκ χάρτου τῆς ΙΗ' ἑκατ., σχῆμα μὲν ἔχον τὸ καλούμενον ὄγδον, περιλαμβάνον δὲ ἀνωμόμου τινὸς συγγραφῆως «τρόπον τοῦ συνθέτειν διδασχὰς» εἰς κδ' διηρημένον κεφάλαια, ὧν τὸ τελευταῖον ἀτελὲς ἐστίν. Ὁ συγγραφεὺς παράγει θέματά τινα ῥητορικὰ καὶ ἐκ τῶν διδασχῶν τοῦ Μηνιάτου. Καὶ ἐν μὲν τῇ

(1) Α. Βρετού, Νεοελλ. Φιλολ. σ. 59, ἀριθ. 126.

ἀρχῇ κεῖται «πίναξ τῶν περιεχομένων εἰς τοὺς ἐξ ἀρχῆς ταύτης τῆς βίβλου τρόπους ὑπερτῶν ἱεροκηρύκων», μετὰ δὲ τοῦτον ἡ ἐπομένη εὐρηται σημειώσις: «Ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου παπᾶ Μιχαήλ, ὑφ' οὗ καὶ ἰδιοχείρως γέγραπται. Βερροιαίου». Παρέπεται δ' ἑτερός τις πίναξ κατ' ἀλφάβητον τεταγμένος, καὶ μακρὸν τι σημείωμα περὶ τῆς τοῦ βιβλίου χρησιμότητος, ὃ συνέγραψε Διαμαντῆς ὁ Θεοδώρακκος ὁ ἐκ Μυριοφιῶτου. (Ἐκ τῶν τοῦ Δέρκων Νεοφύτου).

Ἄριθ. 34

Τεῦχος ἐκ χάρτου γραφὴν μὲν μεσοῦσης τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, σχῆμα δ' ἔχον τὸ κοινῶς λεγόμενον μικρὸν φύλλον.

Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ συγγραφαὶ (ὅρα Migne, Patrol. τ. 154, σ. 372-584-692) παραφρασθεῖσαι ὑπὸ Μελετίου τοῦ Συρίγου. Ἐπιγραφή. «Τὸ παρὸν βιβλίον ἐσύνθεσεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς ἡμῶν κύριος Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὅπου ὕστερον ὠνομάσθηκε διὰ τοῦ θεῖου καὶ ἀγγελικοῦ σημήματος Ἰωάσαφ μοναρχός, εἰς τοὺς ἀπ' αὐτοῦ χρόνους ἀπὸ τὴν ἑσαρκον οἰκονομίαν» μεταφράσθη δὲ εἰς κοινὴν γλῶτταν ὑπὸ Μελετίου τοῦ Συρίγου, ἀρχ. δεκεμβρίου α', εἰς Μολδοβλαχίαν, με παρακλήσιν τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀθέρτου πάσης Μολδοβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου βοεβόδα». Τὸ τέλος ἑλλείπει. Ἦν δὲ πρότερον κτῆμα Ἀλεξάνδρου τοῦ Τζεπελίνου καὶ εἶτα Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἰωαννίδου, ὅς καὶ δῶρον ἐκεῖνο τῷ συλλόγῳ ἔδωκεν.

Ἄριθ. 35

Τεῦχος ἐκ χάρτου συνιστάμενον μὲν ἐκ σελίδων ἠριθμημένων 3-566, σχῆμα δ' ἔχον τὸ καλούμενον μικρὸν τέταρτον· ἐγράφη δὲ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΗ' ἑκατ. ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Χατζή Μάτου.

Θεοφίλου Κορυδαλλέως ἑρμηνεῖα τῆς λογικῆς πραγματείας τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀκέφαλος.

Δῶρον Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἰωαννίδου.

Ἄριθ. 36

Τεῦχος ἐκ χάρτου τῆς ΙΖ' ἑκατ. συγκείμενον μὲν ἐκ φύλλων 120, σχῆμα δ' ἔχον τὸ καλούμενον δωδέκατον· τούτων δὲ τὰ τελευταῖα 18 φύλλα ἄγραφα ἐστίν.

«Κόδιξ (sic) ὁποῦ περιέχει τὰ ἀφιέρωματα τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὁποῦ ἀφιέρωσαν εἰς τὴν πανσέβαστον καὶ βασιλικὴν μονὴν τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τὴν ἐν τῷ ὄρει Ζαβουλῶν οὖσαν, ἐν ὄρει Τραπεζοῦντος» (1).

Ἐπὶ τοῦ 1 φύλλου. «Κόδιξ ἱερῶς (sic) ὑπάρχει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν ὄρει Βαζυβελῶν, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος» ὅπισθεν τοῦ αὐτοῦ φύλλου. «Γραφὴν παρὰ Γερβασίου τοῦ προηγούμενου ἀρεψιοῦ διδασκάλου Σεβαστοῦ Τραπεζοῦντιοῦ τοῦ Κυμηνίου».

Περιλαμβάνει δὲ περὶ τὰ 118 κτηματολογικὰ ἔγγραφα, ὧν τὸ μὲν ἀρχαιότερόν ἐστι τοῦ ἔτους 1257, τὸ δὲ νεώτερον τοῦ 1818 ἔτους· Κατὰ δὲ τὰ ἐν φ. 100⁶ γραφόμενα, ὃ ἐν τῇ μονῇ Βαζυβελῶν νὰς ἀνεκαινίσθη ἐκ βάθρων τῷ 1809 ἔτει.

Ἐδωρήθη δὲ τὸ τεῦχος τοῦτο τῷ συλλόγῳ παρὰ τοῦ ἐλλογιμοῦ διδασκάλου Σάββα τοῦ Ἰωαννίδου.

Ἄριθ. 37

Τεῦχος μεμβράνινον ὄγδου σχήματος, συνιστάμενον ἐκ φύλλων 220 καὶ γραφὴν πιθανῶς κατὰ τὴν ΙΒ' ἑκατ. ὑπὸ δὲ ὕδατος καὶ πυρᾶς βλαβὴν πολλαχῶς σφοδρότατα. Ἐκ δὲ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἑλλείπει νῦν πολυάριθμα φύλλα.

Ἐκκλησ. μουσική. Ἀνθολογία ἐνιαύσιος.

Ἄριθ. 38

Τεῦχος ἐκ χάρτου, συνιστάμενον ἐκ φ. 177 καὶ γραφὴν ἔτει 1747 ὑπὸ τινος Κοσμᾶ. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ εὐρηται τέμαχος προλόγου μετὰ τῆς χρονολογίας «σκιροφοριῶνος δι' φθίνοντος, σωτηριῶ ἔτει αψ' 75'. Ἐν Ἀλεξάνδρου». Εἶτα δὲ ἀναγινώσκειται τὸδε: «+ βιβλίον διδάσκον περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς—+ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος».

Νικολάου Καβάσιλα «περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ὅτι ἐν τῷ παρόντι βίῳ διὰ τῶν τριῶν ἡμῶν ἐντίθεται μυστηρίων, τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου, καὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας». Ἐν τέλει αἰβ' σκιροφοριῶνος τοῦ ζ' ἔτους (1596), ὑπὸ Μαξίμου, ἀρχιδιακόνου Ἀλεξάνδρου. Εἶτα: «καὶ ἀντεγράφη πάλιν διὰ χειρὸς Κοσμᾶ ἐν Ἰωαννίνοις ἔτος τὸ σωτήριον αψ' 75'».

(1) Βλ. Α. Π. Κεραμῆως, Μαυροκορδ. βιβλ. Ἑλλ. ἀνεκδ. σ. 76.

Ἐνδον τοῦ περικαλύμματος ἀναγινώσκονται αἱ ἐπόμεναι σημειώσεις: «Καὶ τότε τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου πρὸς τοὺς ἄλλοις πέλει ἀναγνώστα, φημὶ τοῦ Βησσαρίωνος, μαρτυρεῖ ὁ ἀντιγράφος τουτί.—Καὶ τότε ἐν τοῖς ἄλλοις τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου· καὶ ὁ γράφας μαρτυρῶ Ἀθανάσιος.—Καὶ τότε μετὰ τῶν ἄλλων τῆς μονῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἦτις κεῖται ἐν τινι ὄρει τῶν Ἰωαννιτῶν, Μοντζονκέλι παρὰ τῶν ἐντοπιῶν προσαγορευομένῳ αὐτὴ δὲ ἡ μονὴ καλεῖται τοῦ Βησσαρίωνος, ὅστις εἰς ἄκρον παιδείας τε καὶ σοφίας ἑλλητικῆς, διδάσκαλος ἐν τῇ τῶν Ἰωαννιτῶν σχολῇ ἐγρημάτισεν».

Δῶρον Χρήστου τοῦ Παπαδοπούλου.

Ἄριθ. 39

Τεῦχος ἐκ χάρτου συγκείμενον μὲν ἐκ σελίδων 797, σχῆμα δ' ἔχον τὸ καλούμενον δωδέκατον. Ἐγράφη δὲ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ΙΗ' ἑκατ. ὑπὸ Ἰωακείμ τοῦ Παρίου.

Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἑρμηνεῖα εἰς τὴν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματείαν».

Δῶρον Μάρκου τοῦ Μαρσάν.

Ἄριθ. 40

Τὸ πρωτότυπον συνοδικοῦ τινος γράμματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ δ' (μηνὶ ἰανουαρίῳ 1841), ἀποσταλὲν πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς μητροπόλεως Νικομηδείας· σκοπὸς δὲ τοῦ γράμματος ἐστίν, ὅπως παύσωσιν αἱ κατὰ τοὺς γάμος γεγόμεναι πολυτελεῖς καὶ ὑπερβολικαὶ προικοδοτήσεις. Ὑπογραφαί: Ἡρακλείας Διονύσιος, Κυζίκου Ἀνθίμος, Νικομηδείας Διονύσιος, Προικοννήσου Βησσαρίων, Καλκηδόνος Ἰερόθεος, Δέρκων Γερμανός, Ἰωαννίνων Ἰωακείμ, Δημητριάδος Ματθαῖος, Σισανίου Λεόντιος.

Δῶρον Χρήστου τοῦ Παπαδοπούλου.

Ἄριθ. 41

Βεράτιον σουλτανικόν, δι' οὗ διευθυντῆς βακουφίων τῶν ἐπαρχιῶν Μέκκας καὶ Μεδίνης ὠρίσθη ὁ Ἀπτ-ουλ-λάχ, ἔτει 1241^φ τῆς Ἐγείρας.

Δῶρον τοῦ αὐτοῦ Χρ. Παπαδοπούλου.

Ἄριθ. 42

Ἐτερον σουλτανικόν βεράτιον, δι' οὗ Ἀπόστολος Κυριακοῦ ὁ ἐξ Ἀγκύρας ἔμπορος ἀγο-

ρεύεται προνομιοῦχος διὰ τὰ ἐκ τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν προϊόντα, ἐν ἔτει 1267 φ τῆς Ἐγείρας.

Δῶρον τοῦ αὐτοῦ Χρ. Παπαδοπούλου.

Ἄρθ. 43

Ἐκτὸν εἴκοσι καὶ τρία τετράδια ἐκ χάρτου, ὧν τὰ πλείω συγκρίνεται ἐξ 24 φύλλων μεγάλου σχήματος· περιέχουσι δὲ τὴν ὕλην τοῦ πρωτοτύπου τῆς «Κιβωτοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης». Καὶ ἡ μὲν ἐπικεφαλὴ ἐλλείπει· φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν ἐκείνῃ τὸ ὄνομα «Βαλεντιῶς Πετριζιώλης». Τὰ δὲ τετράδια περιλαμβάνουσι μὲν τὴν ὕλην λέξεων ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τετράδια ἐλλείπουσι νῦν, ἀνάγκη ἐστὶ νὰ σημειώσωμεν τὰ σωζόμενα ἤδη μέρη τοῦ ἀτυχοῦς τούτου λεξικοῦ. Καὶ δὴ ἀπὸ μὲν τοῦ Α στοιχείου μέχρι τῆς λέξεως Δ(υσφανής) ὑπάρχει νῦν ἅπασα ἡ πρωτότυπος ὕλη· ἔτι δὲ τὸ μέρος τὸ περιλαμβάνον τὴν ὕλην τὴν ἀπὸ τῆς λέξεως Ε(υῖλατεύω) μέχρι τῆς λέξεως Θ(εομαγία). Καὶ πάλιν σώζεται τὸ μέρος τὸ περιλαμβάνον τὴν ὕλην τὴν μεταξὺ τῶν λέξεων Κ(λύων) μέχρι τοῦ Ὁ(τ)· πάλιν ἀπὸ τοῦ Ὁ(λος) μέχρι τοῦ Σ(φράγισμα), μεθ' ὃ ἀναγινώσκεται τὸ «Ζητητέον τὸ ἀκόλουθον ἐν τοῖς τοῦ Πιττάρη»· καὶ δι' ἄλλης πάλιν χειρὸς γέγραπται τὸ «μέχρις ἐδῶ ἀντιγραφῆσεται»·

μεθ' ὃ συνεχίζεται τὸ περὶ σφραγίσματος ἄρθρον ὑπ' ἄλλης χειρὸς (πιθανῶς δὲ τῆς τοῦ Πιττάρη) μέχρι τῆς λέξεως Τ(άξις). Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς λ. Τ(άραγμα)—Υ(ποθυμίασις)· εἶτα ἀπὸ τῆς λ. Φ(έρτε)—Φ(ίλιπος). Εἶτα δὲ ὑφ' ἑτέρας χειρὸς ἐγράφησαν ἐπὶ χάρτου κυανοῦ αἱ λέξεις αἱ μεταξὺ τοῦ Χ(αλιός) καὶ Ὡ(λένιος). Σημειῶσαι δὲ ὅτι τετράδιόν τι τοῦ Ψ στοιχείου σφοδρὰ βεβλαμμένον ἐστίν, ἀποκοπέντων ἐκεῖθεν πολλῶν φύλλων. Καὶ οὕτως μὲν ἔχει ἡ τάξις τῶν στοιχείων τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων τετραδίων τῆς Κιβωτοῦ. Ἐν αὐτοῖς δὲ ὑπάρχουσι καὶ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις καὶ παρατηρήσεις ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γεγραμμέναι χειρὸς, ἴσως δὲ τῆς τοῦ Ν. Λογάδου· ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἑνδεκα τετράδια καθαρῶς μὲν γεγραμμένα ὑπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀτόμων, περιέχοντα δὲ τὴν πρὸς τύπωσιν ἡτοιμασμένην ὕλην τὴν ἀπὸ τοῦ περὶ Σ(απέρθον) ἄρθρου μέχρι τῆς λέξεως Σ(κορπιός), καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Σ(φραγιστής) ἄχρι τοῦ Τ(ελέων), καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Υ(στοιχείου ἄχρι τοῦ ῥήματος Υ(περωρθέω). Τὸ δὲ τελευταῖον ὑπάρχει καὶ τετράδιον ἐκ κυανοῦ χάρτου, περιλαμβάνον τὰς λέξεις τὰς ἀπὸ τοῦ Ὁ(λάς) ἄχρι τοῦ Ὁ(λόρριος).

Δῶρον Ἐμμανουήλ τοῦ Τρανοῦ.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΙΚΟΣ

ἀναφερόμενος εἰς τὸ μέχρι τῆς 75 σελίδος κείμενον· διὰ τὸ μετ' αὐτὴν, ἴτοι διὰ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ «Καταλόγου τῶν χειρογράφων», γενήσεται ἰδιαίτερος ἐν τέλει τοῦ κατόπιν ἐκδοθησομένου ἑτέρου μέρους.

- Ἄβαρες, οἰ· λαὸς 54 κέ.
 Ἄβράμιος, ὁ· ἀββᾶς 61.
 Ἄγαθόκλειος (;), ὁ· 16.
 Ἄδεια, ἡ· 16.
 Ἄθηναιος, ὁ· 16.
 Ἄθηναιος, ἡ· 16.
 Ἄθηνόδωρος, ὁ· 16.
 Ἄθως, ὁ· τὸ ἄγιον Ὄρος 61 κέ.
 Αἰσιόλος, ὁ· 16.
 Ἀκακίου ἀγ. ναὸς Κ/Π 41.
 Ἀκροπολίτης, ὁ· 71.
 Ἀλέξανδρος, ὁ· 16—ὁ Μέγας, 73-75.
 Ἀλέξιος Κομνηνός, αὐτ. Κ/Π 19, 21, 22, 61.
 Ἀλυπιαρή, ἡ· 18.
 Ἀμφιονίς, ἡ· 16.
 Ἄρδα, ἡ· 16.
 Ἄρδρας, ὁ· 16.
 Ἄρδρείας, ὁ· 16.
 Ἄρδρροσθένης, ὁ· 16.
 Ἀρθίμου ναὸς Κ/Π 39.
 Ἄρρης Κομνηνῆς τάφος, 19, 21.
 Ἀρτίλοχος, ὁ· 16.
 Ἀπολλῆας, ὁ· 16.
 Ἀπολλόδοτος, ὁ· 16.
 Ἀπολλοφάνης, ὁ· 16.
 Ἀπτερα, ἡ· πολ. Κρήτης 3 κέ.
 Ἀρίσταρχος, ὁ· 15.
 Ἀριστοδάμας, ὁ· 15.
 Ἀριστοκράτης, ὁ· 16.
 Ἀριστόνικος, ὁ· 15.
 Ἀρίστον, ὁ· 16.
 Ἀρτεμίδωρος, ὁ· 14, 16.
 Ἀρτεμιδώρα, ἡ· 16.
 Ἀρτεμις, ἡ· 15, 16.
 Ἀρτεμιώ, ἡ· 15, 16.
 Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ ναὸς Κ/Π, 41.
 Ἀσινώ, ἡ· 16.
 Ἀσκληπιῶν, ὁ· 16.
 Ἀσκληπιάδης, ὁ· 15, 16.
 Ἀσκληπιόδοτος, ὁ· 15.
 Ἀττινός, ὁ· 16.
 Αἰδουπόλις (;), ὁ· 16.
 Αἰρηλία, ἡ· 18.
 Βάκχιος, ὁ· 16.
 Βαλιῶς Ἰωαννίκιος, ὁ· 70.
 Βαρίκιοι, τό· χωρ. Κ/Π. 56.
 Βασιλικῶν οἰκοδομή, 44.
 Βατάτζης Δούκας αὐτ. Κ/Π. 72.
 » Θεόδωρος » » 62.
 Βάτης, ὁ· 16.
 Βατίς, ἡ· 16.
 Βατοπεδίου μονὴ ἀγ. Ὄρους, 63.
 » ἡγούμ. Ἰωαννίκιος 63.
 Βλάκερα, ἡ· 20, 24, 25.
 Βλαχερινῶν πύργος Κ/Π. 59.
 Βλάχοι, οἰ· λαὸς 62 κέ.
 Βορβύσης, ὁ· ποτ. Κ/Π 62.
 Βούλγαροι, οἰ· λαὸς 25.
 Βοῦς, ὁ· τόπ. Κ/Π. 55.
 Βυζαντίων νόμισμα, 18.
 Βῶρος, ὁ· 56 κέ.
 Γαβαλάς, ὁ· 29.
 Γαβριήλ, ὁ· Πρῶτος ἀγ. Ὄρους, 62, 72.
 Γετικουλέ(ς), ὁ· τόπ. Κ/Π. 37.
 Γέρον, ὁ· 16.
 Γλάβαιρα, ἡ· 25.
 Γλαβάς, ὁ· 16 κέ.
 Γλαῦκος, ὁ· 16.
 Δαμάλι, τό· τόπ. Κ/Π. 35.
 Δεύτερον, τό· » » 15, 16.
 Διοκλῆς, ὁ· 16.
 Διονύσιος, ὁ· 16.
 Διονυσόδωρος, ὁ· 16.
 Δισόπατος Μανουήλ, ὁ· 72.
 Δίφιλος, ὁ· 16.
 Δομτιανός, ὁ· 18.
 Δούκας Μιχαήλ, 16 κέ.
 Δρέπανον, τό· ἀκρ. Κρήτης 6.
 Ἐβδόμον, τό· τόπ. Κ/Π. 33 κέ. 56.
 Ἐγιοῦπ, τό· » » 60.
 Εἰχάδιος, ὁ· 15.
 Ἐκαταία, ἡ· 16.

Ἐπιγένης, ὁ· 16.
 Ἐρμιόνη, ἡ· 16.
 Ἐρμιόνης Ἀβαρ, ὁ· 59.
 Ἐρξανδρος, ὁ· 16.
 Εὐανδρος, ὁ· 16.
 Εὐθόδαμος, ὁ· 16.
 Εὐθυμία, ἡ· 16.
 Εὐθύνη, ἡ· 15.
 Εὐφημίας ἀγ. λειψ. 31—ναὸς Κ/Π. 38.
 Ζαγορά, ἡ· πόλ. Θράκης 72.
 Ζεϊτονμπουργου, τό· τόπ. Κ/Π. 37.
 Ζήρις, ὁ· 16.
 Ζηρόδοτος, ὁ· 16.
 Ζώλιος, ὁ· 16.
 Ἡγησίας, ὁ· 16.
 Ἡραίς, ἡ· 15, 16.
 Ἡρακλείδης, ὁ· 15.
 Ἡράκλειος, ὁ· αὐτ. Κ/Π. 55 κέ.
 Ἡρώδης, ὁ· 16.
 Ἡσαίας, ὁ· ἀββᾶς 61.
 Θείου Λόγου ναὸς Κ/Π 27, 40.
 Θεογένεια, ἡ· 16.
 Θεοτόκου ναὸς Ἱερουσαλήμ, 41.
 Θεότιμος, ὁ· 15.
 Θεοφανίας ἡ
 Θεοφανίδος ἀγ. λειψ. 31.
 Θεόφιλος, ὁ· 16.
 Θεσσαλονίκης, μητροπ.—ἀνώνυμος 71—Μα-
 νουήλ, 72.
 Θέων, ὁ· 16.
 Ἱερισσοῦ, ἐπίσκ.—ἀνώνυμος 71, 72,—Μι-
 χαήλ Πρατάνος 72—Βασίλειος 72.
 Ἰάκιος, ὁ· 16.
 Ἰλαρίων, ὁ· Πρωτοῦ ἀγ. Ὄρους 67.
 Ἰππίας, ὁ· 16.
 Ἰσαὰκ Σύρος, ἐπίσκ. Νινεὺί 61.
 Ἰσίδιος, ὁ· 16.
 Ἰωάννης Ἀοάν, βασιλεὺς Βουλγάρων 62, 72.
 » ἸΒ' πατρ. Κ/Π 26, 29.
 Ἰωάννου Προδρόμου, ναὸς—Ἐβδόμου, 34,
 36—Σωζουπόλεως 26.
 » Εὐαγγελιστοῦ ναὸς Κ/Π 34.
 Καλλιπικίου, ἀγ. γέφυρα καὶ ναὸς Κ/Π, 59.
 Καλλίστρατος, ὁ· 16.
 Κάμπος, ὁ· τόπ. Κ/Π 34, 35.
 Κάμοι, Κάμων πόλις (Caboul) 75.
 Καρακάλλου μονή, ἠγούμ.—ἀγ. ὄρους 63, 69.
 Καρεαί, αἱ· τόπ. ἀγ. ὄρους 63, 65, 68.
 Κασσιμασᾶ(ς), ὁ· τόπ. Κ/Π 59, 60.
 Κασταμονίτης, ὁ· μοναχός 63.
 Κάτεργα Λιμάρ, τό· τόπ. Κ/Π 55.
 Κέντρων τῆς γῆς ἡ ὀμφαλὸς ναοῦ, 46.

Κικώνιον, τό· τόπ. Κ/Π, 62.
 Κισσέφραι, Κ/Π.—50, 52, 53 κ.έ.
 Κιρείς, ἡ· 16.
 Κίσαμος, ὁ· πόλ. Κρήτης 3 κέ.
 Κίωρ, ὁ· ἐφ' οὗ ἐφραγγελώθη ὁ Σωτήρ 31.
 Κλέαργος, ὁ· 16.
 Κλεῖτος, ὁ· 73—75.
 Κλεοπάτρα, ἡ· 16.
 Κλέων, ὁ· 16.
 Κλωσσός, ἡ· πόλ. Κρήτης 3.
 Κόγωνος ἀγίου ναὸς Κ/Π, 59, 60.
 Κορίσκος, ὁ· 16.
 Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ ναὸς Κ/Π. 39, 60.
 Κρητίδες, αἱ· τόπ. Κ/Π, 59.
 Κριστός, ὁ· 14.
 Κυδωνία, ἡ· πόλ. Κρήτης 4 κέ.
 Κυκλόβιον, τό· τόπ. Κ/Π, 36, 37.
 Κῶκος, ὁ· 16.
 Λαίς, ἡ· 13.
 Λαμπρίς, ἡ· 16.
 Λάμπων, ὁ· 16.
 Λαύρα ἀγ. Ἀθανασίου ἀγ. ὄρους 65, 70.
 Λεόντιος ἐπίσκοπος 62.
 Λέων, ὁ· 16.
 Λύδιον, ἡ· 16.
 Λυσίμαχος, ὁ· 16.
 Λύσιππος, ὁ· γλύπτης 74.
 Μαγναύρα, ἡ· παλάτιον Κ/Π 36.
 Μαιανδρία, ἡ· 16.
 Μακάριος, ὁ· ζωγράφος 61.
 Μακκαβαίων ναὸς (Γαλατᾶ) Κ/Π 57.
 Μακρίκοι, τό· τόπ. Κ/Π 37, 56.
 Μάμαντος ἀγ. ναὸς Κ/Π 59.
 Μάνακον, ἡ· 16.
 Μαξιμεῖος, ὁ· αὐτ. Ρωμ. 18.
 Μάξιμος, ὁ· » » 18.
 Μάρθα μοναχή, 26.
 Μάρθας μονή Κ/Π, 26.
 Μάτρων, ὁ· 15.
 Μανρίκιος, αὐτ. Κ/Π 54 κέ.
 Μεγάρα, ἡ· 16.
 Μεγαστράτη, ἡ· 16.
 Μείδιος, ὁ· 16.
 Μελαντιάς, ἡ· χωρ. Θράκης 57.
 Μελέαργος, ὁ· 16.
 Μελίττα, ἡ· 16.
 Μελισσητός, ὁ· 67.
 Μενανδρος, ὁ· 16.
 Μενεκράτης, ὁ· 15, 16.
 Μερέμαχος, ὁ· 16.
 Μερεστράτη, ἡ· 16.
 Μερέστρατος, ὁ· 16.

Μένιππος, ὁ· 16.
 Μερίσκος, ὁ· 16.
 Μέων, ὁ· 16.
 Μεσοκήπιον, τό· τόπ. Κ/Π 40.
 Μήρακον, ἡ· 16.
 Μηρόδοτος, ὁ· 16.
 Μηρόδορος, ὁ· 16.
 Μηροφάνης, ὁ· 16.
 Μηροφάντος, ὁ· 16.
 Μηροφίλα, ἡ· 16.
 Μηροφίλος, ὁ· 15, 16.
 Μηροφίτη, ἡ· 16.
 Μηροφίτη, ἡ· 16.
 Μηροφίτη, ἡ· 16.
 Μηροφίτη, ἡ· 16.
 Μιδάεια, ἡ· 16.
 Μιθραδάτης, ὁ· 16.
 Μίλησκος, ὁ· 16.
 Μίκιττα, ἡ· 16.
 Μισηροπολίτης, ὁ· 67.
 Μυρτίλος, ὁ· 16.
 Μυσταλίτη, ἡ· 16.
 Ναντίς, ἡ· 16.
 Ναγυμπέντ, τό· τόπ. Κ/Π. 17.
 Νίκαια, ἡ· 16.
 Νικογερίς, ἡ· 15.
 Νικολάου ἀγ. ναὸς Κ/Π. 40, 59, 60—
 πύργος, 59.
 Νικόμαχος, ὁ· 16.
 Νινεὺί ἐπίσκοπος Ἰσαὰκ, 61.
 Νοίμερα, τὰ· φυλακᾶι Κ/Π. 69.
 Νουμήγιος, ὁ· 16.
 Ξάνθης μητρ. Διονύσιος 61.
 Ξενὼν Γλαβᾶ Κ/Π. 26.
 Ὀλυμπιάς, ἡ· 16.
 Ὀρησίμη, ἡ· 14.
 Ὀργανοτροφεῖον σκάλα Κ/Π. 58.
 Ὀτακίλιος—ία, ὁ, ἡ· 14.
 Παλάτια, τὰ· τόπ. Μαρμαρᾶ 14.
 Παλάτιον Ἐβδόμου Κ/Π. 34.
 » Μαγναύρας » 36.
 Παλαιόκαστρον, τό· τόπ. Κρήτης 4 κέ.
 Παλαιολόγος—Ἀνδρόνικος, Μιχαήλ, αὐτοκρ.
 Κ/Π. 23.
 Παμμακαρίστου μονή Κ/Π. 19 κέ.
 Πάμφιλος, ὁ· 16.
 Παναγίας ναὸς Κ/Π. 59, 60.
 Παρμερίς, ἡ· 15.
 Παρμερίσκος, ὁ· 16.
 Πατριάρχαι Κ/Π. Νικόλαος 61—64, 66,
 67, 70, 71.—Μανουήλ, 72.—Χαρίτων
 61, 71.

Πατριάρχης Ζαγορᾶς, ἀνώνυμος 72.
 Πατριάρχης, ὁ· ἀββᾶς 61.
 Πέμπτον, τό· τόπ. Κ/Π. 35, 37.
 Πεντατέργιον, τό· τόπ. Κ/Π. 59.
 Περιβλέπτον μονή Κ/Π. 30, 39.
 Πέτρον καὶ Παύλου ναὸς Κ/Π. 40.
 Πηγῆς ναὸς Κ/Π. 39, 59.
 Πολυρρήνη, ἡ· πόλ. Κρήτης 3 κέ.
 Ποσειδίππος, ὁ· 16.
 Ποσειδώριος, ὁ· 16.
 Ποτάμων, ὁ· 15, 16.
 Πραξιμάραξ, ὁ· 16.
 Πραξιμένης, ὁ· 16.
 Πρατάνος Μιχαήλ, μητρ. Θεσσαλ, 72.
 Πρίσκον ναὸς Κ/Π. 39.
 Πρωτόμαχος, ὁ· 16.
 Πρωτοφάνης, ὁ· 16.
 Πρωτοῦ ἀγίου ὄρους, ὁ· 65—68, 72.
 Πτερόν, τό· τείχος Κ/Π. 59, 60.
 Πυθόμηστος, ὁ· 16.
 Πύλαι τειχῶν Κ/Π. 57, 59.
 Σαήρ, ὁ· Ἀράβων στρατηγός 55.
 Σαρβαρᾶς, ὁ· Περσῶν » 56.
 Σεργίου καὶ Βάκρου ναὸς Κ/Π. 40, 46.
 Σεύθης, ὁ· 16.
 Σίμαλος, ὁ· 16.
 Σίμος, ὁ· 15.
 Σιμοτέρα, ἡ· 16.
 Σκαμάνδριος, ὁ· 16.
 Σκαμανδροδίκη, ἡ· 16.
 Σκληρὸς Βασίλειος, ὁ· μοναχ. 69.
 Σολομονίδος ἀγ. λειψ. Κ/Π. 31.
 Σόλων, ὁ· 16.
 Σομαλί, οἱ· λαὸς Ἀφρικῆς 75.
 Σοφίας λιμὴν Κ/Π. 55.
 » ἀγ. ναὸς » 43.
 Σπηγαί=Πηγαί, αἱ· τόπ. Κ/Π. 59.
 Στρογγύλον, τό· κάστρον Κ/Π. 37.
 Στουθίου ναὸς Κ/Π. 60.
 Συκαῖ, αἱ· τόπ. Κ/Π. 57.
 Σωζούπολις, ἡ· πόλ. Θράκης 26.
 Τατίς, ἡ· 16.
 Ταρχαρευώτης, ὁ· 19, 23.
 Τείχη Κ/Π. 56, 57, 59, 60.
 Τεκροῦρ-σαράγι, τό· τόπ. Κ/Π., 17, 32, 37.
 Τεσσαράκοντα μαρτύρ. ναὸς Κ/Π. 39.
 Τζαίνος, ὁ· μοναχός 63.
 Τίμαρχος, ὁ· 16.
 Τίμων, ὁ· 16.
 Τραρχαρευώτης, ὁ· μοναχός 62.
 Τριβουνάλιον, τό· τόπ. Κ/Π 34.
 Τρίτον, τό· » » 35.

Τσατάλιτσα, ἡ=Μελαντιάς.
 Τσουκούρ-μποςιάν, τό. τόπ. Κ/Π 50.
 Τυχίδης, ὁ· 14.
 Ὑπέρανθος, (ἡ—άνθη), ὁ· 16.
 Φαλακρός, ὁ· μοναχός 63.
 Φάσημος, ὁ· 16.
 Φεγγιέ-τζαμιῆ, Κ/Π 19.
 Φιδίτης, ὁ· 16.
 Φίλια, ἡ· 16.
 Φιλαγρος, ὁ· 13, 16.
 Φιλαδέλφειας ἐπίσκ. Φωκῆς 72.
 Φιλανθρωπιτὸς Ἀλέξιος, ὁ· 23.
 Φιλανθρώπου Χριστοῦ μονῆ Κ/Π 21, 22,
 31, 32.
 Φιλίππων ἐπίσκ. Γρηγόριος 72.
 Φιλίτας, ὁ· 16.
 Φιλίτη, ἡ· 16.

Φιλοκλήης, ὁ· 15.
 Φιλόξευος ὁ· 16.
 Φιλότιμος, ἡ· 16.
 Φιλουμένη, ἡ· 16.
 Φίλων, ὁ· 15.
 Φρίξον λιμῆν, ὁ· Κ/Π 58.
 Φωκᾶς, ὁ· αὐτ. Κ/Π 54 κέ.
 Χαλαί ἢ Χηλαί, αἱ· τόπ. Κ/Π 58, 59.
 Χαλκηδών, ἡ· πόλ. Βιθυνίας 54, 55, 56.
 Χατέμχοϊ, τό· χωρ. Θράκης 56.
 Χορταίτης Ἰωάννης, ὁ· μοναχ. 66, 67, 69.
 Χοσρόης, ὁ· Περσῶν ἡγεμῶν, 54 κέ.
 Χριστοῦ ναὸς 27.
 Χρυσὴ πύλη, τειχῶν Κ/Π 16, 33, 37.
 Χρυσόπολις, ἡ· πόλ. Βιθυνίας, 56, 58.
 Χρυσῶν κέρας, τό· κόλπος Κ/Π, 58, 59.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	Στήλ.	β'	Στίχ.	24	ἀντι ὅπερ	γράφει ὅστις
»	54	»	»	»	8-9 κ.	» πρῶτης
»	55	»	»	»	22	» τῆ φόρῳ
»	57	»	α'	»	27	» χορτολογίῳσι
»	»	»	»	»	30	» Βυζαντιανοὶ
»	»	»	β'	»	31	» Ἀβάρους
						» Ἀθαρας

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Ε. ΚΟΠΑΣΗ, Αἱ περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἀπτέρας, τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Κισά- μου καὶ τῆς Πολυρρήνης ἀμφιβολίαι	Σελ.	3
ΔΙΑΦΟΡΩΝ, Ἐπιγραφικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ ἀνακοινώσεις:		
Α'. Frank Calvert, Ἐπιγραφαὶ Δαρδανελίων	»	13
Β'. Dr A. Mordtmann, Ἐπιγραφή Προικονήσου	»	14
Γ'. Dr A. Long, Ἐπιγραφή Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου	»	14
Δ'. Ξ. Α. Σιδερίδου, I Μονόγραμμα Βυζαντινόν	»	17
II Ἐπιγραφή Χρυσῆς Πύλης	»	17
III Νόμισμα Βυζαντινῶν	»	18
Ξ. Α. ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ, Περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Παμμακαρίστου καὶ τῶν κτιτόρων αὐτῆς	»	19
Dr ALEX. VAN MILINGEN, Ἡ ἀληθὴς θέσις τοῦ Ἐβδόμου	»	33
Dr ALEX. VAN MILINGEN, Περὶ οἰκοδομῆς Βυζαντινῶν ναῶν	»	38
Dr ALEX. VAN MILINGEN, Περὶ οἰκοδομῆς Βυζαντινῶν δεξαμενῶν	»	47
Dr ALEX. VAN MILINGEN, Περὶ Βυζαντινῶν δεξαμενῶν	»	54
Dr A. MORDTMANN, Οἱ Ἀθαρες καὶ οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	»	61
Dr A. MORDTMANN, Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ Ἄθω	»	61
CH. G. CURTIS, Εἰκασίαι τινὲς περὶ τῆς ἐν τῷ Αὐτ. Μουσείῳ τοῦ Τσινιλι-κίῳσκ σαρκοφάγου, ἣτις ἐπονομάζεται ἡ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου	»	73
A. Π. ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ χειρο- γράφων βιβλίων. Μέρους πρῶτον	»	76
Πίναξ ὀνοματικῶς	»	127

SISMANOOGILIO
MEGARRO